

קרבות מלחמת העצמאות

מפות ומבצעים

תש"ח-תש"ט - 1947-1949

קרבות מלחמת העצמאות

מפות ומבצעים

תש"ח-תש"ט - 1947-1949

Battles of the War of Independence

Maps and Operations

1947-1949

עורך ראשי: סא"ל (במיל') בעז זלמנוביץ
המערכת: אל"ם (במיל') ד"ר יגאל אייל, סא"ל ד"ר רות ויסמן
כותבים: עמרי אדומי, אל"ם (במיל') ד"ר יגאל אייל, ד"ר זאב אלרון,
סא"ל (במיל') בעז זלמנוביץ, ד"ר אהד לסלוי
עריכה לשונית: ספי שפר
מנהל הפקה: משה אסולין
מעצב ועורך גראפי: יהודה סלומון

מפות: כרטא ירושלים בע"מ; זאב וילנאי, **המערכה לשחרור ישראל**, מסדה, 1950; אברהם אילון, **חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי**, מערכות, 1963; ענף היסטוריה במטכ"ל, **תולדות מלחמת הקוממיות**, מערכות, 1958; ארכיון המפות ההיסטורי דיגיטלי במכללה האקדמית תל־חי.
דיגיטציה מפתח הקרבות: Image Store

המערכת מודה לאנשים ולגופים הפרטיים שסייעו באיסוף התמונות ובכתיבה: דני ורוני בן ארי; ד"ר אלדד חרובי; פרופסור ב"ז קדר; רענן וייס; סא"ל מוטי חבקוק; תא"ל (במיל') ניר מאור; ד"ר עמירם אזוב; אל"ם (במיל') משה גבעתי; נפתלי ארבל; מיכאל מס; יהודה מ"מרתף הספר"; ארכיון גוש עציון; ארכיון חברת החשמל; ארכיון מכון ז'בוטינסקי בישראל; ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון; מוזיאון ההגנה; מוזיאון ההעפלה וחיל הים; מוזיאון הפלמ"ח - אוצר תמונות הפלמ"ח; מוזיאון חטיבת גולני; עמותת יד לתותחנים; בית ליברמן - מוזיאון לתולדות העיר נהריה; המחלקה להיסטוריה - מפקדים, חיילים ועובדים; ארכיוני הקיבוצים והיישובים: באר טוביה; ברור חיל; גבים; גבע; גבעת ברנר; גניגר; גשר; גת; דגניה א; דורות; דן; חקוק; טירת צבי; יגור; יחיעם; יפתח; כפר יהושע; כפר מסריק; כפר סאלד; מזרע; מנרה; מעברות; מעלה החמישה; מענית; משאבי שדה; משמר העמק; משמרות; נגבה; ניר עם; עין גב; עין השופט; קבוצת יבנה; קבוצת כנרת; קרית ענבים; רביבים; רוחמה; רחובות; רמת הכובש; רמת רחל; שדה אליהו; שער הגולן.

המערכת עשתה כל שביכולתה לאתר את שמות הצלמים. אנו מודים מראש על כל השלמה והערה, ונתקן את כל הנדרש, באם יהיה צורך, במהדורות הבאות.

מקורות המפות והתמונות: פירוט בעמוד 224

תמונה בגב העוטפת: מבצע "יואב" - משוריינים של צה"ל בבאר־שבע
בטנה קדמית: כיבוש כפר סעסע בגליל העליון (שחזור)
בטנה אחורית: טור משוריינים במבצע "חורב"
בעמודים 2-3: מבצע "חורב" - החטיבה המשוריינת בדרך לאבו־עגילה
בעמוד 6: פקודת ההקמה של צבא ההגנה למדינת ישראל
בעמוד 8: חוגגים ברחובות בעקבות החלטת האו"ם על הקמת מדינת ישראל בכ"ט בנובמבר

הספר יצא לאור באמצעות משרד הביטחון - ההוצאה לאור

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות שמורות למדינת ישראל - משרד הביטחון

ראה אור בישראל, התשע"ח - 2018

© All rights reserved

To the Ministry of Defence, Israel

תוכן העניינים

7 הקדמת הרמטכ"ל

9 מבוא

11 **מלחמת העצמאות**: חמשת השלבים

17 **מפה 1**: מטולה

27 **מפה 2**: חיפה

37 **מפה 3**: צפת

57 **מפה 4**: זכרון יעקב

65 **מפה 5**: נצרת

77 **מפה 6**: תל־אביב-יפו

86 **מפה 7**: שכם

87 **מפה 8**: יבנה

97 **מפה 9**: רמלה

123 **מפה 10**: מרחב ירושלים

129 **מפת העיר ירושלים**

145 **מפה 11**: עזה

163 **מפה 12**: חברון

175 **מפה 14**: רפיח

181 **מפה 15**: באר שבע

189 **מפה 16**: הר סדום

193 **מפה 17, מפות מצריות**: מרחב מבצע "חורב"

203 **מפות 13, 19-24**: מרחב מבצע "עובדה"

212 חיל הים

217 חיל האוויר

221 מקורות

224 מקורות המפות והתמונות

הקדמת הרמטכ"ל

חגיגות 70 השנים למדינת ישראל ולצה"ל, מחייבות אותנו לחזור ולעסוק בפרקים הכואבים שנכתבו בראשית ימיה. לא הכרזת העצמאות לבדה היא שהביאה לעם ישראל את חירותו ואת ביטחונה. דרכנו לימים אלו נסללה על ידי גברים ונשים עזי רוח ועטורי גבורה - צעירים ומבוגרים, ילידי הארץ ועולים חדשים, שהתנדבו לעמוד יחד על משמר הארץ הצעירה ולהילחם בקרבות הקשים, גם במחיר חייהם.

אלבום קרבות מלחמת העצמאות הוא תוצר של עבודת מחקר רבת חשיבות וארוכת שנים, שהחלה עוד בעשור הראשון למדינה. הקרבות המובאים כאן הם סיפורה של המלחמה - מקרבותיה הראשונים, שבהם לחם בעל כורחו צבא שזה עתה יצא מהמחותר, ועד לקרבות העמידה, היוזמה וההכרעה שבסופה. ועם זה, הדברים החשובים ביותר עולים דווקא מבין שורותיו של האלבום - המחיר הכבד שגדרשה המדינה לשלם ורוח אנושית שאין שנייה לה. בשעה שאויבינו ביקשו לכלות את המדינה הצעירה, נדמה היה שדבר אינו עומד לצידה - לא ציוד חדיש, לא עוצמה טכנולוגית ולא יתרון מספרי. דבר, מלבד רוח מגינה. הנתיבים המסורטיים כאן נרשמו בדמם של לוחמים ולוחמות שהסתערו באומץ לב ובתושייה, התרוממו פעם אחר פעם מעל לעפר הלחימה, למדו את רגעי מפלתם והיו נכונים להקריב כל שנדרש למען מילוי משימתם. ההקרבה, התושייה, התחבולה, התעוזה, הלמידה והעשייה הבלתי פוסקת - השתלבו יחד להבטחת קיומה של מדינת ישראל.

יש שוני רב בין המציאות הנשקפת מדפי ספר זה ובין המציאות הנשקפת לנגד עינינו היום. ב-70 השנים שחלפו מאז מלחמת העצמאות פיתח צה"ל את יכולותיו, הבטיח את מוכנותו המבצעית וביסס את מקומו בחזית הלחימה והטכנולוגיה. בשנת התש"ח נדרש הלוחם שבשטח לפעול כמעט לבדו - וכיום, בעיצומה של שנת התשע"ח, פועלים לוחמינו בשילוב זרועות - ביבשה, באוויר, בים ובסב"ר, עם יכולות טכנולוגיות חדשניות, הם צועדים יחד בעוצמה ומוכיחים את עוצמתנו הערכית והמבצעית.

אזרחי המדינה ותושביה, חיילי צה"ל ומפקדיו,

צה"ל אינו הצבא שהיה לפני 70 שנה; האתגרים אינם אותם האתגרים - אך הרוח היא אותה הרוח והמשימה היא אותה המשימה. גם היום מפעמת בלב משרתינו תחושת שליחות עמוקה ואהבת הארץ, ואת דרכם מנחה משימתו ארוכת השנים של צבא ההגנה לישראל - להבטיח את קיום המדינה ולאפשר את שגשוגה. בשעה שתביטו בקרבות המובאים באלבום זה שאו מילים אלה בליבכם; הרכינו ראשכם מול גבורתם העילאית של ראשוני הלוחמים והלוחמות, בני דור התש"ח; חזקו באחריות שעל כתפינו והמשיכו לשמור על צה"ל כצבא ממלכתי, מאוחד ומקצועי - צבאו של העם.

רביאלוף גדי איזנקוט
ראש המטה הכללי

פקודת צבא-הגנה לישראל

מס' 4 לשנת חש"ח - 1948

פקודה המקימה צבא-הגנה למדינת ישראל.

לפי סעיף 18 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, תש"ח - 1948,
ניתנת כזה הפקודה הכאה:

1. מוקם כזה צבא-הגנה לישראל מורכב מחילות יבשה, ^{מחיש ים/מחיל אויר.}
2. כמצב חרום יונהג גיוס חובה לצבא-ההגנה לישראל על כל שרותיו.
- גיל חייבי הגיוס יהיה כפי שייקבע על ידי הממשלה הזמנית.
3. כל אדם המשרת בצבא-ההגנה לישראל חייב להשבע שבועת אמונים למדינת ישראל, לחוקתה ולשלטונותיה המוסמכים.
4. אסור להקים או לקיים כל כוח מזוין מחוץ לצבא-ההגנה לישראל.
5. צוויים, הכרזות, תקנות וכל הוראות אחרות בעניני השרות הלאומי שנחפרסמו כרביס, בין ט"ז בכסלו חש"ח (29 בנובמבר, 1947) לבין יום פרסום פקודה זו, על ידי הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, הועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ-ישראל, מנהלת העם, הממשלה הזמנית או אחת ממחלקותיהם, יעמדו בתקפם כל עוד לא ישונו, יתוקנו או יבוטלו.
6. כל פעולה הנעשית כהחאם להוראות פקודה זו תהא חוקית אף אם היא עומדת בסתירה לכל הוראה אחרת בחוק הקיים.
7. שר הבטחון ממונה על ביצוע פקודה זו.
8. פקודה זו תיקרא כשם "פקודת צבא-הגנה לישראל חש"ח - 1948".

הממשלה הזמנית
דוד בן גוריון
ראש הממשלה

י' ז באייר חש"ח (26 במאי 1948)

מבוא

אלבום זה מתבסס על מחקר מלחמת העצמאות, אשר נערך בענף (היום מחלקה) להיסטוריה של צה"ל בשנת 1954. מטרתו המקורית של מפתח הקרבות הייתה לאתר ולסמן את רוב הקרבות שהתחוללו, על גבי המפות של אותם זמנים, ככלי עזר לספר המחקר על המלחמה.

חקר קרבות המלחמה, איתורם וסימונם דרש עבודת איסוף ממושכת, פרטנית ודקדקנית. הוא כולל כ-1,500 קרבות מסוגים שונים: פשיטות, התקפות, מארבים, מהלכים טקטיים, קרבות הגנה ובלימה, מבצעים מדרג הכיתה עד לדרג החטיבה ומבצעי הכרעה על-עוצבתיים.

מטבע הדברים, האלבום מצטייר במבט ראשון כטכני מיסודי; אולם, עיון מדוקדק בו יגלה לעיני הקורא את התפתחות הלחימה מתחילת מעשי האיבה, ועד לסיומה של המלחמה עם הנפת דגל הדיו באם רשרש - היא אילת. כדי להקל על הקורא, נלווה לכל מפה מפתח האירועים של אותו מרחב לחימה.

לקראת הוצאת מהדורה מיוחדת זו של האלבום לציון 70 שנה למלחמת העצמאות, להקמתה של המדינה ולהכרזתו הרשמית של הכוח הלוחם היהודי כצבא ההגנה לישראל (צה"ל), עדכנה המחלקה להיסטוריה את המחקר המקורי והוסיפה הסברים, מפות וקרבות שלא נכללו במפתח המקורי (לדוגמה: ירושלים), ופרקים על אודות פעילותם של חיל האוויר וחיל הים.

שיטת סידור האלבום נועדה להקל על המתעניין לברר במהירות את תאריכי הקרבות, מקום התרחשותם, היחידות שנטלו בהם חלק ואת תוצאותיהם; על-ידי כך, עשוי האלבום להוות כלי עזר שימושי לכל הרוצה לעסוק בתולדות מלחמת העצמאות - המלחמה המעצבת הראשונה של מדינת ישראל.

מפתח זה - שהוא פרי סיכום עבודת מחקר וריכוז חומר רחבה ביותר של מלחמת העצמאות - לא היה נגיש עד כה לציבור הישראלי, ובשל כך הוא בגדר חידוש מאיר עיניים לעוצמה ולאינטנסיביות של המלחמה. בכך המחלקה להיסטוריה דהיום פורעת חוב מוסרי וערכי לענף ההיסטוריה דאז, ואנו מקווים שהאלבום יסייע לתלמידים, לחוקרים ולכל המעוניין ללמוד ולהבין את המלחמה הארוכה ורבת הישגים, ולהכיר את המקומות שבהם לחמו ונפלו מיטב בניה ובנותיה של הארץ הזו.

האלבום לא יכול היה לצאת אל האור ולידיעת הציבור בישראל ללא עבודת המחקר הממושכת והאחראית של העוסקים במלאכה: פרופ' יהושע בן-אריה יבדל"א, מרדכי נסיהו (דוקשי) ז"ל, תנחום (טדי) פרויס ז"ל וד"ר אל"ם (בדימוס) מרדכי ("מורלה") בראון יבדל"א, אשר פיקד על ענף ההיסטוריה באותם הימים.

תודה והערכה מיוחדת לעבודתם המסורה, המעמיקה, האחראית והנחושה של חוקרי המחלקה היום, ובראשם עורך האלבום סא"ל (במיל") בעז זלמנוביץ, למסייעים בידו: עמרי אדומי, ד"ר זאב אלרון, ד"ר אהד לסלוי, סא"ל ד"ר רות ויסמן, והעורכת הלשונית ספי שפר.

ברכה לדנית וליהודה סלומון מעצבי האלבום, על המקצועיות, המסירות והיוזמה.

ברכה מיוחדת למר משה אסולין, ראש היחידה להוצאה לאור במשרד הביטחון, אשר בזכותו יצא אלבום זה לאור.

אל"ם (במיל) ד"ר יגאל אייל

ראש המחלקה להיסטוריה

מלחמת העצמאות חמשת השלבים

שלבי מלחמת העצמאות מתארים את התפתחות המלחמה של צבא שנוולד במלחמה. הם מבטאים את ייחודה ואת אילוציה המשתנים ויוצאי הדופן של מלחמת העצמאות, ואת הגמישות, ההסתגלות, המקוריות, הנחישות והדבקות במשימה של כוחות המגן שזו עתה יצאו מהמחתרת; ערכים שעמדו במבחנים החמורים של הקרבות, כמעט ללא דוגמה בהיסטוריה הצבאית.

שלב א

החל ב־30 בנובמבר 1947, יום לאחר החלטת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל, והסתיים ב־3 באפריל 1948. בשלב זה עדיין נמצאו הבריטים בארץ. הימצאותם השפיעה על אופי המלחמה והקשתה על ריכוז הכוחות ועל השימוש הגלוי בנשק. הלחימה הבין־קהילתית התאפיינה בהתקפות ירי ובצליפות, השלכת מטעני נפץ, הצבת מכוניות תופת, מארבים והתקפות של כוחות בלתי סדירים. היא התנהלה בכל רחבי הארץ והתרכזה בעיקר בערים המעורבות (חיפה, טבריה, צפת, ירושלים וגבול תל־אביב-יפו), ביישובים המבודדים ועל הדרכים המובילות אליהם, ובפעולות תגמול.

אחת הבעיות הקשות שעמדה בפני הנהגת היישוב העברי הייתה כרוכה בהגנה על היישובים המבודדים. הדילמה שעמדה בפני הנהגה לא הייתה פשוטה, מאחר שהיא חייבה הארכה של קווי המגע והשקעה של כוח אדם לוחם, המוגבל בהיקפו, בהגנה על היישובים ובהגעה אליהם. למרות הקשיים והפיתוי לסגת מיישובים, לקצר בכך את קווי ההגנה ולאפשר ריכוז כוח באזורים המכריעים - החליטה ההנהגה הצבאית והמדינית בראשותו של דוד בן־גוריון לא לפנות שום נקודה. זאת, בשל ההנחה כי השטחים שיוחזקו הם שיקבעו את גבולות המדינה, ובשל ההשפעה המוראלית הקשה שיש להחלטת נטישה. עד לערב הקמת המדינה החזיקו היישובים מעמד, ולא ננטש אף לא אחד מהם. במאמציהם לנתק את היישובים העבריים, ריכוז הערבים את התקפותיהם בדרכים לנקודות הבודדות, בדרך לירושלים, בדרך לגוש עזיון ובדרך לנגב. במאוס 1948 התחולל "משבר השיירות". מספר שיירות שהובילו אספקה ותגבורות הותקפו ונפגעו קשות: שיירת "הדסה" הותקפה בשיח' ג'ראח בדרכה להר הצופים, שיירת נבי דניאל הותקפה בחזרתה מגוש עזיון, וכן הותקפו השיירה בדרך לקיבוץ יחיעם והשיירה לירושלים - ליד חולדה.

המשבר הצבאי עורר ספק ביכולתו של היישוב היהודי להגן על עצמו. הנציגים הערבים באו"ם דרשו לבטל את החלטת החלוקה. אולם חמור מקולות אלה היה השינוי במדיניות ארצות הברית, שהציעה להפסיק את המהלכים לחלוקת ארץ ישראל ולקבוע משטר נאמנות זמני, כדי להביא להרגעת הסכסוך.

משבר השיירות העמיד בסכנה את ההחלטות האסטרטגיות שקיבלה ההנהגה - לא לפנות יישובים, לא לקצר את הקווים, לעמוד בכל עמדה ולהחזיק בכל שעל אדמה; לא לרכז כוחות, אלא לפזרם על פני הארץ. החלטות אלה הביאו את הכוחות לקצה גבול יכולתם, והיה ברור כי יש צורך לשנות את האסטרטגיה שעל־פיה יפעלו: מעבר משילוב של הגנה ופשיטה להתקפה, כיבוש והחזקה של שטח באמצעות ריכוז הכוח, ובניין מסגרות צבאיות גדולות יותר.

שלב ב

החל ב־3 באפריל 1948 (עם תחילת מבצע "נחשון") והסתיים ב־14 במאי 1948 אחר הצהריים, בעת ההכרזה על הקמת מדינת ישראל. בשלב זה נטל ארגון ההגנה את היוזמה לידי בכיבוש כפרים ומשלטים לאבטחת הדרכים, ובהשתלטות על חלק ניכר מהשטח שהוקצה למדינה היהודית ועל חלק מגושי התיישבות שמחוצה לה, על מנת להבטיח את רציפות השטח כחלק מההכנות לקראת הפלישה של צבאות ערב.

הדברים סוכמו ב"תוכנית ד" שהוכנה על־ידי מטכ"ל ההגנה. תוכנית זו כללה את הפן המבצעי, שנועד לבלום את ההתקפה המשולבת של הכוח הערבי המקומי והסדיר למחצה של מתנדבים

לגדרות המשק הושמד. בהדיפת ההתקפה סייעו התותחים הראשונים שהגיעו ארצה, "הנפוליונצ'יקים", שהוצבו על רכס פורייה. הסורים נסוגו וריכזו את כוחותיהם מול משמר הירדן. ב־10 ביוני תקפו הסורים בעוצמה רבה את משמר הירדן, וכוחות נוספים תקפו את עין גב. ההתקפה על עין גב נהדפה, אך המושבה משמר הירדן נפלה לידי הסורים, ונדרש מאמץ רב כדי לבלום את התקדמותם לעבר מחניים.

הצבא העיראקי פלש באזור הגשרים על נהר הירדן שבקרבת קיבוץ גשר. העיראקים השתלטו על מפעל החשמל בנהריים, אך נכשלו בניסיונותיהם לכבוש את גשר, נסוגו וחדרו לשומרון. לקראת הפוגה נקט צה"ל יוזמה בגזרה זו ותקף כדי לכבוש את ג'נין. הכוחות כבשו שטחים באזור הגלבע, אך ההתקפה על ג'נין עצמה נכשלה.

מצבה של ירושלים היה קשה ביותר. כדי למנוע את נפילתה בידי כוחות הלגיון העברי ירדני והמצרים, היה צורך להקים טבעת חסימות חדשה ויציבה סביב הגוף העיקרי של ירושלים העברית. ואכן, הדבר הצליח ביותר בקרבות בשכונות פאג"י ובית ישראל, באזור בית מנדלבאום, בנוטרדאם ובקיבוץ רמת רחל. כל זאת, בזכות יכולת העמידה של תושבי העיר ברעב ובהפגזות. אולם, כדי להציל את העיר היה צורך נואש לפרוץ אליה.

הלגיון הירדני התבצר בלטרון וחסם בכך את הדרך לירושלים. שלושה ניסיונות לכבוש את מרחב לטרון נכשלו, אך נכבש במהלכם השטח שמדרום ללטרון. בשטח זה אותר תוואי שבו הוכשרה "דרך בורמה", שאפשרה את חידוש הקשר עם ירושלים ללא תלות בדרך הראשית החסומה בידי האויב. במהרה הונח לאורך הדרך צינור, שאיפשר להזרים מים לעיר.

הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים נשאר מנותק. ניסיון פריצה לעיר העתיקה סמוך לשער יפו נכשל בעודו באיבו, ורק את הר ציון הצליחו כוחותינו לכבוש. מכאן פרצו כוחות דרך שער ציון לרובע היהודי, אך השער נתפס שוב על־ידי כוחות הלגיון הירדני, והקשר עם הרובע נותק. בסוף מאי 1948 נכנע הרובע היהודי, לאחר שרבים ממגיניו נפגעו, תחמושתם הלכה ואזלה, השטח שבידיהם הלך והצטמצם, ושוב לא יכלו לעמוד בהתקפות האויב. כוחות הלגיון ניסו לפרוץ גם למערב ירושלים; למעט בשכונת שיח' ג'ראח, הם נבלמו. הר הצופים, מושבם של האוניברסיטה העברית ושל בית החולים הדסה, נותר מובלעת יהודית בשטח הערבי. בדרום ירושלים תקפו כוחות ירדניים ומצריים את רמת רחל. שלוש פעמים עבר הקיבוץ מיד ליד, אך בסוף הקרב נשאר בידינו.

בדרום הארץ פלש הצבא המצרי בשני צירים: המאמץ העיקרי נע לאורך כביש החוף לכיוון מג'דל [אשקלון] ואסדוד [אשדוד], והמאמץ המשני התקדם דרך באר שבע וחברון לעבר ירושלים. בשלב הזה שאפו המצרים להתקדם צפונה במהירות. הם תקפו יישובים במרחב הנגב, אך משנהדפו - לא התעקשו על כיבושם והניחו להם. יוצא מכלל זה היה יד מרדכי ששכן בצמוד לציר ההתקדמות המצרי. הקיבוץ עמד בהתקפות קשות, ולאחר חמישה ימי לחימה נסוגו מגיניו והוא נפל לידי המצרים. הטור המצרי התקדם עד אסדוד, ובדרכו צפונה עצר ליד הגשר שפוצצו חבלניו [גשר "עד הלום"]. ארבעת מטוסי אוויה S-199 (מסרשמיט), שזה עתה הושלמה הרכבתם, תקפו את הטור המצרי. הם אמנם גרמו נזק מועט, אך הטור נעצר. בראשית יוני תקפו כוחותינו את הטור המצרי; ההתקפה נכשלה, אך מכאן לא חידש הצבא המצרי את התקדמותו צפונה, ונכשל בהקמת מרכז כובד שיאיים ישירות על מרכז של מדינת ישראל. הצבא המצרי פנה לטהר את מרחבו מיישובים ומכוחות יהודיים. הוא נחל הצלחה בקיבוץ ניצנים, שנפל לידיו לאחר התקפה עזה, והמגינים שנותרו חיים נלקחו בשבי.

(צבא ההצלה של פאוזי קאוקג'י), להשתלט על נכסים אסטרטגיים בשטח המדינה היהודית ולקדם הכנות לקראת פלישה של צבאות ערב, שהייתה צפויה עם סיום המנדט ויציאת הצבא הבריטי מארץ ישראל. בנוסף, כללה התוכנית את הפן המנהלי, ובו עקרונות צבאיים מקצועיים של אופן ניהול הצבא שבדרך, אופן גיוס הכוחות וארגון היחידות ללחימה.

הבעיה הבוערת: פריצת הדרך לירושלים בדרך שונה מזו שנגקטה עד אז נעשתה בהשראתה של תוכנית ד - מעבר מאסטרטגיה הגנתית לאסטרטגיה התקפית. לצורך כך תוכנן מבצע "נחשון" שבו, לראשונה, רוכז כוח בעוצמה של חטיבה אשר נועד לתפיסת השטחים השולטים על הציר לירושלים, תוך נטילת סיכון בגזרות אחרות. הכוח חומש בנשק שנרכש בצ'כוסלובקיה, והמשלוח הראשון שלו הגיע לקראת המבצע. הייתה זו גם ראשית הפעלת הכוח במתכונת הדומה לזו של צבא סדיר, שפעל לא רק לליווי שיירות אלא להשתלטות על שטחים לאורך הציר ולהחזקה בהם. בה בעת עם הלחימה בפרוזדור ירושלים, נהדפו ההתקפות של צבא ההצלה על משמר העמק והתקפת הגדוד הדרוזי על רמת יוחנן. עד לסוף התקופה נמשכה היוזמה ההתקפית העברית, והגורם הערבי המקומי הובס. ללא הנהגה, שנמלטה ברובה, החלה תנועת בריחה של פליטים, וערביי ארץ ישראל חדלו להוות גורם צבאי. לידי כוחותינו נפלו הערים המעורבות - טבריה, חיפה, יפו וצפת - וכן מספר שכונות בירושלים וחבלי ארץ נרחבים ובהם כפרים ערביים רבים.

מרבית יעדיה של תוכנית ד הושגו, אך היו גם כישלונות, שעיקרם במרחב ירושלים ובאזורים סביבה. הדרך לירושלים נחסמה שוב לאחר עזיבת כוחות "נחשון". ב־14 במאי 1948 נפל גוש עציון, לאחר שיומיים קודם לכן החלה התקפת הלגיון הערבי, מלווה בהמון מקומי; בתחילה הצליחו התוקפים לבתר את הגוש לשניים, ולמחרת כבשו את כפר עציון. לבסוף נכנעו שלושת יישובי הגוש האחרים. רבים מהמגינים נהרגו, ויתרתם הלכו בשבי.

שוב הועמדה הנהגה העברית בפני דילמה: אל מול ההתמוטטות המכרעת של הכוחות המזוינים והאוכלוסייה האזרחית הערבית, נוצרה הזדמנות להשתלט על שטח, ובכך לפזר את הכוח המועט, אשר בשל פיזורו וחולשתו בכל מקום שנכבש, נראה שלא היה מצליח לעמוד אל מול התקפות הצבאות הסדירים הפולשים. וכך, בשל הסכנה בביזור הכוח, ומאידך גיסא - הרצון לרכז אותו ולהיערך באופן יעיל עם פלישת צבאות ערב, הוחלט לפנות את הרטוב, עטרות, נווה יעקב, בית הערבה ומפעל האשלג בצפון ים המלח.

שלב ג

החל ב־15 במאי 1948, עם סיום המנדט הבריטי ועם פלישת צבאות ערב הסדירים, והסתיים ב־11 ביוני 1948, יום תחילת ההפוגה הראשונה. במהלך שלב ג (ב־26 במאי) ניתנה פקודת הקמת צה"ל. הצבאות הפולשים היו סדירים, והם אורגנו, צוידו ואומנו בידי המעצמות. לרשותם עמדו כוחות רגלים, שריון, ארטילריה ואוויר. מולם ניצבו הכוחות הישראליים שזה עתה יצאו מהמחותרת, ואשר בציודם ובחימושם נפלו מאלה של אויביהם.

בשלב זה הייתה היוזמה בידי צבאות ערב, שמטרתם הייתה כיבוש כל שטחה של ארץ ישראל; בעוד שמטרתה העיקרית של ישראל הייתה עצירת צבאות ערב באמצעות חסימה יעילה של צירי הפלישה, שמירה על ההישגים מהשלב הקודם ויצירת כוח צבאי משמעותי, שיאפשר להדוף את הצבאות הפולשים. כדי לעמוד במשימה הכבדה, התגייסו כל כוחות המגן של היישוב היהודי. היישובים הפזורים לאורך קווי המגע נטלו חלק חשוב בבלימת האויב, ומגיניהם עמדו באמצעים דלים אל מול אויב עדיף, הדפו או עיכבו את התקדמותו ושיבשו את תוכניותיו; רק מעטים מהם ננטשו לאחר קרב.

יום לפני ההכרזה על הקמת המדינה פעלו כוחותינו לטיהור רוב הגליל המערבי, כדי לעמוד מול צירי הפלישה העתידיים; בהמשך נכבשה גם עכו. בגליל העליון המזרחי נכבשו ערב הפלישה קדם [קדש] ואל־מאלכיה [מלכיה], אך התקפת־נגד של האויב אילצה את הכוחות לסגת. הם נערכו באזור רמות נפתלי וכבשו את משטרת נְבִי יושע. בימים הבאים נמנעה התקדמות האויב בסדרת פעולות פשיטה והטרדה, ובסוף החודש נכבשה אל־מאלכיה מחדש. אולם בתחילת יוני תקפו שוב כוחות האויב את קדם ואל־מאלכיה. כוחות צבא ההצלה זרמו לגליל המרכזי ותקפו את סג'רה, אך נבלמו.

הצבא הסורי תקף בעמק הירדן. לאחר שלושה ימי קרבות, הוא הצליח לכבוש את סֶמַח [צמח] ועקב לחצו - פונו הקיבוצים מסדה ושער הגולן. לאחר יומיים, ב־20 במאי, תקפו הסורים את דגניה א ואת דגניה ב בחי"ר ובשריון שהסתייע בארטילריה. המגינים הצליחו להדוף את ההתקפה, וטנק שהגיע

הלגיון הערבי ממרכז הארץ, להרחיב את פרוזדור ירושלים ולהקל את הלחץ מעל העיר, נכבש השטח שמראס אל-עין ועד עמק איילון, לרבות הערים לוד ורמלה. לעומת זאת, נכשלו שני ניסיונות נוספים לכיבוש לטרון.

בחזית הדרום לא תוכננו מבצעים נרחבים, והיוזמה הייתה בידי המצרים, אשר הקדימו ותקפו כבר ב־8 ביולי, יממה לפני תום ההפוגה - במגמה להרחיב את המערך שלהם בצומת השולט על הדרכים לנגב (צומת גבעתי) ולהשתלט על המרחב שמנגבה צפונה. בשלב הראשון נחלו המצרים הצלחה וכבשו מספר משלטים, שהרחיבו את שליטתם באזור ה"צומת".

מאבק עז התחולל במרחב זה, ובמרכזו הקרבות שכשלו בכיבוש משטרת עראק סוידאן ["מצודת יואב"]; אולם מוצב עבדס, על רכס מצפון-מזרח לנגבה, נכבש מידי המצרים ועמד בהתקפות מצריות קשות. במהלך "עשרת הימים" תקפו המצרים את היישובים בנגב, אך אלה עמדו איתן. הישגם היחיד של המצרים היה בהשתלטות על כפר דרום, שפונה בלילה האחרון של ההפוגה לאחר שהדף התקפות רבות. המצרים אמנם לא הצליחו לשפר את עמדותיהם כאשר

הוכרזה ההפוגה השנייה ב־19 ביולי, אך הדרך לנגב נותרה מנותקת.

חיל האוויר נטל חלק פעיל בלחימה, ומטוסיו סייעו לכוחות הקרקע והפציצו ריכוזי כוחות אויב בכל החזיתות. שלושה מפציצים B-17 ("מבצרים מעופפים") שנרכשו בארצות-הברית והיו בדרכם לארץ מאירופה, הפציצו מספר מטרות; ב־15 ביולי 1948 תקף אחד המטוסים את ארמונו של המלך פארוק בקהיר. מטוס נוסף תקף את רפיח, והמטוס השלישי שנועד להפציץ את אל-עריש לא מצא את מטרותו ותקף במקום זאת את עזה. בהמשך המלחמה הופצצה גם דמשק. חיל הים השתתף גם הוא בלחימה, וספינותיו הפגיזו את צור. יחידת הנחיתה של החיל השתתפה בקרב על בית עפא.

שלב ה

החל ב־19 ביולי 1948, יום הכרזת ההפוגה השנייה, והסתיים שנה לאחר מכן, ב־20 ביולי 1949 - מועד החתימה על הסכם שביתת הנשק עם סוריה.

בתום קרבות "עשרת הימים" החלה הפוגה השנייה, שנמשכה בהפסקות עד לחתימת הסכמי שביתת הנשק. למעשה נשארו שני כוחות אויב שהיוו סיכון קיומי: הכוח הירדני והעיראקי - הערוך מלטרון ועד ירושלים, ובתוך "המשולש" - הוסיף לאיים על הבירה, על רצועת החוף ועל עמק יזרעאל; ונמשך ניתוק הנגב על-ידי הכוח המצרי.

על אף שנשאר בראש הגשר של משמר הירדן, לא היווה הצבא הסורי גורם ליוזמה התקפית ממשית; אולם עצם נוכחותו מעבר לנהר הירדן הייתה בגדר איום. כוחות צבא ההצלה בפיקודו של קאוקג'י נותרו במובלעת בגליל המרכזי, וערכם הצבאי היה בעצם נוכחותם, כגורם הטרדה והפרעה בלבד.

היעדר שיתוף הפעולה והיעדר התיאום בין צבאות ערב, שבאו לידי ביטוי במהלך המלחמה, הגיעו לשיאם השלילי בשעה זו; וגם אם לא הוכרז על כך באופן רשמי, התפרקה הקואליציה הצבאית הערבית.

באותם הימים החלה התארגנותו של חיל האוויר. שירות האוויר, שקדם לו, הפעיל רק מטוסים קלים ששימשו לכל המשימות - הובלה, הספקה ואף הפצצה. מטוסים אלה לא היו יריב משמעותי לחילות האוויר הערביים שבידיהם מטוסי קרב. מטוסים מצריים הפציצו את תל-אביב באין מפריע ושלטו בשמים. כעבור זמן החלו להגיע מטוסי קרב ומטוסי תובלה. תקיפת הטור המצרי, הפלת שני מטוסים מצריים שתקפו את תל-אביב והפצצת עמאן, בירת ירדן, בראשית יוני 1948 ביטאו את השינוי במאזן הכוחות באוויר.

חיל הים התארגן אף הוא בתקופה זו. "צי הצללים" - אוניות מעפילים שנתפסו על-ידי הבריטים והושארו בנמל חיפה - הוכשרו, באלתורים שונים, לשמש כאוניות קרב, ואף ניהלו קרב ימי נגד ספינות מצריות מול חוף תל-אביב; בשיתוף פעולה עם מטוסי חיל האוויר, הן הצליחו להניס את הספינות המצריות.

האו"ם המשיך לגלות מעורבות בבעיית ארץ ישראל, והעצרת הכללית מינתה את הרון השוודי פולקה ברנדוט כמתווך מטעמו, כדי שיפעל להפסקת האש ויסייע במציאת פתרון של שלום. בתיווכו, הסכימו הצדדים להפוגה. זו נכנסה לתוקפה ב־11 ביוני 1948 לפרק זמן של ארבעה שבועות, שבמהלכם ייעשה מאמץ מדיני להגיע להסדר.

שלב ז

החל ב־11 ביוני 1948, עם הכרזת ההפוגה הראשונה, והסתיים ב־19 ביולי 1948, יום הכרזת ההפוגה השנייה. בסיום ההפוגה הראשונה ב־9 ביולי חודשו הקרבות בכל חלקי הארץ (קרבות "עשרת הימים"). בשלב זה נטל צה"ל את היוזמה לידי. ההפוגה הראשונה נוצלה לפרסום פקודת הקמת צה"ל, להשבעת אמונים של היחידות למדינה ולצה"ל, להגדלה ולארגון הכוחות, לרכש, לאימונים ולתכנונים מבצעיים לקראת חידוש הקרבות, בהנחה שהמאמצים המדיניים לא יישאו פרי.

ההפוגה אפשרה, בפעם הראשונה, פעולה יזומה נגד הצבאות הפולשים, במטרה ליצור נקודות כובד ממשיות. ואלו הן: בחזית המרכזית - חיסול הסכנה שאיימה על תל-אביב מכיוון לוד, רמלה, ראס אל-עין [ראש העין] וסביבתה, וכן הרחבת פרוזדור ירושלים שנגעקף על-ידי "דרך בורמה". נקודת הכובד השנייה כוונה נגד האויב החלש ביותר בחזית הצפון - צבא ההצלה - על מנת לחסל או להגביל אחד משלושת ריכוזי האויב שהקיפו את החזית בצפון.

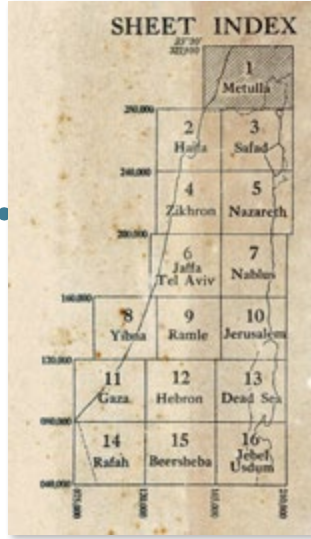
ב־9 ביולי החלו, כאמור, קרבות "עשרת הימים". בחזית הצפון נוהלה לחימה נגד צבא ההצלה בגליל התחתון. עיקר הלחימה היה בהגנה על סג'רה ובמבצע "דקל", שהוביל לכיבוש נצרת ומרחבה בידי צה"ל. ניסיון לחיסול ראש הגשר של הצבא הסורי בגזרת משמר הירדן במסגרת מבצע "ברוש" כשל, ועד להפוגה התנהלה לחימה עזה סביב המושבה; אך הקרבות בלמו את התקדמות הסורים מערבה. בגזרת ג'נין נסוגו הכוחות בלחץ צבא עיראק מרמת ג'נין, וייצבו קו הגנה על הגלבוע.

המבצע המרכזי של צה"ל בשלב זה היה בחזית המרכז - מבצע "דני". כדי להרחיק את איום

דב הבלונדיני, מ"פ בגדוד 89, בתדריך לקראת הקרב השמיני לכיבוש משטרת עראק סוידאן

מפה 1 מטולה

מפה זו מקיפה את צפון אצבע הגליל, השטחים הגובלים בסוריה במזרח, ובלבנון - במערב ובצפון. גבולה הדרומי הוא באזור אגם החולה. המפה כוללת גם שטחים נרחבים מלבנון; חלקם, הגולשים מרכז רמים מערבה, היו במלחמת העצמאות מרחב קרבות בין ההגנה וצה"ל ובין צבא ההצלה הערבי בפיקודו של קאוקג'י.

עם תחילתה של ההתיישבות הציונית בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, הוקמו יישובים יהודיים באצבע הגליל. בתחילה הוקמו המושבה מטולה (1896), קיבוץ כפר גלעדי (1916) ותל חי, שראשוני חלוציה היו חברי אגודת השומר, אשר נוסדה בשנת 1909. הקרב בתל חי ב-1 במאוס 1920, שבמהלכו נהרגו יוסף טרומפלדור וחמישה מחברי ההתיישבות, מסמל את המאבק על ארץ ישראל - לחימת מעטים מול רבים - את ערך ההתיישבות ואת מקומו של הגליל בהתפתחות תפיסת הביטחון של היישוב היהודי.

הדיונים הקדחתניים בדבר פתרון מדיני במחצית שנות השלושים של המאה ה-20 הביאו לדחיפות רבה בהעלאת יישובים על קרקעות שנקנו כדי ליצור עובדות, שישפיעו על התהליך המדיני. היישובים שהוקמו החל ממחצית שנות השלושים באצבע הגליל נועדו ליצור ריכוז התיישבות שיבטיח את השליטה בו, והאזור אכן נכלל בשטח המדינה היהודית בתוכנית החלוקה.

למרות זאת, בשנת 1947 הייתה אצבע הגליל מאוכלסת ביישובים יהודיים מעטים יחסית. סכנת המצור והאיום משני הצדדים - לבנון וסוריה - הובילו לפינוי ילדים ובלתי לוחמים. הילדים שהו חודשים ארוכים ביישובים ובמוסדות באזורים בטוחים יותר, ושבו רק לאחר סיום הקרבות.

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות לשחרור היישובים מהניתוק ולהחזרת הגליל לשטח מדינת ישראל: חטיבת גולני, חטיבת כרמלי, חטיבה 7, חטיבת עווד, חטיבת יפתח. המבצע העיקרי שהתנהל במרחב היה "חירם".

חטיבת יפתח עולה לגליל

ההפוגה שנכפתה הותירה על כנו את חוסר ההכרעה במלחמה; מצב לא נוח מבחינתה של ישראל. צבאות ערב היו עדיין בתחום ארץ ישראל, והסדר מדיני לא נראה באופק. המצב חייב החזקת צבא בהיקף ניכר, מעל 100,000 חיילים; הדבר הכביד על המדינה הצעירה, אשר רצתה להפנות את משאביה לקליטת גלי העלייה ולביסוס כלכלתה. בתקופה זו לא הייתה לחימה רצופה, אך נערכו מספר מבצעים כדי להשיג הכרעה.

הראשון במבצעים אלה היה "יואב", שנערך בין ה-15 ל-22 באוקטובר 1948. מטרתו הייתה לפרוץ את הדרך אל הנגב, המנותק על ידי המערך המצרי בקו מג'דל-בית ג'ברין. קדם למבצע זה מבצע "אבק" שבמהלכו הוטסה לנגב אספקה, ובמטוסים החוזרים הוטסו לוחמי חטיבת הנגב צפונה, למנוחה ולהתארגנות. חטיבת יפתח הסתננה בימים אלה לנגב והחליפה את לוחמי חטיבת הנגב.

המבצע נפתח בהפצצה אווירית על ריכוזי הצבא המצרי. נערכו מספר פשיטות, וכוחות תפסו משלטים בטריז בית חאנון. למחרת נערכה התקפה על עראק אל-מנשיה [קריית גת], כדי לפתוח את הדרך אל הנגב. ההתקפה נכשלה, והכישלון העמיד את מפקדת חזית הדרום בפני בעיה: האם להמשיך בניסיון לפרוץ במזרח, או להעתיק את המאמץ מערבה ולפרוץ את הכביש הראשי.

הוחלט לפעול בגזרה המערבית, ובליל 16-17 באוקטובר 1948 הובקע המערך המצרי, והדרך לנגב נפרצה. טריז בית חאנון גרם למצרים להסיג את כל הכוחות שהיו מצפון לו. המתקפה בנגב נמשכה בכל עוזה. אמנם, ניסיון נוסף לכבוש את משטרת עראק סווידאן נכשל, אך כוחותינו ניצלו את התמוטטות המערך המצרי, המשיכו דרומה וכבשו במבצע "משה" את באר שבע.

בזירה הימית, טובעה במהלך מבצע "יואב" אוניית הדגל של הצי המצרי - "האמיר פארוק". בתום המבצע נוצר קשר יבשתי יציב עם הנגב; צה"ל השתלט על מרחבים בנגב, חלק מהצבא המצרי הושמד, וחטיבה מצרית שלמה נותרה מכותרת ב"כיס פאלוג'ה". ב-8 בנובמבר נערכה ההתקפה השמינית על מצודת עראק סווידאן. הפעם הצליחו התוקפים, וצומצמו ממזיו של "כיס פאלוג'ה".

ימים ספורים לאחר מבצע "יואב", בין 29 ל-31 באוקטובר, נערך בצפון הארץ מבצע "חירם". במהלכו השתלטו כוחותינו על הגליל העליון ועל רצועה בתוך שטח לבנון, וכוחות צבא ההצלה סולקו מישראל.

במהלך נובמבר 1948 ניסו המצרים להרחיב את אחיזתם מרצועת עזה מזרחה. כדי לבלום ניסיונות אלה, נערך בראשית דצמבר מבצע "אסף", שבמהלכו נכבשה שורה של משלטים, נהדפו התקפות נגד מצריות, וסוכל האיום המצרי על הנגב המערבי.

בינתיים, באופן רשמי, נמשכה ההפוגה. הפעילות המדינית לא הצליחה להביא את מדינות ערב אל שולחן המשא ומתן, וברקע ריחפה תוכנית המתווך ברנדוט (שנרצח ב-17 בספטמבר 1948 על ידי אנשי הלח"י) שהציע לנתק את הנגב מישראל ובתמורה - לכלול בתחומיה את הגליל. בנסיבות אלה נדרש מבצע צבאי נוסף, מבצע "חורב", כדי להשיג מטרות מדיניות - לסלק את הצבא המצרי ובכך לפוגג את האיום לנתק את הנגב מישראל.

המבצע החל ב-22 בדצמבר בהפצצה על ריכוזי הצבא המצרי ובפעולת הטעיה בכיוון רצועת עזה. מאוחר יותר נע המאמץ העיקרי בשתי זרועות לעבר עוג'ה [ניצנה], השתלט על המרחב מביר עסלוג' עד עוג'ה וכבש אותה ב-27 בחודש. כוחות צה"ל המשיכו להתקדם וחדרו לתחום סיני. אבו עגילה נכבשה, וכוחות פשוטו על בסיסים מצריים והגיעו עד מבואות אל-עריש. המערך המצרי התמוטט, ונשקפה סכנת כיתור של כל הצבא המצרי ברצועת עזה. החדירה הישראלית לסיני עוררה פעילות מדינית קדחתנית; בריטניה וארצות הברית דרשו מישראל לסגת, והממשלה אכן הורתה לצה"ל לסגת מסיני. במהלך מבצע "חורב" נעשה ניסיון לחסל את "כיס פאלוג'ה", אך כישלון ההתקפה על עראק אל-מנשיה מנע את חיסולו. ניתוק הכוחות המצריים באזור רפיח הצליח באופן חלקי בלבד; אך האיום בניתוק עשה את שלו, וב-6 בינואר 1949 הודיעה מצרים על הסכמתה לפתוח במשא ומתן עם ישראל. למחרת פסקה האש בחזית הדרום.

שבוע לאחר מכן נפתחו באי רודוס שיחות שביתת הנשק עם מצרים. ההסכם עמה נחתם ב-22 בפברואר 1949, וב-23 במאוס נחתם ההסכם עם לבנון. ב-4 במאוס החל המשא ומתן עם ירדן. הירדנים טענו לשליטה על הנגב הדרומי, ומבצע "עובדה", שנערך בין 6 ל-10 במאוס, נועד לקבוע את עובדת שליטתה של ישראל בחבל ארץ זה. הכוחות התקדמו לעבר מפרץ אילת בשני צירים, לאורך הנגב ובערבה. כוח נוסף השתלט על עין גדי. ההסכם עם ירדן נחתם ב-3 באפריל. המשא ומתן עם סוריה היה הקשה מכולם; הוא החל רק ב-4 באפריל והיה מלווה באיומים ובתנועת כוחות. לבסוף, נחתם ההסכם ב-20 ביולי 1949, ובכך באה לסיימה מלחמת העצמאות.

מקרא

הכח:

- חטיבת גולני
- חטיבת ברטילי (מחוז חיפה)
- חטיבת אלכסנדרוני
- חטיבת קריית
- חטיבת נבעתי
- חטיבת צעיוני
- חטיבה 7
- חטיבה 8
- חטיבת ערד
- חטיבת האל
- חטיבת יפתח
- חטיבת הנגב
- פעולות שבוצעו ע"י גורמי נוסף (במסגרת המבצע)
- אג"ל
- לתי

צורך שני סמנים מורה על פעולות שהתבצעו או על פעולות כח מסוים תחת פיקוד כח שני.
פעולה שבוצעה ע"י יחידה עצמאית לפני הכללתה בחטיבה, נחשבת על החטיבה אליה עתידה היחידה להשתתף.

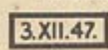
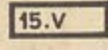
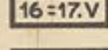
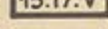
סוג הפעולה:

- פעולה במגמת כבוש סומנה במלבן ללא סמון נוסף
- פעולה הנגה
- פשיטה
- התקלות
- כבוש ומני
- תפיסה ללא קרב

תוצאות:

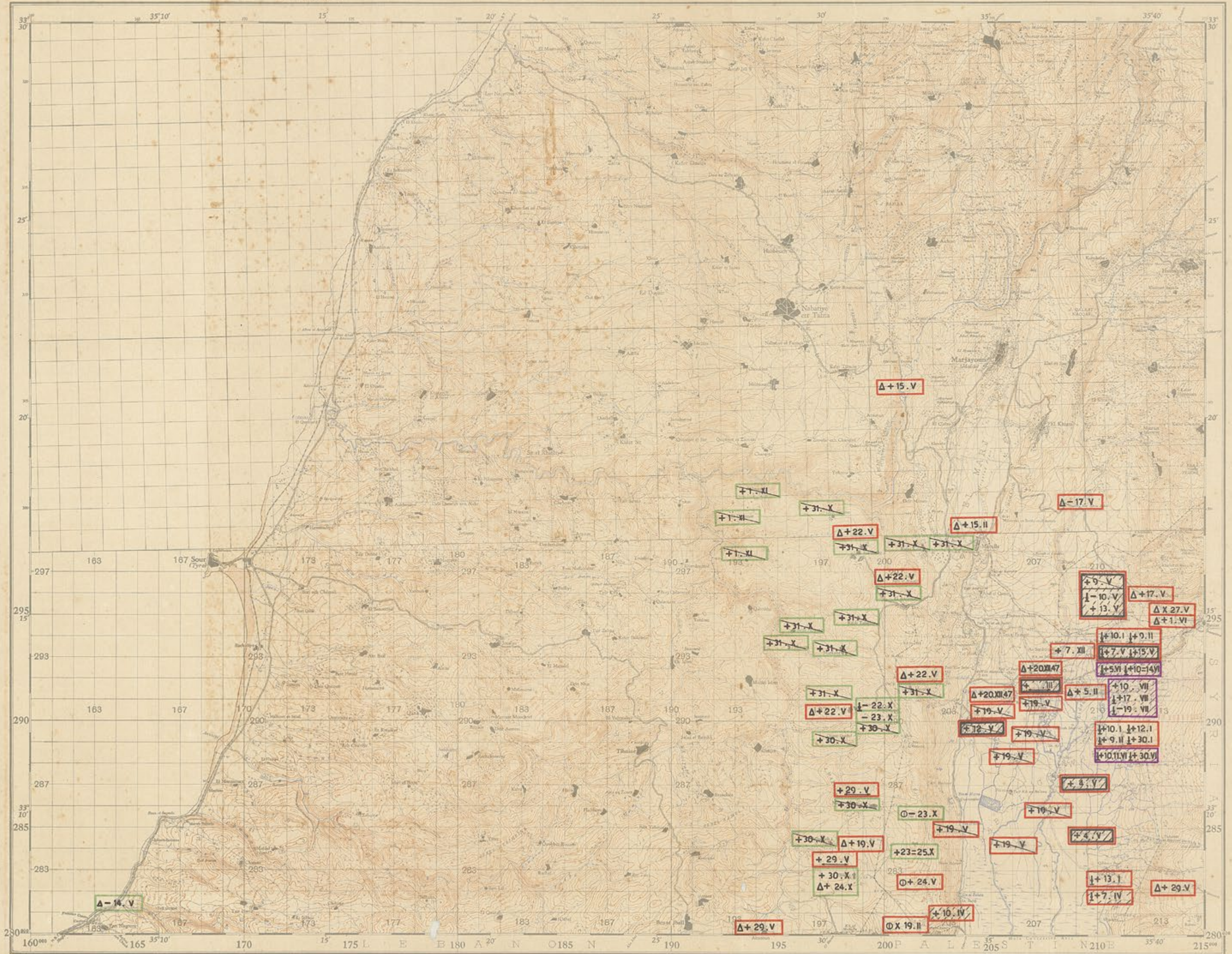
- + פעולה שהשיגה מנצחה
- פעולה שלא השיגה מנצחה
- x פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

הזמן:

- התאריך סומן בתוך המלבן
- אי-סמון שנה מורה שנת 1948
- פעולה שנמשכה מתאריך עד התאריך
- פעולה שהחלה עלתה בתאריכים שונים

המקום:

מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

כוח צה"ל משוריין בדרך לקרב

שלב א - מהחלטת האו"ם עד 3 באפריל 1948

באצבע הגליל המבודדת, הקלה לניתוק בשל תלותה בצירי תחבורה ספורים עוד טרם החלטת האו"ם, נערכו להגנת היישובים תושביהם ואנשי הגדוד השלישי (הגליל) של הפלמ"ח (בהמשך המלחמה עבר הגדוד לחטיבת יפתח). במשך חודש, בתחילת 1948, תקפו תושבי הכפרים הערביים בגזרה הסורית, לעיתים בסיוע חיילים ומתנדבים סורים, את היישובים שבמזרח אצבע הגליל. יוזמת הצד הישראלי התבטאה בפשיטות לעבר כפרים במרחב ולעבר גשרי הליטאני.

חטיבת יפתח (11)

חטיבת פלמ"ח שהוקמה באצבע הגליל בסוף אפריל 1948. החטיבה כללה בתחילה שני גדודים: הגדוד הראשון, שפעל בגליל התחתון ובגליל המערבי, והגדוד השלישי שפעל בגליל המזרחי. בסוף 1948 הצטרף הגדוד השני, שעבר מחטיבת הנגב. המבצעים העיקריים: קרבות משמר העמק, "יפתח", "מטאטא", כיבוש צפת וטבריה, קרבות נבי יושע ואל-מאלכיה [מלכיה], "יורם", "דני", "גי"ס", ח'רבת מחאז, "יואב". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: יגאל אלון, שמואל (מולה) כהן.

20. 12 במאי 1948 - כוחות מחטיבות **גולני** ו**יפתח** תפסו את **אלי-ח'אלסה** [קריית שמונה] (20502900).
21. 13 במאי 1948 - כוח מגדוד 11 (חטיבת **גולני**) כבש את **תל אלי-קאדי** (21102952).
22. 14 במאי 1948 - כוח מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) ערך פשיטת נחיתה מהים שנכשלה צפונית ל**ראש הנקרה** (16422815).

שלב ג - מ-15 במאי עד 11 ביוני 1948

בשלב זה ניצלה חטיבת יפתח את ריכוז המאמץ של צבא סוריה באזור דרום הכנרת, ואת הדיפת ניסיונותיו של צבא לבנון לחדור דרך אל-מאלכיה [מלכיה] לגליל (13-15 במאי), לשמירת היוזמה - בפשיטות על גשרים וכפרים, בעיקר בשטח לבנון - ולתפיסת חלק מהכפרים באצבע הגליל בהמשך למבצע "יפתח", כדי להקל על הגנת המרחב ולרתק כוחות אויב. הגם שעיקר הפעילויות בתקופה היו ביזמות צה"ל, נהדפו בראשיתה ובסופה התקפות סוריות על קיבוץ דן.

23. 15 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) פשטה על **גשר הליטאני** (20153060). הגשר פוצץ, ותוקן רק לאחר שבועיים.
24. 15 במאי 1948 - תושבי **דן** וכוח מגדוד 11 (חטיבת **גולני**) הגנו על הקיבוץ (21152936).
25. 17 במאי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) ערך פשיטה שנכשלה על **גשר החצבאני** (אבו ג'יבלי) [נחל שניר] (20903002).
26. 17 במאי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשט ופוצץ את **גשר ואדי עסאל** [כביש בניאס-מרג' עיון] (21302960).
27. 19 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **אלי-סאלחיה** [כפר בלום] (20752860).
28. 19 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **קטייה** [כפר בלום] (20702910).
29. 19 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **אלי-נאעמה** [מזרחית לקריית שמונה] (20602880).
30. 19 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **ג'אחולא** [ליד צומת כ"ח] (20332809).
31. 19 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **אלי-בן-זיה** [על-יד כביש 90, מערבית לנאות מרדכי] (20332850).
32. 19 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **אלי-ח'סאס** (20752198).
33. 19 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** תפס את **ג'יק** (20532190).
34. 19 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **בלידה** [בלבנון] (19802824).
35. 22 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **אלי-טיבה** [בלבנון] (19902980).
36. 22 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **הונין** [מרגליות] (20102955).
37. 22 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **ח'ולה** [בלבנון] (19862906).

1. 20 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) פשט על **אלזוק אלמחאנאני** [אזור בית הלל] (20532910).
2. 20 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) פשט על **אלי-ח'סאס** [הגושרים] ופוצץ בית (20752918).
3. 10 בינואר 1948 - תושבי **כפר סאלד** וכוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) הגנו על הקיבוץ (21152885) מפני התקפה של ערבים מקומיים שהסתייעו בחיילים סורים. בהגנת היישוב סייעו יחידת משוריינים ומטוסים בריטיים.
4. 10 בינואר 1948 - תושבי **דן** וכוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) הגנו על הקיבוץ (2115296).
5. 12 בינואר 1948 - כיתה **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) סייעה להגן על רכב שהוביל חלב **מדפנה לכפר סאלד** (21152885). לכוח היו שישה פצועים.
6. 13 בינואר 1948 - תושבי **להבות הבשן** וכוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) הגנו על הקיבוץ (21102825).
7. 30 בינואר 1948 - תושבי **כפר סאלד** וכוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) הגנו על הקיבוץ (21152885).
8. 9 בפברואר 1948 - תושבי **כפר סאלד** וכוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) הגנו ליד הקיבוץ (21152885).
9. 9 בפברואר 1948 - תושבי **דן** וכוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) הגנו על הקיבוץ (21152936).
10. 15 בפברואר 1948 - כוחות **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) פשטו על שני גשרי **מטולה** (20402995).
11. 19 בפברואר 1948 - כוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) נתקל ב**כביש מנרה-רמות נפתלי** (20152805).
12. מארס 1948 - כוח מחטיבת **גולני** כבש זמנית את **אלי-ח'סאס** [הגושרים] (20752918).

שלב ב - מ-3 באפריל עד 14 במאי 1948

בתקופה זו התווספו כוחות מחטיבת **גולני** לגדוד השלישי של הפלמ"ח, שפעל באצבע הגליל מראשית המלחמה. יוזמת ההגנה התבטאה במבצע "מטאטא" שהיה חלק ממבצע "יפתח" (28 באפריל עד 15 במאי). המבצע נועד, כחלק מתוכנית ד, לתפוס את השטחים שפוננו על-ידי הבריטים ולהבטיח את השליטה היהודית באזור. הקרב המרכזי בשלב זה התחולל בשבוע השני של חודש מאי, עת לחמה חטיבת **גולני** בתל **אלי-קאדי** (תל דן). לאחר סדרת התקפות והתקפות נגד, נכבש התל ב-13 במאי ונותר בידי חטיבת **גולני**.

13. 7 באפריל 1948 - תושבי **להבות הבשן**, כוח **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) וכוח מגדוד 11 (חטיבת **גולני**) הגנו על הקיבוץ (21102825).
14. 10 באפריל 1948 - כוחות **מהגדוד השלישי** (פלמ"ח) ומחטיבת **גולני** כבשו את **ג'אחולא** [ליד צומת כ"ח] (20332809).
15. 4 במאי 1948 - כוחות מהחטיבות **גולני** ו**יפתח** כבשו את **אלי-דוארה** [ליד עמיר] (20952870) במסגרת מבצע "מטאטא".
16. 4 במאי 1948 - כוחות מהחטיבות **גולני** ו**יפתח** כבשו את **אלי-מפתח'רה** [ליד שמיר] (21002849) במסגרת מבצע "מטאטא".
17. 7 במאי 1948 - תושבי **דן** וכוחות מהחטיבות **יפתח** ו**גולני** הגנו על הקיבוץ (21152936).
18. 9 במאי 1948 - כוח מגדוד 11 (חטיבת **גולני**) תפס את **תל אלי-קאדי** [תל דן] (21102952).
19. 10 במאי 1948 - כוח מגדוד 11 (חטיבת **גולני**) נכשל בהגנה על **תל אלי-קאדי** (21102952).

קרבות תל עזזיאת

צובי גילי בעמדה בקיבוץ דן

בליל 10-11 ביולי 1948 נכבש התל על-ידי פלוגה מגדוד 91 של חטיבת עוזד. הכוח הסורי הקטן שהיה בתל נמלט, פרט לקצין שנפל בשבי. בה בעת נתפסו על-ידי צה"ל הכפרים הערביים הנטושים עבאסיה וערב מדח'יל, כמה מאות מטרים מהתל. התל הוחזק בידי כוח מחלקתי שהתחלף תדירות. החל ב-17 ביולי, לאחר כמה ימים של רגיעה יחסית, ולקראת כניסת הפוגה השנייה לתוקף, גברה תכיפותן של ההתקפות הסוריות, אשר קיבלו סיוע ממשוריינים עם תותחי 20 מ"מ. ההתקפות באותו יום נהדפו, ולמחרת שרר שקט בגזרה במשך רובו של היום, עד שהחלה הפגזה סורית לקראת ערב. הסורים תקפו את התל בטרם שחר 19 ביולי, והמשיכו גם לאחר מועד תחילתה של הפוגה השנייה. במשך היום נהדפו אמנם שלוש התקפות סוריות, אך בהתקפה הרביעית נכבש התל. בין ההרוגים במקום היה מפקד הכוח שהחזיק בו, חיים נגלי. בקרבות תל עזזיאת היו לצה"ל 12 הרוגים וכמה עשרות פצועים. על-פי מקורות ערביים, לסורים היו 44

הרוגים בקרבות על התל. למרות הפוגה השנייה, קיבל צה"ל אישור לנסות ולכבוש את התל בשנית; אך ההתקפה לא בוצעה, והתל נשאר בשליטה סורית עד שנכבש במלחמת ששת הימים, ב-9 ביוני 1967.

38. 22 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **עדיסה** [בלבנון] (20102955).

39. 24 במאי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** נתקל בדרך **למנרה** (20202825).

40. 27 במאי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשט על הכפר **בניאס** ועל **גשר הבניאס**. הכוח נתקל בהתנגדות, והגשר לא פוצץ (21352950).

41. 29 במאי 1948 - כוחות מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) פשטו על **שתי תחנות גבול סוריות** הסמוכות לשמיר וללהבות הבשן (21402822).

42. 29 במאי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש זמנית את **בלידה** [בלבנון] (19802824) במסגרת כיבוש אל-מאלכיה [מלכיה].

43. 29 במאי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש זמנית את **מיס אל-ג'בל** [בלבנון] (19902860) במסגרת כיבוש אל-מאלכיה.

44. 29 במאי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשט על **עיטרון** [בלבנון] (19432801) במסגרת כיבוש אל-מאלכיה.

45. 1 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על הכפר **בניאס** (21352950).

46. 5 ביוני 1948 - חברי **דן** וכוח מגדוד 91 (חטיבת **עודד**) הגנו על הקיבוץ (21152936).

שלב ד - מ 11 ביוני עד 19 ביולי 1948

בשלב זה עבר צה"ל להתקפות יזומות, על מנת להכריע את הצבאות הפולשים. ריכוז המאמץ חיב היערכות להגנה בגזרות המשנה, תוך ביצוע התקפות מקומיות, וריתוק כוחות האויב, אצבע הגליל הייתה אחת מגזרות המשנה של צה"ל, וכך גם מבחינת צבא סוריה שערך התקפות על הקיבוצים דן וכפר סאלד לריתוק כוחות צה"ל. בשלב זה הועברה הגזרה לאחריותה של חטיבת עוזד, שזה עתה הוקמה, מאחוריות חטיבת יפתח. המאבק המרכזי בגזרה היה על תל עזזיאת.

47. 10-11 ביוני 1948 - חברי **כפר סאלד** וכוח מגדוד 91 (חטיבת **עודד**) הגנו על הקיבוץ (21152885).

48. 10-14 ביוני 1948 - חברי **דן** וכוח מגדוד 91 (חטיבת **עודד**) הגנו על הקיבוץ (21152936).

49. 30 ביוני 1948 - חברי **כפר סאלד** וכוח מגדוד 91 (חטיבת **עודד**) הגנו על הקיבוץ (21152885).

50. 10 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 91 (חטיבת **עודד**) כבשה את **תל עזזיאת** (21202910).

51. 17 ביולי 1948 - כוחות חי"ם (חיל המשמר) ממגויסי האזור, תחת פיקוד גדוד 91 (חטיבת **עודד**), הגנו על **תל עזזיאת** (21202910).

52. 19 ביולי 1948 - כוחות מגדוד 91 (חטיבת **עודד**) נכשלו בהגנה על **תל עזזיאת** (21202910).

כוח מגדוד 91 מתארגן לקרב

שלב ה - מ 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

במרחב הגליל העליון אופיין שלב זה בהכרעת המאבק על רכס רמים. המאבק התמקד במרחב מנרה-שיח' עבד. שם נעשה המאמץ האחרון של צבא ההצלה בפיקודו של קאוקג' להגיע להישג כלשהו. אולם לאחר סיום הקרבות בדרום הארץ, נערך צה"ל להשלמת כיבוש הצפון - מבצע "חירם". המהלך המשני של המבצע נועד למנוע מצבא ההצלה לרכז את כוחותיו במקום אחד. במסגרתו, תקפה חטיבת גולני מדרום באזור עילבון ומק'אר, וחטיבת כרמלי תקפה בצפון את עורף צבא ההצלה בשטח לבנון ותפסה 14 כפרים לבנוניים כמעט ללא קרב. בסיום מבצע "חירם", בראשית נובמבר 1948, פסקו הקרבות באצבע הגליל.

53. 3 בספטמבר 1948 - פלוגה ג מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) פשטה ופוצצה בתים בהוּיָן [מרגליות] (20102955).

54. 22 באוקטובר 1948 - מחלקה מגדוד חי"ם (חיל המשמר) 102, במסגרת חטיבת **כרמלי**, נכשלה בהגנה על **משלט שיח' עבד** [הר שנאן] (20002900).

55. 22 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** בהרכב: שתי מחלקות על גבי שריוניות מפלוגה א מגדוד 24 ופלוגה רובאית מגדוד 23 נתקל בעיקולים של **כביש מנרה-קדס** (20152824). לכוח היו תשעה הרוגים; ארבעה משוריינים ושני ג'פים הושמדו.

56. 23 באוקטובר 1948 - פלוגה ב מגדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) וכוח חי"ם ממנרה נכשלו בכיבוש **משלט שיח' עבד** (20002900) במסגרת מבצע "יעל". לכוח היו שלושה הרוגים מפלוגה ב, שני הרוגים מכוח החי"ם, חמישה נעדרים ו-15 פצועים.

57. 24 באוקטובר 1948 - יחידת הצ'רקסים של חטיבת **כרמלי** פשטה על **בלידה** [בלבנון] (19802824).

58. 23-25 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) כבש את הרכסים מזרחית לעיקולי הכביש העולה **למנרה** (20152840).

59. 30 באוקטובר 1948 - מחלקה מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) ומשוריינים מחטיבה 7 תפסו את **בלידה** (19802824) במסגרת מבצע "חירם".

60. 30 באוקטובר 1948 - שתי מחלקות מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) תפסו את **מוחבב** [בלבנון] (19752844) במסגרת מבצע "חירם".

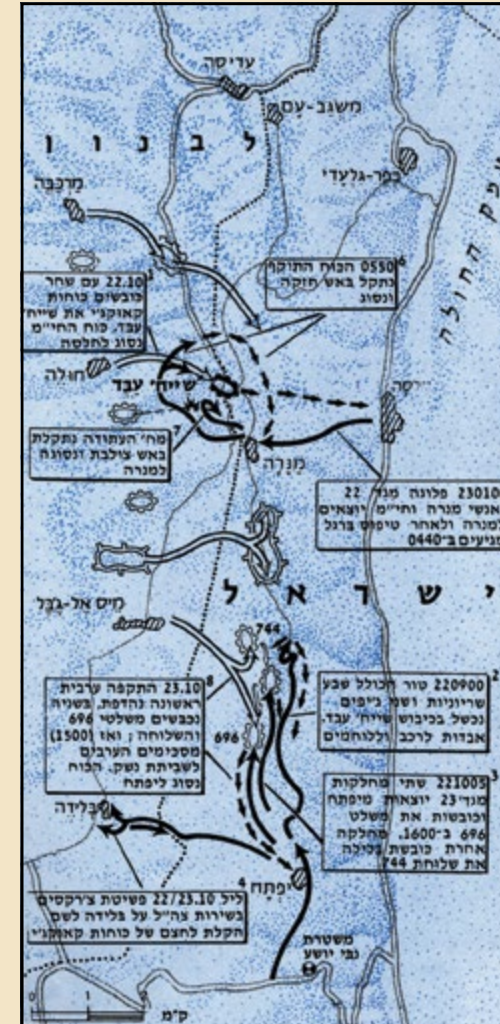

קרבות משלט שיח' עבד (הר שנאן) ומבצע "יעל"

משלט שיח' עבד, בגובה 902 מ' מעל פני הים, חלש על מרחב קיבוץ מגרה, יישוב מבודד ברכס רמים. במהלך 1948 התחולל מאבק בין צה"ל ובין צבא ההצלה הערבי על המרחב ועל המשלט, שהאחיזה בו אפשרה, כאמור, שליטה על מגרה ועל הציר העולה אליה. ב-22 באוקטובר 1948 כבש צבא ההצלה את המשלט מידי כוחות החי"ם (חיל המשמר) מגדוד 102 שהחזיקו בו. חטיבת כרמלי בפיקודו של מקסי כהן ניסתה לכובשו למחרת, בטרם יספיקו כוחות יושע-מגרה. הכוח, שכלל ארבעה משוריינים ושני ג'יפים מגדוד 24, התקדם אך המשורייני הראשון עלה על מוקש צפונית למקום שבו נמצא כיום קיבוץ יפתח; על הכוח נפתחה אש חזקה, והכוח נאלץ להגן על עצמו ולא המשיך בהתקפה המתוכננת. בסוף הקרב היו לכוח תשעה הרוגים וכ-15 פצועים. כמו כן אבדו ארבעה משוריינים, שני ג'יפים, ציוד ונשק.

הוחלט על תוכנית חלופית לכיבוש המשלט, מבצע "יעל" - הפעם מכיוון חאלסא (קריית שמונה) - שחייב טיפוס תלול לעבר המשלט והקיבוץ. ההתקפה שתוכננה ללילה הפכה, בשל עיכובים, להתקפת יום, וכך איבדו הכוחות את יתרון ההפתעה. הכוח ספג אבדות קשות - שמונה הרוגים ו-14 פצועים, וכמו כן נהרגו שניים מאנשי החי"ם.

מגרה נותרה מנותקת. ב-30 באוקטובר, בסיומו של מבצע "חירם", נסוג צבא ההצלה ממאחזיו; המשלט, שהיה נטוש, נתפס על ידי כוח חי"ם שיצא ממגרה, והכיתור הוסר.

מימין: חייל חי"ם ממגרה במשלט שיח' עבד בעמוד מומל: למעלה: טייסת הגליל למטה: משוריינים של חטיבת יפתח

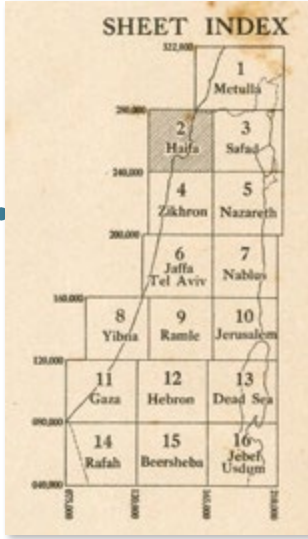

- 69. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **רב איתתין** (19902950) במסגרת מבצע "חירם".
- 70. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **אליעדשה** [בלבנון] (20102955) במסגרת מבצע "חירם".
- 71. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **אליטיבה** [בלבנון] (19902980) במסגרת מבצע "חירם".
- 72. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **קולה** [בלבנון] (20102980) במסגרת מבצע "חירם".
- 73. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **דיר סיראן** [בלבנון] (19673009) במסגרת מבצע "חירם".
- 74. 1 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **קנטרה** [בלבנון] (19362986) במסגרת מבצע "חירם".
- 75. 1 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **אליקסאיר** [בלבנון] (19303000) במסגרת מבצע "חירם".
- 76. 1 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **עלמנה** [בלבנון] (19383010) במסגרת מבצע "חירם".

- 61. 30 באוקטובר 1948 - כוחות שונים מחטיבת **כרמלי**, בפיקוד מפקד יחידת המשוריינים של גדוד 24, תפסו את **מיס אליג'בל** [בלבנון] (19902860) במסגרת מבצע "חירם".
- 62. 30 באוקטובר 1948 - פלוגה ב בהרכב: שתי מחלקות ועוד מחלקה מפלוגה א מגדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) תפסה את **קלעת דובל** [בלבנון] (19802894) במסגרת מבצע "חירם".
- 63. 30 באוקטובר 1948 - כוח חי"ם ממגרה, במסגרת חטיבת **כרמלי**, השתלט ללא אש על **מוצב שיח' עבד** שהיה נטוש (20002900) במסגרת מבצע "חירם".
- 64. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **טלוזה** [בלבנון] (19552935) במסגרת מבצע "חירם".
- 65. 31 באוקטובר 1948 - פלוגה ב בהרכב שתי מחלקות ועוד מחלקה מפלוגה א מגדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) תפסה את **ח'ולה** [בלבנון] (19862906) במסגרת מבצע "חירם".
- 66. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **הונגין** [מרגליות] (20122916) במסגרת מבצע "חירם".
- 67. 31 באוקטובר 1948 - פלוגה ב בהרכב שתי מחלקות ועוד מחלקה מפלוגה א מגדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) תפסה את **מרכבה** [בלבנון] (19802932) במסגרת מבצע "חירם".
- 68. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **בני יוחני** [בלבנון] (19552945) במסגרת מבצע "חירם".

מפה 2 חיפה

מפה זו מקיפה את מרחב העיר חיפה ורצועת הגליל המערבי. בסוף 1947 היה המרחב מיושב ביישובים יהודיים וערביים רבים, וכן היו בו מחנות של הצבא הבריטי.

חיפה, עיר מעורבת שכמחצית מתוך 130,000 תושביה היו יהודים וכמחציתם ערבים, שימשה מרכז תעשייתי ומסחרי לצפון הארץ. תחנת הרכבת, הנמל, בתי הזיקוק ומפעלים נוספים העניקו לה חשיבות כלכלית וביטחונית רבה, הן לתושבי האזור היהודים והערבים והן לבריטים. כל אלה הוליכו לשיתוף פעולה בין הצדדים, אך גם היוו מוקד חיכוך ואלימות, אשר התגברו ככל שהלך והתקרב סיומו של המנדט הבריטי. חיפה, שהייתה נמל היצוא הראשי של הכוחות הבריטיים מהארץ, נשמרה תחת שליטתם עד לתום המנדט.

בשל חשיבותה של חיפה, תכננו הרמטכ"לים הערבים להפנות לעברה ארבעה מתוך חמישה צבאות פולשים. אולם מסיבות רבות לא פלש צבא לבנון, צבא סוריה התקדם ונבלם, כמו גם חיל המשלוח העיראקי, וצבאו של המלך עבדאללה התרכז במרחב ירושלים.

בצפון הגליל המערבי היה גוש יישובים שבמרכזו נהריה. ממזרח לה היו מספר יישובים מבודדים - יחיעם, אילון, חניתה ומצובה. עד אפריל 1948 היה האזור מנותק. התנועה מזרחה הייתה קשה אף יותר, ובידודו של קיבוץ יחיעם בולט על רקע כישלון השיירה שיצאה אליו ב-27 במרס 1948.

במרכז המרחב ישבה העיר הערבית עכו, אשר שלטה על ציר התנועה צפונה, ובמזרח המרחב היו יישובים דרוזיים רבים. בתחילת המלחמה נטו הדרוזים לצד הערבי; אך לאחר קרבות רמת יוחנן במחצית אפריל, שהסתיימו בניצחונה של חטיבת כרמלי על אנשי הגדוד הדרוזי, החלו המגעים שהובילו לשותפות הדרוזית-יהודית.

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות במרחב: חטיבת גולני; חטיבת כרמלי; חטיבת אלכסנדרוני; חטיבה 7; חטיבת יפתח. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב: "בן עמי", כיבוש חיפה, "דקל".

לוחמים יהודים בחיפה

מפת מבצע 'חירם' שלב ב

לאגף מצפון את ג'ש; עיקר הכוח נע צפונה על הכביש לתוך הכפר, שם נתקל בגדוד סורי שהגיע לתגבור אך טרם ערך את אנשיו. משוריני גדוד 79 פגעו קשות בגדוד הסורי, וזה הושמד למעשה. בה בעת יצאה הזרוע המערבית של המתקפה, אך הצלחתה הייתה פחותה. גדוד 92 של חטיבת עווד נכשל בכיבוש משלטים מערבית לתרשיחא-ג'ת. הפלוגה הדרוזית של חטיבת עווד השתלטה בתחילה על יאנוח, אך לאחר מכן, כשלא הגיע הכוח העיקרי, הותקפה ונפגעה קשות - 15 מאנשיה נהרגו, והיא נסוגה.

למחרת, 30 באוקטובר, חזרה חטיבת עווד ונעה לכיוון תרשיחא. הפעם היו משלטי האויב ריקים מאדם. צבא ההצלה החל לסגת, והגדודים 91 ו-92 תפסו בשעות הבוקר את תרשיחא והמשיכו מזרחה. בלילה הקודם החליט מפקד החזית לתגבר את המאמץ המצליח, והניע את גדוד 11 באיגוף דרך נצרת וטבריה לעבר צפת, אולם בשלב זה כבר התקדמו גדודי חטיבה 7. גדוד 79 כבש את סעסע, ובהמשך חבר לכוחות עווד שנעו מזרחה. למרחב זה הגיעו כוחות גדוד 12 (חטיבת גולני) שעלו מדרום וטיהרו את הדרך מעילבון, מע'אר וצפונה.

בשלב זה התמוטטה התנגדות צבא ההצלה והערבים המקומיים. חטיבת עווד המשיכה לנוע ממערב למזרח לאורך כביש הגבול הצפוני, וחטיבה 7 נעה צפונה לעבר אל-מאלכיה ובני יושע. למעשה, לא נתקלה תנועת הכוחות בהתנגדות, ושני הכפרים העיקריים שעל הכביש - אקרית ותרביח'א - נכנעו. אל-מאלכיה הייתה ערוכה להגנה ממזרח, והגעת הכוחות של חטיבה 7 מדרום הפגיעה לחלוטין את כוחות האויב. חיל האוויר סייע בזינוב הנסוגים.

למרות עייפותם, פעלו הכוחות כדי למנוע את התארגנות האויב להגנה. מחשש שתוטל הפוגה, החל מהלך נוסף של המבצע; במסגרתו, תקפה חטיבת גולני מדרום באזור עילבון ומע'אר, וחטיבת כרמלי תקפה בשטח לבנון את צבא ההצלה מעורפו ותפסה 14 כפרים לבנוניים כמעט ללא קרב. כוחות החטיבה הגיעו עד לוואדי דובה במערב, ועד נהר הליטאני בצפון.

המבצע הושלם בתוך 60 שעות. רובו של צבא ההצלה אמנם הצליח להימלט לשטח לבנון בדרך שנפרצה בלי שכווחות צה"ל הבחינו בכך, אך הגליל כולו טוהר מכוחות אויב.

מגיני מנרה

מבצע "חירם"

מבצע "חירם" כנגד צבא ההצלה הערבי בגליל העליון נמשך כ-60 שעות, מליל 28-29 ועד 31 באוקטובר 1948. במבצע ביקשה מדינת ישראל לייצב את גבולה על קו הגבול עם לבנון, כפי שנוקב בשנת 1923; זאת, לאחר שבשבלים מוקדמים יותר של המלחמה (קרבות "עשרת הימים") נותר השטח ההררי של מרכז הגליל בשליטת צבא ההצלה.

במבצע השתתפו ארבע חטיבות אשר פעלו במרחק רב זו מזו: חטיבה 7 - שכללה גדוד משוריין, שני גדודי רגלים ופלוגה של צ'רקסים - נעה לעבר סעסע [סאסא] ממזרח; חטיבת עווד הופקדה על התנועה לעבר סעסע ממערב; על חטיבת גולני הוטלה הגנת הגבול הדרומי של החזית מפני הכוחות העיראקיים בגליל התחתון ובעמקים, ביצוע הטעיות והשתלטות על שטחים בקו סג'רה-עילבון-מע'אר; חטיבת כרמלי, עליה הוטל לעמוד מול ריכוז כוחות צבא ההצלה בסביבות אל-מנארה (רכס רמים) ומול ראש הגשר הסורי במזרח. מנגד ניצבו שלוש חטיבות צבא ההצלה בפיקודו של פאוזי קאוקג'י: חטיבת הירמוק (אל-ירמוק) השלישית בגליל המערבי, חטיבת הירמוק הראשונה בגליל התחתון וחטיבת הירמוק השנייה בגליל המזרחי.

המהלך העיקרי שהחל ב-29 באוקטובר תוכנן להתקדם בתנועת מלקחיים למרכז מערך צבא ההצלה. חטיבה 7, שהתרכזה במרחב צפת, נעה ממזכנת לעבר ספסאף [ספסופה] ומשם לג'ש [גוש חלב]. בתחילה, כבש גדוד 72 את מירון ולאחריו כבש גדוד 79 (חטיבה 7) את ספסאף. לאחר כיבוש הכפר נשלחה מחלקה מהגדוד

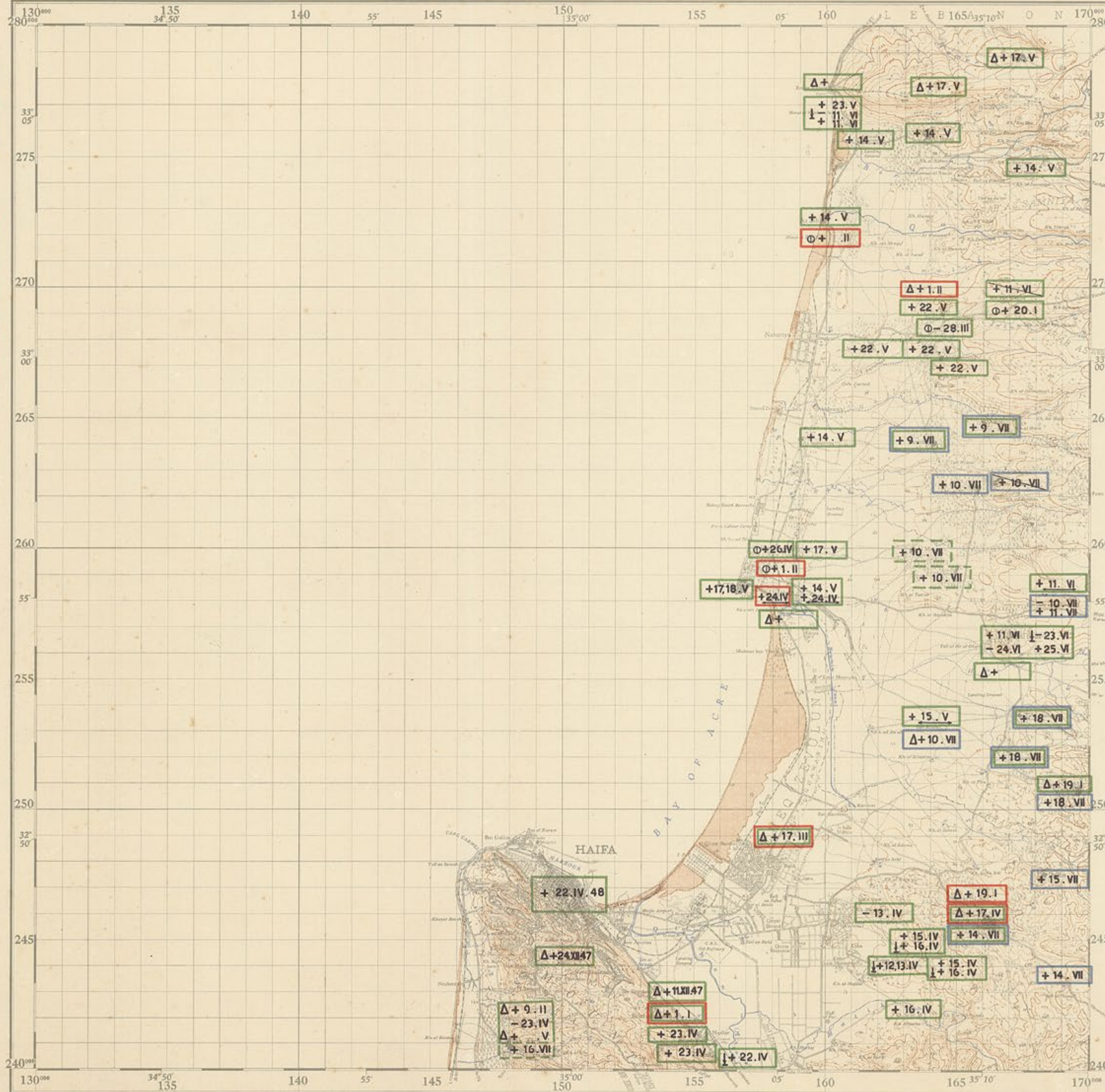
מפת קרבות מלחמת העצמאות

HAIFA שֵׁאוֹר (כחות קרקע)

1:100,000 PALESTINE

PALESTINE GRID

SHEET 2

מ ק ר א

הכח:

- חטיבת גולני
- חטיבת כרמלי (--- מוצו חיפה)
- חטיבת אלכסנדרוני
- חטיבת קיימי
- חטיבת גבעתי
- חטיבת צפוני
- חטיבה 7
- חטיבה 8
- חטיבת עזר
- חטיבת הראל
- חטיבת יהודה
- חטיבת הנגב
- פועלות שבועה ע"י גודי נחשון (במסגרת המבצע) J
- אצ"ל M
- לה"י W

צורך שני סמנים מורה על פעולות משותפות או על פעולה כח מסוים תחת פיקוד כח שני.
פעולה שבועה ע"י יחידה עצמאית לפני הכללתה בחטיבה, נחשבת על החטיבה אליה עתידה היחידה להשתייך.

סוג הפעולה:

- פעולה במבטא כבוש סומנה במלבן ללא סמון נוסף
- פעולה תבנה
- פשיטה
- התקלות
- כבוש זמני
- הפגזה ללא קרב

תוצאות:

- + פעולה שהשיגה מנצחה
- פעולה שלא השיגה מנצחה
- x פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

הזמן:

- 3.XII.47. התאריך סומן בתוך המלבן
- 15.V. אירועים שנה מורה שנת 1948
- 16-17.V. פעולה שנמשכה מתאריך עד תאריך
- 15.17.V. פעולה שהחלה עליה באירועים שונים

המקום:

מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 2 Haifa

PALESTINE GRID VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	33°06'51"4	34°46'51"0
S.W.	32°45'13"0	34°46'57"3
N.E.	33°06'54"7	35°12'33"8
S.E.	32°45'15"6	35°12'33"8

OUTLINE RELIABILITY

CONTOUR RELIABILITY

SHEET INDEX

MAGNETIC VARIATION
At the centre of this sheet
Magnetic North (1942) is
1°27'E. of True North
1°34'E. of Grid North
Annual Change is 3' increase

CONVERGENCE
At the West edge of this sheet
Grid North is 0°14'W. of True North
At the East edge of this sheet
Grid North is 0°10'W. of True North

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point - MANSHIYA	
East	North
158	259
9	7
1589	2597

REFERENCE 15892597 TO NEAREST 100 METRES

Dist. 1000 metres
Scale 1:100,000

REFERENCE

- First Class Road & Bridge
- Second Class Roads
- Other Roads
- Track
- Railway & Station
- International Boundary
- District Boundary
- Sub-District Boundary
- Wall & Bridge
- Cliff
- Village
- Caravanserai or Church
- Minaret
- Water Tower, Tank
- Rain
- Spring

לקראת סיום המנדט, היה מפרץ חיפה אחד משני פתחי יציאתם של הכוחות הבריטיים מארץ ישראל, בנוסף לנתיב למצרים דרך רפיח. תקופה זו מתאפיינת במאבק על הדרכים, כאשר שליטת הכפרים הערביים על הדרכים הקשתה על התנועה, בעיקר לגליל המערבי. היישובים אילון, חניתה, מצובה ויחיעם היו נצורים מרבית התקופה. ההתקפה על שיירת יחיעם (27 במאס 1948) מהווה את השפל במאבק על הדרכים במרחב. מנגד, נקטו ההגנה והפלמ"ח פעולות תגמול וחיסמו אף הם חלק מהנתיבים לתנועת הערבים. אירוע השיא בהקשר זה היה תקיפת שיירת הנשק שנועדה לחיפה הערבית והשמדתה ליד קריית מוצקין (17 במאס 1948).

גיבור ישראל

טוראי יאיר רחלי
 ביום ח' בשבט התש"ח (19 בינואר 1948), בשעת פעולת תגמול במבואות שפרעם, חיסל טוראי יאיר רחלי ברימונים עמדת אויב שסיכנה את אנשיו, ואיפשר בזאת את היחלוצותם משדה האש. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

- 11 בדצמבר 1947 - כוח מגדוד חי"ש ג (מאוחר יותר, גדוד 21 של חטיבת **כרמלי**) (חטיבת **לבנוני**) פשט על **בֵּלַד א־שִׁיח'** [תל חנן] (15372420).
- 24 בדצמבר 1947 - כוח מגדוד 21 של חטיבת **לבנוני** פשט על **ורדיה** (15002445).
- 1 בינואר 1948 - כוח פלמ"ח וכוח חי"ש מחטיבת **לבנוני** פשטו על **בֵּלַד א־שִׁיח'** ועל **חוואסה** [נשר] (15372420). פלוגה **מהגדוד הראשון** (פלמ"ח) ומחלקה מגדוד 22 פשטו על **בֵּלַד א־שִׁיח'**. לכוח היו שני הרוגים; בד בבד, ארבע מחלקות מגדוד 22 תקפו את **חוואסה**. לכוח היה הרוג.
- 19 בינואר 1948 - כוח מפלוגה א **מהגדוד הראשון** (פלמ"ח) פשט על **שפאעמר** [שפרעם] (16702692). בעקבות מעשיו בפעולה, הוענק עיטור הגבורה לטוראי יאיר רחלי.
- 19 בינואר 1948 - פלוגה מגדוד 21 של חטיבת **לבנוני** פשטה על **טמרה** (16972503). היה זה המבצע הפלוגתי הראשון של החי"ש בחטיבת לבנוני. לכוח היה הרוג.
- 20 בינואר 1948 - כיתת נוטרים (11 לוחמים) שפעלה תחת חטיבת **לבנוני** נתקלה בגבעת **המשוריין** [מזרחית לכברי] (16702692), בה בעת עם ההתקפה על יחיעם. לכיתה היו שישה הרוגים ושני פצועים.
- 1 בפברואר 1948 - כוח **פלמ"ח** נתקל ב**א־זִיב** [אכזיב] (15982725).
- 1 בפברואר 1948 - כוח **פלמ"ח** נתקל ב**בעכו** (15702590).
- 1 בפברואר 1948 - כוח **פלמ"ח** פשט על **אל־כַּאבְרִי** [כברי] ופוצץ את בית השיח' (16402690).
- 9 בפברואר 1948 - **כוח חי"ש** פשט על **א־לִיטְרִיה** [טירת הכרמל] (14802410).
- 9 בפברואר 1948 - כוח **מגדוד 21** פשט על **גשר הרכבת על נחל הנעמן** (15802575).
- 9 בפברואר 1948 - כוח **מגדוד 21** פשט על **גשר אל־בְּרִיָה** [אחיהוד] (16702555).
- 9 בפברואר 1948 - כוח **מגדוד 21** פשט על **גשר הרכבת ליד מנהרת ראש הנקרה** (16002770).
- 17 במאס 1948 - **גדוד 21** וכיתה **מהגדוד הראשון** (פלמ"ח) תקפו ופוצצו שיירת תחמושת ערבית ליד **קריית מוצקין** (15842488). לכוח היו שני הרוגים. בעקבות הפעולה, הוענקו שני עיטורי הגבורה לאנשי הגדוד הראשון: אברהם (בומצ'יק) אביגדורוב ועמנואל (אמיל) לנדאו ז"ל.
- 27 במאס 1948 - כוחות של גדוד 21 של חטיבת **כרמלי** ("שיירת יחיעם") נתקל ליד בית הקברות של **אל־כַּאבְרִי** (16462684). מתוך 90 אנשי השיירה נהרגו 47, ובהם מג"ד 21, בן עמי פכטר.

לוחמי גדוד 21 בכיבוש א־זִיב

חטיבת כרמלי (2)

חטיבת חי"ש שהוקמה בעת פיצול חטיבת לבנוני בסוף פברואר 1948 במרחב חיפה והגליל המערבי. החטיבה הורכבה בתחילה משלושה גדודים (21, 22, 23), ובמאס 1948 נוסף לה גדוד 24. המבצעים העיקריים: הגנת מרחב חיפה והגליל המערבי, "שיירת יחיעם", קרבות רמת יוחנן, כיבוש חיפה, "בן עמי", "יצחק", "ברוש", "דקל", "שוטר", "חירם". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: משה זליצקי-כרמל, מרדכי מקלף, מקסי כהן, צבי גרמן.

תקיפת שיירת הנשק הערבית בקריית מוצקין

ערביי חיפה ניסו להסתייע בתגבורות כוח אדם וציוד לחימה, בעיקר מלבנון. בבוקר 17 במאס 1948 נודע לפיקוד ההגנה, כי שיירת נשק ואספקה יצאה מבירות בדרכה לחיפה. בשיירה, שכללה שתי משאיות טעונות נשק ותחמושת ומכונית ליווי, נסע גם מפקד העיר הערבית, מוחמד אל-חניטי. ניסיונותיו של גדוד 21 מחטיבת כרמלי לפגוע בשיירה באזור נהריה לא עלו יפה, וכיתה פלמ"ח מהגדוד הראשון נשלחה להציב מארב בפאתי קריית מוצקין, על אם הדרך המרכזית בין חיפה לראש הנקרה.

שיירת הנשק נתקלה במחסום חביות, אשר מנע את תנועתה. אחד מלוחמי הפלמ"ח, אברהם אביגדורוב, השתלט על מקלע הברן בהורגו את מפעילו; אנשי המארב פתחו באש ויידו לעבר השיירה רימונים, שאחד מהם הפעיל מטען חומר נפץ שהיה במכונית ערבית. בהתפוצצות נספו מפקד חיפה הערבית ואיש הפלמ"ח, מטיל הרימון, נועם פסמינק. לוחם אחר, עמנואל לנדאו, קפץ על אחת ממכוניות הנשק כדי להוציאה משדה הקרב ולהעבירה כשלל לכוחותינו, אך במהלך הפעולה התפוצצה המשאית ולנדאו נהרג. עיטורי הגבורה הוענקו לשניים ממשותפי הפעולה: טוראי אברהם (בומצ'יק) אביגדורוב וטוראי עמנואל (אמיל) לנדאו ז"ל.

חיילים בריטים בוחנים את שרידי שיירת הנשק הערבית

שיירת יחיעם

מראשית מלחמת העצמאות היה קיבוץ יחיעם נתון במצור. מקומו המבודד בגליל המערבי חייב תנועת שיירות מאובטחת אליו וממנו. המצב החמיר כאשר ב־20 בינואר 1948 תקף את הקיבוץ גדוד מצבא ההצלה בפיקודו של אדיב שישְכְּלִי, שאליו הצטרפו לוחמים מקומיים. לאחר כחמש שעות לחימה, הדפו המגינים את התוקפים במחיר של ארבעה הרוגים. בנוסף, הותקף בזמן הקרב משוריין שנועד לאבטח את התנועה לקיבוץ. משוריין הנוטרים כותר באזור "גבעת המשוריין" (צומת הכניסה ליחיעם מכביש 89), ושישה מ־11 אנשיו נהרגו. בסיומן של ההתקפות הללו, נחסם הכביש ליחיעם.

הדרכים לגליל העליון נותרו מנותקות. חמור ביותר היה מצבם של קיבוצי הגליל המערבי חניתה, אילון ומצובה בגוש הצפוני, ושל יחיעם המבודד. ב־26 במאס ארגנה חטיבת כרמלי, שהייתה ממונה על המרחב, שיירה גדולה שהצליחה להגיע לנהריה ומשם ליישובי הגוש הצפוני. למחרת יצאה שיירה בת שבעה כלי רכב ועליה 90 אנשים לעבר יחיעם. במהלך התנועה, עד למעבר ציר 70, שרר שקט מפתיע, אולם סמוך לבית הקברות ולטחנת הקמח של אל־כַּאבְרִי [כברי] נתקלה השיירה במארב. בקרב שנמשך כעשר שעות נפלו רבים, ואחרים - ובהם מפקד גדוד 21, בן עמי פכטר - נתפסו במהלך ניסיונות הנסיגה ונרצחו. מספר החללים מאנשי השיירה היה 47. האחרים מילטו עצמם חזרה לנהריה וליישובי הסביבה. הדרך ליחיעם נותרה סגורה עד לכיבוש מרחב הגליל המערבי במבצע "אהד" במאי 1948. שמו של המבצע שונה, והוא נקרא על שם מפקד גדוד 21 - מבצע "בן עמי".

שיירת יחיעם מתארגנת ליציאה בשדרות הגעתון, נהריה

כיבוש חלקי חיפה הערביים

מקרא: 1. המרכז המסחרי הישן; 2. בית חורי; 3. בניין העירייה; 4. בית התעשייה; 5. הטכניון; 6. אמפיאטרון; 7. בית ועד השכונות הערביות. המזרחית

מרחב חיפה, ובעיקר אזור הנמל, היו חיוניים ביותר לפינוי הצבא הבריטי. לכן מיד עם פרוץ פעולות האיבה בין ערביי חיפה ליהודים בעיר, הציבו הבריטים חיץ בין הצדדים. פעולות האיבה כללו ירי והפעלת מטענים (ובכללם רכבי תופת וחביות תופת) של כל צד כנגד התחבורה, השווקים והמבנים המרכזיים של הצד השני.

על אף שארגון ההגנה בחיפה תכנן כיצד להשתלט על העיר עם פינוי הצבא הבריטי, הוא הופתע מפינוי העמדות הבריטיות כבר בבוקר 21 באפריל 1948. משה כרמל, מפקד חטיבת כרמלי, הפעיל תוכנית לביתור השטח הערבי לשלושה חלקים: ואדי ניסנאס, ואדי סליב (העיר העתיקה) וחליסה. הבריטים שמרו בידיהם את השליטה בכרמל המזרחי ("הצרפתי") ובמחנותיהם בחוף הכרמל ובאזור הנמל, ויחידות של הלגיון הערבי שהיו כפופות לצבא הבריטי המשיכו להחזיק במחנות בת גלים, נשר וכורדאני.

בשחרור חיפה נטלו חלק חמש פלוגות מחטיבת כרמלי, בעיקר מגדוד 22, ופלוגת פלמ"ח שנמצאה בעמדות בעיר התחתית. כמו כן נטלו חלק בפעולה פלוגות חי"ם (חיל המשמר) מחטיבת כרמלי ומנפת הדרי, שהחזיקו בעמדות בקו העירוני והחליפו יחידות חי"ש (חיל השדה של ההגנה) במקומות שנכבשו על-ידן.

הקרב נפתח בכיבוש בית גג'אדה (בית ועד השכונות הערביות המזרחיות) על-ידי מחלקה מגדוד 22 בצהרי 21 באפריל. מחלקה זו נותרה מבודדת תחת התקפות נגד ערביות וסבלה נפגעים רבים. רק בבוקר המחרת חבר אליה כוח שהגיע מאזור נווה שאנן. ההתקפה הכללית התחילה בליל 21-22 באפריל בסיוע אש

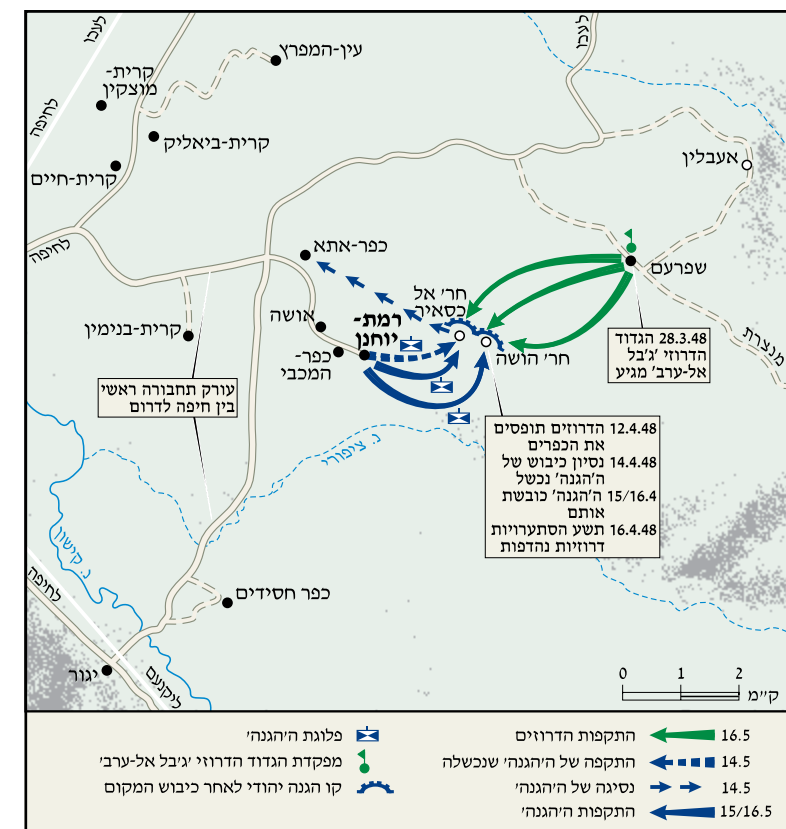
חברי ההגנה בסיוור על גשר רושמייה

מרגמות וירי מהשכונות היהודיות שחלשו על האזור הערבי. בצהרי 22 באפריל התמוטט המערך הערבי, והחלה מנוסה של תושבי העיר הערבים דרך האזור שהוחזק בידי הצבא הבריטי. משא ומתן לכניעה באמצעות מפקד הצבא הבריטי בעיר, גנרל יו סטוקוול, לא צלח, ובריחת תושבי העיר הערבים נמשכה. כך עבר השלטון בחיפה לידי מפקד ההגנה.

במחצית חודש אפריל ניסה גדוד דרוזים - שאנשיו הגיעו מסוריה ומלבנון ואשר פעל תחת צבא ההצלה - לתקוף את רמת יוחנן. בסדרת קרבות של חטיבת כרמלי במרחב שבין הקיבוץ לשפאעמר [שפרעם] נהדפו ההתקפות, ונכבשו הכפרים האושה וח'רבת אל-כסאיר. קרבות רמת יוחנן היו תחילת היוזמה ההתקפית במרחב והמעבר מפשיטות לכיבוש. ב-21 באפריל פינו הבריטים את מאחזיהם בחיפה. ביומיים הבאים נכבשו חלקי העיר הערביים על-ידי ההגנה, ונעשו ניסיונות לכיבוש היישובים הצמודים, שחלקם צלחו. ערב פלישת צבאות ערב, נערך מבצע "בן עמי", שתחילתו בהכנסת שדרת אספקה ליישובי הגליל המערבי הנצורים (אילון, חניתה, מצובה ויחיעם), ותוצאתו - כיבוש מרבית הכפרים הערביים במרחב נהריה.

- 16. 12-13 באפריל 1948 - אנשי רמת יוחנן וכוחות מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) הגנו על היישוב (16242442) כנגד התקפת הגדוד הדרוזי.
- 17. 13 באפריל 1948 - פלוגה מקובצת מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) נכשלה בכיבוש משלטים צפונית לרמת יוחנן (16202450).
- 18. 15 באפריל 1948 - פלוגה מקובצת מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבשה את ח'רבת אל-כסאיר [גבעת טל] (16302444).

קרבות רמת יוחנן

קיבוץ רמת יוחנן שנוסד ב-1932 היה חוד ההתיישבות היהודית בצפון-מזרח עמק זבולון, בסביבה של כפרים ערביים ודרוזיים. [שפרעם], הגיעה למרחב בסוף מארס 1948 וקיבלה לאחריותה את מחוז חיפה. בראשה עמד שכיב והאב, כבן 60, קפטן לשעבר בצבא הסורי. סביבו התלכדו 400-500 לוחמים דרוזים. הגדוד נקרא ג'בל אל-ערב, לאחר שמנהיג הר הדרוזים התנגד לקראו לו ג'בל אל-דרוז.

לאחר שהיסס לנוכח קריאתו של מפקד צבא ההצלה, פאוזי קאוק'גי - "...הנני פונה אליכם, בני מערוף, אני במצוקה. אם לא תיחלצו לעזרתי - תלונתי לאלהים" - להקלת הלחץ על צבאו בקרבות משמר העמק שהחלו שבוע קודם לכן, ב-12 באפריל, החל שכיב והאב לפעול. הגדוד בפיקודו תפס את הכפרים האושה [אושה, דרומית-מזרחית לצומת סומך] וח'רבת אל-כסאיר [גבעת טל] ומשם החל לירות על רמת יוחנן ועל העובדים בשדות. פלוגה מגדוד 21 של חטיבת כרמלי, שיצאה מכפר אתא, נכשלה בכיבוש משלטים צפונית לרמת יוחנן ב-13 באפריל, ורבים מאנשיה נפגעו. ב-15 באפריל יצאו פלוגה מגדוד 21 ופלוגה מגדוד 22 ותפסו

חיילי גדוד 21 בח'רבת אל-כסאיר

את האושה ואת ח'רבת אל-כסאיר, שהתגלו כנטושות. למחרת תקף הגדוד הדרוזי בעוצמה את שני הכפרים במהלך כל היום; אנשי כרמלי הדפו התקפות אלה בקושי רב, וכאשר כבר ניתנה הפקודה להתכונן לנסיגה, התברר כי האויב הפסיק את לחימתו מחמת הנפגעים הרבים שספג, ונסוג לכיוון שפאעמר. בעקבות קרבות רמת יוחנן חל מפנה בגישת העדה הדרוזית בארץ ישראל, והחל משא ומתן בין נציגי ארגון ההגנה ובין נכבדי העדה. משא ומתן זה הולך, בסופו של דבר, לחוזה אי-התקפה בין היישוב היהודי ובין העדה הדרוזית, ובהמשך לשותפות.

- 19. 15 באפריל 1948 - פלוגה ב מגדוד 22, תחת פיקוד מג"ד 21 (חטיבת כרמלי), כבשה את האושה [אושה - דרומית-מזרחית לצומת סומך] (16392443).
- 20. 16 באפריל 1948 - פלוגה מקובצת מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) הגנה על ח'רבת אל-כסאיר (16302444).
- 21. 16 באפריל 1948 - פלוגה ב מגדוד 22 (חטיבת כרמלי) הגנה על האושה (16392443).
- 22. 16 באפריל 1948 - כוח מחטיבת כרמלי תפס את ח'רבת סעסע [מדרום לרמת יוחנן, לצד כביש 70] (16322420).
- 23. 17 באפריל 1948 - כוחות מהחטיבות כרמלי ויפתח פשטו על שפאעמר (16602458).
- 24. 22 באפריל 1948 - חטיבת כרמלי, יחד עם כוחות פלמ"ח, כבשה את המרחב הערבי של חיפה (15002465).
- 25. 22 באפריל 1948 - מחלקה מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) הגנה כנגד תגבורת של הלגיון הערבי דרומית ליגור (15632400) במסגרת כיבוש חיפה.
- 26. 23 באפריל 1948 - כוחות מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבשו את בלד אישיח' (15372420) במסגרת כיבוש חיפה.

מסיירים בעכו אחרי הכיבוש

- 36. 14 במאי 1948 - כוח מקיבוץ אילון כבש את משטרת אל-בסה [יערה] (16802745) במסגרת מבצע "בן עמי".
- 37. 14 במאי 1948 - פלוגת המ"כים של חטיבת כרמלי כבשה את גבעת נפוליון ליד עכו (15902580) במסגרת מבצע "בן עמי".
- 38. 15 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי כבש באופן זמני את תל כיסאן [תל כיסון] (16452530) במסגרת מבצע "בן עמי".

שלב ג - מ 15 במאי עד 11 ביוני 1948

בעקבות הצלחת מבצע "בן עמי" ב-14-15 במאי, הוחלט על כיבוש העיר הערבית הגדולה, עכו, ועל הרחבת השליטה בגליל המערבי, כדי לחבר את היישובים המזרחיים שהיו נצורים עד אותה עת. גדוד 22 של חטיבת כרמלי עם כוחות נוספים כבש את עכו וקיבל את כניעתה (16-17 במאי). שבוע לאחר מכן פעל גדוד 21 ממזרח לנהריה וכבש את הכפרים שבין המושבה נהריה ובין יחיעם. בכך נפתחה הדרך לקיבוץ, שהיה נצור מאז "שיירת יחיעם" חודשיים קודם לכן.

- 39. 17 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי פשט על עלמת אס-שעב (16742788).
- 40. 17 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי פשט על לבונה (16372777).
- 41. 17 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי כבש את אל-מנשיה [שכונת נווה אלון בעכו] (15882597) במסגרת מבצע "בן עמי" שלב ב.
- 42. 16-17 במאי 1948 - גדוד 22 (חטיבת כרמלי) בהרכב: שתי פלוגות מהגדוד, פלוגת המ"כים, פלוגת המשקים ומחלקת נשק, כבש את עכו (15672585) במסגרת מבצע "בן עמי" שלב ב.
- 43. מאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי פשט על אל-טיירה (14802410).
- 44. 21 במאי 1948 - גדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבש את אל-כאברי [כברי] (16472690) במסגרת מבצע "בן עמי" שלב ב.
- 45. 22 במאי 1948 - גדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבש את אלנְהַר [חלק מהמושב בן עמי] (16352680) במסגרת מבצע "בן עמי" שלב ב.
- 46. 22 במאי 1948 - גדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבש את אל-ע'אבסייה [נתיב השיירה] (16452673) במסגרת מבצע "בן עמי" שלב ב.
- 47. 22 במאי 1948 - כוח מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבש את אס-אל-פרג [מזרחית לנהריה] (16202675) במסגרת מבצע "בן עמי" שלב ב.
- 48. 23 במאי 1948 - כוח מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) תפס את תחנת המשטרה בראש הנקרה (15982779).

- 27. 23 באפריל 1948 - כוח מחטיבת כרמלי כבש את אל-יאג'ור [מערבית ליגור] (15572405) במסגרת כיבוש חיפה.
- 28. 23 באפריל 1948 - כוח מחטיבת כרמלי נכשל בכיבוש אל-טיירה [טירת הכרמל] (14802410) במסגרת כיבוש חיפה.
- 29. 24 באפריל 1948 - פלוגה מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבשה זמנית את תל נפוליון [מזרחית לעכו] (15902580).
- 30. 24 באפריל 1948 - כוח מחטיבת יפתח כבש זמנית את בית הקברות של עכו (15782580).
- 31. 26 באפריל 1948 - כוח מחטיבת כרמלי נתקל ליד עכו (15722599).
- 32. 14 במאי 1948 - פלוגה ג מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבשה את אל-סמיירה [ליד רגבה] (15972640) במסגרת מבצע "בן עמי".
- 33. 14 במאי 1948 - גדוד 21 (חטיבת כרמלי), בהרכב הפלוגות א ו-ב, כבש את א-זיב (15982726) במסגרת מבצע "בן עמי".
- 34. 14 במאי 1948 - חטיבת כרמלי כבשה את מרחב צומת א-זיב וצומת אל-בסה [צומת בצת] (16102755) במסגרת מבצע "בן עמי".
- 35. 14 במאי 1948 - גדוד 22 (חטיבת כרמלי) בהרכב שתי פלוגות כבש את אל-בסה [שלומי] (16382758) במסגרת מבצע "בן עמי".

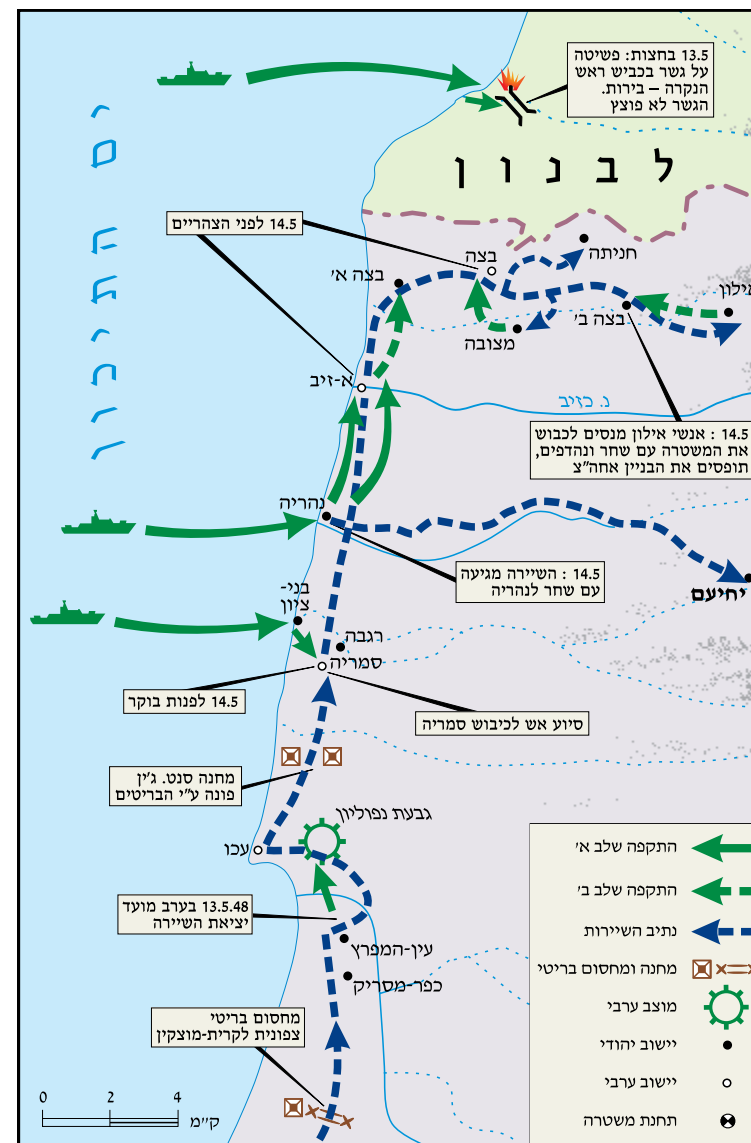
מבצע "בן עמי"

מבצע "בן עמי", שנערך בשלב נטילת היוזמה במסגרת תוכנית ד של ארגון ההגנה, נועד בתחילה להעביר מזון ואספקה ליישובים הנצורים בגליל המערבי ולפנות מהם את הלא-לוחמים והילדים; אך לבסוף היה למבצע להשתלטות על מישור החוף של הגליל המערבי, בין חיפה לראש הנקרה.

עם התפנות הבריטים מהמרחב, לקראת סיום המנדט, היה חשש כי צבא ערבי יפלוש לארץ ישראל מלבנון, בכביש ראש הנקרה-חיפה. לאורך כביש זה היו משוכצים לסירוגין יישובים יהודיים (הגדול שבהם - נהריה) ויישובים ערביים (הגדול שבהם - עכו).

בשלב הראשון של המבצע (14-15 במאי) לחמו אנשי חטיבת כרמלי. הוא נקרא בתחילה מבצע "אהד", ולאחר מכן שונה שמו למבצע "בן עמי" על שם בן עמי פכטר, מפקד גדוד 21 שנפל בקרב שיירת יחיעם. המבצע התנהל כמסע צבאי מדרום לצפון וכלל הנחתת כוחות מהים דרומית לנהריה. במהלכו נכבשו הכפרים ונקודות השליטה שהיו בידי הערבים לאורך ציר הנקרה-חיפה, מתל פוח'אר [תל נפוליון ממזרח לעכו] ועד נקורה [תחנת המשטרה בראש הנקרה], וכן כפרים בדרך המוליכה לקיבוץ אילון מא-זיב [אכזיב] דרך בסה [בצת].

בבוקר ה-15 במאי 1948, היום שבו התחילה הפלישה של צבאות ערב לארץ, שלח מפקד המבצע, משה כרמל, את המברק הבא למטה הכללי של ההגנה: "פעולת 'בן עמי' נסתיימה עתה כשכל

מפת קרבות מבצע "בן עמי"

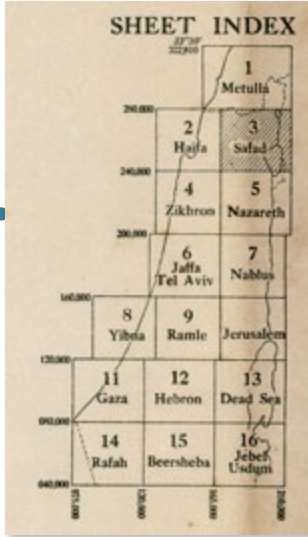
מטרותיה הושגו. כוחות ה'הגנה' שולטים על כל שטח הגליל המערבי".

מאוחר יותר, בשלב בלימת הפלישה, נמשך המבצע ובמהלכו נכבשה העיר עכו (16-17 במאי), וכעבור מספר ימים (22 במאי) כבש גדוד 21 את הכפרים שחצו בין נהריה ליחיעם, ובכללם את אל-כאברי.

כוחות כרמלי בדרך אל ראש הנקרה

מפה 3 צפת

מפה זו מקיפה את מרחב הגליל העליון והגליל המזרחי ובמרכז העיר צפת, הממוקמת על פסגות ההרים צפת וכנען. ממזרח לעיר נמצאת המושבה הוותיקה ראש פינה, ובעמק החולה המושבה יסוד המעלה, הקיבוצים איילת השחר ואשמורה [דרדרה]. צפת, העיר המערבת, עיר מחוז, שנחשבה לבירת הגליל העליון, הייתה בשל מקומה וחשיבותה הרוחנית גם מקור לחיכוך אלים בין המיעוט היהודי (כ-2,000 נפש) לרוב הערבי (כ-12,000 נפש) עוד קודם למלחמת העצמאות.

במערכה על צפת היו מאפיינים דומים למערכות רבות באותם ימים של מעבר ממלחמת קהילות למלחמה סדירה. היא הייתה ממושכת ודרשה כוח עמידה רב מצד האוכלוסייה האזרחית, והיו בה שלבים חמורים עד כי חלק מהתושבים חשבו על פינוי. אולם כוחות ההגנה, באמצעות ועדת מצב, פעלו לארגן ולגייס את האוכלוסייה האזרחית כחלק בלתי נפרד מהכוח הלוחם, ומנעו את עזיבתם יחד עם הכוחות הבריטיים.

ערב יציאת הבריטים את האזור, ביקש כל צד להתכונן לתפיסת עמדות זינוק ועמדות מפתח, שישרתו את מטרותיו האסטרטגיות בלחימה הממושכת ובאה. ברוח תוכנית ד, המליץ יגאל אלון, מפקד מבצע "יפתח", לכתר את העיר הערבית בצפת ולבודד אותה מסביבתה על-ידי חיסול עין אל-זיתון וביריה הערבית; להטריד את צפת הערבית כדי לעודד את עזיבת תושביה; ובשלב מאוחר יותר - לכבוש את משטרת הר כנען ולטהר את המרחב על-ידי סילוק הבדווים בין עמיעד לכנרת. ב-25 באפריל 1948 החליט המטכ"ל על מבצע "יפתח", שבו השתלטה ההגנה על צפת ועל שטחים נרחבים באצבע הגליל. ההשתלטות על הגליל הושלמה בסוף אוקטובר 1948 במבצע "חירם".

כוחות ההגנה וצה"ל והכוחות אחרים שנטלו חלק בקרבות הגליל העליון והעיר צפת: חטיבת גולני, חטיבת כרמלי, חטיבת אלכסנדרוני, חטיבה 7, חטיבת עודד, חטיבת יפתח. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב: "יפתח", "מטאטא", "דקל", "ברוש", "חירם".

מסדר היערכות לשחרור צפת

שלב זה עמד בסימן השלמתו והרחבתו של כיבוש הגליל המערבי, בעיקר במסגרת מבצע "דקל" (9-19 ביולי 1948). בשלב הראשון של המבצע נכבשו הכפרים שממזרח לנהריה. בשלב השני נערכה התקפה בגליל התחתון, לאורך כביש שפרעם-נצרת (כביש 79), ושני היישובים נכבשו. לאחר כיבוש נצרת, העיר הערבית המרכזית בגליל, התמוטט מערך צבא ההצלה בגליל התחתון, וכפרים ערביים רבים נתפסו ללא קרב. בתום שלב זה הסתיימו הקרבות במרחב חיפה, והשטח היה בשליטתה של מדינת ישראל.

49. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בהגנה על **תחנת המשטרה בראש הנקרה** (15982779).
50. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את **ראש הנקרה** (15982779).
51. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את **אל-בְּרֶה** [אחיהוד] (16722568).
52. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש זמנית את **משלטי אל-בְּרֶה** (16942580).
53. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** תפס את **גבעת המשוריין** (16702690).
54. 23 ביוני 1948 - פלוגת חי"ם מתל-אביב תחת פיקוד חטיבת **כרמלי** נכשלה בהגנה על **אל-בְּרֶה** (16722568).
55. 24 ביוני 1948 - שתי מחלקות מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) נכשלו בכיבוש **אל-בְּרֶה** (16722568). לכוח היו שבעה הרוגים.
56. 25 ביוני 1948 - גדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) כבש את **אל-בְּרֶה** (16722568).
57. 9 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) ושני משוריינים מגדוד 79 (**חטיבה 7**) כבשו את **קְוִיכָא** [אשרת] (16412640) במסגרת מבצע "דקל".
58. 9 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**) ושני משוריינים מגדוד 79 (**חטיבה 7**) כבשו את **עַמְקָא** [עמקה] (16602649) במסגרת מבצע "דקל".
59. 10 ביולי 1948 - כוח מח"ם **כרמלי** כבש את **ג'דידה** (16452590) במסגרת מבצע "דקל".
60. 10 ביולי 1948 - כוח מח"ם **כרמלי** כבש את **אל-מע'אר** (16352600) במסגרת מבצע "דקל".
61. 10 ביולי 1948 - כוח **מחטיבה 7** תפס את **כפר יאסיף** (16572622) במסגרת מבצע "דקל".
62. 10 ביולי 1948 - כוח **מחטיבה 7** תפס את **אבו סנאן** (16642623) במסגרת מבצע "דקל".
63. 10 ביולי 1948 - מחלקה מגדוד 71 (**חטיבה 7**) פשטה על **תל קיסאן** (16452530) במסגרת מבצע "דקל".
64. 10 ביולי 1948 - גדוד 71 (**חטיבה 7**) נכשל בכיבוש **משלטי אל-בְּרֶה** (16942580) במסגרת מבצע "דקל".
65. 11 ביולי 1948 - גדוד 71 (**חטיבה 7**) כבש את **משלטי אל-בְּרֶה** (16942580) במסגרת מבצע "דקל".
66. 14 ביולי 1948 - **צק"ח** (צוות קרב חטיבתי) **7** בהרכב: כוחות מגדוד 21 (חטיבת **כרמלי**), גדוד 71 וטור משוריין מגדוד 79 כבש את **שפאעמר** [שפרעם] (16602458) במסגרת מבצע "דקל".
67. 14 ביולי 1948 - כוח **מחטיבה 7** כבש את **משלט 273** (16962438) במסגרת מבצע "דקל".
68. 15 ביולי 1948 - פטרול מגדוד 79 (**חטיבה 7**) כבש את **אעבלין** (16832476) במסגרת מבצע "דקל".
69. 16 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את **אל-טיקה** (1480240) במסגרת מבצע "דקל".
70. 18 ביולי 1948 - כוח **מחטיבה 7** ומחטיבת **כרמלי** (פלוגת משוריינים, שתי מחלקות זחלים, פלוגה מגדוד 71 ותותחים) כבש את **טמרה** (16972503) במסגרת מבצע "דקל".
71. 18 ביולי 1948 - כוח **מחטיבה 7** ומחטיבת **כרמלי** כבש את **אל-רְוִיס** [ליד טמרה] (16702522) במסגרת מבצע "דקל".
72. 18 ביולי 1948 - כוח **מחטיבה 7** ומחטיבת **כרמלי** כבש את **אל-דאמון** [ליד קאבול] (16732537) במסגרת מבצע "דקל".

בסמטאות שפאעמר [שפרעם] אחרי הכיבוש

Refer to this Map as 1:100,000 PALESTINE Sheet 3 Safad

PALESTINE GRID VALUES AT SHEET CORNERS table with columns: Corner, Latitude, Longitude

SHEET INDEX table with columns: Sheet No., Name, Grid Reference

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET table with columns: Easting, Northing, Reference

REFERENCE

REFERENCE table listing symbols for roads, railways, boundaries, and terrain features.

CONTOUR INTERVAL 25 METRES

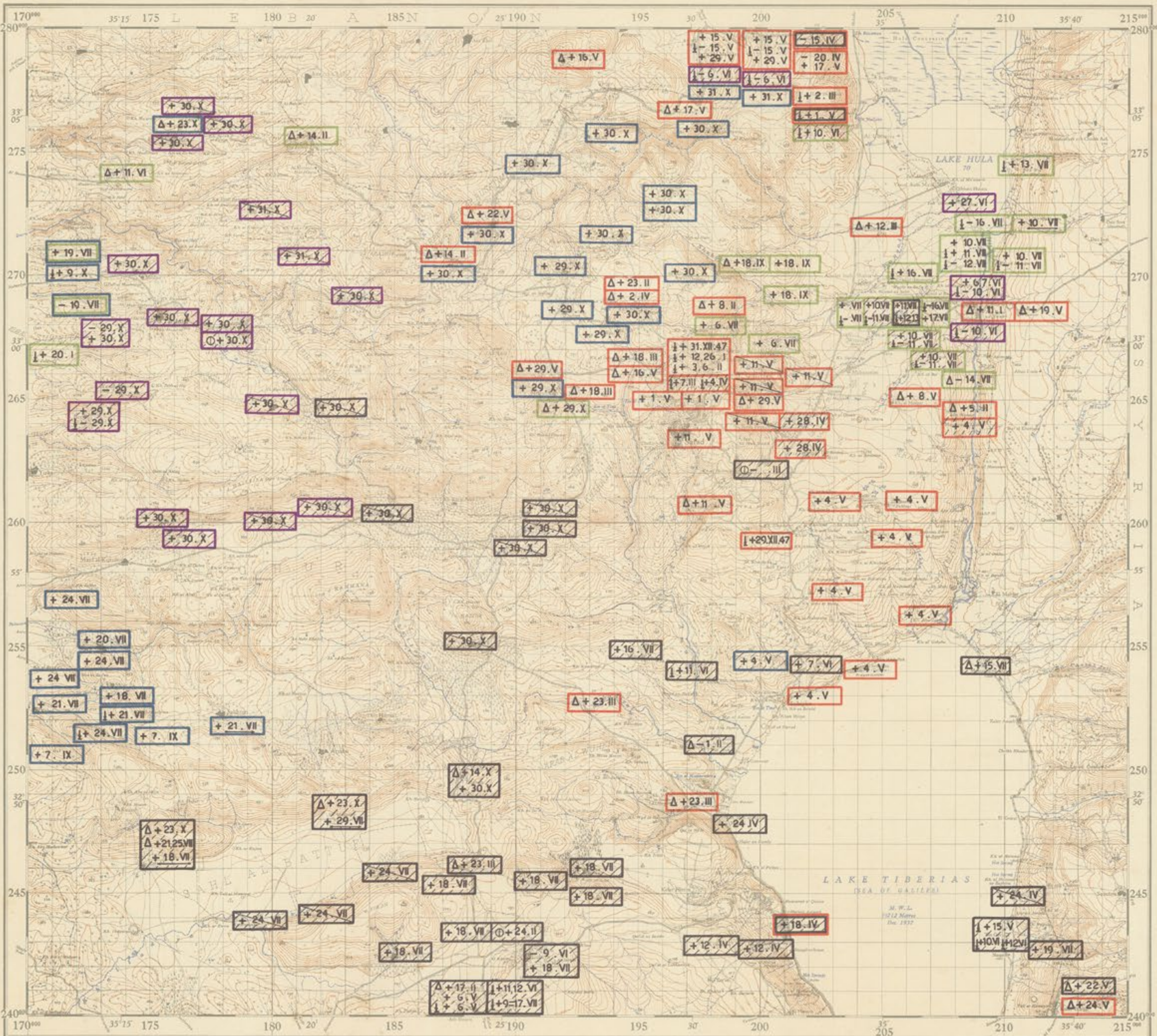
- מקרא הכת: חסיבת נולכי, חסיבת כרמלי, חסיבת אלכסנדריני, חסיבת קרימי, חסיבת נבקחי, חסיבת צעירי, חסיבת 7, חסיבת 8, חסיבת עורד, חסיבת היאל, חסיבת שחח, חסיבת הנגב, פעולות שביטוי ציי גורדי נחשון במסגרת (הנבקע), אגיל, להיי

- סוג הפעולה: פעולה במגמת כבוש סומנת במלבן לא סמוך נוסף, פעולה הנגה, פשיטה, התקלות, כבוש זמני, תפיסה ללא קרב

- תוצאות: פעולה שהשיגה מנבחה, פעולה שלא השיגה מנבחה, פעולה שהשיגה מנבחה חלקית

- הזמנים: התאריך סימן בתוך המלבן, אי-סמון שנה מורה שנת 1948, פעולה שנמשכה מתאריך עד התאריך, פעולה שתוצר עליה באירועים שונים

- המקום: סימן המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Copyright reserved under the Copyright Act of 1924

TRANSLITERATION NOTE table with columns: English, French, English, French

Compiled from Large Scale Maps... Printed by Survey of Palestine, April 44

מפת קרבות מלחמת העצמאות (כחות קרקע)

תקופה זו עמדה בסימן המאבק על הדרכים והגנה על היישובים הקטנים והמבודדים במרחב. התקפות חוזרות ונשנות של ערביי האזור על עין זיתים ועל רמות נפתלי הן דוגמה לכך. בתגובה, וכחלק מהמאמץ להגן על היישובים, פשטו כוחות ההגנה והפלמ"ח על כפרים ערביים ועל גשרים במרחב.

חוקוק. סיור מעל הכינרת

27. 12 במארס 1948 - שתי מחלקות מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשטו על אל-חסינייה [בין יסוד המעלה לאיילת השחר] (20452719). לכוח שלושה הרוגים.
28. 18 במארס 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשט ופוצץ את גשר מירון (19252655).
29. 23 במארס 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשט על גשר בין מע'אר למג'דל (19302530).
30. 23 במארס 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשט על ואדי אל-חמאם (19702485).
31. 23 במארס 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) פשט ופוצץ גשר בעיקול הכביש עילבון-סג'רה (18802460).
32. 21 במארס 1948 - כוח מחטיבת גולני נכשל בהיתקלות בדרך מראש פינה לצפת (20002620). אוטובוס עלה על מוקש; שבעה מנוסעיו נהרגו ו-15 נפצעו.
33. 2 באפריל 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על טיטבא (19502687).

שלב ב - מ-3 באפריל עד 14 במאי 1948

בשלב זה עברו כוחות ההגנה להתקפה ולכיבוש שטחים נרחבים באצבע הגליל ובמרחב צפת. עיקר ההתקפות היו במסגרת מבצע "יפתח", ממחצית אפריל עד לסוף מאי 1948. במסגרתן, נכבשו העיר המרכזית והמעורבת, צפת, והכפרים סביבה על-ידי הגדוד השלישי של הפלמ"ח. הגדוד הראשון של הפלמ"ח (יפתח) וגדוד 11 של חטיבת גולני כבשו במסגרת מבצע "מטאטא" (4-5 במאי) את המרחב שבין צפון הכנרת לבין החולה. גם העיר המעורבת טבריה, שהיו בה לפני המלחמה כ-6,000 ערבים, נכבשה וכל תושביה הערבים נטשו. טבריה הייתה לעיר המעורבת הראשונה שנכבשה על-ידי הצד היהודי. לאחר המבצעים הללו, היה רוב שטחה של אצבע הגליל בשליטת מדינת ישראל.

34. 4-7 באפריל 1948 - כוח מגדוד 11 (חטיבת גולני) ומהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658). הקרב כלל כיבוש משלט בין צפת ובין עין זיתים על-ידי פלוגה מהגדוד השלישי.
35. 12 באפריל 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את שיח' קדומי [תל מעון, טבריה] (19802430).
36. 12 באפריל 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את נאסר א-דין (20002430).
37. 15 באפריל 1948 - מחלקה מפלוגה א בפיקוד אלעד פלד מהגדוד השלישי (פלמ"ח) השתתפה בהגנת הרובע היהודי בצפת. הכוח הערבי גלגל חביות תופת וכבש את בית הספר המקצועי.
38. 15 באפריל 1948 - שתי מחלקות מגדוד 11 (חטיבת גולני) ומחלקה מפלוגה א מהגדוד השלישי (פלמ"ח), תחת פיקוד מג"ד 11, נכשלו בכיבוש משטרת נבי יושע (20202795). לכוח ארבעה הרוגים ופצועים רבים.
39. 16-17 באפריל 1948 - פלוגה א מהגדוד השלישי (פלמ"ח) השתתפה בהגנת הרובע היהודי בצפת.
40. 18 באפריל 1948 - כוח מהפלוגות ג ו-ט מהגדוד השלישי בפיקוד מפקד פלוגה א (חטיבת יפתח) וכוחות מגדוד 12 (חטיבת גולני) כבשו את טבריה (20112434).
41. 20 באפריל 1948 - פלוגה ב מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) נכשלה בכיבוש משטרת נבי יושע (20202795). לכוח 22 הרוגים. עיטור הגבורה הוענק ליזהר ערמוני ז"ל.

1. 13 בדצמבר 1947 - תושבי הרובע, כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) וכוח אצ"ל הגנו על הרובע היהודי בצפת. הרוג אחד לכוח.
2. 21 בדצמבר 1947 - תושבי הרובע, כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) וכוח אצ"ל הגנו על הרובע היהודי בצפת.
3. 29 בדצמבר 1947 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על החושלים [עמיעד] (20052592).
4. 30 בדצמבר 1947 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658). לכוח הרוג אחד.
5. 2 בינואר 1948 - תושבי הרובע, כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) וכוח אצ"ל הגנו על הרובע היהודי בצפת.
6. 2 בינואר 1948 - מחלקה מפלוגה א מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשטה על עין אל-זיתון. לכוח הרוג אחד.
7. 2 בינואר 1948 - כיתת חבלנים מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשטה ופוצצה בית במעלה הר כנען.
8. 11 בינואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשט על גשר בנות יעקב (20922685).
9. 12 בינואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658).
10. 17 בינואר 1948 - מחלקה מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשטה על מנסורת אל-חיט. לכוח הרוג.
11. 20 בינואר 1948 - תושבי יחיעם וכוח מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) הגנו על היישוב (17052665).
12. 26 בינואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658).
13. 1 בפברואר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) נכשל בפשיטה על ע'נויר אבו שושה [ליבנים] (19802600).
14. 3 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658).
15. 5 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשט על מנצורה אל-תות (20852640). לכוח היה פצוע.
16. 6 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658) מפני התקפה של ערביי האזור ומתנדבים סורים. הכוח הסתייע בכוח בריטי.
17. 8 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) נכשל בפשיטה על עמוקה (19852680).
18. 12 בפברואר 1948 - מחלקה מהגדוד השלישי (פלמ"ח) תקפה אוטובוס ערבי שעלה בדרך לנבי יושע.
19. 14 בפברואר 1948 - פלוגה א בהרכב שתי מחלקות מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשטה על סעסע [סאסא] (18702704) במסגרת מבצע "ל"ה". היה זה המבצע הפלוגתי הראשון של הגדוד השלישי. לכוח היו שני פצועים.
20. 14 בפברואר 1948 - כוח מחטיבת כרמלי פשט על גשר על כביש הצפון (18152755).
21. 17 בפברואר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) פשט על סג'רה הערבית ופוצץ שלושה בתים (18752400).
22. 22 בפברואר 1948 - כיתה מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הותקפה ליד רמות נפתלי (20202773). לכוח הרוג אחד.
23. 23 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) פשט על טיטבא (19502687).
24. 24 בפברואר 1948 - כוח מחטיבת גולני שליווה שיירה נתקל ליד לוביא (19002430).
25. 2 במארס 1948 - כוח מחטיבות גולני ומהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגן על עין זיתים (19702658).
26. 2 במארס 1948 - תושבי רמות נפתלי וכוח מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגנו על היישוב (20202773).

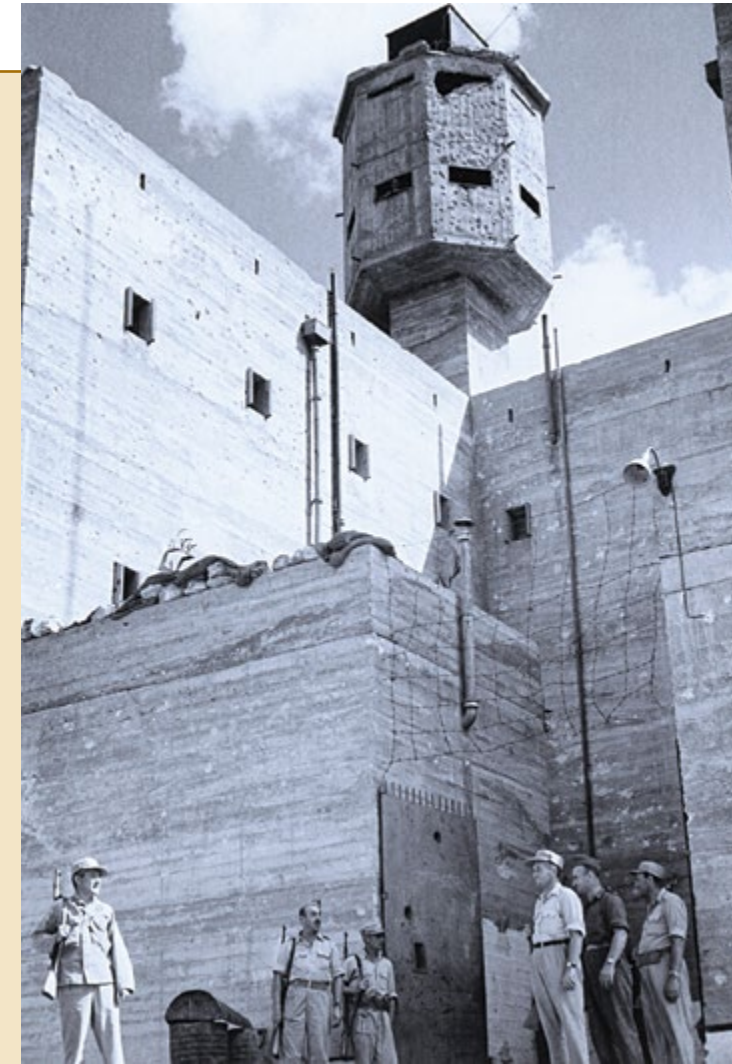
עמדה בעין זיתים.

מצודת נבי יושע הייתה אחד ממוצבי טיגרט שנבנו לאורך גדר הצפון וכביש הביטחון בתקופת המרד הערבי (1936-1939), כחלק מהטקטיקה הבריטית שנועדה למנוע מעבר אנשים ונשק מלבנון ומסוריה. חשיבותה של מצודת נבי יושע נובעת ממקומה השולט על התנועה בציר ראש פינה-מטולה [כביש 90] ועל הציר העולה מעמק החולה לרמות נפתלי והרמנה. ב-15 באפריל 1948 העבירו הבריטים את המצודה לידי הערבים, ועל יישובי אצבע הגליל ריחפה סכנת ניתוק והוטל מצור על היישובים מנהר רמות נפתלי.

הקרב הראשון (15 באפריל 1948) - המשימה לכיבוש נבי יושע הוטלה על גדוד 11 מחטיבת גולני בפיקוד ישראל ליאור (ליטואר). התוכנית כללה התקפה על המצודה של פלוגה מתוגברת, שתנוע באוטובוסים ובכלי רכב משוריינים. מחלקה אחת תתמקם על גבעה מדרום-מערב לצומת נבי יושע ותפעיל אש לריתוק המשטרה, ושתי מחלקות יתקיפו את המצודה. הכוח שהשתתף בקרב הראשון כלל: שתי מחלקות מגדוד 11, מחלקה אחת מפלוגה א של הגדוד הראשון של הפלמ"ח ועוד שלוש כיתות שאוישו על-ידי תושבי האזור. הכוח יצא בשעה 18:30 מחולתה בשיירה שכללה שלושה אוטובוסים משוריינים, שהובלו על-ידי משורייני פורץ מחסומים. סביב השעה שמונה בערב, כ-150 מטרים מהיעד, סטה המשורייני מהכביש ונתקע בתעלה. הנהג הדליק אורות כדי לחלץ את הרכב, והכוח התגלה למגינים על המצודה. אש נורתה לעבר האוטובוסים, נהג המשורייני ושלושה מהנוסעים באוטובוס נהרגו, ושישה נפצעו. בשלב זה היה ברור שאין טעם להמשיך בפעולה, והכוח נסוג לחולתה באוטובוס היחיד שלא נפגע.

מצודת נבי יושע

הקרב השני (20 באפריל 1948) - לנוכח ההתקפה הראשונה, תוגברה ההגנה על המצודה, נוספו מחלקות מצבא ההצלה הערבי, הונחו גדרות תיל בסמוך לקיר המצודה, וחובל הכביש העולה להר. הצורך להשתלט על המצודה הלך והחריף לאחר התגברות הירי לעבר התנועה בעמק החולה. המשימה לכיבוש הוטלה על פלוגה ב מהגדוד השלישי בפיקוד יצחק הוכמן. התוכנית כללה פעולת הטעיה של כוח בסדר גודל של מחלקה מכיוון רמות נפתלי, שכללה פיצוץ בתים בכפר נבי יושע, הפעלת רתק מכיוון דרום-מערב ב'בזמן', והסתגנות שקטה מצפון דרך נחל קדש של שתי מחלקות, שיפרצו ויכבשו את המצודה.

למרות עיכובים בדרך, בשעה שלוש לפנות בוקר התמקמו כל הכוחות בנקודות היציאה, וכוח הרתק פתח באש לעבר המצודה. כוח הפריצה ניצל את העובדה שהאויב עסוק בירי לעבר כוח ההטעיה והחל לחתוך את גדרות התיל שהגנו על קירות המצודה. לאחר שהתברר כי קצב חיתוך הגדר איטי מהצפוי, הוחלט לבצע פריצה רועשת. מפקד המחלקה, דוד (דודו) צ'רקסקי, הניח בונגלור שפוצץ את הגדר. קול הפיצוץ הפנה את תשומת הלב של המגינים לאגף הצפוני והם החלו לירות לעבר כוח הפריצה. כיתת החבלנים הגיעה לקיר, אך גילתה שאבד המתקן שעליו תוכנן להניח את חומר הנפץ. כיוון שהחבלנים ידעו שאין טעם להפעיל את המטענים נגד יסודות הבניין, החלו לערום אבנים כדי להגביה את חומר הנפץ. צ'רקסקי הציע להפעיל את המטען על כתפיו, אך חבריו סירבו להצעתו. באותה שעה שמע כוח הפורצים את קול הנפץ של מטען הבונגלור, חשב שמדובר בפיצוץ קיר המצודה ורץ לעברו במהירות כדי לחדור לתוך הבניין. ריכוז כל כוח הפריצה צמוד לקיר המצודה הפך אותם לטרף קל לאויב, ורבים נפצעו מהרימונים שהושלכו לעברם מהמצודה. מבין החבלנים לא נותר איש שידע כיצד להפעיל את חומר הנפץ, ומפקד הכוח נתן הוראת נסיגה. הנסיגה התבצעה לאור יום, וכוח הפריצה ספג אש גם מנבי יושע וגם ממאהל השבט הבדווי ערב אל-חמדון וסבל מאבדות כבדות. לעזרת הכוח הנסוג ללא סדר הגיעו אנשי החי"ם המקומיים ומאוחר יותר פלוגה ג מהגדוד השלישי, שסייעו לפצועים לרדת מההר ולחפש נעדרים. גם מחלקת הרתק נתפסה באור יום למרגלות המצודה. מהאש שנורתה אליה נפגעו רבים והכוח התפורז; חלק נסוגו לרמות נפתלי וחלק ירדו מההר לכיוון ג'אחולא. רבים מההרוגים בשני הכוחות היו מקלענים, שנשארו לחפות על נסיגת חבריהם. בקרב השני נהרגו 22 לוחמים, מהם חמישה מהכשרת תל חי ותריסר מהכשרת הצופים-דפנה.

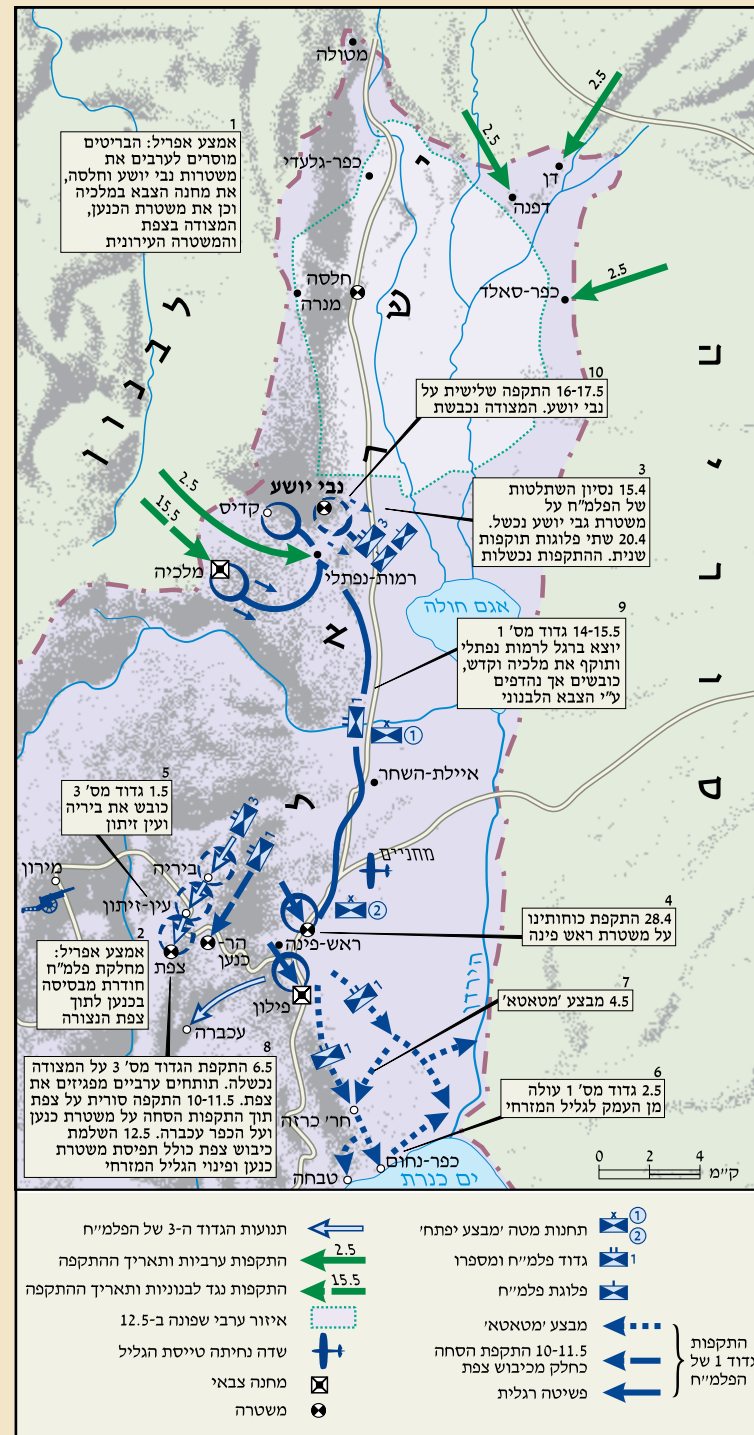

צילום קבוצתי לפני היציאה לקרב נבי יושע

הקרב השלישי (15-16 במאי 1948) - קרב זה נערך במסגרת מבצע "יפתח" שמטרתו הייתה שחרור הגליל. המשימה הוטלה שוב על הגדוד השלישי בפיקוד משה קלמן, שלקח חלק בקרב השני. בקרב השתתפו גם פלוגה ג בפיקוד ראובן נצר, מחלקה אחת מפלוגה א וסיוע אש של שני תותחי נ"מ 20 מ"מ. בליל 15-16 במאי, בחסות ירי תותחי הנ"מ, נע כוח הפריצה לעבר המצודה מדרום. לכוו התברר שהאויב ריכז עוד גדרות תיל מסביב למצודה, ונאלץ להשתמש בחומר הנפץ על מנת לפנות את הדרך. כיוון שחומר הנפץ אזל, הוחלט לחזור לעמדות מדרום לנבי יושע, לשלוט באש על המעבר בין גדרות התיל כדי למנוע מהאויב לחסום שוב את הנתיב, ולחזור למצודה עם לילה. עם חשכה, החלו שוב תותחי הנ"מ לירות לעבר המצודה, ומטוס מטייסת הגליל הגיע כדי להניר את האזור ולהפציץ את המצודה. כוח הפריצה הניח חומר נפץ בסמוך לקיר, אך הפיצוץ לא פער בו חור, וגם ירי פיאט לא הועיל. עם שחר ראה הכוח הפורץ כי שערי המצודה פתוחים, נכנס אליה ומצא שהאויב נסוג במהלך הלילה. ההרוגים בקרב זה היו שני לוחמים, שנפגעו מפגז שנורה מאל-מאלכיה לעבר הבניין ופגע בחדר שבו נחו.

הקרב השני על נבי יושע, שבו הצילה גבורת היחיד את הכוח כולו, היה לסמל שלאורו התחנכו ומתחנכים דורות של לוחמי

מפת קרבות נבי יושע

גיבור ישראל

טוראי יזהר ערמוני ז"ל

ביום י"א בניסן התש"ח (20 באפריל 1948), באינבי יושע, כאשר משלושת המקלענים אשר הופקדו לחפות על התקפות היחידה נפלו שניים, נשאר טוראי יזהר ערמוני ז"ל יחידי. באומץ לב וללא הפוגות הוסיף לחפות על חבריו. על-ידי כך עלה בידי היחידה לאסוף משדה הקרב את מרבית פצועיה. גם לאחר זאת לא נסוג, אלא הוסיף להגן בנשקו על שארית הפצועים במונעו את האויב מהתקרב אליהם, עד אשר נפגע ונפל חלל בשדה הקרב. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

קרב נבי יושע

צה"ל. על מפקד כוח הפריצה, דודו, כתב חיים חפר את הפואמה "דודו" (כנראה, עוד בחייו). מפקד מחלקה מהגדוד השלישי, פילון פרידמן, בחר להישאר עם חבריו הפצועים וככל הנראה ירה בהם והתאבד כדי לא ליפול בשבי. יזהר ערמוני, בעל אות גיבור ישראל (שהומר לעיטור הגבורה), נפל חלל בעודו מחפה בירי מקלע על נסיגת חבריו.

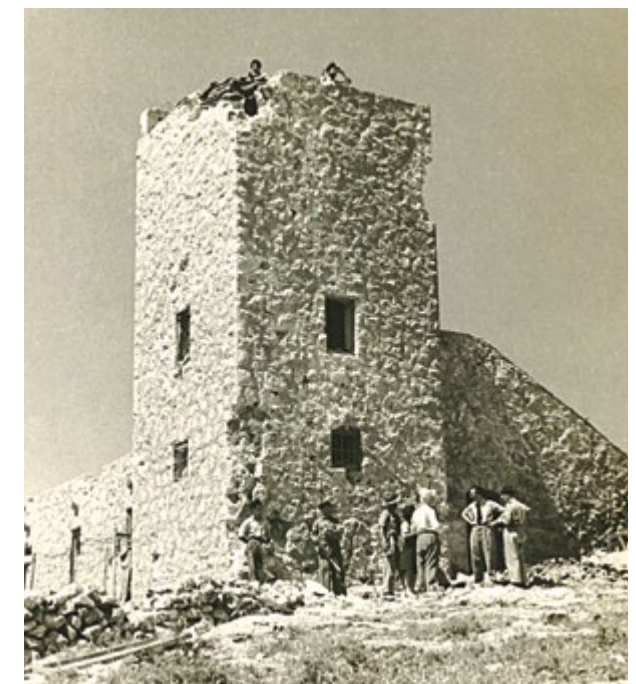
עמדת תותח 20 מ"מ בקרב על נבי יושע

42. 20 באפריל 1948 - כוח חבלנים מהגדוד השלישי פוצץ מבנים בצפת (מלון צפת ובית רמזי).
43. 24 באפריל 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש את מג'דל (19902478).
44. 24 באפריל 1948 - כוח מחטיבת גולני פשט על נְקִיב (21052450).
45. 28 באפריל 1948 - גדוד 11 (חטיבת גולני) תפס את משטרת ראש פינה (20152640) במסגרת מבצע "יפתח".
46. 28 באפריל 1948 - גדוד 11 (חטיבת גולני) תפס את מחנה הצבא הבריטי מדרום לראש פינה [מחנה פילון] (20152630) במסגרת מבצע "יפתח".
47. 28 באפריל 1948 - מחלקה מפלוגה א מהגדוד השלישי (פלמ"ח) הגנה על קטע ד ("סטלינגרד") של הרובע היהודי בצפת.
48. 1 במאי 1948 - הגדוד השלישי (חטיבת יפתח), בהרכב שתי פלוגות א ו-ג, כבש את עין אל-זיתון (19552650).
49. 1 במאי 1948 - הגדוד השלישי (חטיבת יפתח) כבש את ביריה (19702652). בפועל, השתלטה על הכפר כיתה אחת.
50. 1 במאי 1948 - אנשי רמות נפתלי וכיתה מגדוד 11 (חטיבת גולני) הגנו על היישוב (20202773). לכוח ארבעה הרוגים, 14 פצועים קשה וכעשרה פצועים קל.
51. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את כפר נחום (20452540) במסגרת מבצע "מטאטא".
52. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את ח'רבת כראזה [ליד כורזים] (20302570) במסגרת מבצע "מטאטא".
53. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את ערב אל-שמאלנה (ח'רבת אבו זינה) [אלמגור] (20652560) במסגרת מבצע "מטאטא".
54. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את ח'רבת חאטי (20502590) במסגרת מבצע "מטאטא".
55. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את אי-זנע'ריה (זחלק) [אליפלט] (20552608) במסגרת מבצע "מטאטא".
56. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את ח'רבת ג'סי (20302605) במסגרת מבצע "מטאטא".
57. 4 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את טבחה (20152530) במסגרת מבצע "מטאטא".
58. 4 במאי 1948 - כוחות מהחטיבות גולני ויפתח כבשו את שיח' מנסור (20852640) במסגרת מבצע "מטאטא".
59. 4 במאי 1948 - כוח מחטיבת אלכסנדרוני כבש את ח'רבת אליקור (20002540).
60. 6 במאי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את סג'רה הערבית (18752400).
61. 6 במאי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) הגן על סג'רה הערבית (18752000).
62. 6 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשל בכיבוש המצודה ו"הפטמה" שמעליה בצפת. הערבים היו מוכנים להתקפה והתוקפים לא הצליחו להתגבר על ביצוריהם. לפנות בוקר ניתנה פקודת נסיגה. לכוח שישה הרוגים ו-20 פצועים (19652635).

מצודת רמות נפתלי

מגיני רמות נפתלי

שלב ג - מ־15 במאי עד 11 ביוני 1948

63. 8 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על ח'רבת אל-מנטר (20532649).
64. 9-11 במאי 1948 - הגדוד השלישי (חטיבת יפתח) כבש את החלק הערבי של צפת (19652635). מפקד הגדוד השלישי, משה קלמן ("הזאב"), שלח את המברק הבא ליגאל אלון: "אבל ורכון ראש, אך חזק ואיתן, מגיש הגדוד השלישי לחטיבה במלאת לה שבע שנים, כשי, את העיר צפת".
65. 11 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) תפס את עֶכְבְּרָה (19752606).
66. 11 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) תפס את אל-ג'אעונה [הרחבה של ראש פינה] (20002640).
67. 11 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) תפס את פֶרְעֵם [חלק מחצור הגלילית] (20002655).
68. 11 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) תפס את מְעִיר אלח'יט [חלק מחצור הגלילית] (20152650).
69. 11 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) תפס את קבאעה (20052670).

תקופה זו עמדה בסימן התקפות ופשיטות להרחבת השליטה במרחב. כיבושים וכיבושי-נגד היו ברכס רמים (נבי יושע, קֶדֶס ואל-מאלקיה). במרחב דרום עמק החולה פתח הצבא הסורי במתקפה, חצה את הירדן וכבש - לאחר התנגדות עזה של תושבי משמר הירדן - את המושבה.

70. 15 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את אל-מאלקיה [מלכיה] (19752790).
71. 15 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את קֶדֶס [קדש] (20002795).
72. 15 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשל בהגנה על קֶדֶס (20002795).
73. 15 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשל בהגנה על אל-מאלקיה (19752790).
74. 15 במאי 1948 - אנשי עין גב וכוח מחטיבת גולני הגנו על הקיבוץ (21002435).
75. 16 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על מארון איראס [בלבנון] (19192788).
76. 16 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על גשר בין עין זיתים למירון (19502665).
77. 17 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על כביש בין אל-מאלקיה לכפר ברעם (19702770).
78. 17 במאי 1948 - פלוגה ג מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) כבשה את משטרת נבי יושע (20202795). לכוח שני הרוגים, שנפגעו מפגז לאחר כיבוש המשטרה.
79. 19 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) פשטה על מחנה המכס הסורי (21102685).
80. 22 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על הכפר ברעם (18852720).
81. 22 במאי 1948 - כוח מחטיבת גולני פשט על כפר ח'רב [כפר חרוב] (21302403).
82. 24 במאי 1948 - כוח בהרכב שתי מחלקות מפלוגה א ומחלקה מפלוגה ג מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) פשט על כפר ח'רב (21302403).
83. 27 במאי 1948 - כוח מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) פשט על הכפר בטיחה.
84. 29 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על מירון (19142652).
85. 29 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את קֶדֶס (20002795).
86. 29 במאי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את אל-מאלקיה (19752790). לכוח שני הרוגים.
87. 29 במאי 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על פרעם (20002655).
88. 6 ביוני 1948 - גדוד 11 (חטיבת עודד) נכשל בהגנה על אל-מאלקיה (19752790). לכוח תשעה הרוגים.
89. 6 ביוני 1948 - גדוד 11 (חטיבת עודד) נכשל בהגנה על קֶדֶס (20002795).
90. 6-7 ביוני 1948 - תושבי משמר הירדן וכוחות מגדוד 11 (חטיבת עודד) הגנו על המושבה (20832690).
91. 7 ביוני 1948 - כוח מחטיבת גולני תפס מנזר ליד כפר נחום (20262544).
92. 9 ביוני 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בכיבוש לוביא (19052425). לכוח 18 הרוגים וכ-30 פצועים.
93. 10 ביוני 1948 - גדוד 11 (חטיבת עודד) נכשל בהגנה על ח'רבת אַם סקירה ליד משמר הירדן (20802674).
94. 10 ביוני 1948 - תושבי משמר הירדן וכוחות מגדוד 11 (חטיבת עודד) נכשלו בהגנה על המושבה (20832690). בקרבות נהרגו 15 לוחמים. 40 מאנשי משמר הירדן נפלו בשבי, 32 גברים ושמונה נשים.
95. 10 ביוני 1948 - תושבי רמות נפתלי וכוחות מהחטיבות כרמלי ועודד הגנו על היישוב (20202733).
96. 10 ביוני 1948 - תושבי עין גב הגנו על היישוב (21002435) מפני התקפת הצבא הסורי. מבין המגינים נפלו ארבעה ונפצעו כעשרה.

הקרב על צפת

במסגרת מבצע "יפתח" היה הקרב על צפת קרב מפתח, משום שהביא להתמוטטות מערך הכוחות הערביים בגליל העליון המזרחי. ערב המערכה על העיר, סבל היישוב היהודי בצפת מנחיתות מוחלטת מול הצד הערבי: במספר התושבים (12 אלף ערבים לעומת 2,000 יהודים); במספר הלוחמים (כ-600 לוחמים ערבים בני העיר ומתנדבים לעומת כ-340 לוחמים יהודים, חלקם אנשי ההגנה וחלקם אנשי האצ"ל); בעורף כפרי (4,500 ערבים לעומת שני יישובים יהודיים קטנים בעין זיתים ובביריה); ומבחינה גאוגרפית, כיוון שהשכונות הערביות שלטו על השכונה היהודית. יתר על כן, הבריטים החליטו להעביר לידי הערבים את מבני המפתח בעיר: המשטרה העירונית, משטרת כנען ו"בית שלווה".

עם יציאת הבריטים מהעיר ב-16 באפריל 1948, החל האויב בהתקפה לכיבוש השכונה היהודית. במשך יום שלם ניסו הכוחות הערביים לפרוץ לשכונה באמצעות פיצוץ בתים וירי מרגמות, אך נהדפו. בסיום היום דרש מפקד העיר, מאיר

צפת. חיילי הגדוד השלישי בעמדת "סטלינגרד"

[מייבג] מיבר, ממפקדת ההגנה בתל-אביב כי ישלחו לעיר תגבורת, מאחר שהכוח הקיים לא יוכל לעמוד בהתקפות נוספות. מיבר התעקש על כך שהתגבורת תהיה של אנשי פלמ"ח, כיוון שהגעתם תהווה זריקת עידוד עצומה לרוחם של התושבים היהודים. לפנות בוקר של ה-17 באפריל יצא כוח של 35 לוחמים בפיקוד אלעד פלד (לימים, אלוף בצה"ל) מהר כנען, נע בסמוך לכפר עין אל-זיתון והגיע לצפת בעלות השחר. עד לכיבוש העיר היה היישוב היהודי, וכוח הפלמ"ח עמו, נתונים תחת מצור וירי בלתי פוסק.

השלב הראשון בקרב על צפת היה הסרת המצור מהיישוב היהודי. ב-1 במאי יצא כוח שהורכב משתי פלוגות מהגדוד השלישי של חטיבת יפתח ותקף לפנות בוקר את הכפר עין אל-זיתון שחסם את הדרך העוקפת לצפת. ההתקפה החלה בירי מרגמות לעבר הכפר והצבת יחידות לחסימת הגעתה של תגבורת מהכפרים הסמוכים. בתוך מספר שעות השתלט הכוח על הכפר. במקביל, כבש כוח אחר את ביריה, וכך נפתחה דרך עוקפת לצפת. למחרת, צעד הגדוד השלישי על צידו לעיר, והחל בתכנון כיבושה.

מתוך הבנה שהמצודה מהווה את מרכז הכובד של צפת, מיקדה התוכנית את המאמץ העיקרי בה ובגבעה השולטת עליה ("הפטמה"). התוכנית כללה מהלך מקדים של הרעשת המצודה והתקפת הטעיה על משטרת הר כנען. הפריצה למצודה תוכננה דרך האגף המזרחי של הגבעה, כיבוש בית הספר המקצועי ומעבר ממנו אל המצודה. הכוח הפורץ הצליח להגיע למצודה, אך שם נתקל בעמדה מבוצרת שירתה אש כבדה אשר מנעה את המשך ההתקדמות. אש נורתה גם מהאגפים הצפוני והדרומי (המשטרה העירונית ו"בית שלווה") ופגעה בכוח העתודה שבא לסייע לכוח הפורץ. בהתקפה נהרגו שישה לוחמים. גופתו של אחד מהם נותרה במצודה והתגלתה רק לאחר כיבוש העיר.

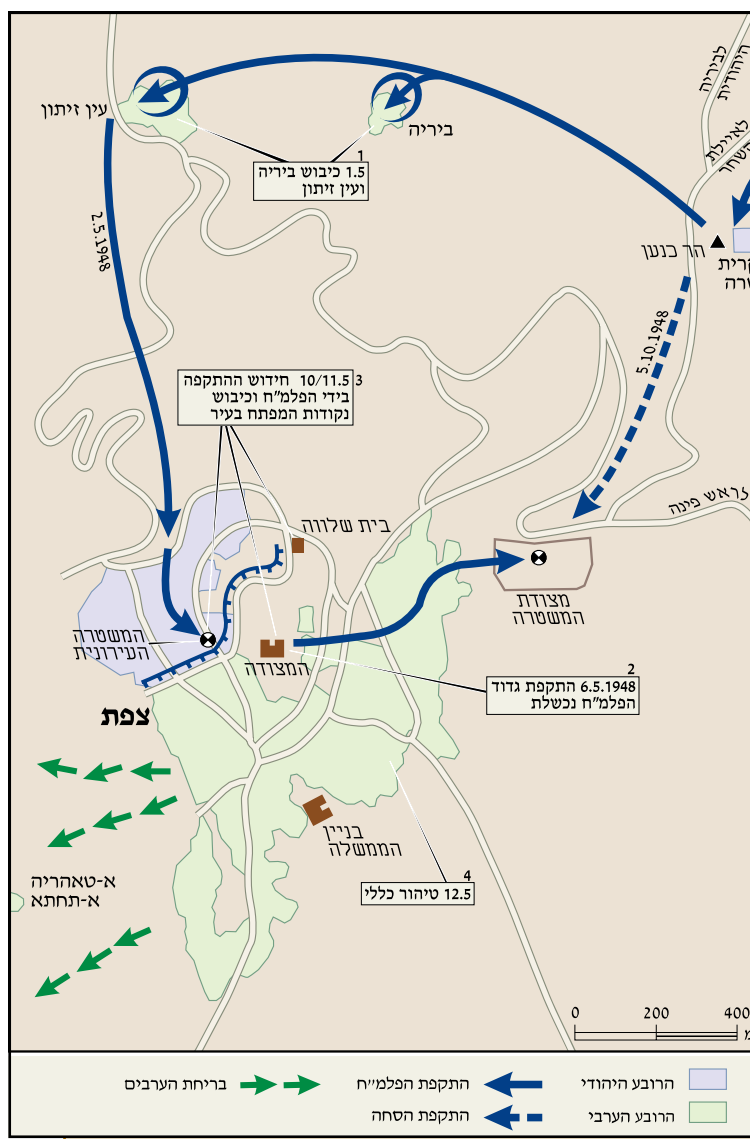
בצפת אחרי הכיבוש

בעקבות הקרב, הבינו שני הצדדים שההכרעה בצפת תקבע את עתיד הגליל העליון. הערבים הזרימו אליה עוד כוחות, ולוחמי צבא ההצלה החלו בהפגזת העיר מסוללת תותחים שהוצבה באזור נחל עמוד (ואדי למון). מפקד חטיבת יפתח, יגאל אלון, הסתגן לעיר על מנת לשמוע רשמים מהקרב, לסייע בחיזוק המוראל ולעזור בתכנון הקרב השני.

תוכנית ההתקפה השנייה על המצודה משקפת את הלקחים שנלמדו מההתקפה הראשונה. כך, נלמדה משמעות החיפוי ההדדי בין המצודה, בניין המשטרה המקומית ו"בית שלווה"; לכן מוקמו מקלעים שניתקו את הקשר בין המצודה לבין המשטרה העירונית והרובע הערבי, ונערכה התקפה לילית בו־זמנית של שלוש יחידות מצוידות במטולי פיאט מהרובע היהודי לעבר שלוש נקודות המפתח. בנוסף, תוכנית האש הייתה מפורטת יותר, וכללה שימוש מסיבי ומדויק יותר באש מרגמות, וכן תוכננה התקפה לעבר הכפר עכבה שתמנע הגעת תגבורות.

הפעולה החלה בערב 9-10 במאי 1948 באש עזה של מרגמות לעבר היעדים. הכוח שפרץ לעבר המצודה ועמדת "הפטמה" נתקל באש כבדה מ"הפטמה", אך ירי פגזי פיאט חיסל את העמדה והכוח הצליח להשתלט על המצודה. הכוח שתקף את "בית שלווה" עשה שימוש יעיל במטול הפיאט ובמקלעים, וכבש את הבניין במחיר של הרוג אחד. במבנה המשטרה נתקל הכוח בהתנגדות עיקשת של האויב. החבלנים לא הצליחו להפעיל את המטענים שנועדו לפרוץ את גדרות התיל, והפריצה למשטרה התעכבה. טיהור בניין המשטרה היה איטי, והתנהלה בו לחימה מקומה לקומה ומחדר לחדר. בשעות הבוקר השתלט הכוח על הבניין, למעט הגג שבו התבצרו לוחמים ערבים שסירבו להיכנע ונמלטו בשעות הערב. משטרת הר כנען, לעומת זאת, נתפסה ללא קרב, וההשתלטות על העיר צפת הושלמה בשעות אחר הצהריים של ה-10 במאי.

בקרבות צפת נהרגו 37 מתושבי העיר ומהלוחמים, ובכללם 15 לוחמים בשני הקרבות על המצודה.

מפת הקרב על צפת

צפת. חיילי הגדוד השלישי לפני היציאה לקרב

תושבי צפת היהודים עם המשחררים

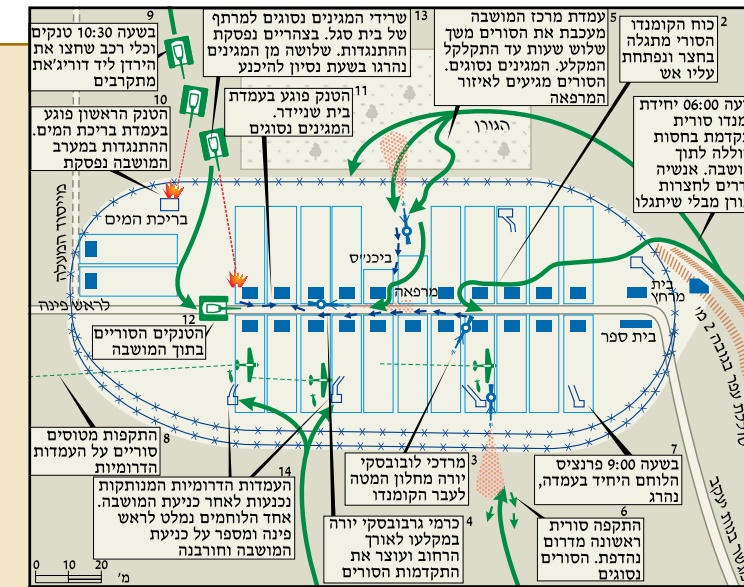

משמר הירדן

המושבה משמר הירדן הוקמה בשנת 1890 סמוך לגשר בנות יעקב, ובמהלך השנים, עברה שינויים רבים בהרכבה. בשנת 1948 התגוררו בה 64 תושבים, חלקם מהוותיקים וחלקם מגרעין ווג'ווד של תנועת בית"ר, מיוצאי הח"ל (חטיבה יהודית לוחמת, הבריגדה היהודית). בשל מקומה השולט על מעברת הירדן, היא הייתה ליעד העיקרי של הצבא הסורי. ב-5 ביוני 1948 לפנות בוקר, בחסות הפגזה ארטילרית, החל גדוד חי"ר מחטיבה 1 הסורית לצלוח את הירדן במגמה לכבוש את המושבה. ירי המגינים בלם את הגדוד הסורי, והוא נסוג לעבר ברכת המים מדרום-מערב ליישוב. תגבורת שמנתה 20 לוחמים (שלוש כיתות מאיילת השחר, יסוד המעלה וחולתה) הגיעה למשמר הירדן וסייעה למגינים להתקיף את הכוח הסורי ולהסיג אותו אל מעבר לירדן מזרחה.

למחרת, תקפו הסורים שוב, והפעם נעזרו בכוח אש גדול יותר. הכוח הסורי הצליח לאגף את המושבה ממערב ולנתק את הגישה שלה לעורף. צוות תותחנים מצויד בתותחי שדה (65 מ"מ) שהיה בח'רבת ירדה כדי לבלום את הפלישה, פתח באש לעבר הכוח הסורי שהיה מצפון למושבה ועצר את התקדמותו. בעקבות נסיגת הכוח הצפוני, גם הכוח הסורי שהתקיף מדרום למושבה החל בנסיגה, ועם ערב פסקה הלחימה.

מפת קרב משמר הירדן

למחרת, תקפו הסורים שוב, והפעם נעזרו בכוח אש גדול יותר. הכוח הסורי הצליח לאגף את המושבה ממערב ולנתק את הגישה שלה לעורף. צוות תותחנים מצויד בתותחי שדה (65 מ"מ) שהיה בח'רבת ירדה כדי לבלום את הפלישה, פתח באש לעבר הכוח הסורי שהיה מצפון למושבה ועצר את התקדמותו. בעקבות נסיגת הכוח הצפוני, גם הכוח הסורי שהתקיף מדרום למושבה החל בנסיגה, ועם ערב פסקה הלחימה.

הריסות משמר הירדן

על אף דרישות חוזרות ונשנות של תושבי המקום, הוחלט בחטיבת עווד (9) לא לתגבר את המושבה בכוחות בנימוק שהיא אינה נצורה, ולהסתפק בהבטחה שבמקרה של התקפה סורית יגיע כוח תגבור.

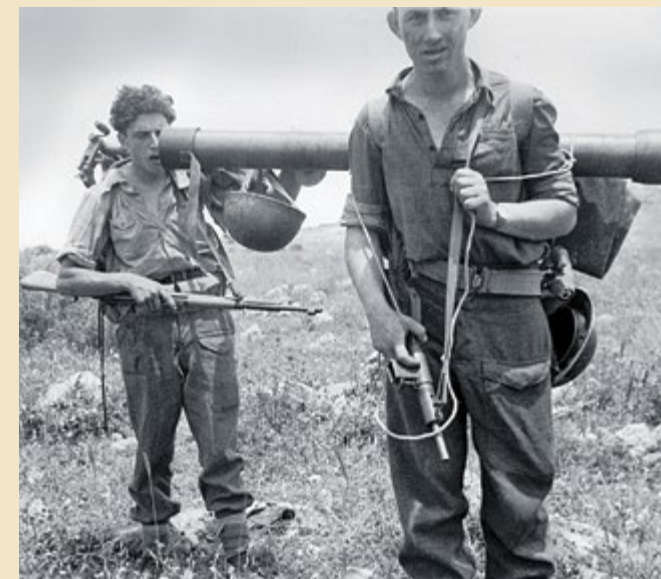
בבוקר ה-10 ביוני החלה המתקפה השלישית של הצבא הסורי על המושבה. כוח חלוץ שחצה את הירדן לבילה נתקל במוקשים מצפון ליישוב ונעצר, אך הכוח שבא מדרום הגיע עד לחומת המושבה וחדר פנימה. בחסות אש ארטילרית, הצליחו כוחות סוריים נוספים לחדור לתוך משמר הירדן ולכבוש את חלקה המזרחי. בשעות הצהריים הגיע כוח של ארבעה טנקים סוריים מצפון למושבה והכריע את הקרב. למגינים לא היה נשק נ"ט, וכעבור מספר שעות נכנעו השורדים במשמר הירדן. בקרבות נהרגו 15 לוחמים. 40 מאנשי משמר הירדן נפלו בשבי, מהם 32 גברים ושמונה נשים. היישוב עצמו נבזז ונשרף על-ידי חיילי הצבא הסורי.

ביולי 1948 נעשה ניסיון לחסל את ראש הגשר הסורי במסגרת מבצע "ברוש". ניסיון זה לא צלח, והמרחב פונה רק במסגרת הסכם שביתת הנשק עם סוריה, שנחתם ביולי 1949.

קרבות אל-מאלכיה

מדובר בסדרה של ארבעה קרבות באזור הכפרים אל-מאלכיה [מלכיה] וקדס [קדש] בגליל העליון. חשיבות הכפרים נבעה ממקומם השולט על אחד משלושת צירי הגישה היחידים מלבנון לישראל (השניים האחרים היו במטולה ובראש הנקרה, שהיו בשליטה ישראלית) ועל הצומת המחבר את הציר נבי יושע-ברעם.

הקרב הראשון (14-15 במאי 1948) - היה חלק ממהלכי מבצע "יפתח", שנועד לחזק את האחיזה היהודית בגליל המזרחי לקראת פלישת צבאות ערב הסדירים. בשל הערכה מודיעינית מוטעית, לפיה צבא לבנון עומד לפלוש לארץ ישראל, הוחלט להטיל על הגדוד הראשון של הפלמ"ח בפיקוד דן לנר (לימים, אלוף בצה"ל) לכבוש את אל-מאלכיה במטרה לשלוט על ציר הכניסה מלבנון. התוכנית הייתה ששתי פלוגות, בפיקוד ישעיהו (שייקה) גביש ויצחק חופי (לימים, אלוף בצה"ל), יכבשו את הכפר מכיוון דרום, פלוגה אחת בפיקוד אסף שמחוני (לימים, אלוף בצה"ל) תכבוש את הכפר קדס מצפון לאל-מאלכיה, ופלוגה בפיקוד יגון עזרוני תבצע חסימה מכיוון דרום, כדי למנוע הגעת תגבורת מכיוון ברעם. הרעיון התחבולני בתוכנית - להפתיע ולתקוף יממה לפני תום המנדט הבריטי - קרס לאחר שהכוח לא הצליח להגיע ליעד בזמן. מסע רגלי של 30 ק"מ, ההחלטה השגויה להסתמך על פְרָדוֹת כאמצעי הובלה, טעויות ניווט והליכה בערפל גרמו לכך שהכוח הגיע ליעד

נסוגים מאל-מאלכיה

פרדות כאמצעי הובלה בקרבות אל-מאלכיה

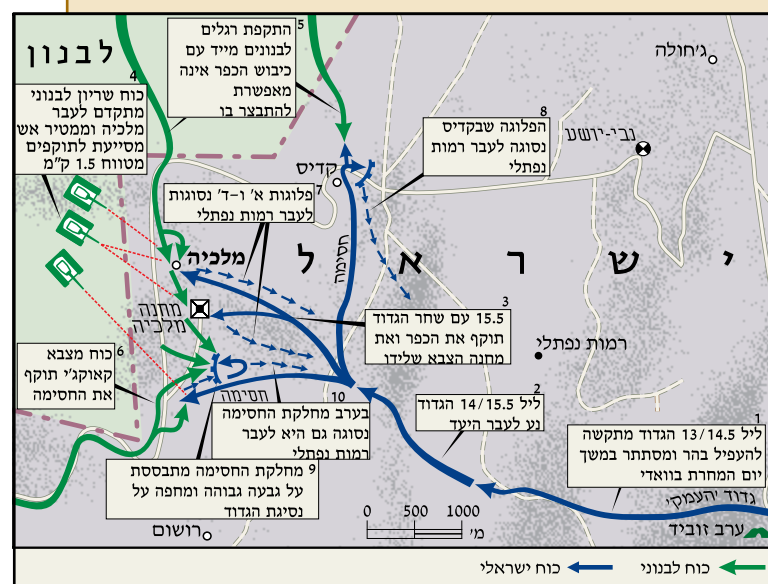

הקרב שיקפה את הלקחים מהקרב הראשון ובהם: שימוש בסיוע ארטילרי ואווירי, חסימת הציר מכיוון לבנון כדי למנוע הגעת תגבורות, ושימוש בהונאה ובהטעיה. לביל 28-29 במאי תקפו שתי פלוגות את הכפר ממזרח, מחלקה שנייה במשורייני ביצעה התקפת הטעיה מכיוון צפון-מזרח (כביש נבי יושע), והפלוגה השלישית הגיעה מצפון (מנרה-בלידא-אל-מאלכיה). בדרך היא השמידה את התגבורת שהגיעה מלבנון והתחזתה לכוח מצבא ההצלה שהוזעק על-ידי הכוחות בכפר. בתוך מספר שעות נסוג האויב והכפר נכבש. לגדוד הראשון היו בקרב זה שני הרוגים. כלקח מהקרב והקודם, מיד לאחר כיבוש הכפר החלו לוחמי הגדוד הראשון למקש ולהציב מכשולים הנדסיים בצירים המגיעים לאל-מאלכיה, כדי למנוע מתקפת-נגד. למחרת, הורה ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן-גוריון, לחטיבת יפתח לעבור מהגליל לחזית המרכז, מתוך רצון להישגים טריטוריאליים באזור לוד לפני הכרזת מועצת הביטחון של האו"ם על הפסקת אש. ב-1 ביוני החליפה את הגדוד הראשון פלוגה א מגדוד 11 של חטיבה 9, חטיבה שרק זה הוקמה.

הקרב השלישי (5-6 ביוני 1948) - פלוגה א נערכה להגנה, כאשר עיקר הכוח והמפקדה התמקמו באל-מאלכיה, כוח מצויד במטול פיאט אייש את הפילבוקס בבית המכס, כיתה בח'רבת תל מחפר וכוח נוסף במחנה הצבאי מדרום לכפר. ב-5 ביוני בשעות הצהריים תקף כוח בסדר גודל של חטיבה שכלל גדוד מצבא לבנון, גדוד מצבא סוריה וגדוד מצבא ההצלה, מצוידים במשוריינים ונעזרים בסיוע אווירי וארטילרי מתותחנים סוריים ולבנוניים. ההתקפה הייתה על כל העמדות של גדוד 11 בריזמן. בשעות אחר הצהריים נפלו העמדות הצפוניות (תל מחפר ובית המכס) והלוחמים נסוגו לאל-מאלכיה. הלחץ על הכוחות הלך וגבר, והם נסוגו בשעות הערב למחנה הצבאי מדרום לכפר. בחצות החליט מפקד הפלוגה לסגת למושב רמות נפתלי, כשהכוח נושא עמו את הפצועים. בקרב נהרגו תשעה לוחמים.

הקרב הרביעי (30-31 ביולי 1948) - קרב זה היה בשלב הסיום של מבצע "חירם", שנועד להכריע את גדודי צבא ההצלה ולכבוש את הגליל העליון. בפועל, נכבשה אל-מאלכיה ללא קרב על-ידי הגדודים 79 ו-7 מחטיבה 7, שהגיעו מדרום לכפר.

נכנסים לאל-מאלכיה ללא קרב

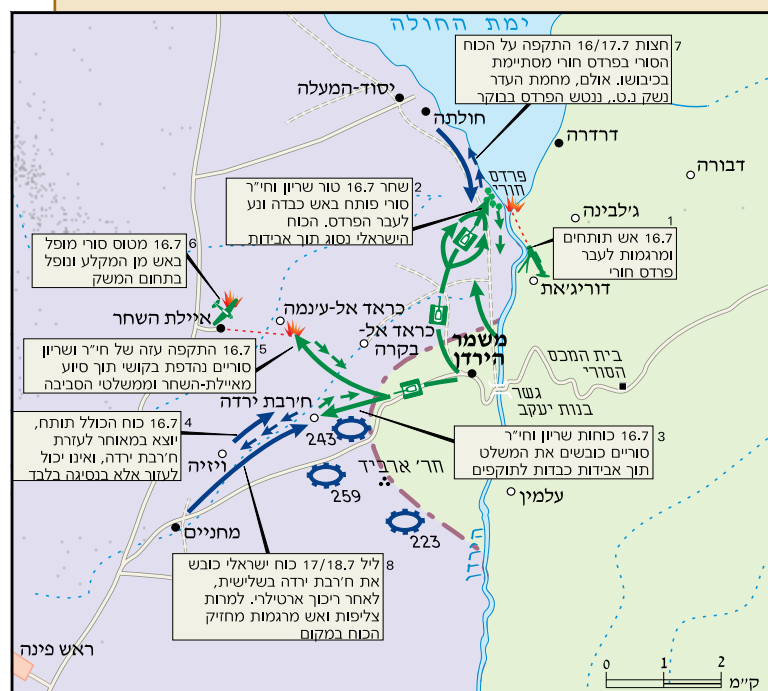

מפת קרבות אל-מאלכיה

מבצע "ברוש", 9-18 ביולי 1948

מפת מבצע "ברוש"

מבצע "ברוש" נערך ב־זמנית עם המבצעים "דקל" ו"דני", במסגרת קרבות עשרת הימים, בין ההפוגה הראשונה להפוגה השנייה. מטרתו הייתה להשתלט מחדש על השטחים שכבש הצבא הסורי במרחב המושבה משמר הירדן. על המבצע פיקד מח"ט כרמלי, מרדכי מקלף (לימים, רמטכ"ל צה"ל), והיה אחד המבצעים העל־חטיבתיים הראשונים בתולדות צה"ל. בנוסף לגדודים 22, 23 ו־24 מחטיבת כרמלי, נטלו חלק במבצע גדוד 11 מחטיבת עודד, פלוגה מגדוד 13 של חטיבת גולני וכוחות הנדסה ותותחנים.

משימתו של גדוד 23 הייתה לאבטח את האגף הצפוני של המבצע. התוכנית הנחתה שפלוגה ב תצלח את אגם החולה ותנוע דרומה עד לח'רבת ג'לבינה; פלוגה א תכבוש את תל המעברה ותאבטח את נקודת החצייה של הירדן; ופלוגה ג תחזק את האחיזה בגדה המזרחית של הירדן, תוך כיבוש ח'רבת דריג'את. משימתו של גדוד 22 הייתה לחצות את הירדן, לנוע מזרחה ולכבוש את בית המכס, ובכך להשלים את כיתור הכוח הסורי במשמר הירדן. על גדוד 11 הוטל למנוע תגבור של הכוח הסורי במשמר הירדן באמצעות הפעלת אש, מיקוש צירים וכיבוש נקודות שולטות ממערב למשמר הירדן (נ"ג 243 כראד אל־בכרה). על גדוד 24

הוטלה המשימה לאבטח את האגף הדרומי של המבצע, באמצעות אש וכיבוש נקודה שולטת על המרחב הדרומי של הפעולה. המבצע התחיל בליל 9-10 ביולי 1948. הגדודים 23 ו־24 השלימו את משימתם ללא קושי, גדוד 11 כבש את המשלט בנ"ג 243, אך בשל מחסור בכוח אדם נמנע מכניסה לקרב על המשלט הנוסף בכראד אל־בכרה; בשל כך לא נחסם ציר הגישה הדרומי למשמר הירדן. המבצע הסתבך בשל הקושי של גדוד 22 לצלוח את הירדן עם כלי הרכב שלו. יחידות הנדסה לא הצליחו להקים גשר מעל לנהר, הסורים זיהו את הכוונה לחצות את הירדן והחלו בהפצצת הכוחות; דרך הפעולה החלופית - חציית הירדן בסירות - נמשכה עד שעות הלילה המאוחרות. מחשש שייאלצו לתקוף באור יום את העמדות הסוריות, הוחלט לבטל את המהלך של גדוד 22, וכוחותיו עברו חזרה את הירדן, מערבה. במהלך ה־10 ביולי פתחו הכוחות הסוריים במתקפת נגד שכללה הפצצה אווירית ושימוש בטנקים, והשתלטו מחדש, עד שעות הערב, על כל הנקודות שנכבשו במהלך הלילה ממזרח וממערב לירדן. לאחר שנפרץ קו ההגנה של כוחות צה"ל, המשיך הכוח הסורי לנוע מערבה לח'רבת ירדה ומשם עד לנקודה השולטת על קיבוץ מחניים וכביש ראש פינה-מטולה. הכוח הסורי הפגז את הקיבוץ ואת מנחת המטוסים בקרבת מקום, ומסיבה לא ברורה - נסוג לאחור. בשעות הלילה הצליח כוח עתודה מגדוד 13 של חטיבת גולני לכבוש חזרה את ח'רבת ירדה ללא קרב. ב־11 ביולי נכשלו כוחות סוריים לכבוש מחדש את ח'רבת ירדה, כראד א־ע'נמה ואת דרדרה [אשמורה]. בליל 13-14 ביולי החליט מח"ט כרמלי לבצע מהלך התקפי נוסף, כדי להרחיק את האיום הסורי מהעמק. שלוש פלוגות נשלחו לכבוש שני משלטים מערבית למשמר הירדן ולפוצץ את גשר בנות יעקב, אך הפעולות הללו נכשלו.

חיילי גדוד 22 בח'רבת ירדה

לאחר מספר ימים של רגיעה יחסית בגזרה, ב־16 ביולי ניסו כוחות סוריים להבקיע שוב את הדרך לעבר כביש ראש פינה-מטולה. המאמץ המשני באזור פרדס ח'ורי הצליח להדוף את הכוח הישראלי, לשבות שלושה חיילים ולתקוף את קיבוץ חולתה. כוח אחר לא הצליח לכבוש את משלט כראד א־ע'נמה. המאמץ הסורי העיקרי בח'רבת ירדה כבש את הנקודה, אך מסיבות לא ברורות לא המשיך לנוע לעבר הכביש. בליל 17-18 ביולי, פלוגה מגדוד 23 השתלטה שוב ללא קרב על ח'רבת ירדה. במהלך ה־18 ביולי נהרגו שלושה חיילים בח'רבת ירדה מאש מרגמות סוריות, ובשעות הערב נכנסה ההפוגה השנייה לתוקפה.

במהלך המבצע נהרגו 85 לוחמים וכ־200 נפצעו. מטרת המבצע לא הושגה, והשליטה הסורית במשמר הירדן נותרה בעינה עד להסכם הפסקת האש.

התקופה שמסוף ההפוגה הראשונה עד תחילתה של ההפוגה השנייה עמדה גם במרחב צפת והגליל העליון המרכזי בסימן המבצעים הגדולים. במרחב שמדרום לאגם החולה והמושבה משמר הירדן, יצאה חטיבת כרמלי להתקפה כנגד ראש הגשר הסורי במסגרת מבצע "ברוש". הגם שלאחר הצלחה ראשונית נהדפו הכוחות במתקפת הנגד הסורית, לא המשיכו הסורים את התקפותיהם. עד לסוף המלחמה לא חוסלה מובלעת זו, והסורים עזבו רק במסגרת הסכם הפסקת האש. בגליל המערבי והמרכזי נהדף צבא ההצלה הערבי על־ידי כוחות מבצע "דקל".

97. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **גולני** הגן על **חוקק** (19652541).
98. 11 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** פשט על **גשר מזרחית לאילון** (17352740).
99. 11-12 ביוני 1948 - תושבי **עין גב** ותגבורות מיישובי הסביבה הגנו על הקיבוץ (21002435) מפני התקפת כוחות צבא ההצלה וערביי האזור.
100. 12 ביוני 1948 - גדוד 14 (חטיבת **גולני**) ופלוגה מחטיבת **כרמלי** הגנו על **סג'רה** (18902400).
101. 27 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **עודד** כבש את **חליל** (20802730).
102. 6 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את **עמוקה** [עמוקה] (19852680).
103. 6 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את **קבאעה** (20002670).
104. 6 ביולי 1948 - כוח מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) כבש את **ח'רבת ירדה** (20602680).
105. 6 ביולי 1948 - כוח מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) נכשל בהגנה על **ח'רבת ירדה** (20602680).
106. 10 ביולי 1948 - כוח מגדוד 11 (חטיבת **עודד**) כבש את **ח'רבת ירדה** (20602680).
107. 10 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) כבשה את **תל המעברה** [מצפון לגדות] (20802704) במסגרת מבצע "ברוש".
108. 10 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) כבשה את **ג'לבינה** (21102720) במסגרת מבצע "ברוש".
109. 10 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) כבשה את **ח'רבת דריג'את** (21052706) במסגרת מבצע "ברוש".
110. 10 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) כבשה את **משלט 223 ליד ח'רבת אירביד** [מדרום למשמר הירדן] (20702670) במסגרת מבצע "ברוש".
111. 10 ביולי 1948 - פלוגה מקובצת מגדוד 11 (שכללה חיילים מגדוד 11 וחיילים מפלוגה א מגדוד 24 [**כרמלי**]) (חטיבת **עודד**) כבשה את **משלט 243** [משמר הירדן] (20702680) במסגרת מבצע "ברוש".
112. 10 ביולי 1948 - גדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) נכשל בניסיון לחצות את הירדן במסגרת מבצע "ברוש".
113. 10 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) נסוגה מח'רבת דריג'את (21052706) במסגרת מבצע "ברוש".
114. 10 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) נסוגה מתל המעברה לפרדס ח'ורי במסגרת מבצע "ברוש".
115. 10 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) נסוגה מג'לבינה במסגרת מבצע "ברוש".
116. 10 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) נסוגה ממשלט 223 במסגרת מבצע "ברוש".
117. 10 ביולי 1948 - פלוגה מקובצת מגדוד 11 (חטיבת **עודד**) נכשלה בהגנה על **משלט 243** (20702680) במסגרת מבצע "ברוש".
118. 11 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בהגנה על **ח'רבת ירדה** (20602680) במסגרת מבצע "ברוש".
119. 11 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 13 (חטיבת **גולני**) כבשה את **ח'רבת ירדה** (20602680) במסגרת מבצע "ברוש".
120. 11 ביולי 1948 - חברי קיבוץ אייל וכוח מפלוגה ב מגדוד 23 (חטיבת **כרמלי**) הגנו על **דרדרה** [אשמורה] (21002745) במסגרת מבצע "ברוש". שלושה הרוגים מחברי הקיבוץ.
121. 11 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בהגנה על **ח'רבת דריג'את** (21052706) במסגרת מבצע "ברוש".
122. 12-13 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 13 (חטיבת **גולני**) הגנה על **ח'רבת ירדה** (20602680) במסגרת מבצע "ברוש".
123. 14 ביולי 1948 - כוח דו־פלוגתי בפיקוד מג"ד 23 (חטיבת **כרמלי**) נכשל בפשיטה לפיצוץ **גשר בנות יעקב** [ממזרח לכפר הנשיא] (20802660) במסגרת מבצע "ברוש".
124. 14 ביולי 1948 - פלוגה מקובצת מגדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) נכשלה בפשיטה על **מוצב 243** במסגרת מבצע "ברוש".

משלט על סוסיתא

עולים לסוסיתא

שלב ה - מ 19 ביולי עד סוף המלחמה

הימים האחרונים של יולי 1948 היו סופו של מבצע "דקל", בעיקר במערב הגליל. לאחר נסיגת צבא ההצלה למרכז הגליל העליון, נמשכו ההתנגשויות והפשיטות בקווי המגע עד לשלחי אוקטובר 1948; אז נערך מבצע "חירם", שבו נכבשו הגליל העליון ושטח נרחב בלבנון, מרכז רמים עד הנחלים ליטאני וסלוקי. 14 כפרים לבנוניים נתפסו ללא קרב. השטח הוחזר ללבנון עם חתימת הסכם הפסקת האש במאוס 1949.

חטיבה 7

חטיבה שהוקמה ב-15 במאי 1948 כחטיבת עתודה של המטכ"ל. היא אורגנה בשני גדודי חי"ר (71, 72) וגדוד שריוניות (73), שמספרו שונה ל-79. המבצעים העיקריים: "בן נון א", "בן נון ב", פתיחת "דרך בורמה", "דקל", "חירם". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: שלמה רבינוביץ-שמייר, בן דונקלמן, יוסף (ג'ו) איתן.

- 146. 20 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את שַעב (17302550) במסגרת מבצע "דקל".
- 147. 21 ביולי 1948 - מחלקת משוריינים (חטיבה 7) תפסה זמנית את סח'נין (17802522) במסגרת מבצע "דקל".
- 148. 21 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 הגן על מע'אר (17342532).
- 149. 21 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את כאבול (17102525).
- 150. 21 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני פשט על כפר מנדא (17502460).
- 151. 24 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את משלט 248 ליד מע'אר (17302540).
- 152. 24 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את משלטי מע'אר-מג'ד אל-כרום (17242569).
- 153. 24 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 הגן על המשלטים 232 ו-371 (17302520).
- 154. 24 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את משלט 106 סמוך למע'אר (17102538).
- 155. 24 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את בעינה (18452458).
- 156. 24 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את רמנה (17952437).
- 157. 24 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את עוזיר (18162440).
- 158. 25 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני פשט על כפר מנדא (17502460).
- 159. 29 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש זמנית את ח'רבת מסלח'ית [ח'רבת מסלח'ית מדרום לעראבה] (18252480).
- 160. 7 בספטמבר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את משלט 340 באזור מע'אר-סח'נין (17502515).
- 161. 7 בספטמבר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את משלט 373 ליד תמרה (17122509).
- 162. 18 בספטמבר 1948 - כוח מחטיבת כרמלי כבש את תל איריח (20102690).
- 163. 18 בספטמבר 1948 - כוח מחטיבת כרמלי כבש את משלט 444 ליד מארוס (20052705).
- 164. 9 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 הגן על משלט 439 בדרך כברי-תרשיחא (17122709).

- 125. 14 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 22 (חטיבת כרמלי) נכשלה בפשיטה על מוצב כראד אל-בכרה במסגרת מבצע "ברוש".
- 126. 15 ביולי 1948 - מחלקה מגדוד 15 (חטיבת גולני) נחתה בשפך נחל מסעודייה [שפך הבטיחה], פוצצה בית וטרקטור ושבתה שלושה אנשים (20902540).
- 127. 16 ביולי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את יאקוק [קדרים] (19502546).
- 128. 16 ביולי 1948 - שתי כיתות מפלוגה א מגדוד 22 (חטיבת כרמלי) נכשלו בהגנה על דרום החולה - פרדס ח'ורי (20902720) במסגרת מבצע "ברוש". לכוח היו שלושה שבויים. בלילה נעשה ניסיון כושל לכיבוש המקום על-ידי פלוגה ב מגדוד 23.
- 129. 16 ביולי 1948 - הפלוגה המקובצת מגדוד 24 (חטיבת כרמלי) ואנשי איילת השחר הגנו על כראד אי'ע'נמה (20602698) במסגרת מבצע "ברוש".
- 130. 16 ביולי 1948 - מחלקה מפלוגה ג מגדוד 22 (חטיבת כרמלי) נכשלה בהגנה על ח'רבת ירדה (20602675) במסגרת מבצע "ברוש".
- 131. ליל 16-17 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 23 (חטיבת כרמלי) נכשלה בכיבוש פרדס ח'ורי (20902720) במסגרת מבצע "ברוש".
- 132. ליל 17-18 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 23 (חטיבת כרמלי) כבשה את ח'רבת ירדה (20602675) במסגרת מבצע "ברוש". לכוח שלושה הרוגים ותשעה פצועים.
- 133. 11-17 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) הגן על סג'רה (18902400) כנגד סדרת התקפות של צבא ההצלה, במסגרת מבצע "דקל".
- 134. 18 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את לוביא (19052425) במסגרת מבצע "דקל".
- 135. 18 ביולי 1948 - כוחות מהגדודים 12 ו-14 (חטיבת גולני) תפסו את טורעאן (18502425) במסגרת מבצע "דקל".
- 136. 18 ביולי 1948 - כוחות מהגדודים 12 ו-14 (חטיבת גולני) תפסו את נימרין (19032454) במסגרת מבצע "דקל".
- 137. 18 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את ח'טין (19292460) במסגרת מבצע "דקל".
- 138. 18 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את קרני ח'טין (19302450) במסגרת מבצע "דקל".
- 139. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש את ח'רבת מסכנא (18802433) במסגרת מבצע "דקל".
- 140. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש את רכס טורעאן (18702460) במסגרת מבצע "דקל".
- 141. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש זמנית את כפר מנדא (17502460) במסגרת מבצע "דקל".
- 142. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את מע'אר (17342532) במסגרת מבצע "דקל".
- 143. 19 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) נכשלה בכיבוש משלט בדרך לתרשיחא (17252689) במסגרת מבצע "דקל". לכוח שישה הרוגים ו-21 פצועים.
- 144. 19 ביולי 1948 - כוח מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) וכוח מחטיבה 7 כבשו את משלט 439 בדרך לתרשיחא (17122709) במסגרת מבצע "דקל".
- 145. 19 ביולי 1948 - מחלקה שרוב אנשיה חברי עין גב (חטיבת גולני) כבשה את סוסיתא המתנשאת מעל לקיבוץ (21152428).

חיילי גולני בכפר טורעאן

חטיבת עווד (9)

חטיבה שהוקמה באצבע הגליל בתחילת יוני 1948 על בסיס גדוד 11 של חטיבת גולני, שאליו צורף לתקופה קצרה גדוד 23 מחטיבת כרמלי. לאחר מכן, הוקמו הגדודים 91 ו-92. לקראת סוף המלחמה הוקם גדוד 93, אך הוא לא נטל חלק בקרבות. המבצעים והקרבות העיקריים: משמר הירדן, "ברוש", תל עזזיאת, "יואב", "חירם". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: אורי יפה, יצחק פונדק.

- 189. 30 באוקטובר 1948 - טור משוריין של גדוד 11 (חטיבת עווד) כבש את **סחמאתא** (סוחמטה) (17872679) במסגרת מבצע "חירם".
- 190. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 11 (חטיבת עווד) נתקל בשיירת צבא ההצלה ליד **סחמאתא** (17872674) במסגרת מבצע "חירם".
- 191. 30 באוקטובר 1948 - טור משוריין של גדוד 11 (חטיבת עווד) תפס את **חרפיש** (18282690) במסגרת מבצע "חירם".
- 192. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **תרביח'א** (שומר) [17702765] במסגרת מבצע "חירם".
- 193. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **אקרת** [מזרחית לגרנות הגליל] (17602753) במסגרת מבצע "חירם".
- 194. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **אלי-נבי רובין** [אבן מנחם] (17752759) במסגרת מבצע "חירם".
- 195. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **דיר אלי-אסד** (17572600) במסגרת מבצע "חירם".
- 196. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **אלי-בינה** (17582597) במסגרת מבצע "חירם".
- 197. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **כפר סומע** (18002650) במסגרת מבצע "חירם".
- 198. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **סג'ור** (18202605) במסגרת מבצע "חירם".
- 199. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת עווד תפס את **נחף** (18002600) במסגרת מבצע "חירם".
- 200. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את **עילבון** (18782497) במסגרת מבצע "חירם".
- 201. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את **מע'אר** (18802550) במסגרת מבצע "חירם".
- 202. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את **כפר ענאן** [כפר חנניה] (18952588) במסגרת מבצע "חירם".
- 203. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את **איראמה** (18452605) במסגרת מבצע "חירם".
- 204. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את **אלי-פראדיה** [פרוד] (19042597) במסגרת מבצע "חירם".
- 205. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את **משטרת אלי-פראדיה** (19122505) במסגרת מבצע "חירם".
- 206. 30 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את **אלי-בקייע** (18252648) במסגרת מבצע "חירם".
- 207. 31 באוקטובר 1948 - גדוד 79 (חטיבה 7) כבש את **אלי-מאלכיה** [מלכיה] (19752790) במסגרת מבצע "חירם".
- 208. 31 באוקטובר 1948 - גדוד 79 (חטיבה 7) תפס את **קדש** [קדש] (20002795) במסגרת מבצע "חירם".
- 209. 31 באוקטובר 1948 - גדוד 11 (חטיבת עווד) תפס את **דיר אבו קצי** (18102708) במסגרת מבצע "חירם".
- 210. 31 באוקטובר 1948 - גדוד 11 (חטיבת עווד) תפס את **פסוטה** (17952728) במסגרת מבצע "חירם".

חיילי חטיבת עווד במשטרת תרשיחא

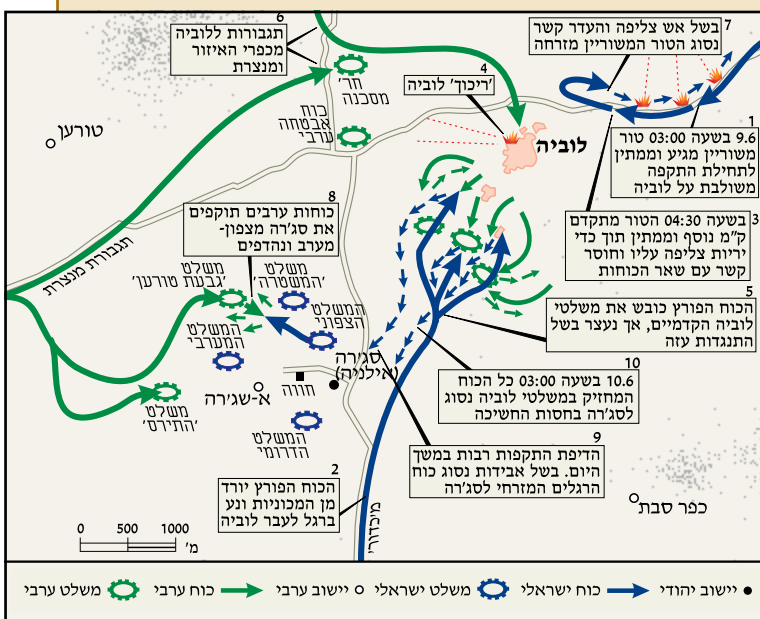

כיבוש סעסע, שחזור

- 165. 14 באוקטובר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) פשט על **עילבון** (18782497).
- 166. 23 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 פשט על **אקרית תרביח'א** (17602762).
- 167. 23 באוקטובר 1948 - יחידת הג'יפים של גדוד 15 (חטיבת גולני) פשטה על **חרבת מסלח'ית** (18252480).
- 168. 23 באוקטובר 1948 - יחידת הג'יפים מגדוד 15 (חטיבת גולני) פשטה על **כפר מנדא** (17502460).
- 169. 29 באוקטובר 1948 - פלוגת הצ'רקסים שפעלה תחת פיקוד גדוד 79 (חטיבה 7) כבשה את **קדי'תא** (19352677) במסגרת מבצע "חירם".
- 170. 29 באוקטובר 1948 - פלוגה מחטיבת כרמלי שפעלה תחת פיקוד גדוד 79 (חטיבה 7) פוצצה את **גשר מירון** (19252655) במסגרת מבצע "חירם".
- 171. 29 באוקטובר 1948 - גדוד 72 (חטיבה 7) כבש את **מירון** (19142652) במסגרת מבצע "חירם".
- 172. 29 באוקטובר 1948 - גדוד 79 (חטיבה 7) כבש את **ספסאף** [ספסופה] (19202652) במסגרת מבצע "חירם".
- 173. 29 באוקטובר 1948 - גדוד 79 (חטיבה 7) כבש את **ג'ש** [גוש חלב] (19202702) במסגרת מבצע "חירם".
- 174. 29 באוקטובר 1948 - גדוד 92 (חטיבת עווד) נכשל בכיבוש **משלטים מערבית לתרשיחא-ג'ת** (17232644) במסגרת מבצע "חירם".
- 175. 29 באוקטובר 1948 - גדוד 92 (חטיבת עווד) נכשל בכיבוש **משלט העץ** (חרבת אל-כניסה) (17302671) במסגרת מבצע "חירם".
- 176. 29 באוקטובר 1948 - הפלוגה הדרוזית מחטיבת עווד נכשלה בכיבוש **יאנוח** (17382656) במסגרת מבצע "חירם". בתחילה, השתלטה הפלוגה על הכפר, אך לאחר מכן הותקפה ונפגעה קשות.
- 177. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 79 (חטיבה 7) כבש את **סעסע** [סאסא] (18702702) במסגרת מבצע "חירם".
- 178. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את **טיטבא** (19502687) במסגרת מבצע "חירם".
- 179. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את **דל'אתה** [דלתון] (19702698) במסגרת מבצע "חירם".
- 180. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 71 (חטיבה 7) תפס את **ראס אל-אחמר** [כרם בן זמרה] (19402716) במסגרת מבצע "חירם".
- 181. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 71 (חטיבה 7) תפס את **ריחאניה** (19572727) במסגרת מבצע "חירם".
- 182. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 71 (חטיבה 7) תפס את **עלמא** [עלמה] (19632734) במסגרת מבצע "חירם".
- 183. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 71 (חטיבה 7) תפס את **די'שום** [דישון] (19752762) במסגרת מבצע "חירם".
- 184. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את **כפר ברעם** [ברעם] (18852720) במסגרת מבצע "חירם".
- 185. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש **משטרה בדרך כפר ברעם-סאלקה** [יראון] (19102742) במסגרת מבצע "חירם".
- 186. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבה 7 כבש את **סאלקה** (19332756) במסגרת מבצע "חירם".
- 187. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 91 (חטיבת עווד) כבש את **משלט העץ** (חרבת אל-כניסה) (17302671) במסגרת מבצע "חירם".
- 188. 30 באוקטובר 1948 - גדוד 91 (חטיבת עווד) תפס את **תרשיחא** (17542683) במסגרת מבצע "חירם".

קרבות סג'רה ולוביא

מפת קרבות סג'רה ולוביא

מדובר בארבעה קרבות שנערכו באזור המושבה אילנייה והכפרים הערביים סג'רה ולוביא, במאבק על השליטה בגליל התחתון המזרחי. הרקע לקרבות הוא המאבק על השליטה בצומת הדרכים ח'רבת מסכנא [מחלף גולני] שחיבר בין שני צירים מרכזיים בגליל, ציר טבריה-נצרת וציר עילבון-עפולה, אשר שימשו את הצד היהודי (טבריה-עפולה) והן את הצד הערבי (אל-מאלכיה-נצרת). העימותים באזור החלו בתחילת מלחמת העצמאות: האויב פגע בכלי רכב שנעו על הציר עפולה-טבריה, ובפברואר 1948 הצליח לנתק את הציר לחלוטין מתנועת יהודים. בתגובה, פשוטו כוחות גולני על כפרים באזור. העימותים המקומיים הגיעו לשיאם ב-16 במארס 1948, כאשר שבעה לוחמים מקיבוץ בית קשת נפלו במארב שהניחו להם מקומיים סמוך לשטחי השבט הבדואי ערב איצ'ביח. בתחילת מאי, החלה חטיבת גולני בטיהור המרחב, כבשה את הכפר הערבי סג'רה ופתחה לתנועה את קטע הכביש שבין כפר תבור לעפולה.

הקרוב הראשון (6 במאי 1948) - סמוך לאילנייה שכן הכפר הערבי סג'רה, שאיים ישירות על המושבה. על גדוד 12 בפיקוד דוד פרדקין מחטיבת גולני הוטלה המשימה לכבוש אותו. התוכנית הייתה לרכז מאמץ מול סג'רה ולבצע התקפת הטעיה לעבר ריכוזי השבט הבדואי ערב איצ'ביח מדרום לאילנייה, כדי למנוע את הגעתם לעזרת סג'רה. הכפר התגלה נטוש, אך הכוח נסוג משם למשלטים סביבו, לאחר שהערבים ערכו התקפת נגד מכיוון טורעאן. עם זאת, כוח גולני שהתקיף את מאהלי הבדווים ספג אבדות כבדות. ההצלחה הזמנית בכיבוש המאהלים הביאה לאובדן שליטה של המפקדים בחיילי שתי המחלקות. התקפת הנגד של הערבים מכיוון כפר כנא תפסה את הכוח לא מוכן, והוא נלכד בשטח. במהלך ניסיונות הפריצה של הכוח מזרחה, לעבר אילנייה, נהרגו 15 חיילים.

הקרוב השני (9 ביוני 1948) - על מנת לפתוח את הכביש לתנועה ולהסיר את הסכנה מעל אילנייה, הוטל על גדוד 14 מחטיבת גולני בפיקוד יעקב דרוך לכבוש את לוביא. תוכנית הקרב הייתה לתקוף את הכפר משני כיוונים: המאמץ העיקרי כלל חמש מחלקות לא אורגניות, שגנו רגלית מאילנייה ותקפו את הכפר מדרום; ואילו המאמץ המשני היה בסד"כ של פלוגה אחת, שגעה על גבי ארבעה משורינים ואוטובוס מכיוון טבריה. כוח נוסף נשאר בסג'רה כדי להגן על המושבה. הכוחות התוקפים נהנו מסייע אש שכלל מרגמות ותותחים. תקלות במכשירי הקשר גרמו לכך שהכוח המשוריין איבד את הקשר עם מטה הגדוד, והוא התקיף את סג'רה בירי מקלעים מוקדם מהמתוכנן, ללא תיאום עם התקפת הכוח הרגלי. כתוצאה מכך, הכוח שהגיע ממערב איבד את גורם ההפתעה. בניגוד למקרים קודמים, הכוח הרגלי נתקל באויב מאורגן במערך הגנתי שנעזר בתגבורות שהגיעו מכפרי הסביבה. הכוח לא הצליח להתקדם לתוך הכפר והיה חשוף לירי מעמדות שולטות סביבו. כיוון שהכוח המשוריין החל לסגת בשעות הבוקר - חלק ממנו בחזרה לטבריה וחלק אחר בניסיון עקר לכבוש את משלט קרני חטין - יכול היה האויב לרכז מאמץ מול מחלקות החי"ר. חלק מהמחלקות נלכדו בשטחים נחותים וסבלו מאבדות רבות. כוח התגבורת מחטיבת כרמלי תוכנן להגיע רק בשעות הלילה לאילנייה, ולכן ניתנה הוראה לסגת למושבה. בקרב נהרגו 24 לוחמים.

הקרוב השלישי (11-12 ביוני 1948) - כעבור יומיים בלבד התרחש הקרב השלישי, שבו לקחו חלק שתי הפלוגות שנלחמו בקרב הראשון ושתי מחלקות מגדוד 24 מחטיבת כרמלי. הרקע לקרב השלישי הוא כניסתם של כוחות צבא ההצלה לארץ ישראל ותנועתם לעבר נצרת במטרה להיאחז בעיר לפני כניסת הפלוגה הראשונה לתוקפה. בשעות הבוקר של ה-11 ביוני עבר הטור הממונע של קאוקוג' ליד אילנייה וספג אש מהכוחות שהיו שם. כתוצאה מכך, התפתח קרב בלתי מתוכנן שנמשך למרות הפלוגה הראשונה. חלק מכוחות צבא ההצלה נעצרו והציבו תותחים ומרגמות מצפון לאילנייה, שהפגינו את המושבה. עד לשעות הצהריים הצליח צבא ההצלה לכבוש את המוצבים שאישיה הפלוגה מגדוד 24, מצפון וממערב לאילנייה (גבעת טורעאן, מוצב המשטרה והמוצב המערבי). בשעות הצהריים נעצרה תנועת הכוחות והצדדים ניהלו חילופי אש מקלעים ומרגמות. במהלך הלילה התברר שהאויב נטש את העמדות שכבש למעט המשלט בגבעת טורעאן. בקרב השלישי נהרגו 23 לוחמים מהחטיבות גולני וכרמלי.

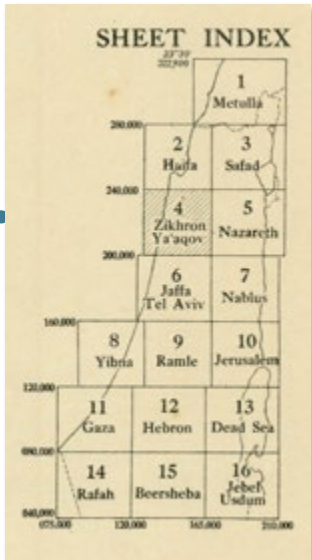
הקרוב הרביעי (9-18 ביולי 1948) - קרב זה היה במסגרת קרבות "עשרת הימים", שבהם נערך מבצע "דקל" אשר הכריע את כוחות צבא ההצלה במרכז הגליל. בצה"ל לא ראו צורך לרכז מאמץ בסג'רה, כיוון שסברו כי הכרעת האויב תתרחש בגזרת שפרעם ונצרת. מסיבה זו, הציבו באילנייה רק את גדוד 12 בפיקוד יצחק ברושי מחטיבת גולני והשקיעו מאמץ רב בהתבצרות. בד בבד עם הקרב הרביעי, התנהל מבצע "דקל" שבו כבש צה"ל את שפרעם ונצרת, והוא למעשה שהביא לקריסת צבא ההצלה ולהסרת המצור מעל אילנייה. לעומת זאת, קאוקוג' ראה בכיבוש סג'רה נקודת מפתח להכרעת המרחב, ולכן ריכז צבא ההצלה מול אילנייה 800 לוחמים, שריוניות מצוידות בתותחי 2 ליטראות, סוללת תותחים 75 מ"מ וזחלים פתוחים.

במהלך הקרב ניסו כוחות צבא ההצלה וכוחות מקומיים לכבוש את אילנייה מכיוונים שונים. עיקר הלחץ הגיע מהכפר טורעאן, בהתקפות חי"ר ומשורינים שהתמקדו במשלט המערבי של המושבה. כך ב-10, ב-12 וב-14 ביולי הותקפה אילנייה על ידי צבא ההצלה יום ולילה, התקפות שנהדפו על ידי המגינים. על אף שהכוח באילנייה נקט צורת קרב של הגנה, הוא שלח כמעט מדי לילה יחידות לפשוט על משלטי האויב במטרה לשבש את ההכנות להתקפה. ב-13 ביולי הגיעו לאילנייה תותחי שדה שסייעו בשיבוש מהלכי האויב. ב-16-17 בחודש נכבשה נצרת, וצבא ההצלה הוכרע למעשה. הכוח באילנייה הפגיו את לוביא ואת דבוריה, שני הכפרים נכבשו ללא קרב, ובכך הסתיימה המערכה על אילנייה. במהלך הקרב הרביעי נהרגו 24 חיילים.

מפה 4

זכרון יעקב

מפה זו מקיפה את מישור החוף מזרחה לחיפה ואת צידו המזרחי של רכס הכרמל - רמות מנשה, ואדי מילק וואדי ערה.

מישור חוף הכרמל מאופיין בשני רכסי כורכר: המערבי - נמשך לאורך קו החוף עצמו, ובשל פעילות הרוחות וגלי הים נוצרה בו מערכת מרשימה ביותר של מפרצים, נקיקים ומערות קטנות. ממזרח לרכס המערבי עובר עמק, שלאורכו מתוחה מסילת הרכבת לחיפה. מזרחה ממנו עובר הרכס התיכון, רכס רציף שעליו יישובים שהוקמו אחרי המלחמה והיישוב הוותיק מכולם - עתלית (1903). תחנת הניסיונות החקלאית שהקים אהרון אהרונסון בצפונה של עתלית, שימשה במהלך מלחמת העולם הראשונה כמוקד למחתרת ניל"י. מזרחית לרכס התיכון נמשכת הרצועה המזרחית של המרזבה, שרוחבה 1-1.5 ק"מ, והיא תופסת את עיקר שטחו של מישור הכרמל.

רכס הכרמל המערבי שולט על מישור החוף ועל הכביש הישן (כיום, כביש 4) ומסילת הברזל העוברת בו. הכפרים הערביים שחלשו על צירים אלה נהנו מיתרונות צבאיים, והיו מטרד קשה עוד בימי המרד הערבי (1936-1939). עד למאי 1948 שימש הכביש כציר הפינוי העיקרי לכוחות הבריטיים ביציאתם מהארץ דרך נמל חיפה, וכעורק חיוני לצה"ל ולמדינת ישראל בכלל במהלך המלחמה; וכך, גם המעברים החיוניים מזרחה, אל העמקים והגליל דרך ואדי ערה וואדי מילק. הכפרים עין ע'זאל, ג'בע ואג'ז, שחלשו בירי, צליפות, מארבים וחבלות על צירים אלה, ובמיוחד על כביש החוף, היוו אגוז קשה לפיצוח ונכבשו רק בראשית הפוגה השנייה, במבצע "שוטר".

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת גולני, חטיבת כרמלי, חטיבת אלכסנדרוני, חטיבת גבעתי, חטיבה 7, הגדוד הראשון של הפלמ"ח, כוחות אצ"ל ולח"י. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב: קרבות משמר העמק, "ארז", "שוטר", "קיצור דרך".

פינוי פצוע במהלך קרבות משמר העמק

מפת קרבות מלחמת העצמאות

ZIKHRON YA'AQOV (כחות קרקע) שטח 4

1:100,000 PALESTINE

PALESTINE GRID

SHEET 4

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 4 Zikhron Ya'akov

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	32° 45' 13".0	34° 46' 57".3
S.W.	32° 23' 34".5	34° 47' 03".4
N.E.	32° 45' 15".6	35° 12' 33".8
S.E.	32° 23' 17".1	35° 12' 39".9

TRUE NORTH

SHEET INDEX

1	Metulla	31°00'
2	Hula	31°00'
3	Safed	31°00'
4	Zikhron Ya'akov	31°00'
5	Nazareth	31°00'
6	Tel Aviv	31°00'
7	Nabbus	31°00'
8	Yibla	31°00'
9	Ramle	31°00'
10	Jerusalem	31°00'
11	Caza	31°00'
12	Hebron	31°00'
13	Dead Sea	31°00'
14	Rafah	31°00'
15	Beersheba	31°00'
16	Jericho	31°00'
17	Ushana	31°00'
18	Kanok	31°00'
19	Tulla	31°00'

MAGNETIC VARIATION
At the center of this sheet
Magnetic North (1885) is
7° 37' E. of True North
Annual Change is 3" increase
CONVERGENCE
At the West edge of this sheet
Grid North is 0° 14' W. of True North
At the East edge of this sheet
Grid North is 0° 00' W. of True North

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point	SABBARIN	
East	North	North
Take west edge of square in which point lies and read the square printed opposite the line (on north or south margin) as on the line itself (on the face of the map). Increase results accordingly.	152	219
	4	9
	1524	2199
REFERENCE 15242199 TO NEAREST 100 METERS		
Unit	Square	meter
Scale	1:100,000	1:100,000
Nearest metric reference distance	100 meters	100 kilometers

REFERENCE

First Class Road & Bridge	—————
Second Class Roads	—————
Other Roads	—————
Truck	—————
Railway & Station	STANDARD Gage NARROW
International Boundary	—————
District Boundary	—————
Sub-District Boundary	—————
Wadi & Bridge	—————
Cliff	—————
Village	⊙
Convent or Church	⊙
Minaret	⊙
Water Tower, Tank	⊙
Ruin	⊙
Spring	⊙

מ ק ר א

הכח:

- הסיבה נולדי
- הסיבה כרמלי (מחוץ חופה)
- הסיבה אלכסנדרי
- הסיבה קרית
- הסיבה נבעתי
- הסיבה עציני
- הסיבה 7
- הסיבה 8
- הסיבה עזרד
- הסיבה הראל
- הסיבה ישתח
- הסיבה הנגב
- פעילות שבוצעו ע"י גורדי נחשון (במסגרת המבצע)
- אציל
- להי

צורך שני סגנים מורה על פעילות משותפת או על פעולה כח משותף תחת מקור כח שני.
פעולה שבוצעה ע"י יחידה עצמאית לפני הכללתה בחטיבה, נחשבת על החטיבה אליה עתידה היחידה להשתתף.

סוג הפעולה:

- פעולה במתקן כבוש מוגנה במלון ללא מטון נוסף
- פעולה הנגב
- משימה
- התקלות
- כבוש ופני
- הפשה ללא קרב

תוצאות:

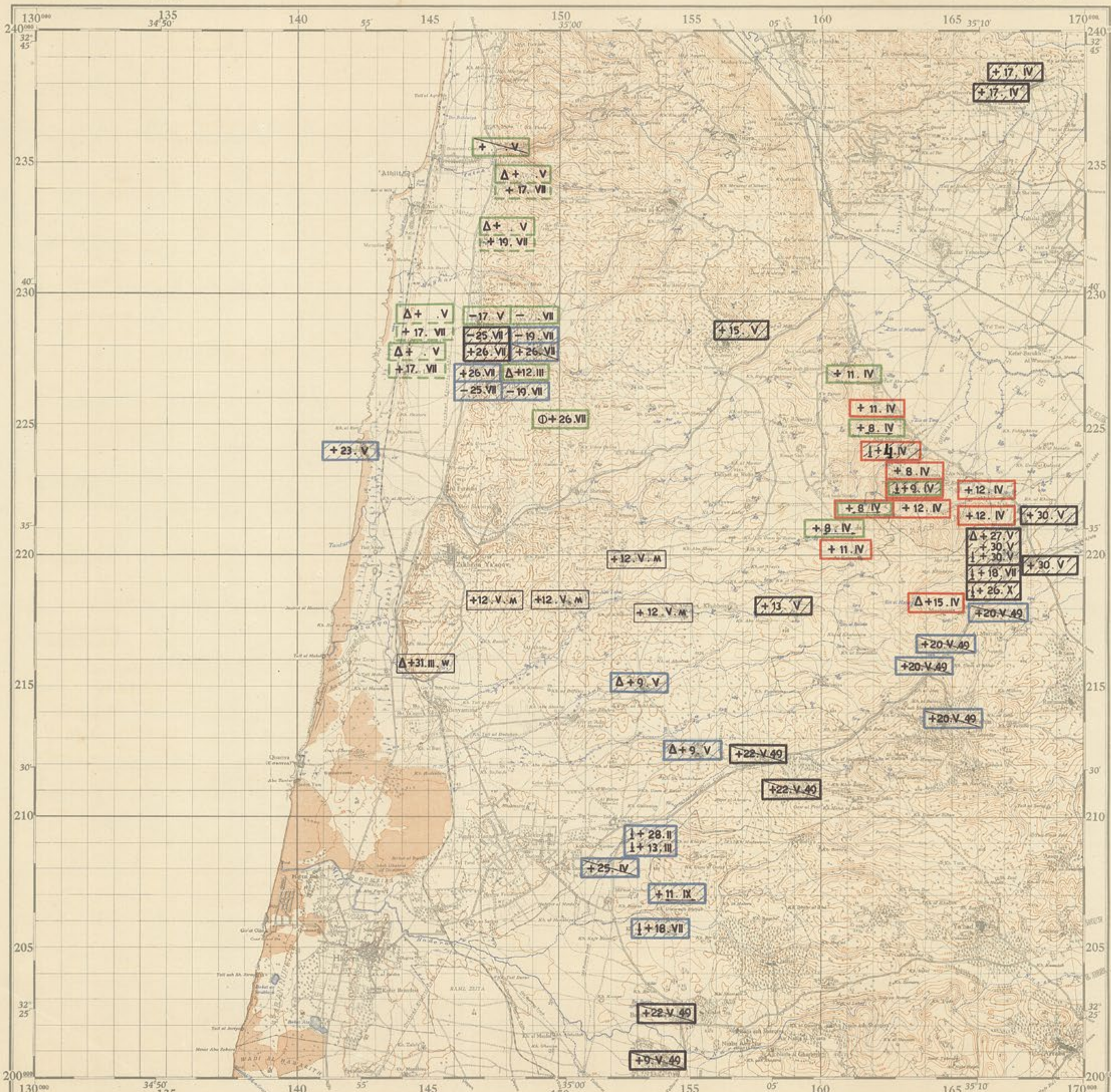
- + פעולה שהשיגה מנצחה
- פעולה שלא השיגה מנצחה
- x פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

הזמן:

- התאריך טומן בתוך המלבן 3.XII.47
- אייסומן שנה מורה שנת 1948 15.V
- פעולה שנמשכה מתאריך עד תאריך 16=17.V
- פעולה שהחלה בתאריכים שונים 15.17.V

המקום:

מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

תקופה זו התאפיינה בהטרדת התחבורה בצירים, צליפות, פעולות שוד, גזל והפעלת מכונות תופת במרכזי מסחר בערים המעורבות. הפעילות נגד התחבורה היהודית במרחב זה הייתה בעיקר בציר החוף הישן, על-ידי תושבי הכפרים אשר חלשו עליו. כנגד אחד מהם נערכה פשיטת תגמול על-ידי חטיבת כרמלי. קיבוץ עין שמר, השוכן סמוך לפתחת ואדי ערה המערבית, עמד בפני מספר התקפות במהלך החודשים פברואר ומרס 1948.

1. 28 בפברואר 1948 - תושבי עין שמר וכוח מחטיבת אלכסנדרוני הגנו על הקיבוץ (15352090).
2. 12 במרס 1948 - פלוגה א מגדוד 22 (חטיבת כרמלי) פשטה על עין עזאל [עין איילה] (14742266) במסגרת מבצע "אזן". המבצע הופסק לאחר התערבות הצבא הבריטי.
3. 13 במרס 1948 - תושבי עין שמר וכוח מחטיבת אלכסנדרוני הגנו על הקיבוץ (15352090).
4. 31 במרס 1948 - כוח מארגון הלח"י פוצץ את פסי הרכבת ליד בנימינה (14502160).

ב-4 באפריל תקף צבא ההצלה את משמר העמק, שהיה מוקף יישובים ערביים. ההתקפה נהדפה על-ידי תושבי הקיבוץ. הגדוד הראשון של הפלמ"ח, יחד עם כוחות חי"ש (גולני, כרמלי ואלכסנדרוני), תקפו וכבשו את כפרי הסביבה. התקפה זו סימלה, יחד עם מבצע "נחשון", את נקודת המפנה של השלב הראשון במלחמה ואת המעבר להתקפות בכוחות גדולים ולכיבוש שטחים והחזקתם. עד להכרזת העצמאות של המדינה באמצע מאי, כבשו ותפסו כוחות של ההגנה ושל האצ"ל שטחים נוספים, הן בצפון המרחב, במערב עמק יזרעאל, והן במזרח המרחב, באזור רמות מנשה.

5. 4-11 באפריל 1948 - תושבי משמר העמק וכוחות מהחטיבות גולני וכרמלי ומהפלמ"ח הגנו על הקיבוץ (14502160) במסגרת קרבות משמר העמק. בהתקפה הראשונה, ב-4 באפריל, עמדו חברי הקיבוץ לבדם.
6. 8 באפריל 1948 - מחלקה מפלוגה ב מגדוד 22 (חטיבת כרמלי) כבשה זמנית את גבעה 286 ליד ח'רבת בית ראס (16152210) במסגרת קרבות משמר העמק.
7. 8 באפריל 1948 - פלוגה ב מהגדוד הראשון (פלמ"ח) כבשה את ח'רבת בית ראס (16252215). בד בבד, תפסה פלוגה נוספת את תל קוטא ואת אשמר, במסגרת קרבות משמר העמק.

משלט בעין שמר

קרבות משמר העמק

ב-4 באפריל 1948 לפנות ערב, החלו תותחי צבא ההצלה להפגיז את משמר העמק, קיבוץ שהוקם ב-1926 על כביש ג'נין-חיפה (כיום, כביש 66), בקרבת צומת מגידו. בשל חשיבות הצומת, שבו עברה הדרך הראשית בין מרכז הארץ לצפונה (כביש 65), החליט פאוזי קאוקג'י, מפקד צבא ההצלה שאויש במתנדבים ממדינות ערב, לתקוף את הקיבוץ. הייתה זו הפעם הראשונה במלחמת העצמאות שהופיעו תותחים בשדה הקרב. הפגזה זו גרמה נזק רב לקיבוץ ולפגיעה בנפש.

למחרת החלה ההסתערות הראשונה של צבא קאוקג'י, שכללה שלוש פלוגות ושריוניות. זו נבלמה על-ידי חברי משמר העמק. בליל 4-5 באפריל נשלחו כוחות ממרחב גולני לעיבוי ההגנה בקיבוץ. בהמשך נשלחו כוחות נוספים: הגדוד הראשון של הפלמ"ח ופלוגות מהחטיבות כרמלי ואלכסנדרוני. יצחק שדה, שהועמד בראש הכוחות, תכנן לאגוף מדרום וממזרח את כוחות צבא ההצלה.

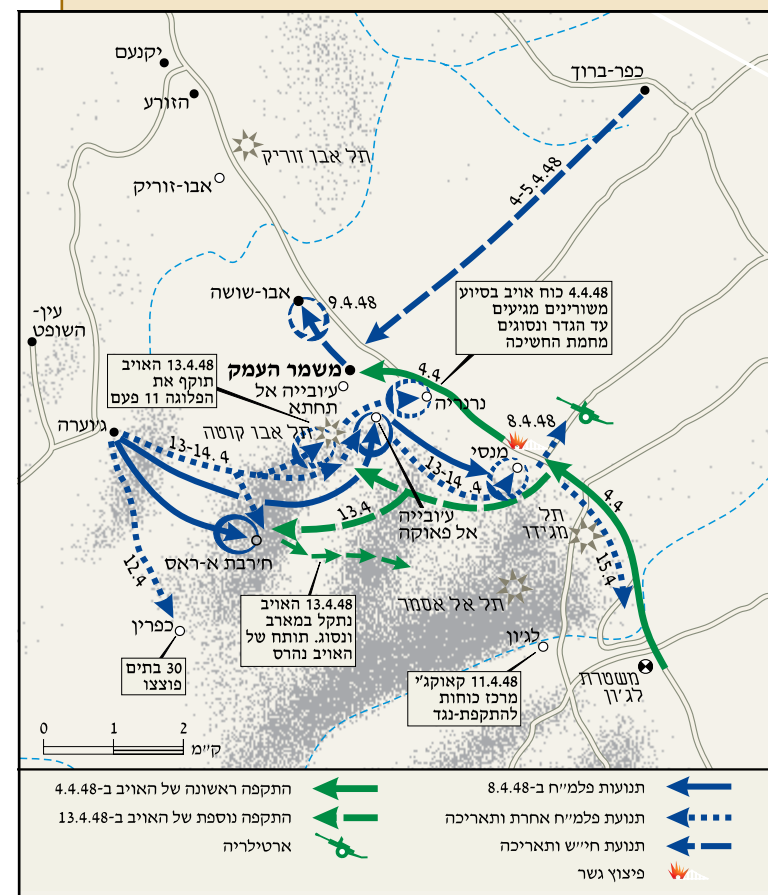
התקפת הנגד וכיבוש כפרי הסביבה החלו ב-8 באפריל. מג'וערה יצא כוח שתקף את הגבעות השולטות על משמר העמק ואת הכפרים הערביים: ח'רבת בית ראס, אל-ע'ב'יה אל-פוקא ואל-

משוריין של "צבא ההצלה". מתחת לסמל רשום "משמר האימק" בערבית

משמר העמק - הגר ארנון על גג עמדה. באופק - גבעת המורה

מפת קרבות משמר העמק

ע'ב'יה א-תחתא. בימים הבאים התנהלו קרבות כבדים, שבמהלכם עברו חלק מהכפרים והגבעות השולטות מיד ליד. בהמשך נכבשו הכפרים שהקיפו את משמר העמק מכל עבריו: אל-כפרין, אבו ז'ריק ואבו שאושה. הקרבות המכריעים התחוללו ב-13 באפריל, כאשר כוח ההגנה נע מזרחה וכבש את רכסי אל-מנסי; וזאת, לאחר הניסיון האחרון של צבא ההצלה לכבוש את משמר העמק. לאחר יותר מעשרה ימים, הסתיימה המערכה בניסגת קאוקג'י וצבאו. קרב זה, שנערך בורזמנית עם מבצע "נחשון" בפרוזדור ירושלים, הוא חלק מנקודת המפנה במלחמה. כוחות ההגנה ניהלו קרבות גדודיים, כבשו שטחים וחזיקו בהם; כל זאת, בניגוד לשיטת הפשיטה שאפיינה את התקופה הקודמת. קרבות אלה היו מהראשונים במלחמת העצמאות שבהם נכבשו כפרים ערביים, ושטחים שמחוץ לשטחי היישובים העבריים עברו לשליטת הצד היהודי.

משמר העמק - הגר ארנון על גג עמדה. באופק - גבעת המורה

8. באפריל 1948 - פלוגה א מתוגברת מהגדוד הראשון (פלמ"ח) כבשה את אל-ע'ב'יה אל-פוקא (מזרחית למשמר העמק) (16382230) במסגרת קרבות משמר העמק.
9. באפריל 1948 - פלוגה מעורבת מהחטיבות גולני וכרמלי כבשה זמנית את אבו שאושה [מערבית למשמר העמק] (16252245) במסגרת קרבות משמר העמק.
10. 9 באפריל 1948 - פלוגה מוקטנת מקורס מ"כים-חי"ש של כרמלי ואלכסנדרוני הגנה במהלך היום על אל-ע'ב'יה אל-פוקא (16382230) ונסוגה בלילה, במסגרת קרבות משמר העמק.

שלב ד - מ' 11 ביוני עד 19 ביולי 1948

ערב ההפוגה השנייה, בעת שעיקר הכוחות של חזית הצפון מושקעים במבצע "דקל" ובמבצע "ברוש", נעשה ניסיון על-ידי כוחות מחטיבת כרמלי, לכבוש ולטהר את מישור החוף מדרום לחיפה. במהלך זה נכבשו מספר כפרים על-ידי גדוד 24 של חטיבת כרמלי, אולם נכשל כיבוש כפרי "המשולש הקטן" (ג'בע, עין ע'זאל ואג'ום). והכביש דרומה מחיפה נותר חסום. בכיבוש כפר לאם ואל-סרפנד נורתה לראשונה אש מקלעים על-ידי ספינות חיל הים.

חיל הים נטל חלק בקרבות ב"משולש הקטן"

- 41. 17 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בכיבוש ג'בע-עין ע'זאל (14692289).
- 42. 17 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את עין חוד (14852343).
- 43. 17 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את אל-סרפנד (14432281).
- 44. 17 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את כפר לאם (14412270).
- 45. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **גולני** הגן על אל-לג'ון (16702200).
- 46. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **אלכסנדרוני**, חברי קיבוץ מענית ויישובים נוספים הגנו במרחב שיח' מיסר (15402058). בקרב היה הרוג אחד.
- 47. 19 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** כבש את אל-מזר (14702320).
- 48. 19 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בכיבוש ג'בע (14692289).
- 49. 19 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בכיבוש עין ע'זאל (14742266).

שלב ה - מ' 19 ביולי עד סוף המלחמה

בראשית ההפוגה השנייה, לאחר כישלונות קודמים, נכבשו כפרי "המשולש הקטן" שבין חיפה ובין זכרון יעקב במסגרת מבצע "שוטר" (24-26 ביולי). הדרך דרומה [היום כביש 4] נפתחה, לאחר שהייתה סגורה מאז מאי 1948. למעט קרבות בודדים, היה המרחב שקט. גם תפיסת כפרי ואדי ערה על-ידי חטיבה 7 וחטיבת גבעתי במאי 1949, בעקבות הסכם שביתת הנשק בין ישראל לירדן, נעשתה ללא קרב (מבצע "קיצור דרך").

- 50. 25 ביולי 1948 - פלוגה מחטיבת **כרמלי**, תחת פיקוד חטיבת **אלכסנדרוני**, נכשלה בכיבוש עין ע'זאל (14742266) במסגרת מבצע "שוטר". למחרת, היא כבשה את **משלט ג** שנמצא בין עין ע'זאל ובין אג'ום [כרם מהר"ל].
- 51. 25 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 15 (חטיבת **גולני**), תחת פיקוד חטיבת **אלכסנדרוני**, נכשלה בכיבוש ג'בע (14692289) במסגרת מבצע "שוטר".
- 52. 26 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשה את עין ע'זאל (14742266) במסגרת מבצע "שוטר".
- 53. 26 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשה את ג'בע (14692289) במסגרת מבצע "שוטר". בלחימה השתתפה גם פלוגה מחטיבת **גולני**, שכבשה את **משלט א**, **מזרחית לג'בע**.
- 54. 26 ביולי 1948 - גדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) תפס את אג'ום [כרם מהר"ל] (14902278) במסגרת מבצע "שוטר".

חטיבת אלכסנדרוני (3)

חטיבת חי"ש שהוקמה בתחילת המלחמה מגדודי החי"ש של ההגנה בנפות שבין זכרון יעקב לרמת גן. אורגנה בתחילה בשלושה גדודים (31, 32, 33), ובהמשך הוקמו גדוד 34 מסגל ההדרכה וגדוד 35 שהורכב בראשית יוני 1948 מחברי האצ"ל. המבצעים העיקריים: הגנת מרחב השרון, "נחשוך", "חמץ", "מדינה", "בן נון א", כיבוש קאקון, "דני", "בתק", "שוטר", "חיסול", "חורב", "עובדה". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: דן אבן, צבי גרמן, בן-ציון פרידמן זיו.

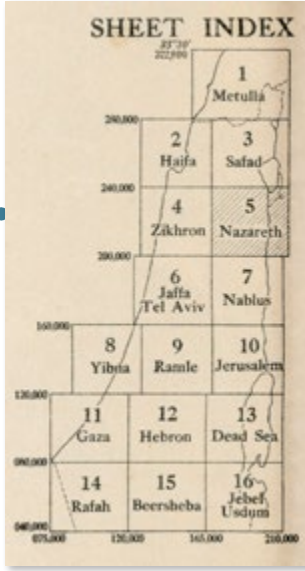
- 11. 11 באפריל 1948 - **הגדוד הראשון** (פלמ"ח) תפס את אל-כפרין [מזרחית לעין השופט] (16162199) במסגרת קרבות משמר העמק.
- 12. 12 באפריל 1948 - פלוגה ב מגדוד 22 (חטיבת **כרמלי**) כבשה את **אבו ז'ריק** [ליד הזורע] (16102265) במסגרת קרבות משמר העמק. לכוח היה הרוג.
- 13. 12 באפריל 1948 - **הגדוד הראשון** (פלמ"ח) תפס את **אבו שאושה** (16252245) במסגרת קרבות משמר העמק.
- 14. 13 באפריל 1948 - פלוגה ד מה**הגדוד הראשון** (פלמ"ח) כבשה את אל-ע'ב'יה אל-פוקא-**בית ראס** (16382230) במסגרת קרבות משמר העמק. לכוח היו ארבעה הרוגים.
- 15. 13 באפריל 1948 - פלוגה א מה**הגדוד הראשון** (פלמ"ח) כבשה את **רכס אל-מנסי הדרומי** [מדרך עוז] (16602215) במסגרת קרבות משמר העמק, והגנה עליו במהלך היום. לכוח היו שני הרוגים.
- 16. 13 באפריל 1948 - **הגדוד הראשון** (פלמ"ח) כבש את **רכס אל-מנסי הצפוני** (16602225) במסגרת קרבות משמר העמק.
- 17. 15 באפריל 1948 - **הגדוד הראשון** (פלמ"ח) פשט על **משירפה** (16472178).
- 18. 17 באפריל 1948 - גדוד 14 (חטיבת **גולני**) כבש את **ולדהיים** [אלוני אבא] (16702173).
- 19. 17 באפריל 1948 - גדוד 14 (חטיבת **גולני**) כבש את **בית לחם הגלילית** (16732380).
- 20. 25 באפריל 1948 - גדוד 31 (חטיבת **אלכסנדרוני**) תפס את **משטרת כרכור ומחנה עין שמר** (15202080).
- 21. 9 במאי 1948 - כוח מחטיבת **אלכסנדרוני** תפס את **קניר** [רגבים] (15302150).
- 22. 9 במאי 1948 - שלוש פלוגות מהגדודים 31, 32 ו-34, וארבע מחלקות חי"ם מחטיבת **אלכסנדרוני** כבשו זמנית את **כפר קרע** (15532124) במסגרת מבצע "יובל".
- 23. 12 במאי 1948 - כוח **אצ"ל** כבש את **סבארין** [עמיקם] (15302195).
- 24. 12 במאי 1948 - כוח **אצ"ל** כבש את אל-סנדיאנה [אביאל] (15002180).
- 25. 12 במאי 1948 - כוח **אצ"ל** כבש את **בריקה** [נווה שרת, זכרון יעקב] (14752180).
- 26. 12 במאי 1948 - כוח **אצ"ל** כבש את **אם טאייף** (15402178).
- 27. 13 במאי 1948 - כוח מגדוד 14 (חטיבת **גולני**) כבש את אל-בטימאת [אבן יצחק (גלעד)] (15902178).

שלב ג - מ' 15 במאי עד 11 ביוני 1948

בתקופה זו, כשעיקר הכוח של צה"ל נערך מול סכנת הפלישה של צבאות ערב, התמקדה הפעילות בניסיונות להרחיב את השליטה במישור החוף, ובכלל זה כיבוש אל-טנטורה, על מנת למנוע הגעה דרך הים אל הכפרים הערביים הנצורים. מאמץ מרכזי היה במרחב מגידו (אל-לג'ון); שם כבש גדוד 14 של חטיבת גולני את מוצא ואדי ערה במסגרת מבצע "ארז".

- 28. 15 במאי 1948 - כוח מגדוד 14 (חטיבת **גולני**) כבש את **אם אל-זינאת** [אליקים] (15642282).
- 29. 17 במאי 1948 - כוח מחטיבת **כרמלי** נכשל בכיבוש ג'בע (14692289).
- 30. 17 במאי 1948 - גדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) תפס את **משטרת עתלית** ואת **מחנה העצורים** (14752355).
- 31. 17 במאי 1948 - גדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) פשט על אל-ג'זאר (14702320).
- 32. 17 במאי 1948 - גדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) פשט על עין חוד [עין הוד] (14852343).
- 33. 17 במאי 1948 - גדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) פשט על **אלסרפנד** [צרופה] (14432281).
- 34. 17 במאי 1948 - גדוד 24 (חטיבת **כרמלי**) פשט על **כפר לאם** [הבונים] (14412270).
- 35. 23 במאי 1948 - גדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבש את אל-טנטורה [נחשולים] (14262240) במסגרת מבצע "נמל". לכוח היו 12 הרוגים.
- 36. 27 במאי 1948 - כוח מגדוד 14 (חטיבת **גולני**) פשט על אל-לג'ון [מגידו] (16702200).
- 37. 30 במאי 1948 - גדוד 14 וכוח מגדוד 12 (חטיבת **גולני**) כבשו את **משטרת אל-לג'ון** (16702200) במסגרת מבצע "ארז".
- 38. 30 במאי 1948 - גדוד 14 (חטיבת **גולני**) כבש את **תל מגידו** (16782210) במסגרת מבצע "ארז".
- 39. 30 במאי 1948 - גדוד 14 (חטיבת **גולני**) כבש את אל-לג'ון (16702200) במסגרת מבצע "ארז".
- 40. 30 במאי 1948 - גדוד 14 (חטיבת **גולני**) הגן על אל-לג'ון (16702200) במסגרת מבצע "ארז".

מפה 5 נצרת

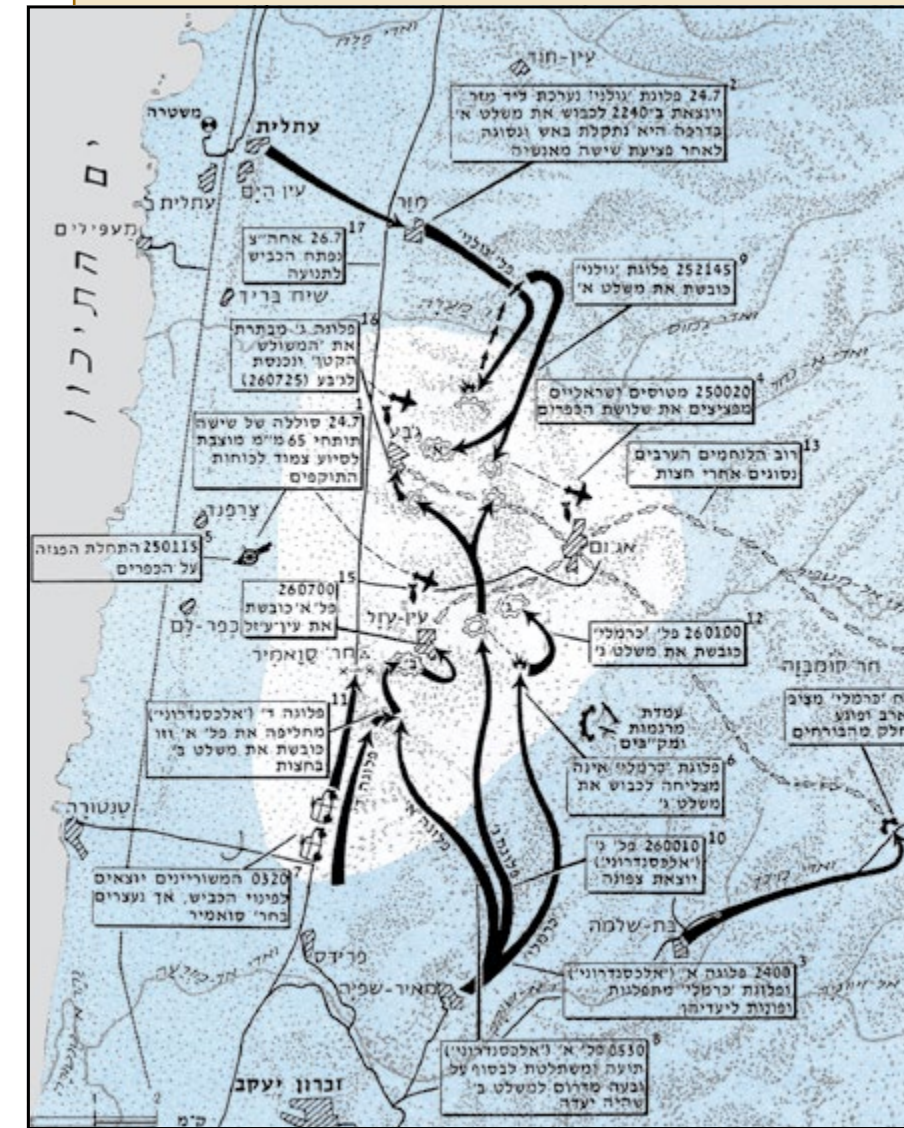
מבצע "שוטר"

מפה זו מקיפה את מרחב הגליל התחתון, עמק הירדן ודרום הכנרת, בואכה עמק יזרעאל, עפולה וצפון השומרון. במרכז המפה - העיר הערבית נצרת. העיר, המקודשת לנצרות, הייתה במהלך שלטון המנדט הבריטי למרכז המנהלי של מחוז הצפון, ומושב הקבוע של מושל המחוז הבריטי. בסוף תקופת המנדט התגוררו בה כ-12 אלף תושבים. בימי מלחמת העצמאות, בשל חשיבותה הגאוגרפית והדמוגרפית, הייתה נצרת מרכזו של צבא ההצלה של פאזי אל-קאוקג'י, אשר תכנן את כיבוש עפולה, ביתור עמק יזרעאל וניתוק צפון הארץ בפעולה מתואמת - מנצרת מזה ומג'נין מזה. אל צבאו של קאוקג'י בנצרת הצטרפו בריטים, גרמנים ויוגוסלבים מוסלמים, שהיו מומחים לשריון, לחבלה, לארטילריה ולהנדסה צבאית. עמק יזרעאל הוא סמל החלוציות העברית, ההתיישבות וארגון ההגנה היהודית, ואסם התבואה של ארץ ישראל; הדרך המקשרת בין מזרח למערב, מעיראק ועבר הירדן המזרחי לשפלת החוף ולים התיכון, הפכו את העמק, המבואות אליו והשטחים השולטים עליו - לשטח מפתח אסטרטגי. רצונם של הערבים (בעיקר ערביי האזור, הצבא העיראקי וצבא ההצלה) להשתלט עליו, ולא בפעם הראשונה, ורצונם של היהודים להגן - ומאוחר יותר להשתלט עליו, כדי למנוע את ביתור הארץ וליצור רצף טריטוריאלי בין אזוריה השונים של מדינת ישראל, עמדו במרכז הקרבות והמבצעים המתוארים כאן.

כוחות ארגון ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת גולני, חטיבת כרמלי, חטיבת אלכסנדרוני, חטיבה 7, חטיבת יפתח.

המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב הם: "ארז", "יצחק", "דקל".

גדוד 13 בזרעין נערך לפעולה.

מפת מבצע "שוטר"

"המשולש הקטן" היה הכינוי שהודבק לשלושת הכפרים: עין ע'זאל וג'בע ששכנו על כביש החוף (כיום כביש 4) ואג'ם [כרם מהר"ל] ששכן בעומק הכרמל. כפרים אלה חסמו את כביש החוף ומנעו במשך זמן את התנועה בדרך הקצרה מחיפה דרומה ואת מסילת הברזל מחיפה לחדרה. הניסיונות הראשונים לכיבוש כפרי המשולש הקטן נכשלו; והגם שהמרחב נועד למדינה היהודית על-פי תוכנית החלוקה, לא הוקצה כוח לכיבוש במהלך קרבות "עשרת הימים", עד ההפוגה השנייה.

התוכנית לכיבוש הכפרים התממשה במהלך ההפוגה השנייה, תחת מסווה של מבצע שיטור פנימי, ומכאן שמו. המשימה הוטלה על חטיבת אלכסנדרוני, שהעמידה לצורך כך את גדוד 33, ואליה נוספו פלוגה מגדוד 15 של גולני ופלוגה מחטיבת כרמלי. לבילי ב-24-25 ביולי, שבו התחיל המבצע, נכשלו הכוחות בכיבוש עין ע'זאל וג'בע. רק לבילי המחרת נכבשו השטחים השולטים על שני הכפרים, וכוחות גדוד 33 כבשו את הכפרים עצמם. לאחר מכן הודיע מוכתר אג'ם כי הוא מוכן להיכנע. צעירי הכפרים והחמושים שלחמו עמם פרצו לעצמם דרך בכיוון ערה ועקרה שבואדי ערה. חלק מהנסוגים נתקלו במארבי החי"ם ובחסימה שהניחה פלוגה מחטיבת כרמלי בוואדי מילק. על אף שחלקם נשבו או נהרגו, בכל זאת הגיעו לעקרה כ-800 איש עם נשקם.

לאחר פינוי המחסומים והמוקשים שעל הכביש, הושבה לסדרה התנועה על כביש החוף בין חיפה ובין תל-אביב. בהמשך, נפתחה לתנועה גם מסילת הברזל בין חיפה לחדרה.

55. 26 ביולי 1948 - פלוגה מחטיבת כרמלי נתקלה בקרבת עין ע'זאל (15002250) במסגרת מבצע "שוטר".
56. 11 בספטמבר 1948 - כוח מחטיבת אלכסנדרוני כבש זמנית משלט מזרחית לקיבוץ מענית (15502070).
57. 26 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת גולני הגן על אל-לג'ון [מגידו] (16702200).
58. 9 במאי 1949 - חטיבת גבעתי תפסה את ג'ת (15401705) במסגרת מבצע "אל ההר".
59. 20 במאי 1949 - חטיבה 7 תפסה את אָם אל-מחם (16502135) במסגרת מבצע "קיצור דרך".
60. 20 במאי 1949 - חטיבה 7 תפסה את עין איברהים (16402155) במסגרת מבצע "קיצור דרך".
61. 20 במאי 1949 - חטיבה 7 תפסה את מצמץ (16502165) במסגרת מבצע "קיצור דרך".
62. 20 במאי 1949 - חטיבה 7 תפסה את ח'רבת בידה (16702175) במסגרת מבצע "קיצור דרך".
63. 22 במאי 1949 - גדוד 54 ויחידת הסיור (חטיבת גבעתי) תפסו את ערה (15752125) במסגרת מבצע "קיצור דרך".
64. 22 במאי 1949 - גדוד 54 ויחידת הסיור (חטיבת גבעתי) תפסו את ערערה (15902110) במסגרת מבצע "קיצור דרך".
65. 22 במאי 1949 - גדוד 54 ויחידת הסיור (חטיבת גבעתי) תפסו את בקה אל-ע'רביה (15452025) במסגרת מבצע "קיצור דרך".

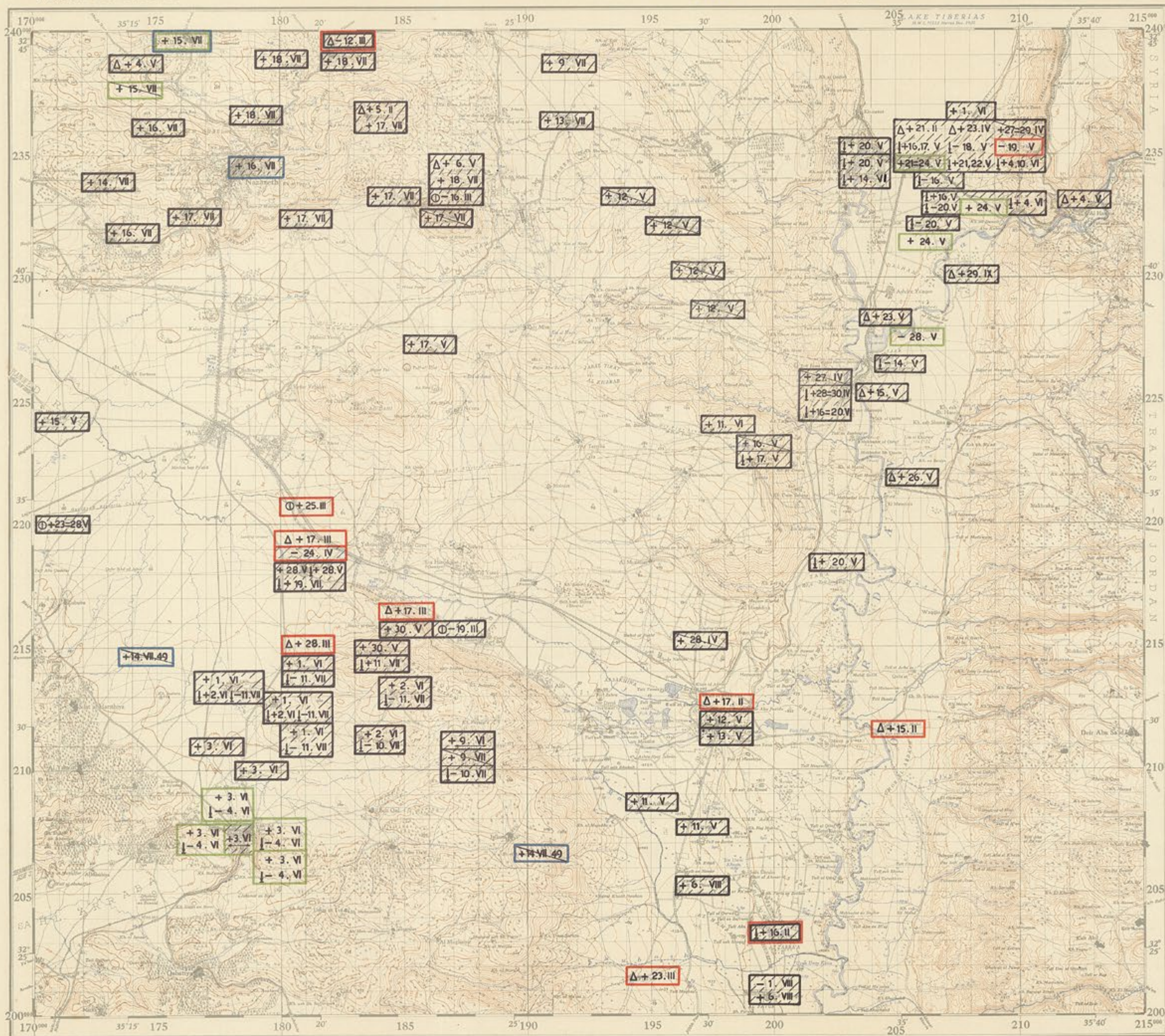
NAZARETH שומרון

מפת קרבות מלחמת העצמאות
(פחות קרקע)

1:100,000 PALESTINE

PALESTINE GRID

SHEET 5

מקרא

הכח:

- חטיבת גולני
- חטיבת ברבלי (מוזו חופה)
- חטיבת אלכסנדרוני
- חטיבת קריית
- חטיבת נבתי
- חטיבת עזיני
- חטיבה 7
- חטיבה 8
- חטיבת עזר
- חטיבת הראל
- חטיבת סיחא
- חטיבת הנגב
- פעילות שבוצעו ע"י גורמי נוסחון (במסגרת הכפוף)
- אג"ל
- לחי

סוג הפעולה:

- פעולה במטות כביש סומה במלון ללא סמון נוסף
- פעולה הנגב
- פשיעה
- התקלות
- כביש זמני
- הפשיעה ללא קרב

תוצאות:

- פעולה שהשיגה מנצחה
- פעולה שלא השיגה מנצחה
- פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

הזמנים:

- התאריך סיומן בתוך המלבן 3.XII.47
- א-יסמון שנה מרצה שנת 1948 15.V
- פעולה שבמסגרת התאריך ע"י הארץ 16=17.V
- פעולה שחזורי עלת בארצות שונים 15.17.V

המקום:

רכיב המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 5 Nazareth

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	32°45'15.6"	35°12'33.8"
S.W.	32°23'37.1"	35°12'33.9"
N.E.	32°45'12.4"	35°41'22.5"
S.E.	32°23'33.9"	35°41'15.6"

TRUE NORTH

OUTLINE RELIABILITY

CONTOUR RELIABILITY

SHEET INDEX

MACNETIC VARIATION
At the center of this sheet
Magnetic North (1945) is
1°37' E. of True North
17.25% of Grid North
Annual Change is 3' increase

CONVERGENCE
At the West edge of this sheet
Grid North is 0° 00' 00" of True North
At the East edge of this sheet
Grid North is 0° 17' 12" of True North

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

MOUNT TABOR	
Point	Value
187	232
0	5
1870	2325

REFERENCE 18702325 TO NEAREST 100 METRES

REFERENCE

First Class Road or Bridge

Second Class Roads

Other Roads

Track

Railway or Station

International Boundary

District Boundary

Sub-District Boundary

Well or Bridge

Cliff

Village

Convent or Church

Minaret

Water Tower, Tank

Ruin

Spring

FOREST

OLIVES

SCRUB

SAND

MARSH

Frontier Boundary Pillar

CONTOUR INTERVAL 25 METRES

1944 תש"ד
Copyright strictly reserved under Ordinance No. 16 of 1924

Compiled from Large & Small Scale Surveys
Palestine portion revised on 1:200,000 Scale 1941-42
Compiled, drawn & reproduced by Survey of Palestine
Printed by Survey of Palestine Sept. 42
Partially revised & reprinted by S. of P. Dec. 1944
11428711 1953 - ישראלי

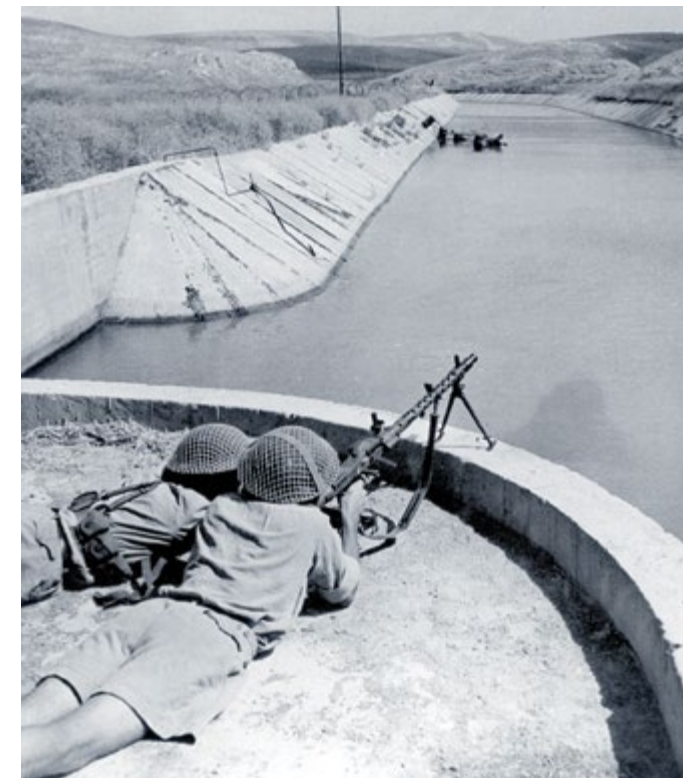

לוחמי קיבוץ גשר

התקופה אופיינה בהתקפות של ערביי האזור ושל צבא ההצלה על יישובים יהודיים, כדוגמת ההתקפה על טירת צבי במחצית פברואר; ומנגד - בהתקפות, במארבים ובפשיטות של כוחות ההגנה על יישובים ערביים במרחב. חלקם הסתיימו בנפגעים רבים של אנשי ההגנה, כדוגמת סיור שיצא מבית קשת ונפגע קשות (16 במארס), ומארב בני העמק שהוקף והותקף במחצבת נוג'ס (19 במארס).

1. 7 בפברואר 1948 - כוח מקורס מ"כים של חטיבת גולני וכיתה מחברית בית קשת פשטו על עין מאהל (18362366).
2. 15 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד הראשון ("העמק", פלמ"ח) פשט ופוצץ באמצעות טנדר עמוס חומרי נפץ את גשר שיח' חוסיין (20452115). לכוח הרוג אחד (החבלן).
3. 16 בפברואר 1948 - אנשי טירת צבי, כוח מחטיבת גולני ופלוגה ד מהגדוד הראשון (פלמ"ח) הגנו והדפו את התקפת גדוד הירמון הראשון של צבא ההצלה (20002032).
4. 17 בפברואר 1948 - פלוגה ד מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשטה באזור בית שאן (19842119).
5. 21 בפברואר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) פשט על שכונת מנשייה בסמח [צמח] (20532357) ופוצץ מספר בתים.
6. 12 במארס 1948 - פלוגה מהגדוד הראשון (פלמ"ח) וכוח מחטיבת גולני פשטו על כפר כנא (18202392). לכוח הרוג וארבעה פצועים.
7. 16 במארס 1948 - כיתת סיירים מבית קשת בפיקודו של עלי בן צבי (בנו של הנשיא לעתיד יצחק בן צבי) נתקלה במארב ליד הקיבוץ. לכוח שבעה הרוגים (ובן צבי ביניהם); כוח חילוץ מגדוד 12 (חטיבת גולני) שניסה לחלץ את הגופות - נכשל. לכוח זה שלושה הרוגים (18652330).
8. 17 במארס 1948 - כוח מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשט על נוג'ס [נורית] (18502165).
9. 17 במארס 1948 - כוח מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשט על זרעין [זרעאל] (18102195).
10. 19 במארס 1948 - מחלקה מבני העמק מנפת בנימין (מרחב חטיבת גולני) נתקל באויב בנוג'ס שלמרגלות הגלבע (18702160). לכוח שבעה הרוגים.
11. 23 במארס 1948 - כוח מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשט על קעון ופוצץ 15 בתים (19452015).
12. 25 במארס 1948 - שתי מחלקות מהגדוד הראשון (פלמ"ח) תקפו את זרעין (18902206).
13. 28 במארס 1948 - שתי פלוגות מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשטו על סנדלה (18102150).

מאבטחים על גג מפעל החשמל בנהריים

חופרים תעלות קשר בקיבוץ טירת צבי

שלב ב - מ־3 באפריל עד 14 במאי 1948

עד להכרזה על הקמת המדינה באמצע מאי ופלישת צבאות ערב המתוכננת, פעל ארגון ההגנה להכנת השטח ולנטילת היוזמה ההתקפית: תפיסת מבני המשטרה והמחנות שנעזבו על־ידי הבריטים (גשר, צמח ובית שאן), והרחבת השטח הנתון בשליטה יהודית. עיקר הפעילות בתחום זה היה כיבוש מרחב בית שאן ורמת סירין ימים אחדים לפני הפלישה הקרבה. יום לפני הכרזת המדינה, לאחר אולטימטום של הלגיון הערבי לעובדי מפעל החשמל בנהריים שממזרח לנהר הירדן, עזב את המקום חלק מהכוח ששמר על המפעל. הנותרים נלקחו בשבי.

14. 20-21 באפריל 1948 - כוחות מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) עם תגבורת מהחטיבות גולני ואלכסנדרוני נכשלו בכיבוש זרעין (18072187). לכוח שישה הרוגים ו־30 פצועים.
15. 23 באפריל 1948 - פלוגה מגדוד 12 (חטיבת גולני) נכשלה בכיבוש שכונת בסמין בסמח (20532360). לכוח שבעה הרוגים.
16. 27 באפריל 1948 - כיתות מפל"ם מקיבוץ גשר (חטיבת גולני) תפסו את משטרת גשר (20252260).
17. 28 באפריל 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) תפס את מחנה חיל הספר צפונית לתחנת הרכבת של ביסאן [בית שאן] [מחנה גדעון] (19702150).
18. 27-29 באפריל 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את משטרת סמח (21002360).
19. 28-30 באפריל 1948 - אנשי גשר וכוחות של חטיבת גולני הגנו על הקיבוץ (20202255).
20. 4 במאי 1948 - כוח מגדוד 14 (חטיבת גולני) פשט ופוצץ את גשר ואדי חלדיה בדרך שפרעם-נצרת (17362386).
21. 4 במאי 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) פשט על עיקולי אל־חמה [חמת גדר] (21202330).
22. 6 במאי 1948 - פלוגה מגדוד 12 (חטיבת גולני) פשטה על ערב א־זבח [מצפון להר תבור] (18702340) ופוצצה מספר בתים. הפעולה הסתבכה, ובמהלכה נהרגו 18 לוחמים ונפצעו רבים. מפקד גולני, נחום גולן, כתב לאחר מכן: "שעות אלה היו דוגמה קלאסית להפיכת ניצחון למפלה כתוצאה מאי ניצול ההצלחה הראשונית".
23. 11 במאי 1948 - שתי מחלקות מגדוד 13 (חטיבת גולני) כבשו את אל־א־שֶׁרְפִיָה [רשפים-שלוחות] (19462087).
24. 11 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 13 (חטיבת גולני) כבשה את פְּרֹנָה [מושב רחוב] (19702077).
25. 12 במאי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס ארבעה כפרים ברמת סירין: סִירִין, עֶזְרָא וּמַעֲדָר [ליד כפר קיש] (19802285; 19702300; 19602320; 19402330).
26. 12 במאי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את תל בית שאן (19802120).
27. 13 במאי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את ביסאן (19852116).
28. 14 במאי 1948 - חברת החשמל קיבלה את התנאים שהציבה ממשלת ירדן, ובהם מסירת הנשק ועזיבת האנשים שאינם קשורים למפעל החשמל בנהריים (אנשי חטיבת גולני). עובדי המפעל שנשארו בכפר העובדים ומי שהתבצרו בתחנת הייצור - נפלו בשבי (20462264).

קרבות עמק הירדן

מדובר בשני קרבות בין צה"ל לבין הצבא הסורי בעמק הירדן, שהביאו לעצירת הפלישה הסורית בגזרה הדרומית של הכנרת. בצד הישראלי לקחו חלק בלחימה תושבי האזור ויחידות מגדוד 12 מחטיבת גולני ומחטיבת יפתח.

הקרב על סמח [צמח] (16-18 במאי 1948) - בשעות הבוקר של ה-15 במאי החלה הבריגדה הסורית הראשונה לפלוש לארץ ישראל. היא נעה דרך אל-חמה עד לתל אל-קסר [תל קציר]. לאחר מכן, הפגיוזות תותחים את היישובים שער הגולן ומסדה. במהלך ההתקדמות לעבר סמח, תקף הכוח הסורי עמדה בגבעת דויר [מכון המים של שער הגולן ומסדה] והרג את אנשיה. בהמשך היום המשיכו הסורים להפגיוז את שער הגולן וכבשו את המחנה הצבאי הנטוש מזרחית לסמח. באותו היום נהרגו שמונה ממגיני שער הגולן. בשעות הלילה פוגו הילדים מהקיבוצים שער הגולן ומסדה.

הטנק הסורי בדגניה

ב-16 במאי נהדפה ההתקפה הראשונה של הכוח הסורי על משטרת סמח. לאחר יממה של חילופי אש ארטילריים, החלה ב-18 במאי ההתקפה השנייה על משטרת סמח. הכוח הסורי כלל עשרות כלים ממונעים, משוריינים וטנקים. הוא תקף את סמח מזרם, מערך ההגנה קרס והמגינים נסוגו לבניין המשטרה. תגבורת שהגיעה אליהם בפיקוד סמג"ד 12, צביקה לבקוב, לא הועילה בהיעדר נשק חודר שריון. סמוך לשעה 09:00 בבוקר כיתר הכוח הסורי את המשטרה, ולבקוב נתן פקודת נסיגה לאנשיו. הוא ולוחמים נוספים נשארו בבניין כדי לחפות על נסיגת אנשיו. בקרב באותו יום נהרגו 54 לוחמים.

בעקבות נפילת סמח, הבינו בפיקוד העליון שהמצב בגזרת עמק הירדן חמור, והוחלט לשגר לאזור תגבורות (פלוגה) מחטיבת יפתח ומספר מחלוקות מגדוד 14 של חטיבת גולני ולחזק את יכולת השליטה על-ידי חלוקת גזרת עמק הירדן לשתי גזרות משנה. משה דיין (הבן השני של דגניה א) מונה למפקד על הגזרה הצפונית - מעין גב ועד לבית

חיילי חטיבת גולני מגינים בסמח

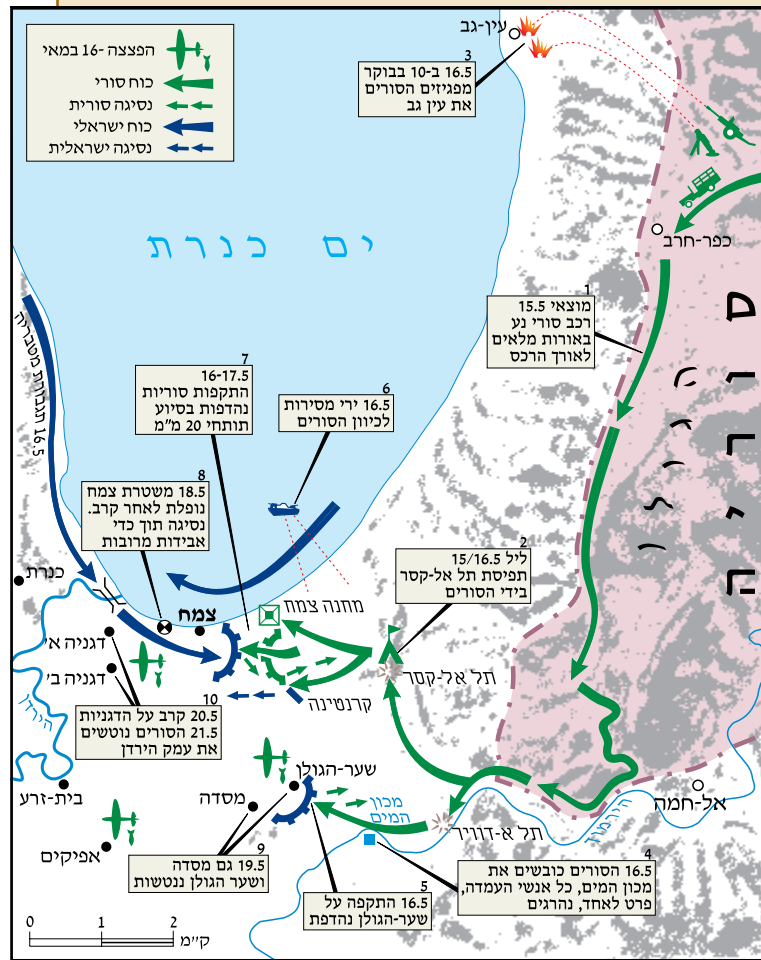
שאן - ומח"ט גולני, משה מן, מונה למפקד הגזרה הדרומית. בעקבות נפילת משטרת סמח, ולאחר שלא הוחלט לתגבר את שער הגולן ומסדה, החליטו התושבים לעזוב את היישובים בשעות הבוקר. החלטה זו תהיה שנויה במחלוקת לאורך שנים רבות.

בליל ה-18-19 במאי ערך הכוח מהגדוד השלישי של חטיבת יפתח פשיטה על הכוח הסורי במשטרת סמח, וייתכן שפשיטה זו היא שערכה את ההתקפה הסורית על דגניה ביממה ונתנה שהות נוספת לחיזוק ההגנה על היישובים. במהלך יום ה-19 במאי נסע דיין לתל-אביב ודרש להעביר את התותחים שרק הגיעו לארץ לגזרת עמק הירדן. ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן-גוריון, סירב, אך ראש אג"ם, יגאל ידן, שכנע אותו להקצות לגזרה שני תותחי 65 מ"מ ל-24 שעות בלבד.

הקרב על דגניה א ודגניה ב (20 במאי 1948) - לקראת ההתקפה הצפונית של הצבא הסורי, חיזק משה דיין את ההגנה בדגניה א ובדגניה ב. בשני היישובים היו 70-80 מגינים (חברי היישובים, גדוד 12/ברק וכוח מהגדוד השלישי של חטיבת יפתח), מצוידים במטול פיאת. בבית ירח הוצבה ארטילריה קלה, שכללה תותחי 20 מ"מ ומרגמות 81 מ"מ.

ההתקפה הסורית על דגניה א החלה לפנות בוקר בהרעשה ארטילרית והפצצה מהאוויר. סמוך לשעה 06:00 החלה הסתערות של משוריינים וטנקים. חלק מכלי הרכב הסוריים נפגעו מתותח ה-20 מ"מ, אך טנק אחד הצליח לחדור את הגדר החיצונית. פגזי פיאט ובקבוק מולוטוב שהושלך לעברו השמידו אותו, וההתקפה הסורית נעצרה. רק לאחר הדיפת ההתקפה על דגניה א, החלה ההתקפה על דגניה ב, שכללה כוח משולב של רגלים ושריון. גם כוח זה נהדף על-ידי המגינים באמצעות שילוב של ירי מרגמות, פגזי פיאט והשלכת בקבוקי מולוטוב. עד שעות הצהריים התנהלו חילופי אש בין הכוח הסורי בסמח ובשטח שבין סמח לדגניות לבין כוחות צה"ל. סמוך לשעה 14:00 הגיעו תותחי ה-65 מ"מ לרכס פוריה והחלו להפגיוז את הכוח הסורי בסמח. לאחר מספר פגיעות מדויקות, החלה נסיגת הסורים. למחרת כבשו כוחות צה"ל שוב את העיירה, וכעבור ארבעה ימים תפסו שוב את שער הגולן ומסדה.

בקרבות אלו נעצרה הפלישה הסורית בגזרה הדרומית. למעשה, עד לסוף המלחמה נמנע הצבא הסורי מלפעול במרחב.

מפת קרבות עמק הירדן

גיבור ישראל

סמל אמיל בריג

ביום ה' באייר התש"ח (14 במאי 1948), בשעת ההתקפה של האויב על קבוצת גשר, ניסו המגינים לשווא להפעיל את חומר הנפץ שהטמינו קודם לכן תחת הגשר שבדרך לנקודה. כאשר משורייני האויב החלו להתקדם אל הנקודה וכל השטח היה מכוסה אש עזה של האויב, התקדם סמל אמיל בריג אל הגשר, וברגעים האחרונים ממש הצליח להפעיל את חומר הנפץ, לפוצץ את הגשר ולמנוע מהאויב אפשרות לתקוף את הנקודה מטווח קרוב. סמל אמיל בריג חזר בשלום לבסיס. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

32. 16-17 במאי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) וכוחות חי"ם הגנו על סמח (20532357).
33. 16 במאי 1948 - אנשי שער הגולן וכוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) עם תותחי 20 מ"מ הדפו התקפה סורית על הקיבוץ (20702332).
34. 16-20 במאי 1948 - אנשי גשר וכוח מחטיבת גולני הגנו על הקיבוץ (20152245).
35. 16 במאי 1948 - כוח מגדוד 13 (חטיבת גולני) תפס את פאופב אל-הוא [כוכב הירדן] (19952232).
36. 17 במאי 1948 - כוח מגדוד 13 (חטיבת גולני) הגן על פאופב אל-הוא (19952232).
37. 17 במאי 1948 - כוח מגדוד 14 (חטיבת גולני) כבש את אנדור [מזרחית לדברת] (18602272).
38. 18 במאי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על סמח (20772355).
39. 19 במאי 1948 - כוח משימה פלוגתי מאולתר מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) נכשל בכיבוש סמח (21002352). לכוח שני הרוגים, שני פצועים קשה ושני פצועים קל.
40. 20 במאי 1948 - חברי מסדה וחטיבת גולני נכשלו בהגנה על הקיבוץ (20502320). היישוב פונה על-ידי חבריו.
41. 20 במאי 1948 - חברי שער הגולן וחטיבת גולני נכשלו בהגנה על הקיבוץ (20702328). היישוב פונה על-ידי חבריו.

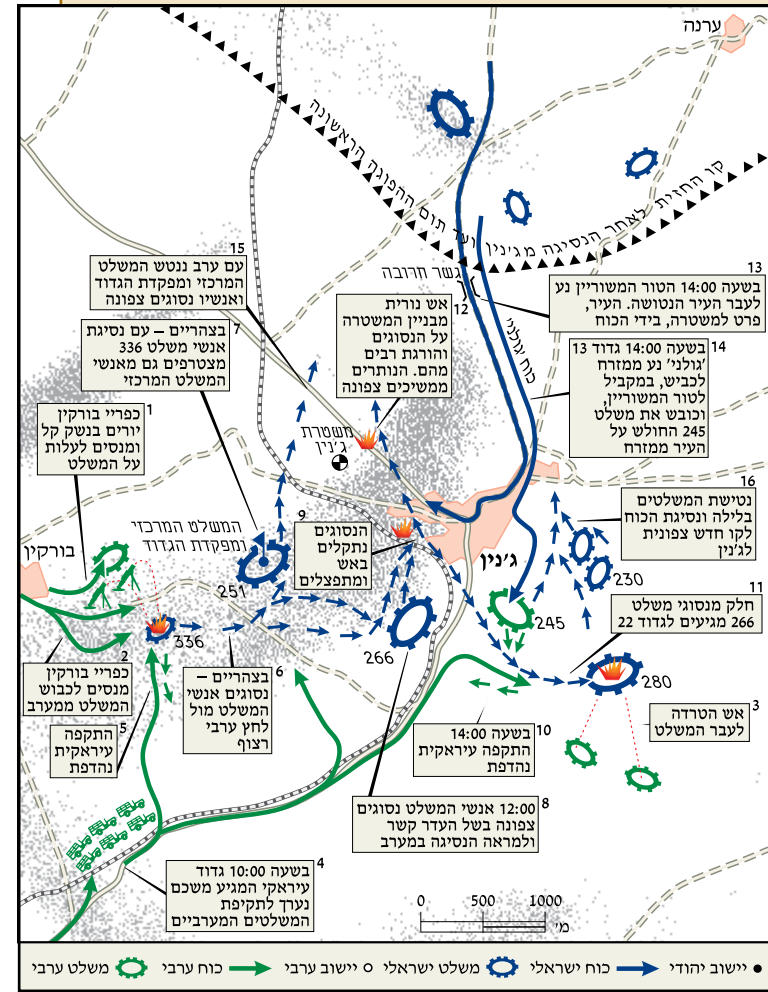
שלב ג - 15 במאי עד 11 ביוני

עם ההכרזה על הקמת המדינה, פלשו צבאות סוריה ועיראק גם למרחב שדרומית לכנרת. נגד צבא סוריה התנהלו קרבות במרחב סמח [צמח], ובכלל זה ניסיון לכבוש את קיבוץ הסביבה, שהצליח בחלקו (מסדה ושער הגולן), ובחלקו נכשל (דגניה א ודגניה ב). דרומה משם, תקף צבא עיראק את קיבוץ גשר, בשל מקומו האסטרטגי וקרבתו למצודת המשטרה המנדטורית, שחלשה על שלושה גשרים אשר חיברו את ארץ ישראל לעבר הירדן המזרחי. חלק מהפעולות היוזמות של כוחותינו נועדו ליצור רציפות טריטוריאלית לבלוימת הפלישה לארץ ישראל של צבאות ערב, ונערכו מבצעים על-ידי כוחות צה"ל: מבצע "ארז" (29-30 במאי), שנועד להסיר את האיום מעל כביש בית שאן-עפולה; ומבצע "יצחק" (1-4 ביוני), שנועד לכבוש את העיר ג'נין ולמנוע מהכוח העיראקי לחבור לכוח של צבא ההצלה בנצרת, ולאיים כך בביתור עמק יזרעאל לשניים.

29. ליל 14-15 במאי 1948 - כוח חבלנים מחטיבת גולני פוצץ שני גשרים על הירדן (גשר הכביש וגשר הרכבת) ליד קיבוץ גשר (20362253). החבלן, אמיל בריג, קיבל על מעשהו את עיטור הגבורה.
30. 15 במאי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) כבש את ח'רבת לד [היוגב] (17102242).
31. 16 במאי 1948 - כוח חי"ם, תחת פיקוד גדוד 12 (חטיבת גולני), נכשל בהגנה על "הקרטינה" בסמח (20652338).

מבצע "יצחק"

מבצע "יצחק" נועד לכבוש את העיר ג'נין במטרה להסיר את איום החבירה בין הכוחות העיראקיים ב"משולש" לבין כוחות צבא ההצלה שהיו פרוסים במרחב נצרת. הוא נערך ב-2 ביוני, והשתתפו בו הגדודים 21 ו-22 ובית הספר למ"כים מחטיבת כרמלי; גדוד 13, פלוגה מגדוד 14 ופלוגה מגדוד 15 מחטיבת גולני; וכוחות תותחנים. על המבצע פיקד מח"ט כרמלי, מרדכי מקלף (לימים, רמטכ"ל צה"ל).

השלב המקדים למבצע היה כיבוש הכפרים עראנה, ג'למה ומוקבילה על-ידי גדוד 13 ופתיחת הדרך לעיר ג'נין בליל 1-2 ביוני. כיוון ששלב זה נמשך מעבר למצופה, לא התאפשר להשתלט על השטחים החולשים על העיר באותו הלילה, ופעולת הגדודים 21 ו-22 נדחתה ב-24 שעות. למחרת בלילה החל שלב ב של המבצע. גדוד 21 נע רגלית מהכפר מוקבילה לאורך מסילת הברזל ג'נין-עפולה והתמקם בגבעות השולטות על העיר ממערב. פלוגה ב התפרסה בצד המערבי של הגבעות, פלוגת המפקדה במרכז, ופלוגה א נאחזה במורדות המזרחיים השולטים על בניין המשטרה. גדוד 22 נע רגלית דרומה מג'למה לאורך כביש עפולה-ג'נין. רק בשעות היום הגיעו שתי פלוגות (ג ור) ליעדן הסופי, ואילו פלוגה א נעצרה בבוסתנים מדרום-מזרח לעיר. גדוד 13 נע דרומה כדי לפתוח את הציר עפולה-ג'נין ולאפשר לטור המשוריין להיכנס לג'נין, אך הטור עצמו נעצר בשעות הבוקר לאחר שגלגלי האוטובוסים נוקבו.

עם שחר החלו כוחות עיראקיים ומקומיים במתקפות נגד. הלחץ העיקרי הופעל מכיוון תחנת המשטרה ומהכפר בורקין על פלוגה ב מגדוד 21. פגז מרגמה פגע בעמדת הפיקוד של הגדוד, והסמג"ד שרגא מוסטילישקר-גשרי נהרג. סמוך לשעה 10:00 בבוקר, הגיעו כוחות מהגדוד השני של חטיבה 5 העיראקית, מצוידים בתותחי 25 ליטראות, והחלו להמטיר אש על גדוד 21. פלוגה ב החלה להראות סימני שבירה ומפקד הפלוגה נתן הוראה לסגת. הנסיגה הפכה במהרה למנוסה, ורבים מהחיילים נורו על-ידי האויב. מנוסתם של חיילי פלוגה ב גרמה לחלק מחיילי פלוגת המפקדה לסגת מעמדותיהם. פלוגה א ראתה את חיילי הגדוד נסים לעבר העיר, והחלו גם הם בנסיגה מהשטחים השולטים על העיר אל תוך ג'נין. עד שעות אחר הצהריים קרס בפועל גדוד 21 ואיבד את השליטה על הרכסים ממערב לעיר. באותן שעות קריטיות, בגזרת גדוד 22 שרר שקט יחסי והוא נדרש לסייע לגדוד השכן. על אף שפיקוד הגדוד ראה את קריסתו של גדוד 21, נשארו כוחותיו בעמדותיהם ולא נעו לסייע.

לנוכח האירועים, הוחלט לשלוח את כוח העתודה לחזק את גדוד 21. הכוח המשוריין, יחד עם שתי פלוגות החי"ר, נעו אל העיר אך הגיעו אליה רק בערב, בשעה שמרבית הכוחות מגדוד 21 כבר נסוגו. לאחר ניסיון כושל להגיע לעמדות המקוריות של גדוד 21, פנה כוח העתודה לחלץ פצועים ונעדרים מתוך העיר.

לאחר שהמטכ"ל הודיע למפקד חזית הצפון כי אין כוונה לתקוף את טול כרם במטרה להפחית את הלחץ על הכוחות בג'נין, החליטו משה כרמל ומרדכי מקלף להסיג את הכוחות שנשארו במרחב העיר ולבסס קו הגנה מצפון לה. בקרב נהרגו 34 חיילים ו-83 נפצעו, מרביתם מגדוד 21. גופות רבות נותרו בשטח, ורק לאחר שנים הובאו לקבורה.

לוחמי גדוד 21 לפני היציאה לקרב בג'נין

משוריין סורי שנפגע בקרב עם מגיני דגניה א

42. 20 במאי 1948 - חברי דגניה א וכוחות מחטיבת גולני הגנו על הקבוצה מהתקפה סורית של שריון ורגלים (20352346).
43. 20 במאי 1948 - חברי דגניה ב וכוחות מחטיבת גולני הגנו על הקבוצה מהתקפה סורית של שריון ורגלים (20402350).
44. 20 במאי 1948 - חברי בית יוסף וכוחות מחטיבת גולני הגנו על היישוב מהתקפות צבא עיראק (20272182).
45. 21 במאי 1948 - כוחות מהחטיבות גולני וכרמלי תפסו את סמח (20602345) לאחר נסיגת הכוחות הסוריים.
46. 21-22 במאי 1948 - כוח מחטיבת גולני הגן על סמח (20732345).
47. 23 במאי 1948 - כוח מחטיבת גולני פשט על גשר צפונית לנהריים (20502282).
48. 23-28 במאי 1948 - כוחות מחטיבת גולני נתקלו מספר פעמים במרחב תל א-דהב (1710220).
49. 24 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי תפס את מסדה (20652317) לאחר נסיגת הכוחות הסוריים.
50. 24 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי תפס את שער הגולן (20852328) לאחר נסיגת הכוחות הסוריים.
51. 26 במאי 1948 - כוח מחטיבת גולני פשט על משאבת הנפט מול בית יוסף (20502220).
52. 28 במאי 1948 - כוח מחטיבת כרמלי נכשל בכיבוש נהריים (20552275).
53. 28 במאי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את זרעין (18102180) במסגרת מבצע "ארז".
54. 28 במאי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) הגן על זרעין (18142181) במסגרת מבצע "ארז".
55. 30 במאי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) תפס את נורס (18482156) במסגרת מבצע "ארז".
56. 30 במאי 1948 - שתי מחלקות מגדוד 13 (חטיבת גולני) כבשו את אל-מזאר [גן נר] (18402148) במסגרת מבצע "ארז".
57. 1 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את אי-סמרה (20872367) במסגרת מבצע "יצחק".
58. 1 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) השתלט על סנדלה (18102143) שהיה נטוש, במסגרת מבצע "יצחק".
59. 1 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את מוקבילה (17802134) במסגרת מבצע "יצחק".
60. 1 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את ג'למה (17972128) במסגרת מבצע "יצחק".
61. 1 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את עראנה (18062115) במסגרת מבצע "יצחק".
62. 2 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את דיר ע'זלה (18402113) במסגרת מבצע "יצחק".
63. 2 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) השתלט על ערבונה (18502132) שהיה נטוש, במסגרת מבצע "יצחק".
64. 2 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) הגן על מוקבילה (17752130) במסגרת מבצע "יצחק".
65. 2 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) הגן על ג'למה (17972123) במסגרת מבצע "יצחק".
66. 3 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את ח'רבת בסמה (17752110) במסגרת מבצע "יצחק".
67. 3 ביוני 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את ח'רבת חרובה (17902100) במסגרת מבצע "יצחק".
68. 3 ביוני 1948 - גדוד 22 (חטיבת כרמלי) כבש משלטים דרום-מזרחית לג'נין (18002067) במסגרת מבצע "יצחק".
69. 3 ביוני 1948 - גדוד 22 (חטיבת כרמלי) כבש משלטים מזרחית לג'נין (18002075) במסגרת מבצע "יצחק".
70. 3 ביוני 1948 - גדוד 21 (חטיבת כרמלי) כבש משלטים מערבית לג'נין (17652075) במסגרת מבצע "יצחק".
71. 3 ביוני 1948 - שתי פלוגות מהגדודים 14 ו-15 (חטיבת גולני) ופלוגת קורס מ"כים מחטיבת כרמלי נעו לתוך ג'נין ויצאו ממנה כעבור מספר שעות (17822074) במסגרת מבצע "יצחק".

עם סיום ההפוגה השנייה, תקף הצבא העיראקי בסיוע ערביי האזור את כוחות חטיבת גולני שהיו ערוכים צפונית לג'נין, והדפם לקו רכס אל-מזאר-זרעין, אך שם נבלמו. כחלק מקרבות "עשרת הימים", נערך במרחב נצרת מבצע "דקל" מליל 8-9 עד 19 ביולי. במסגרתו, הורחבה רצועת הגליל המערבי, נהדף צבא ההצלה של קאוקגי ממרחב הגליל התחתון, ונכבשה נצרת.

צוות מרגמה מחטיבת גולני בסג'רה

- 95. 14 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 תפס משלט ליד זבודה (17042145) במסגרת מבצע "דקל".
- 96. 14 ביולי 1948 - כוח מחטיבה 7 תפס את ג'לבון (19002066) במסגרת מבצע "דקל".
- 97. 15 ביולי 1948 - גדוד 21 (חטיבת כרמלי) בהרכב: פלוגה ג, שני משוריינים מגדוד 79 (מחטיבה 7) ופלוגת ג'פים, כבש את ספוריה [ציפורי] (17652398) במסגרת מבצע "דקל".
- 98. 15 ביולי 1948 - כוח מגדוד 21 (חטיבת כרמלי) תפס את משלט 282 בדרך שפרעם-נצרת (17402378) במסגרת מבצע "דקל".

- 99. 16 ביולי 1948 - כוח חי"ם מנפת לוי (חטיבת גולני) שיצא מקיבוץ שריד כבש את אל-מג'ידל [מגדל העמק] (17312316) במסגרת מבצע "דקל".
- 100. 16 ביולי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) וכוחות מגדוד 79 (חטיבה 7) כבשו את נצרת (17902340) במסגרת מבצע "דקל".

לוחמי גדוד 12 מחטיבת גולני עולים על התבור

- 101. 16 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 13 (חטיבת גולני) כבשה את עילוט (17472359) במסגרת מבצע "דקל".
- 102. 17 ביולי 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את עין מאהל (18362366) במסגרת מבצע "דקל".
- 103. 17 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את דבוריה (18532330) במסגרת מבצע "דקל".
- 104. 17 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את איקסל (18082320) במסגרת מבצע "דקל".
- 105. 17 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) תפס את הר תבור (18702324) במסגרת מבצע "דקל".
- 106. 17 ביולי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את יפיא (17632325) במסגרת מבצע "דקל".
- 107. 18 ביולי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את משהד (18052386) במסגרת מבצע "דקל".
- 108. 18 ביולי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את אר'ינה (17962367) במסגרת מבצע "דקל".
- 109. 18 ביולי 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את כפר כנא (18202392) במסגרת מבצע "דקל".
- 110. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש את ערב אזבחה (18702340) במסגרת מבצע "דקל".
- 111. 19 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני הגן על זרעין (18102175).

- 82. 9 ביולי 1948 - גדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את כפר סבת [מזרחית לשדה אילן] (19152390).
- 83. 9 ביולי 1948 - מחלקה מגדוד 14 (חטיבת גולני) תפסה את פקועה (18802108).
- 84. 9 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 13 (חטיבת גולני) פשטה על משטרת ג'נין.
- 85. 10 ביולי 1948 - מחלקה מגדוד 14 (חטיבת גולני) נכשלה בהגנה על פקועה (18802100). לכוח ארבעה הרוגים.
- 86. 10-12 ביולי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על דיר ע'זלה (18402113).
- 87. 11 ביולי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על עראנה (18062110).
- 88. 11 ביולי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על ג'למה (18102123).
- 89. 11 ביולי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על ערבונה (18502130).
- 90. 11 ביולי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על סנדלה (18102140).
- 91. 11 ביולי 1948 - גדוד 14 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על מוקבילה (17802130).
- 92. 11-12 ביולי 1948 - כוח חי"ם וכוח מגדוד 13 (חטיבת גולני) הגנו על אל-מזאר (18452145).
- 93. 13 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש את כפר כמא (19152362).
- 94. 14 ביולי 1948 - יחידה מבית הספר החטיבתי של גולני ומחלקה מנפת לוי כבשו את מעלול (17302337) במסגרת מבצע "דקל".

מבצע "דקל"

מבצע "דקל" נערך בשלב "עשרת הימים" כנגד צבא ההצלה הערבי בגליל המערבי ובמרכז הגליל התחתון. בשלב הקודם של מלחמת העצמאות, בלימת הפלישה, נערך בגליל המערבי מבצע "בן עמי" על שני חלקיו (4-15 במאי ו-21-22 במאי). בסופו שלטת ישראל במישור חוף הגליל בלבד, ואילו הגליל ההררי נותר בשליטת הערבים. על חטיבה 7, בסיוע כוחות מחטיבת כרמלי ומחטיבת גולני, הוטל להרחיב את השטח שבשליטת ישראלית ממישור החוף לכיוון מזרח באמצעות כיבוש מוצבים ברכסי הגליל המערבי, לפגוע בכוחות צבא ההצלה ולשבש את כוונות ההתקפה שלהם. בשלב הראשון של המבצע, מ-8 עד 14 ביולי, נכבשו הכפרים שממזרח לנהריה על-ידי כוחות חטיבה 7: הגדודים 71 ו-79, וכוחות מחטיבת כרמלי. חלק מהכפרים נכנעו ללא קרב, אך בכמה מקומות תקפו הכוחות הערביים נגד. בשלב השני של המבצע,

חיילי גולני

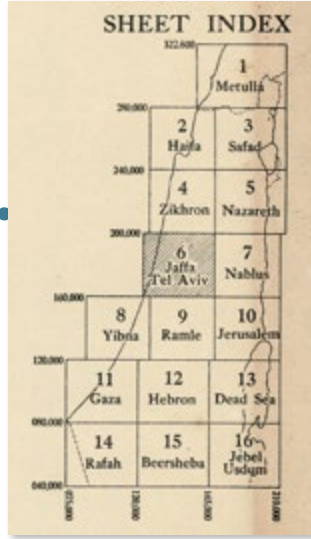

מפת מבצע "דקל"

מ-15 עד 18 ביולי, נערכה התקפה בעיקר בגליל התחתון, לאורך כביש שפרעם-נצרת [כיום כביש 79], ושני היישובים נכבשו על-ידי כוחות חטיבה 7. לאחר כיבוש נצרת, העיר הערבית המרכזית בגליל, ב-16 ביולי, התמוטט מערך ההגנה של צבא ההצלה בגליל התחתון, וכפרים רבים נתפסו ללא קרב. עם זאת, בגליל המערבי נכשל הניסיון לכבוש את תרשיחא ומעליא.

מפקדת צבא ההצלה נסוגה מנצרת אל מעבר הגבול עם לבנון באל-מאלכיה [מלכיה], אולם כוחותיה המשיכו להחזיק בגליל העליון המרכזי, על אף שכותרו משלושה עברים. שטחים אלה נותרו בידי הערבים עד לסוף אוקטובר 1948, ונכבשו במבצע "חירם" (28-31 באוקטובר 1948).

מפה 6 תל-אביב-יפו

מפה זו מקיפה את מרחב תל-אביב והשרון הדרומי. בסוף 1947 היו בתל-אביב, העיר העברית הראשונה, יותר מ-100 אלף תושבים, והיא היוותה את מרכז הפעילות המדינית, הכלכלית והתרבותית של היישוב היהודי בארץ ישראל. גם מטכ"ל ההגנה, ולאחר מכן מטכ"ל צה"ל, פעלו מתוך גוש דן. בשנים שקדמו להכרזת המדינה (1945-1947) ניהלו ההגנה, האצ"ל והלח"י פעולות מרי כנגד מוסדות השלטון הבריטיים בעיר, וכנגד הצבא הבריטי וגורמי הביטחון האחרים של המנדט הבריטי.

כמעט מראשית הקמתה של תל-אביב, התנהלו מעת לעת מאבקים מזוינים בין ערביי יאפא [יפו], שמנו כ-70 אלף נפש, ובין מגיני העיר העברית, שגבו קורבנות רבים משני הצדדים. עם פרוץ הלחימה, ניסו תושבי שכונת אבו קביר ותושבי הכפרים שמדרום-מזרח לתל-אביב (כדוגמת סלמה) לחסום את הדרך לעבר ירושלים ודרום הארץ. יפו נועדה, בהתאם לתוכנית החלוקה, להשתייך למדינה הערבית; דבר שבתחילה העמיד את כיבושה בספק. גם תוכנית ד של ההגנה, במאוס 1948, לא כללה את כיבושה; אולם פעילות עוינת שיצאה מיפו, מהשכונות ומהכפרים הסמוכים - תרמה לרצון להשתלט עליה.

המפה כוללת גם את השרון הדרומי, אזור חקלאי פורה שהיה מאוכלס בשנת 1947 ביישובים רבים, יהודיים וערביים. גוש התיישבות של המושבה כפר סבא והיישובים הסמוכים, שהקמתם החלה בראשית המאה ה-20, עמד במהלך המלחמה בפני התקפות של ערביי הסביבה, הלגיון הערבי הירדני וצבא עיראק.

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות המרחב: חטיבת אלכסנדרוני; חטיבת קרייתי, חטיבת גבעתי, גדוד "המטה"-הראל וכוחות האצ"ל. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב הם: "חמץ", "דני", "אל הר".

אנשי חטיבת קרייתי במחסום

נצרת לאחר שנכבשה

האויב. זחל"ם מהכוח שנושא עליו תותח 20 מ"מ סטה מהדרך ופגע מהאגף בשש מתוך תשע שריוניות האויב. בהגיע גדוד 13 לגבעות השולטות מצפון על נצרת, הוא פתח באש שסייעה לחדירת הטור המשוריין לעיר ופגעה בנקודות מפתח בה. עם רדת החשכה השתלט הכוח על בניין המשטרה, שם הייתה מפקדתו של קאוקג'י, אולם קאוקג'י עצמו ורוב אנשיו חמקו מהעיר. בשעה 20:40 הושלם כיבוש העיר, ולאחר מכן נחתמו תנאי הכניעה.

עם נפילת נצרת ב-16 ביולי 1948, התמוטט המערך הערבי בגליל התחתון וכפרים רבים נכנעו ללא קרב. כניסת ההפוגה השנייה לתוקף ב-19 ביולי, לפני שהושלמו משימות מבצע "דקל", הותירה את הגליל העליון המרכזי בידי צבא ההצלה.

שריונית של צבא ההצלה של קאוקג'י שנפגעה בקרב על נצרת

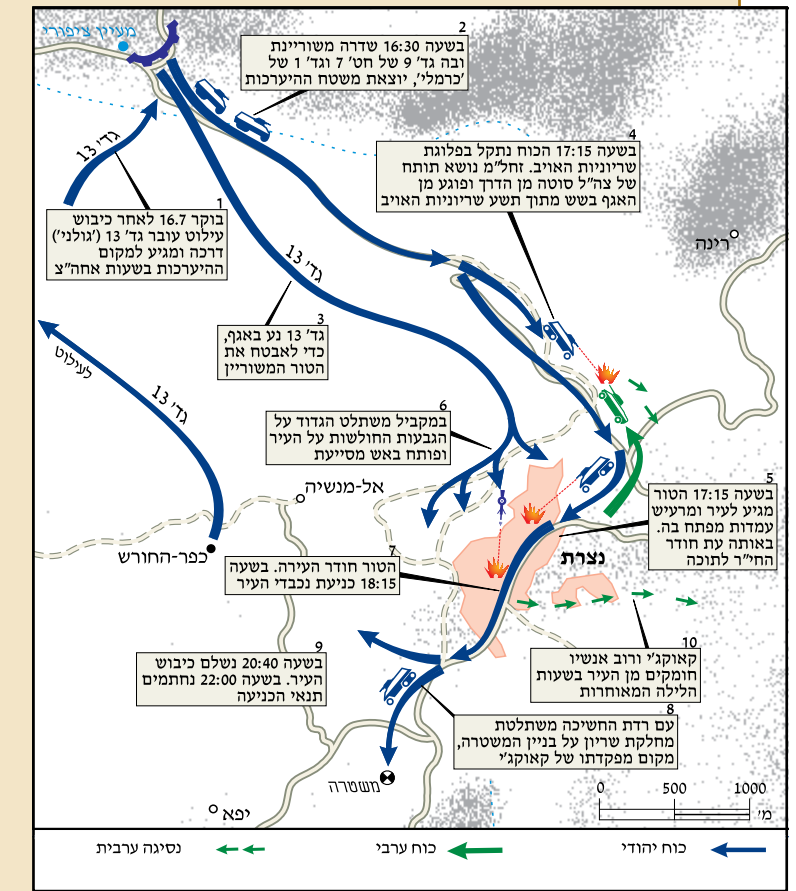

כיבוש נצרת

נצרת, המקודשת לנצרות, הייתה המרכז המנהלי של מחוז הצפון ומושב הקבוע של מושל המחוז הבריטי. בסוף תקופת המנדט התגוררו בעיר כ-12 אלף תושבים. בימי המלחמה הייתה העיר למרכז של צבא ההצלה של פאוזי אל-קאוקג'י.

במסגרת מבצע "דקל" שהחל ב-8 ביולי, בבוקר ה-16 ביולי, הגיעו כוחות חטיבה 7 בפיקודו של בן דונקלמן - שכללו את גדוד 13 של חטיבת גולני בפיקודו של אברהם יפה ואת גדוד 79 של חטיבה 7 בפיקודו של ג'ו וינר מתוגבר בפלוגה מגדוד 21 מחטיבת כרמלי - לאזור מעיין ציפורי. בשעות אחר הצהריים יצאו הכוחות לעבר נצרת, כאשר השדרה המשורינת של גדוד 79 נעה על הציר לעיר ואילו גדוד 13 נע באגפה. לאחר כשלוש רבעי שעה, נתקל כוח גדוד 79 בפלוגת שריוניות של

מפת כיבוש נצרת

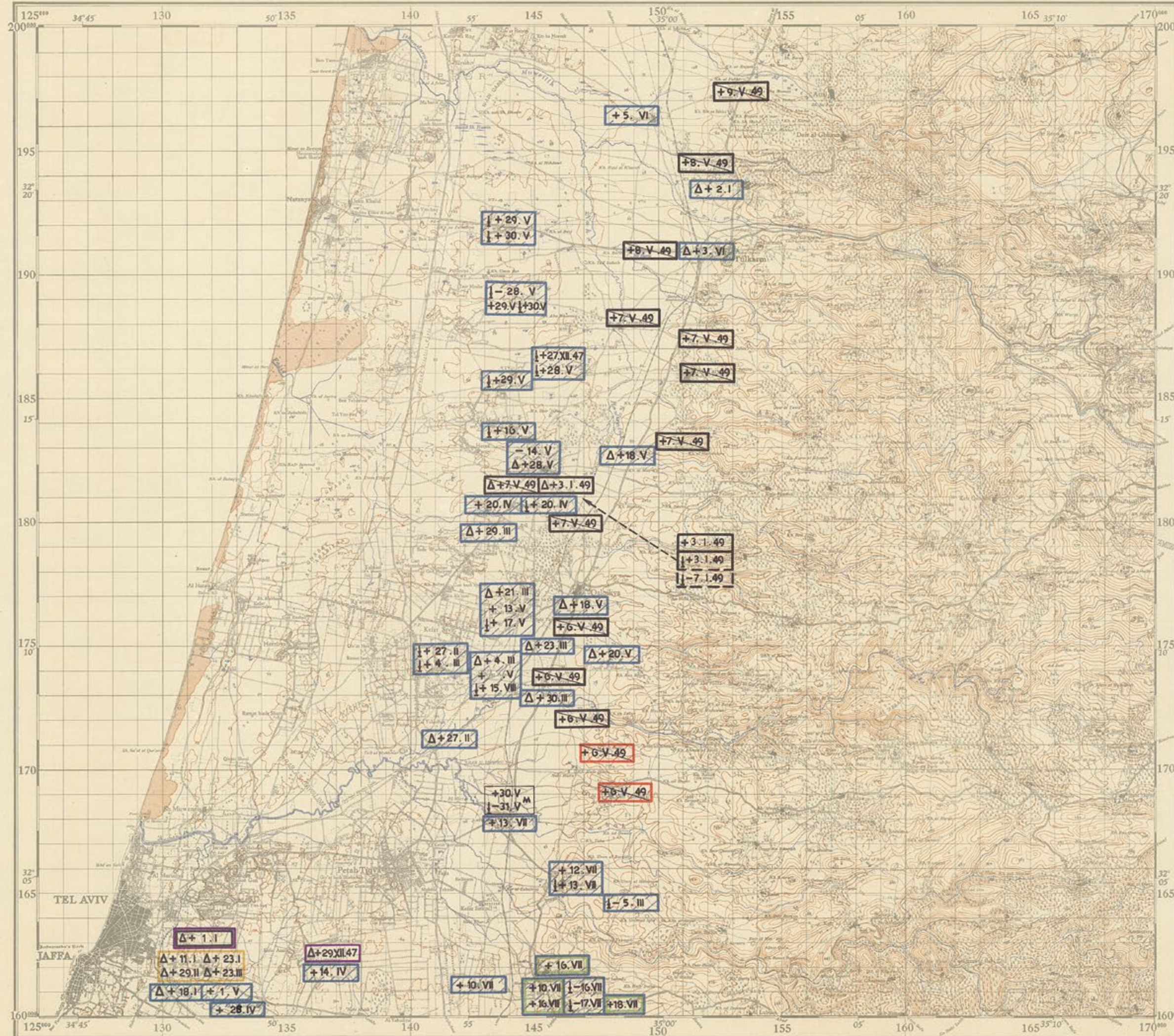

שלב ה - מ-19 ביולי עד סוף המלחמה

לאחר ההפוגה השנייה וסיום מבצע "דקל", שבמהלכו נהדף צבא ההצלה לצפון-מרכז של הגליל העליון, כמעט לא התנהלו קרבות במרחב; למעט קרבות לטיהור מרחב טירת צבי.

- 111. 23-28 ביולי 1948 - סדרת היתקלויות של גדוד 14 (חטיבת גולני) במרחב תל א-יזהב [ח'רבת מדהב, ממזרח לצומת מגידו] (17102200).
- 112. 1 באוגוסט 1948 - כיתת סיירים מנפת גלבו (חטיבת גולני) נתקלה באזור סמריה דרומית לטירת צבי (19982010). לכוח שלושה הרוגים.
- 113. 6 באוגוסט 1948 - כוח מגדוד 15 (חטיבת גולני) תפס את תל רדרה [תל שלם] (19982008).
- 114. 6 באוגוסט 1948 - כוח מגדוד 15 (חטיבת גולני) תפס את תל אטום [תל תאומים] (19702053).
- 115. 29 בספטמבר 1948 - מחלקת הקומנדו של גדוד 12 (חטיבת גולני) פשטה על אל-עדנייה (20802300).

מקרא

הכח:

- הטיבה גולני
- הטיבה כרמלי (משו חיפה)
- הטיבה אלכסדרוני
- הטיבה קריחי
- הטיבה נבקתי
- הטיבה עציני
- הטיבה 7
- הטיבה 8
- הטיבה ערד
- הטיבה הראל
- הטיבה יטהר
- הטיבה הנגב
- פעולת שבוש ע"י גרודי נחשון (בגסטרה הנכצע) J
- אגיל M
- לחי W

צורך שני סמנים מורה על פעולות משותפות או על פעולה כח מסוים תחת פיקוד כח שני.
פעולה שבוש ע"י יחידה עצמאית לפני הכללתה בחטיבה, נחשבת על הטיבה אליה עזיבה היחידה להשתייך.

סוג הפעולה:

- פעולה במגמת כבוש סוגה במלכך ללא סמון נוסף
- פעולה הנגב
- פשיטה Δ
- התקלות ⊙
- כבוש זמני
- הפשיטה ללא קרב

תוצאות:

- פעולה שהשיגה מנצחה *
- פעולה שלא השיגה מנצחה -
- פעולה שהשיגה מנצחה חלקית x

הזמן:

- התאריך מוטן בתוך המלבן 3.XII.47.
- אייסמון שנה מורה שנת 1948 15.V
- פעולה שנמשכה מתאריך עד תאריך 16-17.V
- פעולה שתחילת עליה בתאריכים שונים 15.17.V

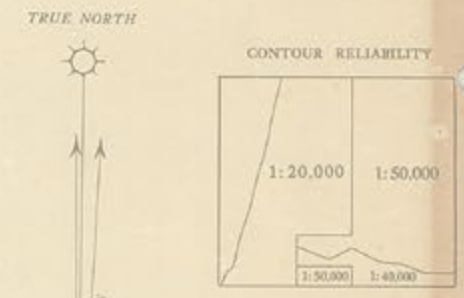
המקום:

מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 6 Jaffa Tel Aviv

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	32°23'35.8"	34°43'52.1"
S.W.	32°01'55.2"	34°43'59.6"
N.E.	32°23'37.1"	35°12'33.9"
S.E.	32°01'56.5"	35°12'33.9"

SHEET INDEX

Sheet No.	Name
1	Metulla
2	Hifa
3	Safed
4	Zikhron
5	Nazareth
6	Jaffa Tel Aviv
7	Nablus
8	Ybna
9	Ramle
10	Jerusalem
11	Gaza
12	Hebron
13	Dead Sea
14	Rafah
15	BeerSheva
16	Jebel Urdim

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point	MISKA
East	143
North	180
East	1431
North	1805

REFERENCE 14311805 TO NEAREST 100 METRES

REFERENCE

First Class Road & Bridge	—
Second Class Roads	—
Other Roads	—
Track	—
Railway & Station	STANDARD G.M. NARROW
International Boundary	—
District Boundary	—
Sub-District Boundary	—
Wadi & Bridge	—
City	—
Village	—
Convent or Church	—
Minaret	—
Water Tower, Tank	—
Ruin	—
Spring	—
Police Sta., Post	—
Shakh's Tomb	—
Magharat Mt.	—
Spot Height	—
Cistern	—

כל הזכויות שמורות בהתאם לזכויות מספר 14 ספט 1944
Copyright strictly reserved under Ordinance No. 16 of 1944

Compiled from Large Scale Survey 1924-1934.
Revised on 1:20,000 Scale 1941-42.
Compiled, drawn & reproduced by Survey of Palestine.
Printed by 514 C. P. Survey Coy. R. E. August 42.

עם תחילת הלחימה, לאחר החלטת האו"ם על חלוקת הארץ, ניסו הערבים לחסום את דרכי התנועה בין היישובים היהודיים. ערביי מרחב תל-אביב-יפו ואזור תקפו את התחבורה העברית במרחב ואת הדרך המוליכה מזרחה לכיוון מושבות השפלה, לוד וירושלים. ההגנה הגיבה בהתקפות על התחבורה הערבית ובפשיטות פעולות תגמול על כפרי הסביבה. מספר פשיטות היו על סלמה, שממנו סבלה בעיקר התנועה. באזור השרון הותקפו יישובים יהודיים (כפר יעבץ, מגדיאל ורמת הכובש). גם כאן הגיבה ההגנה בפשיטות תגמול.

שלב ב - מ 3 באפריל עד 14 במאי 1948

במוקד התקופה היו הרחבת המרחב הנתון לשליטה יהודית וחסול האיום על צירי התנועה המרכזיים. מבצע "חמץ" (28-30 באפריל), בערב פסח, היה חשוב ביותר. במסגרתו נכבשו הכפרים על ציר תל-אביב-לוד, וכתרה יפו, אשר נכנעה לבסוף ב-13 במאי. במזרח כבשה חטיבת אלכסנדרוני יישובים ערביים (כפר סאבא, מקספה ועוד) והרחיבה את תחומי שליטתה.

19. 14 באפריל 1948 - פלוגה מגדוד 33, פלוגה מגדוד 32 וכוח חי"ם מגוש דן (חטיבת אלכסנדרוני) כבשו את תל ליטווינסקי (13651622).
20. 20 באפריל 1948 - תושבי רמת הכובש וכוח מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) הגנו על הקיבוץ (14501805). לכוח חמישה הרוגים.
21. 20 באפריל 1948 - פלוגה מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) כבשה את מקספה [בין רמת הכובש למשמרת] (14311805).
22. 25 באפריל 1948 - פלוגה ב מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) כבשה את אל-חי'ר'יה [ליד צומת מסובים] (13301605) במסגרת מבצע "חמץ".
23. 30 באפריל 1948 - הגדודים 33 ו-32 (חטיבת אלכסנדרוני) תפסו ללא קרב את סלמה (13201620) במסגרת מבצע "חמץ".
24. ליל 4-5 במאי 1948 - פלוגה ב מגדוד 32 ומחלקה מגדוד 33 (חטיבת אלכסנדרוני) פשטו על ביאר עדם (14301740).
25. 10 במאי 1948 - כוח מחטיבת אלכסנדרוני שאבטח עבודות בשדות רמת הכובש (14501805) הותקף. לכוח הרוג.
26. 13-14 במאי 1948 - גודד 33 בהרכב הפלוגות א, ב והמסייעת, ושתי פלוגות מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) כבש את כפר סאבא (14351765) במבצע "מדינה". בלחימה נהרגו 29 לוחמים.
27. 14 במאי 1948 - פלוגה מקובצת מנפת "גד" (חטיבת אלכסנדרוני) נכשלה בכיבוש טירה (14551822). על-פי התכנון, זו נועדה להיות התקפת הסחה לכיבוש כפר סאבא. לכוח 22 הרוגים.

שלב ג - מ 15 במאי עד 11 ביוני 1948

לאחר פלישת הצבא העיראקי לגזרת אלכסנדרוני, עמדו היישובים באזור השרון המזרחי בפני התקפות צבא עיראק וגורמים מקומיים. בסיוע כוחות החי"ם והחי"ש של חטיבת אלכסנדרוני, נהדפו ההתקפות ברובן, למעט כיבוש זמני של המושב גאולים. כוחות צה"ל הגיבו בפשיטות ובפיצוץ גשרים. בראשית יוני, כחלק ממבצע "דני" ומבצעי המשנה, נערכו קרבות במרחב ראס אל-עין [ראש העין] על-ידי האצ"ל וחטיבת אלכסנדרוני.

28. 16 במאי 1948 - תושבי כפר הס וכוח מגדוד 35 (חטיבת אלכסנדרוני) הגנו על היישוב (14401834).
29. 17 במאי 1948 - חי"ם מנפת "אשר" (חטיבת אלכסנדרוני) הגן על כפר סאבא (14351765).
30. 18 במאי 1948 - כוח מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) פשט ופוצץ את גשר קלקיליה (14651762).
31. 18 במאי 1948 - כוח מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) פשט ופוצץ את גשר ראס עמר בכביש קלקיליה-טול כרם (14901828).
32. 20 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) פשטה על חבלה (14801745).
33. 28 במאי 1948 - כוח מגדוד 31 (חטיבת אלכסנדרוני) פשט על טירה (14551822).

חטיבת קרייתי (4)

חטיבת חי"ש שהוקמה במרחב תל-אביב בפברואר 1948. החטיבה כללה שלושה גדודי חי"ר (42, 43, 44) וגדודי חי"ם (חיל המשמר) שהוקמו במהלך המלחמה. מבצעים עיקריים: הגנת תל-אביב, "נחשון", "חמץ", "דני", הגנת הגבול מקולה עד פרוזדור ירושלים. מפקד החטיבה במהלך המלחמה: מיכאל רבינוביץ-בן גל.

1. 27 בדצמבר 1947 - אנשי כפר יעבץ ומחלקה מפלוגה א מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) הגנו על היישוב (14601863).
2. 29 בדצמבר 1947 - כוח מפקדים מגדוד "המטה" של הפלמ"ח (לימים, הגדוד הרביעי בחטיבת הראל) פשט על מחנה תל ליטווינסקי [תל השומר] (13651622) בעודו בשליטת הצבא הבריטי, כדי להשיג נשק ותחמושת. לכוח הרוג אחד.
3. 1 בינואר 1948 - כוח בפיקוד מג"ד 53 (חטיבת גבעתי) בהרכב: ארבע מחלקות מהגדוד, מחלקת מפקדים מהגדנ"ע, מחלקה מהגדוד הרביעי (המטה) של הפלמ"ח ומחלקה מסייעת מגדוד 51 פשט על סלמה [כפר שלם] (13201620) במסגרת מבצע "יהושע", על שמו של יהושע גלוברמן, מראשי ארגון ההגנה ומפקד מחוז תל-אביב אשר נהרג בשער הגיא.
4. 2 בינואר 1948 - כוח מחטיבת אלכסנדרוני פשט על שוויקה (15201930).
5. 11 בינואר 1948 - כוח מחטיבת קרייתי פשט על סלמה ושכונת התקווה (13201620).
6. 18 בינואר 1948 - מחלקה א של גודד 33 וכוחות מח"ש (חיל השדה) מרחב רמת-גן של חטיבת אלכסנדרוני פשטו על גבעת שיח' חסן בסלמה (13201620) במסגרת מבצע "נזלת". לכוח הרוג אחד.
7. 23 בינואר 1948 - כוח מחטיבת קרייתי פשט על סלמה (13201620).
8. 27 בפברואר 1948 - תושבי מגדיאל וכוח מחטיבת אלכסנדרוני הגנו על היישוב (14101742).
9. 27 בפברואר 1948 - מחלקה מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) פשטה על אל-מוי'לח (ערב ג'רמלה) [ליד נווה ירק] ופוצצה מבנה (14181712).
10. 29 בפברואר 1948 - כוח מחטיבת קרייתי פשט על סלמה (13201620).
11. 4 במארס 1948 - תושבי מגדיאל וכוח מחטיבת אלכסנדרוני הגנו על היישוב (14101742).
12. 4 במארס 1948 - פלוגה ב (ארבע מחלקות) מגדוד 33 והפל"ם (פטרול לוחם) של נפת כפר סבא (חטיבת אלכסנדרוני) פשטו על ביאר עדם [שיכון עולים, הוד השרון] (14301740). הבתים שתוכננו לא פוצצו.

שלט בשוק הכרמל: סכנה! האויב רואה אותך אם תתקדם - תיירה

מגיני מגדיאל

מבצע "חמץ", 28-30 באפריל 1948

בהתאם לתוכנית החלוקה, אמורה הייתה יאפא [יפו] להשתייך למדינה הערבית; תוכנית ד של מפקדת ההגנה נועדה להשתלט אך ורק על המרחבים שהוקצו למדינה היהודית בהחלטת האו"ם. בשל כך לא באה בחשבון, באותו שלב, התקפה ישירה על יפו. שיקול מדיני זה הכתיב מהלך עקיף: כיבוש הכפרים והמוצבים אשר בסביבת יפו ומבואותיה, במטרה לנתק את העיר מצד היבשה. באם תושבי יפו ייכנעו בעקבות כיתור זה - מה טוב. הערכה זו נסמכה גם על ההנחה כי גורלן של הערים המעורבות שנכבשו עד אז בידי כוחות ההגנה (צפת, עכו, טבריה וחיפה) היה ידוע לתושבי יפו - והדבר יקל על החלטתם להיכנע.

מטרה נוספת לכיבוש הכפרים הייתה ההזדמנות להשתלט על שדה התעופה בלוד, שם שהו כוחות ועובדים יהודים, מיד עם צאת הבריטים מהשדה. פיגוי מחנה בית נבאלא ממזרח לשדה התעופה ותפיסתו על-ידי הערבים, העמידו את הכוחות בסכנה, ועלה ספק לגבי היכולת להשתלט על שדה התעופה הגדול בארץ

שהוקצה ליהודים והחינוי למדינה העתידה לקום. כיבוש יהודיה (עבאסיה) [יהוד], סאקיה, כפר עאנה (כיום בשטח אור יהודה), חיריה, סלמה, תל א-ריש [תל גיבורים, חולון], בית דג'ן [בית דגן], בנוסף על יאזור [אזור], נועד אפוא - על-פי תוכנית המטכ"ל מ-22 באפריל - ליצור רציפות בין מרחבי שלוש החטיבות, אלכסנדרוני, קריית יגבעתי, לנתק בכך את יפו ולפתוח את הדרך ללוד. כיבוש הכפרים סייע להשתלט על מחנה תל ליטווינסקי [תל השומר] מיד עם פיגויו על-ידי הצבא הבריטי.

לרגל חג הפסח, אשר החל ב-28 באפריל 1948, נקרא המבצע "חמץ". בעוד ההגנה שוקדת על הכנת המבצע, ובטרם ביצעה חטיבת גבעתי את התוכנית לרתק הכסחה את השכונות הערביות מנשיה, ג'בליה ואבו כביר, ב-25 באפריל תקף כוח אצ"ל ישירות את השכונה הצפונית של יפו הערבית, ללא תיאום עם מפקדת ההגנה. לצורך הפעולה ריכז האצ"ל, זו הפעם הראשונה, יחידות מחלקים שונים של הארץ: כ-800 לוחמים, שתי מרגמות 3 אינשט גדולה של פגזים. להתקפה קדמה הפגזה עזה של מרכז יפו, ובעקבותיה החל מהלך הקרב המרכזי, שמטרתו הייתה כיתור שכונת מנשיה בצפונה של יפו, אשר השתרעה לאורך החוף (כיום, שטח גן צ'רלס קלור בתל-אביב) וניתוקה מהעיר.

התקפות האצ"ל ב-25 באפריל ובלילה שלאחריו לא השיגו את התוצאות המקוות. משהחלה ההתקפה, הוזעקה ליפו תגבורת של הצבא הבריטי, וניתנה הוראה חמורה להפסיק את ההתקפה. למרות זאת חידש האצ"ל ב-27 בחודש את ההתקפה והגיע - אם כי תוך אבדות כבדות - עד הים. בכך נותקה שכונת מנשיה מיפו.

נוכח המצב, חידשה מפקדת האצ"ל את המשא ומתן עם מפקדת ההגנה, שהחל ונפסק כבר כמה פעמים קודם לכן. בסיומו הושג הסכם

אנשי ההגנה מגינים על גבול תל-אביב-יפו

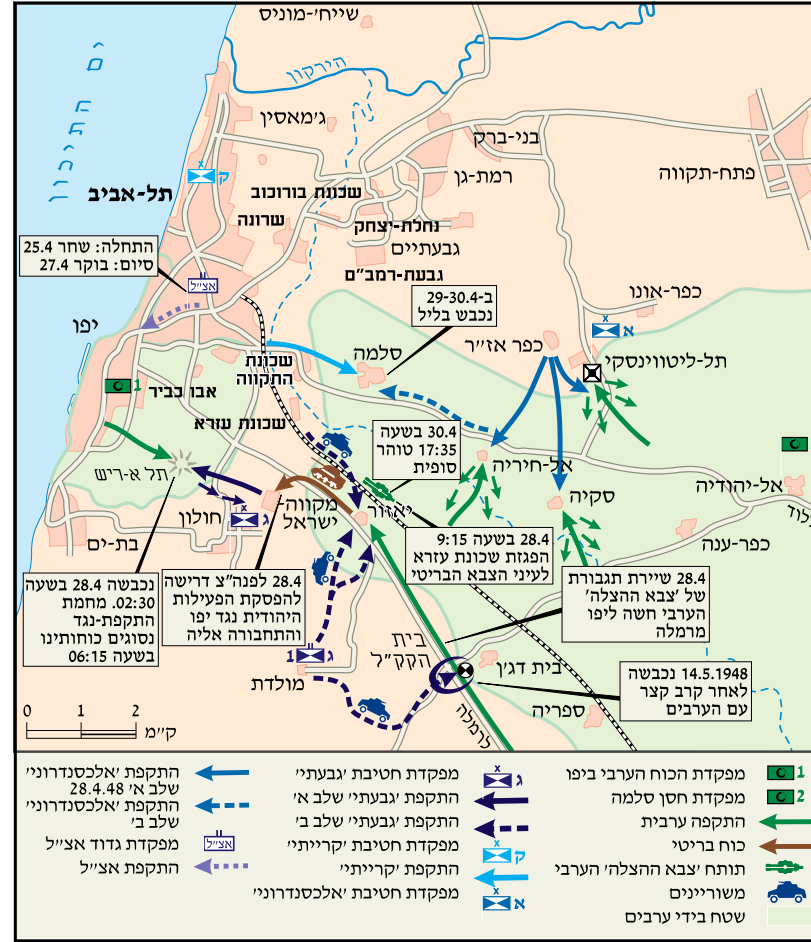
ב-26 בחודש, שהופץ למפקדי החטיבות: "...ההסדר נכנס לתקפו בהתאם להחלטת הוועד הפועל הציוני, הוראות מדויקות בעקבות ההסדר בכללו ובמרחבך תומצאנה לך. לפי שעה עליך לדעת, כי בכל מקום בו מוצבות עמדות של האצ"ל הן עומדות לפקודת מפקד החזית באמצעות המפקד על עמדות האצ"ל... כניסת ההסדר לתקפו... מחייבת להימנע מכל התנגשויות פיזיות בין הכנסת (ההגנה) ובין האצ"ל".

סמוך לחצות בליל ה-26-27 באפריל פתחה חטיבת קריית יגבעתי בפעולות ההטרדה על סלמה, גבעת בית המטבחיים, אבו כביר וג'בליה. האצ"ל הגביר את פעילותו באזור מנשיה.

מבצע "חמץ" הסתיים בהשיגו את מרבית המטרות הקשורות בלחימה על יפו. על אף הכישלון בכיבוש תל א-ריש, כותרה יפו; הכבישים יפו-רמלה ויפו-יהודיה היו חסומים על-ידי כוחותינו, וכל הכפרים הערביים בסביבה נכבשו. עם זאת, לא נפתחה הדרך לשדה התעופה לוד, וערב המבצע פונו ממנו העובדים והמגינים היהודים; יהודייה ווילהלמה לא נכבשו, והוסיפו לחצוץ בין עמדותינו לבין שדה התעופה, שנכבש רק בחודש יולי במסגרת מבצע "דג".

ב-30 באפריל פוזר מטה מבצע "חמץ", והחטיבות שהשתתפו בו חזרו כל אחת למלא את המשימות האחרות שהוטלו עליה. השלמת הכניעת יפו הוטלה על חטיבת קריית יגבעתי.

בבוקר ה-1 במאי השתרר שקט בגבול יפו-תל-אביב. מיפו נמשכה זה כמה ימים בריחת התושבים בדרך הים ובדרך היבשה, ובריבזמן הוכנסו לעיר בחסות בריטית תגבורות של כוחות ערביים, אולם היו אלה ימיה האחרונים של יפו. שליחיה ניסו לשווא להזעיק לעזרה את הלגיון הערבי, שיחידותיו חנו בלוד וברמלה. ב-5 במאי נמצאה א-ריש ריקה מלוחמים ערבים. יפו הייתה לעיר עזובה; מתוך כ-70 אלף תושביה נותרו בה אלפים בודדים בלבד. רוב מנהיגי העיר ברחו. ניסיון ראשון לתאם כניעה נעשה ב-11 במאי. יומיים אחר כך, ביום חמישי בשעות אחר הצהריים, עם צאת אחרוני הבריטים, חתמו הערבים על הסכם הכניעה בנוכחות מפקד חטיבת קריית יגבעתי, מיכאל בן-גל. יפו הייתה לשטח כיבוש יהודי, והוקם בה שלטון צבאי. למחרת נתפס גם בית המשטרה בבית דג'ן. כך הוסר האיום הערבי על הדרך במבואות תל-אביב ועל הדרך היוצאת לירושלים וליישובי הדרום.

מפת מבצע "חמץ"

לוחמי חטיבת קריית יגבעתי בגבול יפו

שכונת מנשיה הנטושה

משורייני של האצ"ל

לוחמי גדוד 33 בקוון.

שלב ה - מ' 19 ביולי עד סוף המלחמה

לאחר מבצע "דני", היה המרחב שקט יחסית ונתון בעשיית הביטחון השוטף. בראשית ינואר 1949, במרחב טירה, נוהלו קרבות על-ידי חטיבת גבעתי מול הכוח העיראקי; אך מעבר לכך לא נרשמו קרבות. בראשית מאי 1949 השתלט צה"ל - באמצעות כוחות מהחטיבות גבעתי וקריית ומחטיבה 7 - במבצע "אל החר" על השטחים שהועברו לישראל בתוקף הסכם שביתת הנשק עם ירדן, שנחתם ב-3 באפריל 1949.

- 55. 29 ביולי 1948 - תושבי **רמת הכובש** וכוח מחטיבת **אלכסנדרוני** הגנו על הקיבוץ (14501805). לכוח הרוג בקרב על המשלט הצפוני.
- 56. 15 באוגוסט 1948 - כוח מחטיבת **אלכסנדרוני** הגן על **ביאר עדס** (14301740).
- 57. 3 בינואר 1949 - גדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) פשט על **טירה** (14551822).
- 58. 3 בינואר 1949 - גדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **משלטי טירה** (14701810).
- 59. 3 בינואר 1949 - גדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) הגן על **משלטי טירה** (14701810). לכוח ארבעה הרוגים ו-16 פצועים.
- 60. 7 בינואר 1949 - חי"ם המחוז תחת פיקוד חטיבת **גבעתי** נכשל בהגנה על **משלטי טירה** (14701810) מול מתקפה של כוח עיראקי וכוחות מקומיים.
- 61. 6 במאי 1949 - כוח מחטיבת **קריית** תפס את **כפר ברא** (14801708) במסגרת מבצע "אל החר".
- 62. 6 במאי 1949 - כוח מחטיבת **קריית** תפס את **כפר קאסם** (14801690) במסגרת מבצע "אל החר".
- 63. 6 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **שיח חוריש** (14701720) במסגרת מבצע "אל החר".
- 64. 6 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **ג'לג'וליה** (14601738) במסגרת מבצע "אל החר".
- 65. 6 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **נבי ימין** [סמוך לנווה ימין] (14701755) במסגרת מבצע "אל החר".
- 66. 7 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **איטירה** (14551822) במסגרת מבצע "אל החר".
- 67. 7 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **תחנת הרכבת** (14551800) במסגרת מבצע "אל החר".
- 68. 7 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **שיח מנסור** (15101830) במסגרת מבצע "אל החר".
- 69. 7 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **טירה** (15201860) במסגרת מבצע "אל החר".
- 70. 7 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **פרדסיה** (15201870) במסגרת מבצע "אל החר".
- 71. 7 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **קלנסווה** (14901880) במסגרת מבצע "אל החר".
- 72. 8 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **ח'רבת בורין** (14901909) במסגרת מבצע "אל החר".
- 73. 8 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **שיח ג'מאל אדין** (15201940) במסגרת מבצע "אל החר".
- 74. 8 במאי 1949 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **שיח יממה** (15301970) במסגרת מבצע "אל החר".

- 34. 28 במאי 1948 - כוח מחי"ם (חטיבת **אלכסנדרוני**) נכשל בהגנת **גאולים** (14441888) מפני התקפה של כוח עיראקי.
- 35. 28 במאי 1948 - תושבי **כפר יעבץ** וכוח מחטיבת **אלכסנדרוני** הגנו על היישוב (14601863).
- 36. 29 במאי 1948 - תושבי **כפר יונה** וכוח מגדוד 35 (חטיבת **אלכסנדרוני**) הגנו על היישוב (14401916).
- 37. 29 במאי 1948 - תושבי **עין ורד** וכוח מחטיבת **אלכסנדרוני** הגנו על היישוב (14441855).
- 38. 29 במאי 1948 - כוח מחי"ם וכוח מגדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) תפסו מחדש את **גאולים** (14441888).
- 39. 30 במאי 1948 - כוח מחי"ם ופלוגה מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) הגנו על **גאולים** (14441888).
- 40. 30 במאי 1948 - תושבי **כפר יונה** וכוח מגדוד 35 (חטיבת **אלכסנדרוני**) הגנו על היישוב (14401916).
- 41. 30 במאי 1948 - כוח **אצ"ל** כבש את **ראס אל-עין** [ראש העין] (14401685).
- 42. 31 מאי 1948 - כוח **אצ"ל** נכשל בהגנה על **ראס אל-עין** (14401685) כנגד צבא עיראק. לכוח 12 הרוגים.
- 43. 3 ביוני 1948 - מחלקה מגדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) פשטה על **מחנה צבא עיראק ליד טול כרם** (15201910). לכוח הרוג.
- 44. 5 ביוני 1948 - גדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) בהרכב: שתי פלוגות ופלוגה מגדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבש את קאקון [מרכז קהילתי יכון] (14981964). בקרב נפל משה צוויינגבלום, שבבגדיו נמצא מכתב להוריו: "אני כותב את הדברים האלה שאולי הם האחרונים בחיי. רגעים אלה אינם עוברים עלי בפחד. דמעות חונקות את גרוני בהיזכרי מה רב יהיה כאבכם. אל תצטערו... למות על מזבח המולדת - אין דבר יותר יפה ואצילי. הנוער העברי ידע להמשיך את מלחמתנו על חירותנו...". בשל דברים אלו כונה לאחר מותו "טרומפלדור של קאקון".
- 45. 10 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשה את **רנתיה** [רינתיה] (142816132) במסגרת מבצע "דני".
- 46. 10 ביולי 1948 - גדוד 89 של **חטיבה 8** ופלוגה ג מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשו את **קולה** [גבעת כ"ח] (14601605) במסגרת מבצע "דני".

שלב ד - מ' 11 ביוני עד 19 ביולי 1948

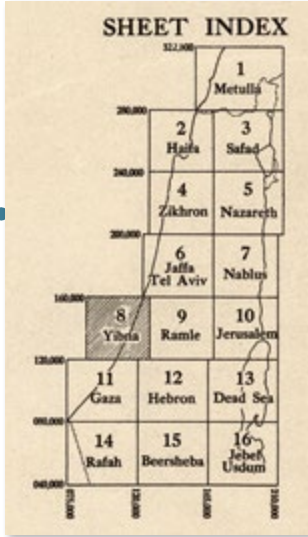
בשלב זה נמשך מבצע "דני"; במוקד הקרבות בחלקו הצפוני עמדה הלחימה של חטיבת אלכסנדרוני במרחב ראס אל-עין כנגד כוח עיראקי במסגרת מבצע "בתק", מבצע משנה במסגרת "דני", וקרבות חטיבה 8 וגדודי אלכסנדרוני במרחב הכפר קולה. בקרבות ננגד הלגיון הירדני עבר קולה והמשלטים סביבו שלוש פעמים מיד ליד. בסיום קרבות "דני", שקט קטע זה של זירת המלחמה.

מגיני רמת הכובש בפתח הפילבוקס

- 47. 12 ביולי 1948 - גדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבש את **מג'דל יאבא** (14601653) במסגרת מבצע "בתק".
- 48. 13 ביולי 1948 - גדוד 32 והפלוגות ב' ו' ג' מגדוד החי"ם 145 (חטיבת **אלכסנדרוני**) הגנו על **מג'דל יאבא** (14601653) במסגרת מבצע "בתק".
- 49. 13 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשה את **מחנה ראס אל-עין** ואת **מכון המים** (14401680) במסגרת מבצע "בתק".
- 50. 16 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) נכשלה בהגנה על **קולה** (14601605) במסגרת מבצע "דני".
- 51. 16 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 32 ופלוגה ב מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) בסיוע כוחות **מחטיבה 8**, תפסו את **קולה** (14601605) במסגרת מבצע "דני".
- 52. 16 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) בסיוע טנקי הוצ'קיס **מחטיבה 8** כבשה את **מזירעה** [אלעד] (14521618) במסגרת מבצע "דני".
- 53. 17 ביולי 1948 - פלוגות א מגדוד 32 ופלוגה ב מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) נכשלו בהגנה על **קולה** (14601605) במסגרת מבצע "דני".
- 54. 18 ביולי 1948 - כוחות מחטיבת **אלכסנדרוני** ו**מחטיבה 8** תפסו את **קולה** (14601605) במסגרת מבצע "דני".

מפה 8 יבנה

מפת יבנה מקיפה את מישור החוף הדרומי, המשתרע במרחב הגאוגרפי הידוע כמישור חוף יהודה, או מישור חוף פלשת, הנמתח מנחל שקמה בדרום עד לנחל הירקון בתל-אביב. המאפיין הבולט שלו הוא רצועת החולות שלאורך חוף הים.

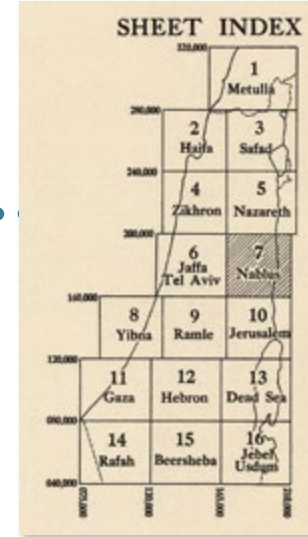
מאפייניו הגאוגרפיים של מישור החוף הכתיבו לטורקים את נתיב הכביש שסללו דרומה, ולבריטים - את המקום להנחת מסילת הברזל מקנטרה שבמצרים צפונה. המסילה נסלה על-פי קצב ההתקדמות של כוחות חיל המשלוח המצרי הבריטי בלחימה אל מול כוחות האימפריה העות'מאנית ב-1917, כחלק ממהלכי מלחמת העולם הראשונה. התקדמות זו דומה למהלכי הצבא המצרי בליל ה-15 במאי 1948. בעת נסיגתם, חיבלו העות'מאנים בגשר אסדוד והקימו ראש גשר מצפון לשפך לוואדי סוקריר (נחל לכיש). במלחמת העצמאות, כוחות צה"ל הם שחיבלו בגשר ואילצו את הצבא המצרי לעצור ולהיערך להגנה מדרומו. מכאן ניתן לו שמו: גשר עד הלום.

כבישים ומסילות ברזל הם ביטוי לקביעת גבולותיה של הארץ; מכאן חשיבותם האזרחית והצבאית. במישור החוף עברו צירי התנועה אל הנגב המערבי: ציר החוף והציר הפנימי, שהוביל דרך המושבות רחובות וגדרה לכיוון צומת מסמיה. בסוף 1947 היה המרחב מיושב במזרחו במושבות הוותיקות גדרה ובאר טוביה, ובמערבו, על ציר החוף, היה קיבוץ ניצנים המבודד. לבד מעיירות ומכפרים ערביים רבים במרחב, היו בו גם מספר מחנות צבא בריטיים גדולים, וביניהם קסטינה וג'ולס.

המרחב היה באחריותה של חטיבת גבעתי שנשאה, יחד עם אנשי היישובים היהודיים, בנטל הקרבות בגזרה זו; הן כנגד התושבים הערבים במרחב והן לבלימת הצבא המצרי, שפלש והתקדם בכמה צירים לכיוון צפון ולכיוון מזרח.

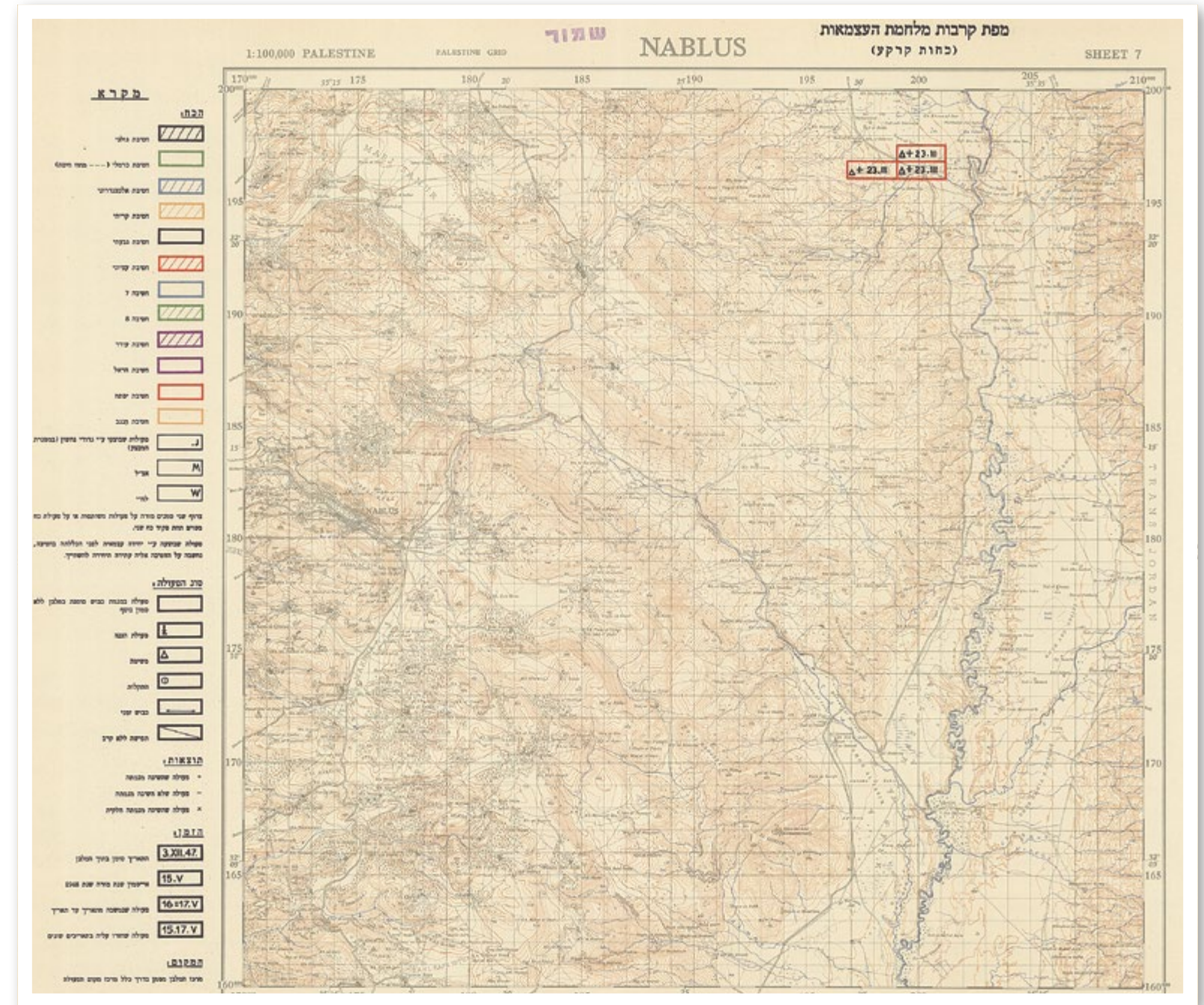
כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת קרייתי, חטיבת גבעתי; חטיבה 8, חטיבת הנגב והאצ"ל. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב: "ברק", "חמץ", "פלשת", "אנפאר".

שוועלי שמשון

מפה 7 שכם

מפה זו מקיפה את מזרח השומרון, שהיה מיושב בדלילות ביישובים ערביים, למעט אזור העיר שכם המאוכלס יותר. לא היו בו יישובים יהודיים כלל, וגם לא הייתה לו השפעת על האזורים היהודיים. נקודת המגע היחידה הייתה בבקעת הירדן, בחיבור עם המרחב שבו ישבו הקיבוצים טירת צבי ושדה אליהו. הקרבות היחידים במרחב היו פשיטות של הגדוד הראשון של הפלמ"ח, שאחת מפלוגותיו ישבה בעמק הירדן, בליל ה-23-24 במארס 1948.

שלב א - מהחלטת האו"ם עד 3 באפריל 1948

1. 23 במארס 1948 - כוח מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשט על מחנה בדווים באלי-עמדין [מזרחית למחולה] (20001970).
2. 23 במארס 1948 - כוח מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשט על הגשר על נחל טובס (20001965).
3. 23 במארס 1948 - כוח מהגדוד הראשון (פלמ"ח) פשט על דרך ג'נין-טובס (19801965).

מ ק ר א

- הכח:**
- הטיבה גולני
  - הטיבה כרמלי (מחוץ חיפה)
  - הטיבה אלכסנדרוני
  - הטיבה קיימי
  - הטיבה בצעתי
  - הטיבה קציוני
  - הטיבה 7
  - הטיבה 8
  - הטיבה עורד
  - הטיבה הראל
  - הטיבה יפתח
  - הטיבה הגב
  - פעולות שבוצעו ע"י גורמי נוסחון (במסגרת המבצע)
  - אציל
  - להי

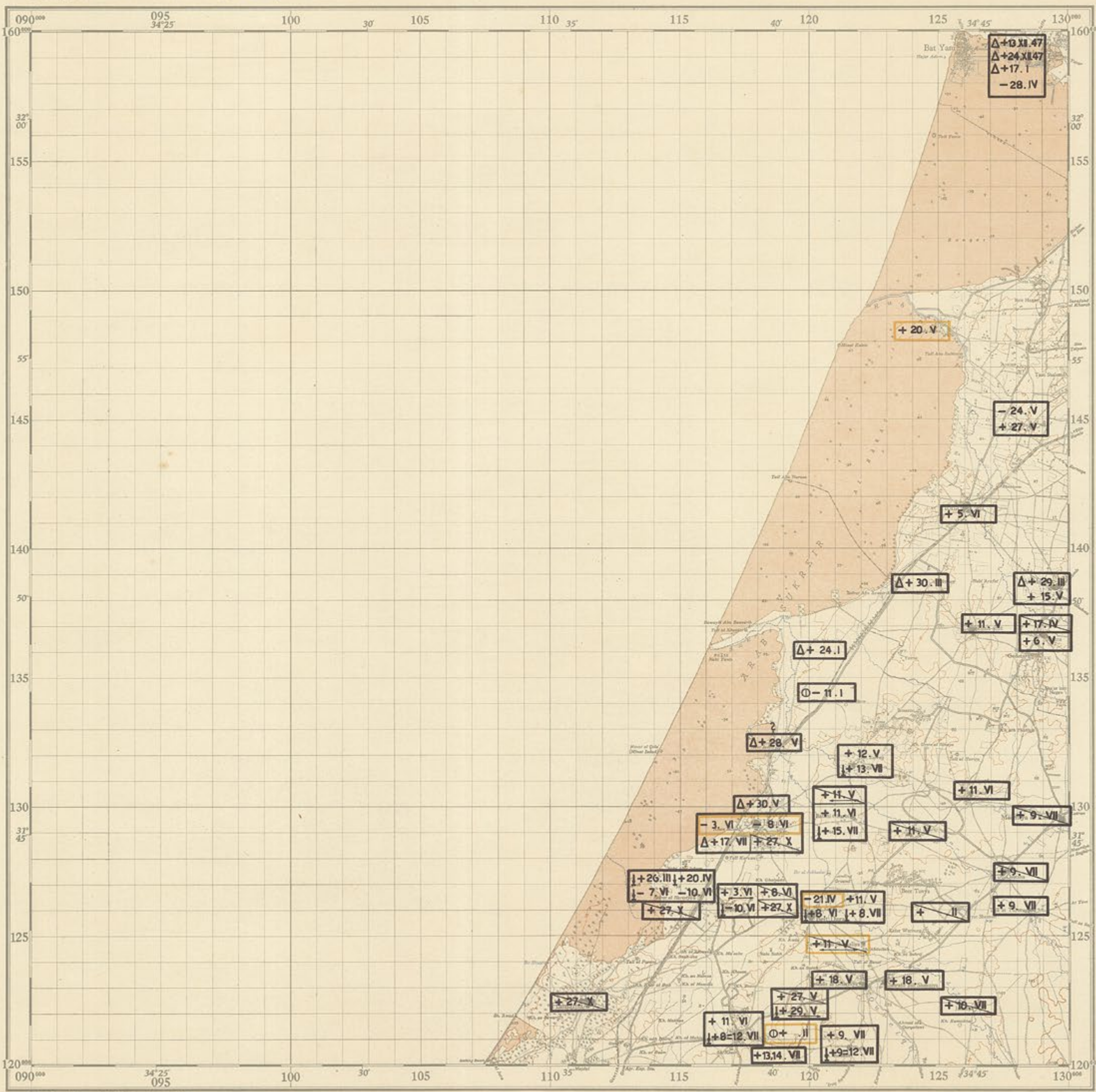
ברוך שני מנמים מורה על פעולות חשופות או על פעולה כח מטרים תחת פיקוד כח שני.
פעולה שבוצעה ע"י יחידה עצמאית לפני הבלטתה בחטיבה, נחשבת על הטיבה אליה עתידה היחידה להשתתף.

- סוג הפעולה:**
- פעולה במגמת כבוש סומנה בסמלן ללא סמון נוסף
  - פעולה הגנה
  - פשיטה
  - התקלות
  - כבוש זמני
  - הפשיטה ללא קרב

- תוצאות:**
- + פעולה שהשיגה מנמחה
  - פעולה שלא השיגה מנמחה
  - x פעולה שהשיגה מנמחה חלקית

- הזמן:**
- 3.XII.47. התאריך סמוך בתוך המלבן
  - 15.V אי-סמון שנה מורה שנת 1948
  - 16=17.V פעולה שנמשכה מתאריך עד תאריך
  - 15.17.V פעולה שתחרי עליה בתאריכים שונים

- המקום:**
- מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 8 Yibna

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	32°01'48.2	34°21'45.2
S.W.	31°40'09.7	34°21'57.0
N.E.	32°01'55.9	34°47'09.5
S.E.	31°40'17.2	34°47'15.5

MAGNETIC VARIATION
At the centre of this sheet
Magnetic North (1949) is
2°09' E of True North
Annual Change is 3' increase

CONVERGENCE
At the West edge of this sheet
Grid North is 00°27' W of True North
At the East edge of this sheet
Grid North is 00°13' W of True North

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point - AN NABI RUBIN	
East	North
124	148
1249	1485

REFERENCE 12491485 TO NEAREST 100 METRES

Unit	metres
Scales	100 metres
Maximum smaller reference distance	100 kilometres

- REFERENCE**
- First Class Road & Bridge
  - Second Class Roads
  - Other Roads
  - Track
  - Railway & Station
  - International Boundary
  - District Boundary
  - Sub-District Boundary
  - Wall & Bridge
  - Cliff
  - Village
  - Convent or Church
  - Mimaret
  - Water Tower, Tank
  - Ruin
  - Spring
- Legend for vegetation and terrain:
- ORCHARD
  - OLIVES
  - FOREST
  - SCRUB
  - SAND
  - MARSH

התנועה במרחב והיישובים היהודיים בו אוימו על-ידי תושבי הכפרים הערביים המרוכזים. בעיקר הותקף קיבוץ ניצנים, שהיה מבודד ומוקף יישובים ערביים. חטיבת גבעתי פעלה הן לאבטחת השיירות והן בפשיטות על נקודות מפתח ועל מקומות שמהם יצאו כוחות עוינים, שאיימו על הדרכים ועל היישובים.

חטיבת גבעתי (5)

חטיבת חי"ש שהוקמה בנובמבר 1947 במרחבי תל-אביב והדרום. תחילה, אורגנו ארבעה גדודים (51, 52, 53, 54), ובמחצית מאי 1948 הוקם גדוד 55. במשך תקופה קצרה פעלו גם גדוד 57 של יוצאי האצ"ל וגדוד 58. המבצעים העיקריים: הגנת דרום תל-אביב, בית קק"ל, "נחשון", "ברק", "חמץ", "מכבי", "בן נון ב", "תינוק", "דני", "אנפאר", "מוות לפולש", "פלשת", "גייס", "יואב", "אל החר" מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: שמעון קור-אבדן, יעקב פרולוב-פרי.

1. 13 בדצמבר 1947 - פלוגה ב מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשטה על **תל אריש** - "גבעת החורבה" [תל גיבורים בחולון] (12751590). לכוח הרוג אחד.
2. 24 בדצמבר 1947 - כוח שכלל את פלוגה ב ומחלקה מפלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשט על **תל אריש** (12751590) ופוצץ את "הבית האדום". לכוח שני הרוגים.
3. 9 בינואר 1948 - פלוגה א מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) נתקלה בפרדסי **יבנה** (12001345) וספגה 11 הרוגים.
4. 17 בינואר 1948 - כוח פלוגתי שכלל חלקים מהפלוגות ב, ג והמסייעת של גדוד 51 (חטיבת גבעתי) ערך פשיטה נוספת על **תל אריש** (12751590) במסגרת מבצע "כרמי". המבצע נקרא על שם חלל מאנשי החי"ש בתל-אביב, כרמי רבינוביץ'.
5. 24 בינואר 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) פשט על **ערב סקירי** [ניר גלים] (12051365) כפעולת תגמול על מותם של 11 אנשי מחלקה מפלוגה א של גדוד 52 (9 בינואר).
6. פברואר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את מחנה **קסטינה** (12501260).
7. פברואר 1948 - כוח מחטיבת **הנגב** נתקל באזור **ג'ולס** (11901210).
8. 21 במארס 1948 - כיתה מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) ושני משורינים של כיתה מהמשמר הנע של באר טוביה הותקפו ליד **מחנה חסה** (11701235), בדרכם חזרה מניצנים. הכוח חולץ לאחר לחימה. לכוח ארבעה הרוגים. האירוע התפרסם כ"שיירת ניצנים".
9. 26 במארס 1948 - חברי **ניצנים** הגנו על הקיבוץ (11501265) מפני ערבים מקומיים. אדם אחד נהרג.
10. 29 במארס 1948 - כוח בסד"כ מחלקתי בפיקוד פלוגה ד מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) וכיתות מגדוד 52 פשט על **אל-מע'אר** [קדרון-בית אלעזרי] ופוצץ את בית הספר בכפר (12901385), בתגובה לירי מהכפר לעבר שיירה יהודית, שגרם לשמונה הרוגים.
11. 30 במארס 1948 - כוחות מגדוד 53 ופל"ם (פטרול לוחם) מהקיבוצים גבעת ברנר וחפץ חיים, בפיקוד מג"ד 53 (חטיבת גבעתי), הציבו שרשרת מארבים **בדרך ליבנה** (12381388) במסגרת מבצע "השמד". לכוח שלושה הרוגים.

שלב ב - מ 3 באפריל עד 14 במאי 1948

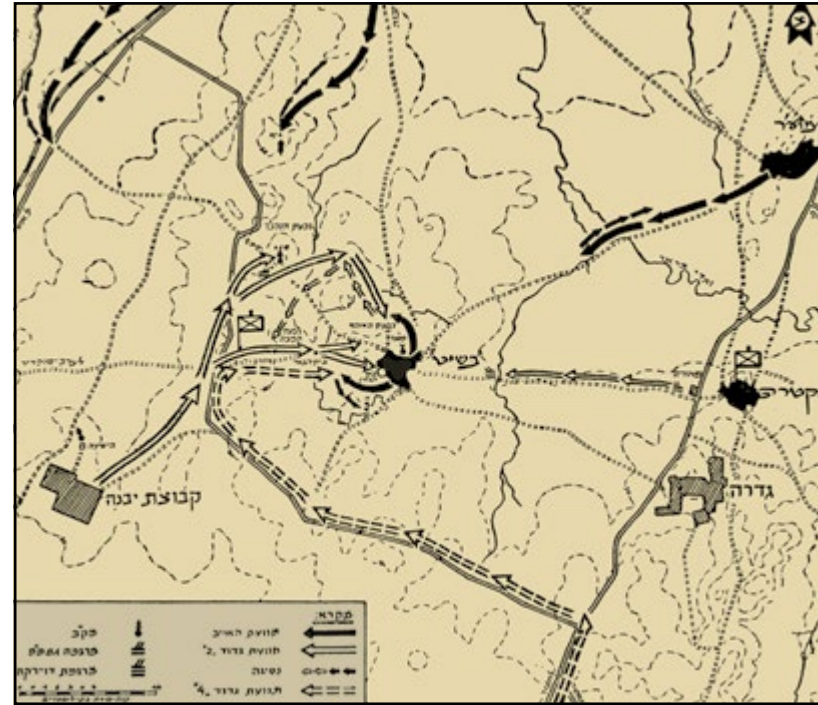
כחלק מתוכנית ד להיערכות לפלישת צבאות ערב ונסיגת הבריטים, תפסה חטיבת גבעתי את משטרת קטרה (גדרה) וכבשה ותפסה כפרים ערביים; זאת בעיקר במסגרת מבצע "ברק" (11-13 במאי 1948) כהכנה לפלישת הצבא המצרי.

12. 10 באפריל 1948 - שיירה בהובלה של פלוגת "חיות הנגב" מהגדוד השני של חטיבת **הנגב** נתקלה ליד **ג'ולס**.
13. 17 באפריל 1948 - גדוד 53 (חטיבת גבעתי) תפס ללא קרב את משטרת **קטרה** [גדרה] (12901370).
14. 20 באפריל 1948 - תושבי **ניצנים** ומחלקה מפלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנו על הקיבוץ (11501265) מפני התקפה של ערביי הסביבה.
15. 21 באפריל 1948 - גדוד 53 (חטיבת גבעתי) בהרכב: שתי מחלקות מפלוגה ג, שתי מחלקות מפלוגה ד, שתי מחלקות נותרים ויחידת פל"ם מחטיבת **הנגב** נכשל בכיבוש **בית דראס** [עזריקם] (12001257). תכליתה המקורית של ההתקפה הייתה להסיר את האיום על ניצנים, דבר שאכן קרה, אך ההתקפה עצמה הסתבכה. לכוח היו תשעה הרוגים ו-28 פצועים.

16. 28 באפריל 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) בהרכב: שתי פלוגות מגדוד 52 ופלוגה מגדוד 51 נכשל בכיבוש **תל אריש** (12751590) במסגרת מבצע "חמץ". לכוח 36 הרוגים ונעדרים וכ-100 פצועים.
17. 6 במאי 1948 - גדוד 53 (חטיבת גבעתי) תפס ללא קרב את **קטרה** (12901365). לכוח הרוג אחד.
18. 11 במאי 1948 - גדוד 52 פחות פלוגה (חטיבת גבעתי) כבש את **בשית** [עשרת] (12631369) במסגרת מבצע "ברק" שלב א. במהלך הקרב תוגבר הכוח בגדוד 54. לכוח ארבעה הרוגים.
19. 11 במאי 1948 - גדוד 54 (חטיבת גבעתי) תפס זמנית את **אל-בטאני אל-ערבי** [עזריקם] (12101300) במסגרת מבצע "ברק" שלב א. היישוב הופצץ מרחוק.
20. 11 במאי 1948 - גדוד 54 (חטיבת גבעתי) תפס ללא קרב את **אל-בטאני א-שרקי** [אורות] (12401290) במסגרת מבצע "ברק" שלב א.
21. 11 במאי 1948 - גדוד 53 בהרכב: שלוש פלוגות ועוד פלוגה מגדוד 52 ופלוגה מנפת "גרשון" מחטיבת גבעתי כבש את **בית דראס** (12001257) במסגרת מבצע "ברק" שלב א. לכוח ארבעה הרוגים ושישה פצועים.
22. 11 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד השמיני של חטיבת **הנגב** תפסה זמנית את **אל-סואפיר א-שמאליה** [כפר ורבורג] (12101247) במסגרת מבצע "ברק" שלב א.
23. 12 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) פוצצה את **ג'סר אקדוד** [גשר עד הלום] (11871323) במסגרת מבצע "ברק" שלב א.
24. 12 במאי 1948 - גדוד 54 (חטיבת גבעתי) תפס ללא קרב את **ברקה** [גן יבנה] (12161316) במסגרת מבצע "ברק" שלב א.

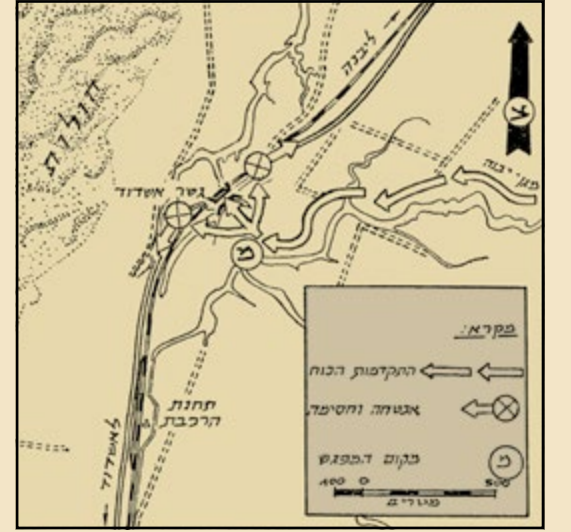
מבצע "ברק"

מטרתו של מבצע "ברק" - כחלק מתוכנית ד של מטכ"ל ההגנה - הייתה להשתלט על השטחים שיועדו למדינה היהודית ולבסס את השליטה בהם קודם עזיבת הבריטים את ארץ ישראל, ובטרם יפלוש אליה צבאות ערב. במסגרת המבצע, כבשה חטיבת גבעתי, יחד עם גדוד מחטיבת הנגב, אזורים נרחבים בין רחובות לבאר טוביה. בפתיחת המבצע, ב-11 במאי 1948, כבשו כוחות חטיבת גבעתי והגדוד השני של חטיבת הנגב, אשר עלה לשם כך צפונה, את הכפר **בשית** [עשרת] בהתקפה השנייה לאחר קרב קשה. באותו יום נכבש גם בית דראס, כ-4.5 ק"מ מדרום-מערב לבאר טוביה, ותושביו נמלטו לכיוון אקדוד [אשדוד]. הכפר הסמוך, אל-סואפיר א-שמאליה, נכבש ללא קרב. בשני הכפרים פוצצו כ-30 בתים, וסיוור שעבר בהם. לאחר נסיגת הכוחות מצא את הכפרים ריקים מתושביהם. בעקבות כיבוש אל-בטאני א-שרקי [צפונית לבאר טוביה, סמוך לבסיס חצור], ברחו מרבית תושביו.

מפת הקרב על בשית

מפת פיצוץ ג'סר אקדוד [גשר עד הלום]

ב-12 במאי פוצץ ג'סר אקדוד [גשר עד הלום] שנמצא על ציר ההתקדמות של צבא מצרים צפונה. בנקודה זו נעצר הטור המצרי כשבועיים לאחר מכן. באותו לילה נכבש גם הכפר **ברקה**, ששכן 3 ק"מ מזרחית לגשר. בשלב זה נקראה חטיבת גבעתי לסייע לחטיבת הראל במבצע "מכבי" (8-18 במאי 1948), שנערך בחזית המרכז בדרך לירושלים, ורק גדוד אחד נשאר באזור הדרום. בשל כך, תנופת המבצע נעצרה. בנוסף לחטיבת גבעתי פעלו כוחות מחטיבת הנגב. ב-12 וב-13 במאי נכבש הכפר ברייר מצפון-מזרח לעזה, ותושביו נמלטו לכיוון עזה. בעקבות כיבוש ברייר, נמלטו תושבי חליקאת וכאוכבה מערבה. באותו יום גורשו גם תושביהם של סומסום וג'ד הסמוכים. עד לפלישת הצבא המצרי, השתלטו כוחות ההגנה על רוב היישובים הערביים בחלקו הדרומי של הגוש המרכזי, בשטחים שנועדו למדינה היהודית, ונפתחו דרכי התחבורה בנגב. כיבושי ההגנה הבריחה גם תושבים של כפרים רחוקים מאזור הקרבות, ומאות פליטים הציפו את מג'דל [אשקלון].

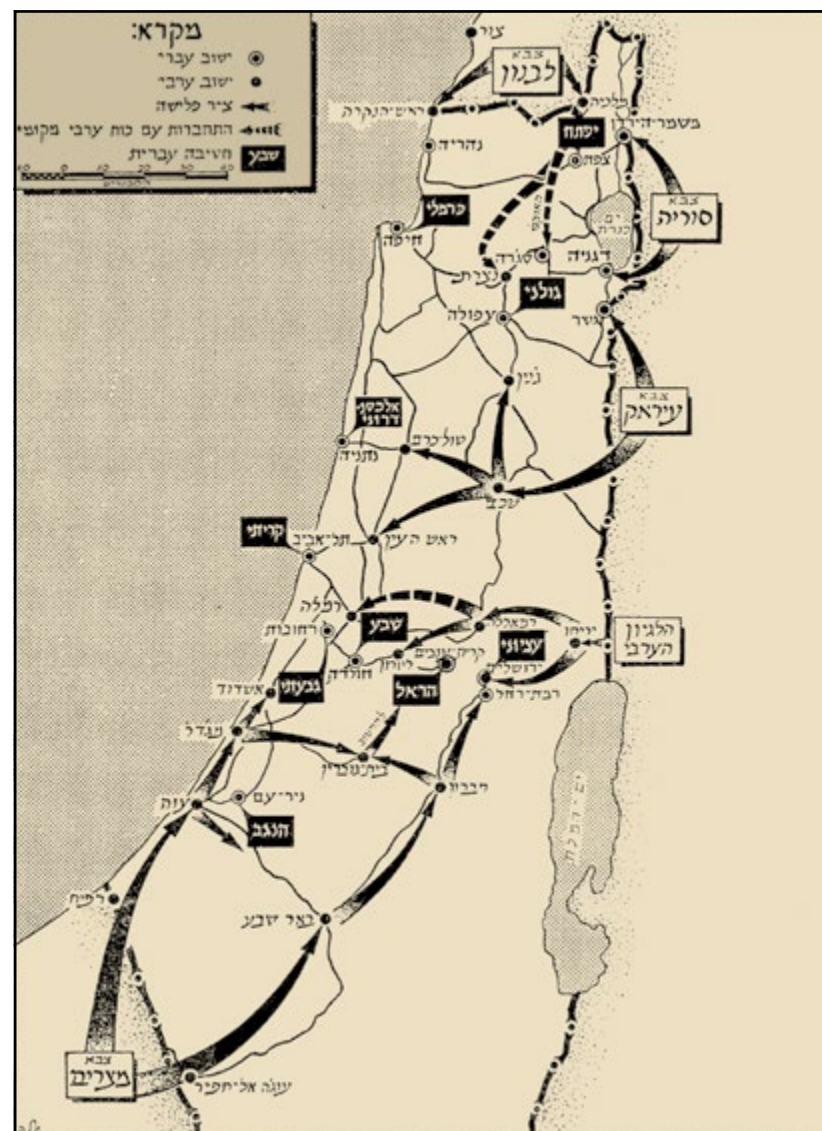
בלימת הצבא המצרי הייתה המאמץ העיקרי שעמד בפני צה"ל בשלב זה. לצורך כך, נכבשו כפרים ערביים נוספים ושופרו עמדות במרחב. הגם שצבא מצרים נבלם באזור גשר עד הלום, הרי נפילת קיבוץ ניצנים היוותה פגיעה מוראלית קשה ועמדה בסתירה להצלחות שהושגו בלחימה במרחב.

שיירה של משוריני גבעתי

- 36. 30 במאי 1948 - מבצע פשיטות של חטיבת גבעתי באֶסְדוּד [אשדוד] (11801293). במסגרתו פשטה פלוגה א מגדוד 54 על יחידות צבא מצרים מצפון לאסדוד; ופלוגה ג מגדוד 53 פשטה על יחידות צבא מצרים באזור תחנת הרכבת.
- 37. 3 ביוני 1948 - חטיבת גבעתי בהרכב: הגדוד השביעי מחטיבת הנגב (שתי פלוגות, פלוגת "חיות הנגב" ופלוגת ג'יפים), גדוד 54 (שתי פלוגות מגדוד 54 ופלוגה מגדוד 51), גדוד 57 (שלוש פלוגות אצ"ל) ופלוגה מוגברת מגדוד 53 נכשלה בכיבוש אֶסְדוּד (11801293). לחטיבה כ־50 הרוגים וכ־50 פצועים.

מפת מהלכי צבאות ערב בפלישתם לארץ ישראל

- 38. 3 ביוני 1948 - פלוגה מוגברת מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) כבשה זמנית את גבעה 69 (11951260) במסגרת מבצע "פלשת".
- 39. 5 ביוני 1948 - חטיבת גבעתי בהרכב: גדוד 51 בהרכב פלוגה מגדוד 51, פלוגה ג מגדוד 53 ופלוגה מגדוד 52; גדוד 57 (שלוש פלוגות) ועתודה (פלוגה מגדוד 55) כבשה את יבנה [יבנה] (12601416).
- 40. 6 ביוני 1948 - כוח פלוגתי מגדוד הפשיטה הממוכן (חטיבת הנגב), בפעולה ראשונה לאחר הקמת הגדוד, ארב לשריוניות מצריות מערבית לבית דָּרָאס (12001257).
- 41. 7 ביוני 1948 - חברי ניצנים, כוח מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) וכוח מגדוד הטירונים של חטיבה 8 נכשלו בהגנת הקיבוץ (נפילת היישוב) (11501265). בקרב היו 33 הרוגים, ו־109 חברי היישוב וחיילים נפלו בשבי צבא מצרים.
- 42. 8 ביוני 1948 - חטיבת גבעתי בהרכב: גדוד 52 והגדוד השביעי מחטיבת הנגב, עתודה חטיבתית בהרכב חמש פלוגות מהגדודים 51, 54, 55 ו־57 נכשלה בכיבוש אֶסְדוּד (11801293).
- 43. 8 ביוני 1948 - פלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) תפסה את גבעה 69 (11751260).
- 44. 8 ביוני 1948 - כוח מחטיבת גבעתי הגן על בית דָּרָאס (12001257).
- 45. 10 ביוני 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) נכשל בכיבוש ניצנים (11501265).

- 25. 15 במאי 1948 - גדוד 53 (חטיבת גבעתי) בהרכב: פלוגה ג ופלוגה נפתית כבש את אל־מע'אר (12901380) במבצע "דרור", במסגרת מבצע "ברק" שלב ב.
- 26. 18 במאי 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשה את אל־סנאפיר אל־ע'רביה (12201230).
- 27. 18 במאי 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשה את אל־סנאפיר אי־ש'ק'ה (12201231).
- 28. 18 במאי 1948 - פלוגה ב מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשה את אל־בטאני אל־ע'רבי (12101300).
- 29. 19 במאי 1948 - שתי מחלקות מפלוגה ב מגדוד 55 (חטיבת גבעתי) פשטו על אל־קביבה [כפר גבירול, רחובות] (12861447).
- 30. 20 במאי 1948 - כוח מחטיבת קריית כבש את אל־נבי רובין [פלמחים] (12401485).
- 31. 24 במאי 1948 - פלוגה מגדוד 52 ופלוגה מגדוד 55 תחת פיקוד גדוד 54 (חטיבת גבעתי) נכשלו בכיבוש אל־קביבה (12861447).
- 32. 27 במאי 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבש את אל־קביבה (12861450).
- 33. 27 במאי 1948 - פלוגה ג ומחלקה מפלוגה ד על גבי משוריניים מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) תפסו את מחנה ג'ולס (11901225).
- 34. 28 במאי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי פשט על ג'סר אֶסְדוּד (11871323).
- 35. 29 במאי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי הגן על מחנה ג'ולס (11901225).

מבצע "תינוק"

ילדים על גג עמדה בקיבוץ דורות

ומעמיסה על המשאבים הדלים. כמו כן הובן, כי אין טעם לסכן את חייהם של אלה שממילא אינם מועילים בקרב. מבצע "תינוק" היה הפעם הראשונה שבה פונו לא־לוחמים מיישובים שלא היו נתונים תחת אש. הפינוי נערך בלילות באופן הבא: בניצנים, בליל 16-17 במאי פונו רגלי הילדים והנשים, כאשר את התינוקות והטף נשא ההורים והחיילים על ידיהם עד מחצית הדרך לבאר טוביה, ומשם הם נישאו על־ידי אנשי המושב שבאו לקראתם; בהרטוב, בליל 16-17 במאי פונה כל היישוב ברגל עד כפר אוריה, ומשם ברכב לרחובות; מגזר פונו לא־לוחמים ב־17 במאי ברכב לרחובות; בליל 17-18 במאי נעשה הפינוי מנגבה בעזרת משוריניים, ועם הגיעם לגבעת ברנר נשלחה הודעה על כך לנגבה על־ידי יונת דואר; בליל המחרת פונו הילדים במשוריניים מהקיבוצים גלאון וגת; וב־19 במאי פינו המשוריניים את הילדים מכפר מנחם. כל פעולות הפינוי הסתיימו בהצלחה וללא תקריות.

מפת מבצע "תינוק"

מירה בן-ארי (משמאל) בעמדה בקיבוץ ניצנים

נפילת ניצנים

קיבוץ ניצנים שהשתייך לתנועת "העובד הציוני" עלה על הקרקע בחנוכה תש"ד (1943), ממערב לכביש החוף שבין אַסְדוּד [אשדוד] ובין מַגְדָל [אשקלון], כשהוא מבודד מיישובים יהודיים אחרים. בנובמבר 1947 צרו ערביי הסביבה מאסדוד, ממג'דל ומיישובים נוספים על ניצנים ועל הדרכים אליו. במאסר 1948 נפלו מפקד הנקודה ושלושה לוחמים במארב, שבו נפגעו גם כ-20 ערבים ומפקדם הבריטי. בשל החמרת המצב הביטחוני, שלחה חטיבת גבעתי - אשר הקיבוץ היה במרחב אחריותה - חיילים לתגבור. ב-19 באפריל ניסה כוח ערבי גדול (כ-5,000 איש) לכבוש את ניצנים, ולאחר 24 שעות של התקפה מלווה בהפגזה, ההתקפה נהדפה. מטוס של חיל האוויר "הוריד" תחמושת ותרופות הכרחיות.

ב-16 במאי התקבלה ההחלטה לפנות את ילדי הקיבוץ כחלק ממבצע "תינוק". ילדי ניצנים פונו בזרועות חברי הקיבוץ והחיילים עד למחצית הדרך לבאר טוביה; משם נטלו אותם חיילים ותושבים לבאר טוביה, וההורים חזרו להגן על הקיבוץ.

לאחר פלישתם של צבאות ערב - בדרכו צפונה, "התעלם" הצבא המצרי מניצנים. אולם, לאחר שנבלם מזרעם לאסדוד ב-1 ביוני, פנו יחידותיו להרחיב את שליטתן במרחב שמדרום לנחל לכיש. ניצנים, שהיה מאחז ישראלי בעורפו, היה למטרה להתקפה. ביישוב היו 141 לוחמים, מתוכם 67 חברי הקיבוץ ו-74 חיילי חטיבת גבעתי. מולם נערך הגדוד המצרי התשיעי, שכלל בין היתר מחלקת טנקים קלים ופולגת משוריניים. כוח זה קיבל סיוע מגדוד תותחי 25 ליטראות, מסוללת תותחי נ"ט וממטוסי קרב.

הרעשת הקיבוץ החלה בחצות של ליל 6-7 ביוני 1948. בבוקר, בשעה 06:00, התחילה ההתקפה הקרקעית. כל המשק הופגז בארטילריה, והעמדות פוצחו בזו אחר זו על ידי תותחי הנ"ט, אולם ניסיון הפריצה המצרי מצפון-מערב נהדף. סמוך לשעה 11:00 ניסו המצרים לפרוץ שנית בסיוע הטנקים. מול הטנקים עמד בעמדת "המכלים" מטול הפיאט' היחיד במשק, שאמנם הצליח לבלום תחילה את הפורצים, אך מיד לאחר מכן יצא מכלל שימוש. בירי מרחוק נפלו 12 מ-18 מגיני "המכלים", וששת הנותרים נשארו פצועים בשטח. הגבעה נכבשה בידי המצרים.

השלב השני של ההתקפה החל: כוח מצרי חדר לשטח המשק, והמגינים נסוגו לגבעת חדר האוכל. עם התגברות הלחץ בשעות אחר הצהריים, נסוגו לעבר "הארמון". בשלב זה נשלחו שלושה מברקים למטה חטיבת גבעתי, שהודיעו כי המצרים בחצר, התחמושת אזלה והמצב נואש. המגינים ניסו לפרוץ דרומה דרך הפרדס, אך זה נתפס כבר בידי המצרים. בניסיון הפריצה היו אבדות רבות, והנותרים שבו לגבעת "הארמון".

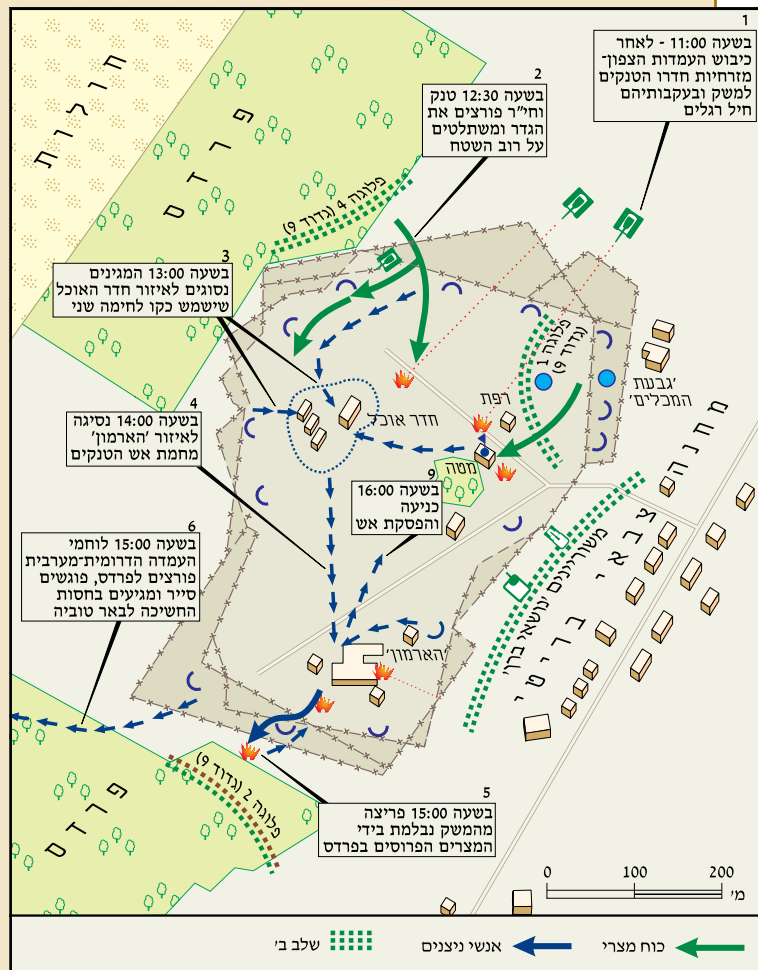
הקרב נראה אבוד, ותגבורת לא הגיעה; כדי לא ליפול בידי האויב, נעשה ניסיון שני לפרוץ מהקיבוץ דרומה דרך הפרדס, אולם זה הוחזק בידי האויב, והמתפרצים סבלו אבדות כבדות. ניסיון נוסף נעשה על ידי מפקד היישוב, אברהם שוורצשטיין, שהחליט לצאת ולדבר עם המצרים. הוא נורה, אך המשיך להתקדם לעברם, ואילו הצטרפה מירה בן-ארי. כשהתקרב אברהם שוורצשטיין אל הקצינים המצרים, נורה ונפל. מירה ירתה ברובה, ונורתה גם היא. בשלב זה כבשו המצרים את "הארמון" והלוחמים שונתרו, במספר, נלקחו בשבי והובלו בתהלוכת ניצחון דרך מג'דל.

רק שלושה מלוחמי העמדות המערביות הצליחו להימלט ולהגיע לקווי גבעתי. 33 ממגיני ניצנים נפלו בקרב; 15 חברי הקיבוץ והשאר לוחמי גבעתי. מטה החטיבה לא ידע עד לשעות הערב את אשר עלה בגורל ניצנים, והרמז על נפילת הקיבוץ התקבל משידורי האויב.

ההפוגה נראתה באופק, ובין יתר התוכניות הייתה גם זו: שחרורו של קיבוץ ניצנים. לא ערכו הטקטי בלבד הכריע בשיקול; גבעה 69 כשלעצמה הייתה חסימה יעילה למדי בדרך לאסדוד, אולם הכריעו השיקול המוראלי והחשש "פן תעלזנה". באוקטובר 1948, עם נסיגת המצרים דרומה בעקבות מבצע "יואב", שוחרר ניצנים. בתום המלחמה חזרו מגיני הקיבוץ מהשבי המצרי. היישוב הוקם מחדש, הפעם ממזרח לכביש החוף.

ההפוגה נראתה באופק, ובין יתר התוכניות הייתה גם זו: שחרורו של קיבוץ ניצנים. לא ערכו הטקטי בלבד הכריע בשיקול; גבעה 69 כשלעצמה הייתה חסימה יעילה למדי בדרך לאסדוד, אולם הכריעו השיקול המוראלי והחשש "פן תעלזנה". באוקטובר 1948, עם נסיגת המצרים דרומה בעקבות מבצע "יואב", שוחרר ניצנים. בתום המלחמה חזרו מגיני הקיבוץ מהשבי המצרי. היישוב הוקם מחדש, הפעם ממזרח לכביש החוף.

ההפוגה נראתה באופק, ובין יתר התוכניות הייתה גם זו: שחרורו של קיבוץ ניצנים. לא ערכו הטקטי בלבד הכריע בשיקול; גבעה 69 כשלעצמה הייתה חסימה יעילה למדי בדרך לאסדוד, אולם הכריעו השיקול המוראלי והחשש "פן תעלזנה". באוקטובר 1948, עם נסיגת המצרים דרומה בעקבות מבצע "יואב", שוחרר ניצנים. בתום המלחמה חזרו מגיני הקיבוץ מהשבי המצרי. היישוב הוקם מחדש, הפעם ממזרח לכביש החוף.

אנשי גדוד 52

- 46. 10 ביוני 1948 - פלוגה ב מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) נכשלה בהגנה על גבעה 69 (11751260). לכוח 20 הרוגים, פצועים רבים ושבוים.
- 47. 11 ביוני 1948 - פלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) כבשה את ג'וליס (11731212).
- 48. 11 ביוני 1948 - כוח ג'יפים מחטיבת הנגב ופלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבשו את יאסור [חצור] (12601305).
- 49. 11 ביוני 1948 - גדוד 58 (חטיבת גבעתי) כבש את אל-בטאני אל-ערבי (12101295).
- 50. 12 ביוני 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) תפסה את משלט 113.

שלב ד - מ-11 ביוני עד 19 ביולי 1948

כחלק מקרבות "עשרת הימים", נערך מבצע "אניפאר" (8-15 ביולי 1948) כנגד הצבא המצרי באזור רצועת הניתוק - כביש הרוחב בין מג'דל [אשקלון] לבית גוברין (כיום כביש 35). חטיבת גבעתי כבשה כפרים ערביים באזור אל-מסמיה [צומת ראם] וקסטניה [צומת מלאכי], ובכך יצרה שטח רצוף בשליטה ישראלית עד היישובים קדימה וכפר מנחם, שהיו מנותקים. כמו כן נכבשו משלטי עבדס מצפון לנגבה. התקפת צבא מצרים על נגבה והתקפות-הנגד של המצרים על משלטי עבדס ועל מקומות נוספים שנכבשו על ידי צה"ל - נהדפו.

- 51. 8 ביולי 1948 - גדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגן על בית דראס (12001257) כנגד כוחות סודאניים תחת פיקוד צבא מצרים. לכוח ארבעה הרוגים.
- 52. 9 ביולי 1948 - כוחות מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשו את תל אל-תראם [ערוגות] (12861260) במסגרת מבצע "אניפאר".
- 53. 9 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את קסטניה (12751275) במסגרת מבצע "אניפאר".
- 54. 9 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את אל-מסמיה (12991295) במסגרת מבצע "אניפאר".
- 55. 9 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) כבשה את משלט עבדס [מצפון לנגבה] (12161207) במסגרת מבצע "אניפאר". בהגנה על המשלט ב-10 ביולי נהרגו תשעה ונפצעו כ-50 חיילים.
- 56. 8-12 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנה על ג'וליס (11731212) מפני התקפת כוחות סדירים למחצה של צבא מצרים, במסגרת מבצע "אניפאר".
- 57. 9-12 ביולי 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) הגן על עבדס (12161207) במסגרת מבצע "אניפאר".
- 58. 10 ביולי 1948 - כוחות מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) תפסו את אל-ג'לדיה [דרומית לתימורים] (12601222) במסגרת מבצע "אניפאר".

מטה גדוד 53

59. 13 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי הגן על ברקה (12161316) במסגרת מבצע "אנפאר".

60. 13-14 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 54 בסיוע כוח ג'פים מפלוגה ב (חטיבת גבעתי) כבשה את משלט 105 (11901205) במסגרת מבצע "אנפאר". לכוח ארבעה הרוגים ו-12 פצועים.

61. 15 ביולי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי הגן על אל-בטאני אל-ע'רבי (12101295) מפני התקפה של פלוגה מצרית ושריוניות.

62. 17 ביולי 1948 - פלוגה ג וכוח חבלנים מגדוד 55 (חטיבת גבעתי) פשטו על אסדוד (11801293). לכוח הרוג, נעדר וחמישה פצועים.

שלב ה - מ 19 ביולי עד סוף המלחמה

לאחר נסיגת צבא מצרים משפלת החוף לתוככי רצועת עזה כתוצאה ממהלכי מבצע "יואב" (15-22 באוקטובר 1948), תפסה חטיבת גבעתי את המרחב שהיה בשליטה מצרית מאז ראשית יוני 1948.

63. 23 בספטמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את חמאמה [ליד ניצן] (11151224).

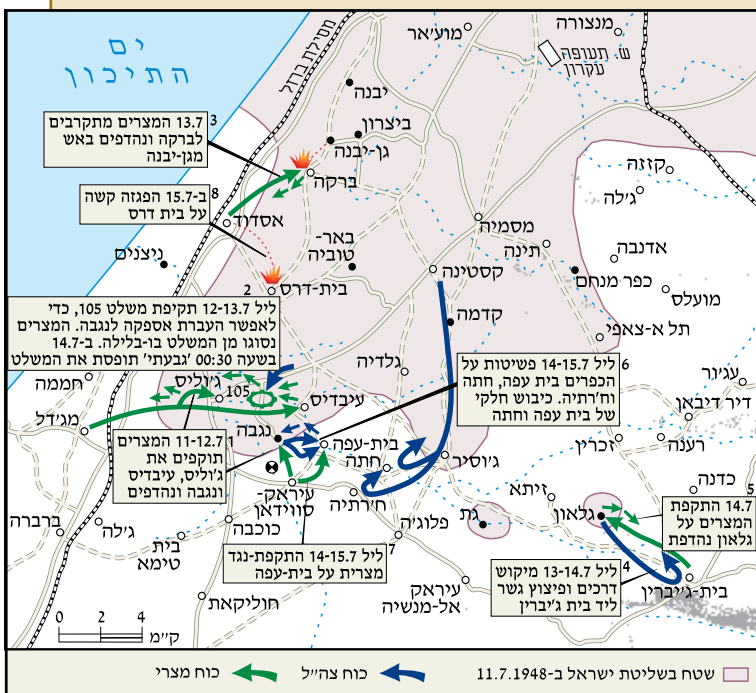
64. 27 באוקטובר 1948 - כוח סיירים (חטיבת גבעתי) תפס את גבעה 69 (11751260).

65. 27 באוקטובר 1948 - יחידת "שועלי שמשון" (חטיבת גבעתי) תפסה את ניצנים (11501265).

66. 27 באוקטובר 1948 - יחידות ממחוז השפלה (חטיבת גבעתי) תפסו את אסדוד (11801293).

מבצע "אנפאר", 8-15 ביולי 1948

מבצע "אנפאר" כנגד הצבא המצרי באזור רצועת הניתוק - כביש הרוחב בין מג'ל [אשקלון] לבית ג'ברין (כיום כביש 35) - נכלל במסגרת קרבות "עשרת הימים". שם המבצע הוא קיצור של המילים אנטי-פארוק, מלך מצרים באותה העת.

מפת מבצע "אנפאר"

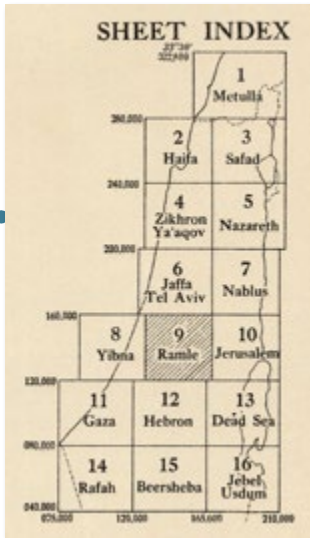
בשלב הפלישה, הצליח הצבא המצרי להשתלט על כביש הרוחב שבין מג'ל ובית ג'ברין, ובכך ניתק את הנגב ממרכז הארץ. לקראת תום הפוגה הראשונה תכנן צה"ל לפרוץ את הדרך לנגב, אולם הצבא המצרי הקדים אותו, וכבר ב-8 ביולי (יממה לפני המועד הרשמי של תום הפוגה) תקף את עמדותיהן של חטיבת גבעתי וחטיבת הנגב, כדי להרחיב את השטח שבשליטתו. הצבא המצרי הצליח לכבוש משלטים מדרום לכביש, באזור כאוכבה [כוכב מיכאל] וחליקאת, אך נכשל בניסיונות לכבוש את השטח מצפון לכביש, בג'ולס ובבית זראס [ממזרח לניצנים].

במבצע, שונפתח ב-8 ביולי ונמשך בשני שלבים עד 15 ביולי, כבשה חטיבת גבעתי מספר כפרים ערביים באזור מסמיה [צומת ראם] וקסטינה [צומת מלאכי], ובכך יצרה שטח רצוף בשליטה ישראלית עד היישובים קדימה וכפר מנחם, שהיו עד אז מנותקים. כמו כן נכבשו משלטי עבד'ס מצפון לנגבה (ובכך הוסר האיום המצרי מעל נגבה), והתקפת המצרים על הקיבוץ עצמו נהדפה. כנגד, תקפו המצרים את היישובים המבודדים בגזרה: גלאון במזרח ובארות יצחק במערב, אך ללא הצלחה.

מבצע "אנפאר" הביא לייצוב קו החזית מול הצבא המצרי ברצועת הניתוק. הקרבות נמשכו בימים הבאים במסגרת מבצע "מוות לפולש".

מפה 9 רמלה

מפת רמלה מקיפה את זירת הקרבות האינטנסיבית ביותר במלחמת העצמאות; כחמישית מקרבות המלחמה נערכו בתחומיה. במהותה זו מפת הקרב על הדרך לירושלים והרחקת האיום מתל-אביב, ובתחומה נכללים הערים והיישובים הכפריים במזרח גוש דן, הערים הערביות הגדולות לוד ורמלה, יישובים יהודיים וערביים רבים, וצוואר הבקבוק בדרך לירושלים - לטרון ובאב אל-ואד [שער הגיא]. מאות התנגשויות וקרבות שהתרחשו במרחב מעידים על חשיבותו האסטרטגית לשני הצדדים. ההגנה, הפלמ"ח והאצ"ל -

ובהמשך צה"ל - השקיעו כוחות ומשאבים רבים למנוע את ניתוקה של ירושלים משפלת החוף. תחילה אופיינה הלחימה במרחב, כמו במרבית הארץ, בהגנה על שיירות בדרכן ליישובים יהודיים מבודדים. בהמשך, ערכו כוחות ההגנה וצה"ל מספר מבצעים גדולים, מן הבולטים במלחמה, ובהם המבצע הראשון בסדר גודל על-חטיבתי - "נחשון" בראשית אפריל 1948, והמבצע הראשון בסדר גודל על-חטיבתי - "דני", ביולי 1948. זירת קרבות מרכזית שבה התנגשו כוחות ההגנה וצה"ל עם הלגיון הערבי הייתה משטרת לטרון; זו, למרות קרבות עזים במספר מבצעים ונפגעים רבים, נותרה בידי הירדנים עד ליוני 1967. בדרומה ובמערבה של המפה נערכו קרבות במרחב רחובות-בית שמש, שהיה מאוכלס בתחילת המלחמה ביישובים ערביים רבים, וחלק מהקרבות על דרך תל-אביב-לוד. כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת אלכסנדרוני, חטיבת קרייתי, חטיבת גבעתי, חטיבת עציוני, חטיבה 7, חטיבה 8, חטיבת הראל וחטיבת יפתח, וכוחות אצ"ל ולח"י. המבצעים והקרבות העיקריים שהתנהלו במרחב הם: שיירת הל"ה, ההגנה על בית קק"ל בבית דג'ן, שיירת נבי דניאל, שיירת חולדה, "נחשון", דיר יאסין, "יבוסי", "חמץ", "מכבי", "בן נון א", "ברק", "בן נון ב", קרבות על גבעת הרדאר, "יורם", "אנ-פאר" (אנטי-פארוק), "דני", "ההר", "יקב".

בדרך ללוד. במסגרת מבצע "דני"

מפת קרבות מלחמת העצמאות

(כחות קרקע)

RAMLE

1:100,000 PALESTINE

שומר

PALESTINE GRID

SHEET 9

Refer to this Map as 1:100,000 PALESTINE Sheet 9 Ramle

Table with 3 columns: Corner, Latitude, Longitude. Values for N.W., S.W., N.E., S.E. corners.

SHEET INDEX

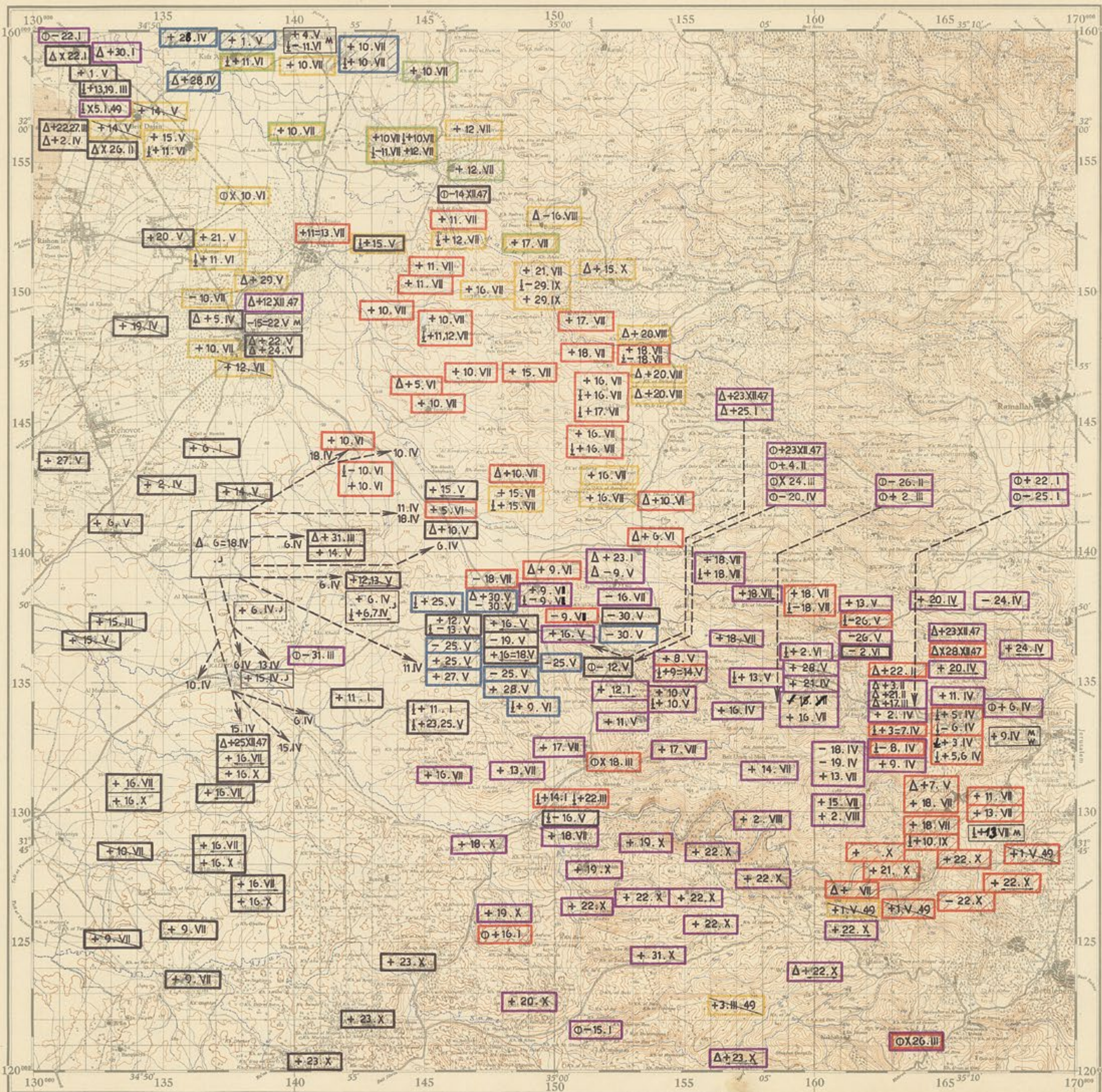
Grid index table showing sheet numbers and names for a 10x10 grid area.

MAGNETIC VARIATION: At the centre of this sheet Magnetic North (1964) is 1° 40' E of True North...

Table for giving a grid reference on this sheet, showing coordinates for point AL BARRIYA.

REFERENCE

- List of symbols and line styles for various features: First Class Road & Bridge, Second Class Roads, Other Roads, Track, Railway & Station, International Boundary, District Boundary, Sub-District Boundary, Wall & Bridge, Cliff, Village, Convent or Church, Minaret, Water Tower, Tank, Ruin, Spring, etc.

- Legend for military units: הכוח: חטיבת גולני, חטיבת כרמלי, חטיבת אלכננרונים, חטיבת קריחי, חטיבת נבעתי, חטיבת צעירי, חטיבת 7, חטיבת 8, חטיבת עוזר, חטיבת הרצל, חטיבת יפתח, חטיבת הנגב, פקידה שרצופה ע"י גרדוי נחשון (במסגרת), אציל, להי.

- Legend for symbols: סוג הפעולה: פעולה במגמת כבוש מוטנה במלבן ללא מסמן נוסף, פעולה חגבה, פטישה, התקלה, כבוש זמני, תופשה ללא קרב.

- Legend for locations: תוצאות: פעולה שהשיגה מנצחה, פעולה שלא השיגה מנצחה, פעולה שהשיגה מנצחה חלקית, הזמן: התאריך סופן בתוך המלבן, אי-סופן שנה מורה שנת 1948, פעולה שנמשכה מתאריך עד תאריך, פעולה שתורו עליה בתאריכים שונים.

- Legend for terrain: המקום: מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה.

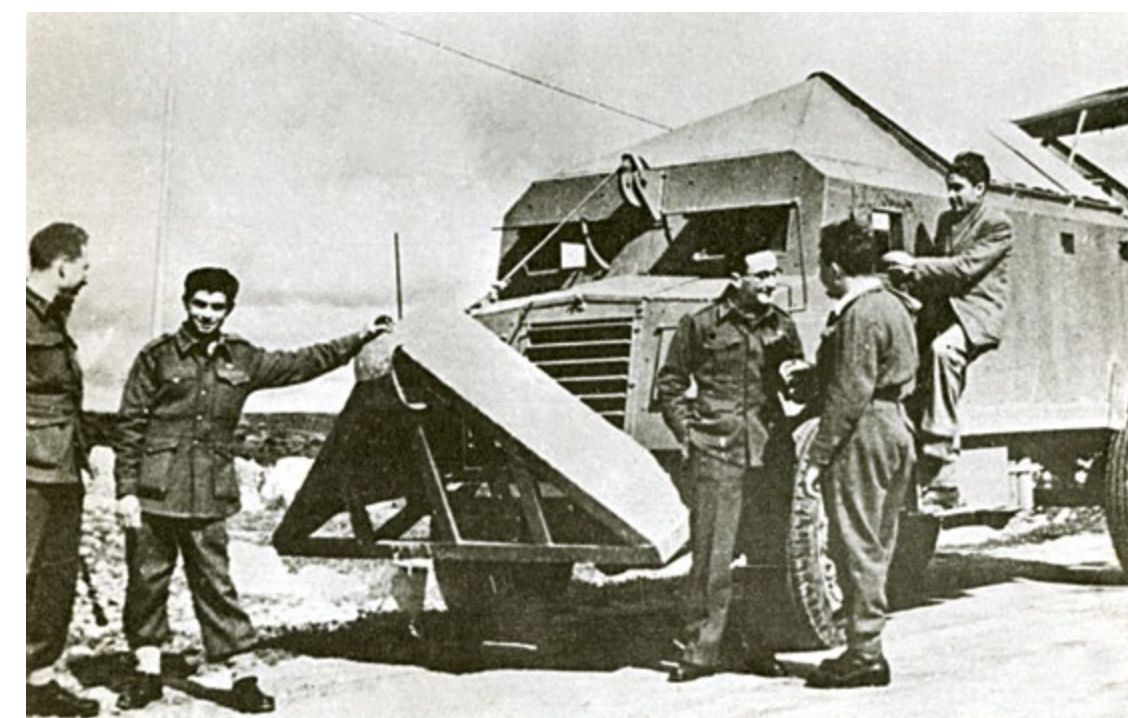
ה"פורמנים" מלווי השיירות

17. 26 בדצמבר 1947 - שלושה הרוגים ושמונה פצועים בהתקפות על שיירות ליד **אליקסטל** [מעוז ציון, מבשרת ציון].
18. 27-28 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד השישי** (פלמ"ח) פשט על **יאלו** (15201370) והשליך רימונים אל שני מבנים.
19. 28 בדצמבר 1947 - כוח מגדוד מוריה (גדוד 61) בפיקוד אפרים לוי (חטיבת **עציוני**) פשט על **בית סוריכ** (16451365).
20. 1 בינואר 1948 - כוח **מהגדוד החמישי** (פלמ"ח) פשט, בהצלחה חלקית, באזור **בית קק"ל ליד בית דגן** [בית דגן] (13301575).
21. 6 בינואר 1948 - כוח מחטיבת **גבעתי** תפס את **תחנת השידור בנען** (13701440).
22. 11 בינואר 1948 - תושבי **כפר אוריה**, מחלקה מגדוד 52 ומחלקת העתודה הגדודית שהוחשה לעזרה (חטיבת **גבעתי**) הגנו על היישוב (14501333). לכוח שלושה הרוגים.
23. 11 בינואר 1948 - כוח מגדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) נתקל ב**ח'בת בית פאר** [ליד טל שחר] (014201342) בדרכו לתגבר את כפר אוריה הנצור.
24. 12 בינואר 1948 - כוח **פלמ"ח** כבש זמנית את משלטי **באב אל-ואד ובית מחסיר** [בית מאיר] (15301350).
25. 14 בינואר 1948 - תושבי **הרטוב** וכוח פלוגתי מעורב של אנשי חי"ש וחי"ם (חטיבת **עציוני**) הגנו על המושבה (15001304). לכוח הרוג אחד.
26. ליל 14-15 בינואר 1948 - מחלקה מעורבת של חי"ש ופלמ"ח - שכונתה לאחר מכן הל"ה - יצאה להעביר אספקה לגוש עציון, אך חזרה בלא שהגיעה ליעדה. בלילה הבא (15-16 בינואר) יצאה שוב המחלקה, בפיקוד דני מס. שלושה מאנשיה חזרו בשל פציעה של אחד מהם, ושאר 35 הלוחמים התגלו בדרכם, התבצרו על גבעה סמוכה לכפר **צוריף**. עד למחרת אחרי הצהריים נהרגו כולם בידי כוחות גדולים של ערבים מהסביבה, בהובלת אברהים אבו דאיה, ממפקדי ג'האד אל-מקדס. לפי אחד המקורות, היו לערבים בקרב 17 הרוגים ו-40 פצועים. לפי מקורות אחרים, מספר האבדות היה פחות.
27. 17 בינואר 1948 - נערך קרב בין כוח משולב של שלוש מחלקות חי"ש ופלמ"ח, בפיקוד סמג"ד **מוריה** (61), צבי סיני, שיצא לחפש את המחלקה שיצאה לגוש עציון (הל"ה). הכוח התקדם בשטח פתוח באזור **בית ג'מאל** (14801250), נתקל בלוחמים ערבים והתפתח קרב שבו ספג הכוח הרוג אחד, והרג כנראה כעשרה מכוח האויב.
28. 18 בינואר 1948 - שיירה הותקפה על-יד **אליקסטל**. חבר קיבוץ מעלה החמישה. שני מלווים נהרגו ושבעה נפצעו.
29. 22 בינואר 1948 - כוח של מלווי שיירות בטנדר נוטרים נתקל ב**דרך יאזור-יפו** (13101597). בקרב נהרגו שבעה נוטרים, ובהם אליהו (אליק) שמיר (אחיו של הסופר משה שמיר). המשאיות שליווה הטנדר הצליחו להגיע ליעדן או לחזור. הנופלים הונצחו בשם המושב משמר השבעה.
30. 22 בינואר 1948 - בתגובה להרג השבעה, הציב כוח **מהגדוד החמישי** (פלמ"ח) מארב לשני אוטובוסים ושתי משאיות והרג כ-20 ערבים באזור **יאזור** (13171594). כלילות הבאים נערכו עוד ארבע התקפות על בתי יאזור, שבהן נפגעו קרוב ל-20 מבנים.
31. ליל 22-23 בינואר 1948 - שתי כיתות מגדוד 61 (חטיבת **עציוני**) פשטו על בית הקפה של אבו ג'ורג' סמוך לכפר **אליקסטל** (16351335) ופוצצו שני מבנים. בנסיגה נהרג איש הש"י, אברהם הויזמן.

עיקר הלחימה בשלב זה הייתה לאורך הכביש המחבר את תל-אביב עם ירושלים. הפעולות ההתקפיות נועדו לפגוע בערבים שביצעו את המארבים ולשפר את השליטה המבצעית של היישוב העברי על מרבית חלקי הכביש. זאת, כדי למנוע תקריות נוספות וכהכנה ליום שלאחר תום המנדט הבריטי.

1. 7 בדצמבר 1947 - נוסעת נהרגה בירי על שיירה לירושלים.
2. 8 בדצמבר 1947 - בכיר ההגנה, יהושע גלוברמן, נהרג מירי על שיירה ליד **לטרון** בדרכו חזרה מירושלים לתל-אביב, שם עמד לקבל את הפיקוד על חטיבת גבעתי שזה עתה הוקמה. לאחר הקמת צה"ל, הוענקה לו לאחר מותו דרגת אלוף.
3. 9 בדצמבר 1947 - כוח **אצ"ל** פשט על **יאזור** [אזור] (13171594).
4. 11 בדצמבר 1947 - שיירה יהודית הותקפה ליד **יאזור** (13171594). אדם אחד נהרג וארבעה נפצעו. בתגובה, תקף ה**אצ"ל** שוב את הכפר עוד באותו היום.
5. 12 בדצמבר 1947 - כוח מגדוד "המטה" (פלמ"ח; לימים, בחטיבת **הראל**) פשט על מוסך **ברמלה** ופוצץ אותו (13851480).
6. 14 בדצמבר 1947 - מחלקה מגדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) הותקפה בשיירה **לבן שמן** (14701537). לכוח 13 הרוגים.
7. 19 בדצמבר 1947 - כוח מהגדוד החמישי (פלמ"ח; לימים, חטיבת **הראל**) פשט על בסיס תוקפי שיירות ב**באב אל-ואד ודיר איוב** [דרומית למבוא חורון] (15201370).
8. 20 בדצמבר 1947 - כוח מחלקתי מהפלוגות א ו-ב בגדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) פשט על **קזאזה** [מצפון לתירוש] (13831320) בתגובה לרצח של איש הש"י, יוסף טייטלבוים ("אבו איסמעיל").
9. ליל 20-21 בדצמבר 1947 - כוח מהגדוד השישי (פלמ"ח, לימים, חטיבת **הראל**), שהוצב בקריית ענבים, פשט על **דיר איוב** ופוצץ שלושה בתים.
10. 21 בדצמבר 1947 - שלוש שיירות הותקפו בקרבת **יאזור** (13171594). הרוג אחד ושמונה פצועים.
11. 23 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד השישי** (פלמ"ח) פשט על **בית סוריכ** (16451365).
12. 23 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד השישי** (פלמ"ח) פשט על **דיר איוב** (15201370).
13. 23 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד השישי** (פלמ"ח) פשט על **יאלו** [פארק קנדה] (15201370).
14. 23 בדצמבר 1947 - כוח **מהגדוד החמישי** (פלמ"ח) הגן על שתי שיירות שהותקפו ורדף אחר התוקפים ב**באב אל-ואד** [שער הגיא] (15251355).
15. 25 בדצמבר 1947 - כוח מגדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) פשט על **קזאזה** (13831320).
16. 26 בדצמבר 1947 - שלושה הרוגים ושישה פצועים בהתקפה על שיירה בדרכו מהרטוב לירושלים, סמוך ל**באב אל-ואד**.

פורץ מחסומים: משוריין עם התקן לפריצת מחסומים

עבד אל־קאדר אל־חוסני מפקד הכוחות הערביים ואנשיו

32. 22 בינואר 1948 - מחלקה מהגדוד החמישי (פלמ"ח) שליוותה שיירת אספקה נתקלה בדרכה מירושלים לתל־אביב ליד אל־קסטל (16351335). אליה הצטרפו אחרי ההיתקלות שני משוריינים בריטיים אשר חיפו על המשך תנועתה. הרוג אחד לכוחותינו.
33. 25 בינואר 1948 - מחלקה בת 16 לוחמים מהגדוד השישי (פלמ"ח) יצאה מקריית ענבים, נתקלה ונכנסה לקרב ליד אל־קסטל (16351335) מול כוח של ערבים מהאזור שהסתייע בתגבורת מבית סוריק בפיקודו של עבד אל־קאדר אל־חוסייני (כ־250 איש). שתי כיתות ויחידת נוטרים יצאו לתגברם, אך לפני כן הגיעו שני משוריינים בריטיים שחיפו על נסיגת הערבים. עשרה הרוגים לכוחותינו.
34. 25 בינואר 1948 - כוח פלמ"ח פשט על דיר איוב (15201370).
35. 27 בינואר 1948 - מחלקה מהגדוד החמישי (פלמ"ח) פשטה על יאזור (13171594).
36. 30 בינואר 1948 - כוח מהגדוד החמישי (פלמ"ח) פשט על יאזור (13171594), בוצעו שלוש פשיטות בהפרש של שעה זו מזו.
37. 2 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד החמישי (פלמ"ח) פשט על יאזור (13171594), פוצץ בניין בגבול הדרומי של הכפר, ושלושה הוצתו.
38. 3 בפברואר 1948 - כוח פלמ"ח פשט על אל־קסטל (16351335).
39. 3 בפברואר 1948 - שיירה עם מלווים מכוח פלמ"ח הותקפה מהמארב ליד המשאבה בדיר איוב (15251355), אך המשיכה בדרכה.
40. 9 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד החמישי (פלמ"ח) תקף מכונית ערבית במבואות יאזור.
41. ליל 12-13 בפברואר 1948 - גדוד 53 (חטיבת גבעתי) בהרכב שלוש פלוגות מוקטנות פשט על יאזור במסגרת מבצע "יונה". בריבזמן, פשטו אנשי חטיבת קריית יעקב על אבו כביר, וכוח מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשט על שכונת ג'בליה [גבעת עלייה] ביפו. רוב מטרות המבצע לא הושגו.
42. 17 בפברואר 1948 - כיתה מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבשה את ח'רבת בית פאר (014201342).
43. 20 בפברואר 1948 - מחלקת פלמ"ח, בפיקוד נחום אריאלי, פשטה על מרכז יאזור ופוצצה מספר מבנים. כ־15 ערבים נהרגו. בקרב נהרג לוחם וארבעה נפצעו.
44. 21 בפברואר 1948 - כוח מהגדוד החמישי (פלמ"ח) פשט על בית נקובא (16201345) ופוצץ את בית הבאר של הכפר.
45. 26 בפברואר 1948 - שיירה עם מלווים מכוח פלמ"ח הותקפה ליד המשאבה בסאריס [שורש] (15881340). לכוו שני הרוגים ו־13 פצועים.
46. 26 בפברואר 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) פשטה על בית אבו ג'בן בסביבות בית דג'ן [בית דגן] (13301555).
47. 29 בפברואר 1948 - משוריינים שליוו שיירה שהותקפה בבאב אל־ואד ירו על אוטובוס ערבי ונהרגו כ־15 מנוסעיו.
48. ליל 29 בפברואר - 1 במארס 1948 - הגדוד השישי (פלמ"ח) נכשל בפשיטה על סאריס [שורש] (15701340). שלושה נהרגו, וחמישה נפצעו.
49. 2 במארס 1948 - כוח פלמ"ח נתקל ליד המשאבה דרומית לסאריס (15901340).
50. 8 במארס 1948 - מחלקה מוגברת מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) פשטה והשמידה את הריסות בית אבו ג'בן (13301555).
51. 12 במארס 1948 - שיירה הותקפה למרגלות אל־קסטל.

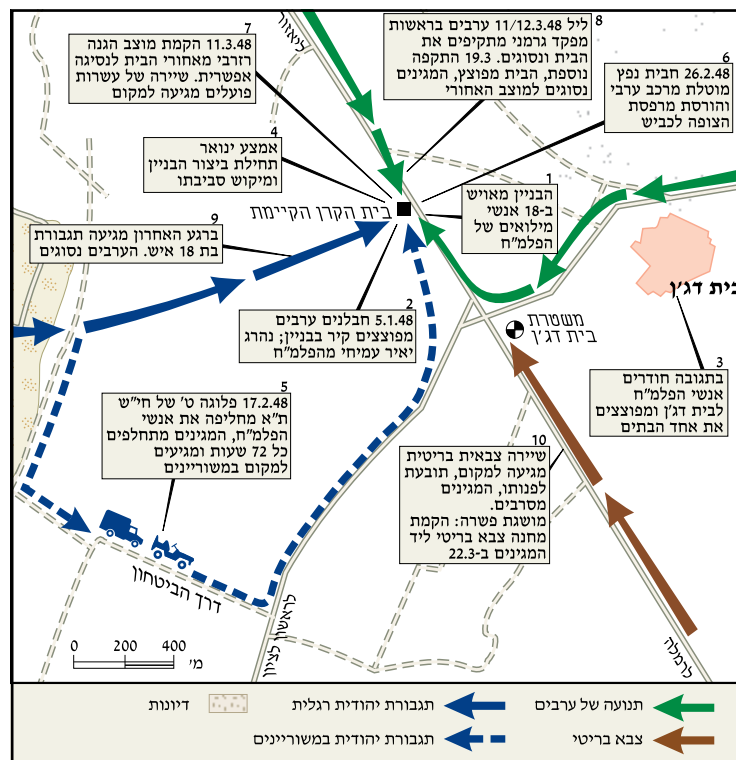
52. 13 במארס 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) הגנה על בית קק"ל ליד בית דג'ן [בית דגן] (13301575).
53. 15 במארס 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את שדה התעופה תל נוף (13301375).
54. ליל 16-17 במארס 1948 - כיתה מוגברת מהגדוד השישי (פלמ"ח) פשטה על אל־קסטל (16351335) ופוצצה שני בתים. מפקד הכוח, גדעון פלאי, בנה הבכור של קריית ענבים, נהרג מפליטת כדור מנשקו.
55. 18 במארס 1948 - כוח מחטיבת עצינוני נתקל ליד אשווע (15121320).
56. 18 במארס 1948 - עשרה הרוגים בהתקפה של כוח מג'האד אל־מקדס על שיירה מהרטוב לירושלים. משוריין אחד הושמד. בעקבות האירוע פסקה התחבורה להרטוב.
57. 19 במארס 1948 - מחלקה מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) הגנה על בית קק"ל ליד בית דג'ן (13301575).
58. 21 במארס 1948 - התקפה של ערביי הסביבה שעיקרה ירי מנגד על מחצבת צובא [צובה], על ארזה ועל מוצא עילית. בקרבות נהרגו שלושה, ונפצעו שבעה.
59. 22 במארס 1948 - תושבי הרטוב וכוח מחטיבת עצינוני הגנו על המושבה (15001304). הרוג אחד ושני פצועים.
60. 22 במארס 1948 - כיתה מוגברת מתוך הכוח בבית קק"ל, שהשתייך לגדוד 51 (חטיבת גבעתי), פשטה על "הבית הירוק" בסביבות בית דג'ן (13101560).

הגנת בית קק"ל - בית דג'ן

בית הקרן הקיימת (בית קק"ל) היה בניין ערבי בודד בן שלוש קומות, ששכן מדרום־מערב לצומת בית דג'ן [בית דגן], 650 מ' מבניין המשטרה הבריטית, הטיגרט, הצמוד לצומת. הבניין נרכש על־ידי קק"ל בתקופת המרד הערבי (1936-1939). מסוף 1947 הוא שימש כעמדה לאבטחת התנועה היהודית במרחב הצומת, ומילא תפקיד חשוב במאבק על התחבורה לדרום הארץ ולירושלים.

בשלב הראשון של מלחמת העצמאות הותקף הבניין פעמים רבות על־ידי ערביי הסביבה, שהשתמשו באמצעים שונים כדי לפגוע במגינים ולהרוס את המבנה. בתחילת ינואר 1948, בחסות גשם עז, הניחו חבלנים מטען חומר נפץ. בפיצוץ נהרג אחד מאנשי הפלמ"ח שהגנו על המבנה. שני אנשי פלמ"ח נוספים נהרגו מפיצוץ בעת שפרסו שדה מוקשים בסמוך. בשבועות שלאחר מכן התנהלו חילופי אש במרחב, ואנשי הפלמ"ח פשטו פעמיים על הכפר בית דג'ן ופוצצו בו מספר מבנים.

ב־17 בפברואר 1948 הועברה האחריות על הגזרה ועל בית קק"ל לגדוד 51 של חטיבת גבעתי. לביל המחרת הוטלה לעברו חבית תופת מרכב ערבי. חבית זו לא התפוצצה, אך חביות נוספות, ב־27

וב־29 בפברואר התפוצצו וגרמו נזק ניכר למבנה. בעקבות כך נחפר במהלך המחצית הראשונה של מארס מוצב כקו עמדות שני. לביל שבת, 13 במארס, כיומיים לאחר תחילת עבודות הביצורים, תקף כוח מאנשיו של חסן סלאמה את בית קק"ל. ההתקפה נהדפה ללא נפגעים מאנשי גבעתי. על כך כתב מח"ט גבעתי, שמעון אבידן: "יבוא יום בו תברך 'הכנסת' [כינוי להגנה] כולה: 'ירבו כבחורי פלוגה ג'".

שבוע לאחר מכן, לביל שישי (19-20 במארס) נהדפה התקפה נוספת של אנשי סלאמה, שהחלה בפיצוץ מכונית עמוסה בחצי טון חומר נפץ. המבנה נהרס, אך כוח המגן עמד כנגד ההתקפה הממושכת.

מוצב בית קק"ל נותר מבודד במרחב צומת בית דג'ן עד לראשית מאי 1948, כאשר נכבשו כפרי המרחב ובראשם יאזור [אזור]. פתיחת הצומת והכביש המוליך אליו ממערב, אפשרה לחדש את התנועה בדרך הראשית מתל־אביב ליישובי הדרום.

בית קק"ל אחרי הפיצוץ הראשון

61. 24 במארס 1948 - שיירה ובה 30 משאיות בליווי שבעה משוריינים מהגדוד החמישי (פלמ"ח) נתקלה בין באב אליואד לסאריס (15251355). רק ארבע משאיות הצליחו לעבור, וכמה אחרות הצליחו לחזור לחולדה או לתחנת השאיבה שהוחזקה בידי הבריטים, שהגנו על שרידי השיירה. לכוו היו שלושה הרוגים ושבעה פצועים. כמו כן אבדו שני משוריינים ו-12 משאיות נשרפו.
62. 27 במארס 1948 - כוח מחטיבות עצינוני והראל, שיירת נבי דניאל (16401714), נשלח עם אספקה ותחלופה ללוחמי החי"ש המוצבים בגוש עציון. לאחר עיכוב ארוך בגוש, פנתה השיירה לחזור לירושלים ופרצה בדרכה מספר מחסומים. סמוך לנבי דניאל היא נתקעה; זנבה של השיירה, ובו מפקד השיירה צבי זמיר (לימים, אלוף וראש המוסד), חזר לגוש עציון, ועיקרה, בהובלת המ"מ אריה טפר, התבצר במבנה הסמוך לכביש עד למחרת אחרי הצהריים. אז חילצו הבריטים את אנשי השיירה (210 במספר), אך מסרו לערבים את נשקם (150 כלי נשק, מהם עשרה מקלעים) ואת כלי רכבם (39 כלי רכב, כולל עשרה משוריינים). בקרב נהרגו 15 לוחמים ונפצעו 73. בין החללים היה מפקד המשורייני פורץ המחסומים, זרובבל הורביץ, שעל מעשיו הוענק לו עיטור גיבור ישראל. לערבים היו בקרב כ-25 הרוגים ועשרות פצועים.
63. 27 במארס 1948 - שתי מחלקות מפלוגה ג בגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשטו על בית האריזה עם הגג האדום בסביבות בית דגן (13101560).
64. 31 במארס 1948 - "שיירת חולדה"; פלוגה מהגדוד הרביעי ופלוגה מהגדוד החמישי (פלמ"ח) אבטחו שיירה לירושלים שנתקעה בכביש דרומית לחולדה (14051358) בשל בוך עמוק, והותקפה עליידי כוח אויב בן כ-300 איש, ביניהם מאנשי חסן סלאמה, מתנדבים עיראקים ולוחמי הלגיון הערבי. לכוו 22 הרוגים.
65. 31 במארס 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) ותגבורת מאנשי היישובים (נען וגזר) פשטו על אבו שושה (14221405). לכוו הרוג.
66. 1 באפריל 1948 - כוח מגדוד מכמש (חטיבת עצינוני) בפיקוד נחום שושני ("נחשון"), תפס שני משלטים ליד אליקסטל להגנת מחצבת "סולל בונה" סמוך לכפר צובא - משלט "בועז" (נ"ג 791) ומשלט "נחשון" (נ"ג 785). מאות ערבים התקיפו את המשלטים והשתלטו זמנית על משלט "נחשון". שניים מאנשי ההגנה נהרגו, ובהם שושני.
67. 2 באפריל 1948 - כוח מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) תפס את מחנה בילו (13501425).
68. 2 באפריל 1948 - כוח מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשט ופוצץ בית משאבות בסביבת בית דגן (13101560).
69. ליל 2-3 באפריל 1948 - מחלקה מוגברת בפיקוד מ"פ ח מחטיבת הראל כבשה את אליקסטל (16351335).

גיבור ישראל

מ"כ זרובבל (בבל) הורביץ ז"ל
 ביום ט"ז באדר ב' התש"ח, 27 במארס 1948, נבני דניאל, שימש מפקד כיתה זרובבל הורביץ בתור מפקד "פורץ המחסומים" בשיירה שהותקפה עליידי כנופיות האויב. בראתו שאפסה תקווה לו ולחבריו להיחלץ מהמשוריון, פקד על השלמים בגופם שברכב לחמוק ממנו ולהצטרף ליתר אנשי השיירה, בעוד הוא מחפה עליהם בנשקו. גם לאחר זאת לא נסוג, אלא הוסיף להגן על הפצועים שנשארו בתוך הרכב. לפי השערה, פוצץ את המשוריון על עצמו ועל חבריו הפצועים כשנואש מכל אפשרות של הצלה, כדי למנוע נפילה בידי האויב. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

74. 5 באפריל 1948 - פלוגה מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) פשטה על מפקדת חסן סלאמה ברמלה ופוצצה חלק מהמבנה (13771484).
75. 6 באפריל 1948 - חטיבת עצינוני נכשלה בהגנה על מחצבת צובא (16451335).
76. 6 באפריל 1948 - כוח מחטיבת עצינוני ומהפלמ"ח נתקל ליד משק הילדים במוצא (16651340). נהרגו ארבעה לוחמים, ואבד משוריון.
77. 6 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 כבש את ח'לדה הערבית (13851375) במסגרת מבצע "נחשון".
78. 6 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 כבש את דיר מחיסן [בקוע] (14381372) במסגרת מבצע "נחשון".
79. 6 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על המקומות הבאים: ואדי סראר-דרן [ממערב לטל שחר על כביש 3] (13601347); סג'ר-ח'לדה [מדרום לטל שחר] (14051338); שיח' מוסא [מצפה בקוע, יער המגינים] (14301388); אבו שושה [ליד כרמי יוסף] (14221405); גשר קבאב [גשר נחל נחשון בכביש 424] (14601406) במסגרת מבצע "נחשון".
80. 6-7 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 - הגן, זמנית על דיר מחיסן (14381372) במסגרת מבצע "נחשון". ב-6 בחודש הצליח הכוח הערבי לחדור לכפר, אבל נהדף בידי כוח משוריינים בפיקוד המג"ד חיים לסקוב (לימים, רמטכ"ל). למחרת, כאשר כוח מגדוד נחשון/3 הגן על המקום, הצליח שוב הכוח הערבי התוקף לחדור לכפר ולהשתלט על חלק ממנו, אך נהדף שוב בהתקפת-נגד שאורגנה בידי הסמג"ד אביב ברזילי. הכפר פונה בליל 7-8 באפריל, בהתאם לדרישת הבריטים.
81. 8 באפריל 1948 - כוחות מגדוד 61 (חטיבת עצינוני) ומהגדודים הרביעי והחמישי (חטיבת הראל) נכשלו בהגנה על אליקסטל (16351335) כנגד התקפה של כ-1,000 תוקפים שעלו על המקום, לאחר שנפוצה ידיעה על היעדרותו של עבד אל-קאדר אל-חוסייני. 21 מתוך 85 אנשי גדוד 61 נהרגו, ונפצעו 24. מבין 40 לוחמי הפלמ"ח נהרגו 18, ובהם המ"פ נחום אריאלי, שהגיע בראש כוח תגבור ונשאר עם מספר מפקדים לחפות על נסיגת שאר החיילים. בנסיגה קרא מפקד המחלקה, שמעון אלפסי: "הטוראים נסוגים! המפקדים נשארים לחפות!"
82. ליל 8-9 באפריל 1948 - כוח מגדוד נחשון/2 (לימים בחטיבת הראל), בפיקוד אליהו סלע ("רעננה"), כבש שוב את אליקסטל (16351335) במסגרת מבצע "נחשון". רוב בתי הכפר פוצצו לאחר כיבושו.
83. 9 באפריל 1948 - כוחות אצל ולח"י (כ-120 לוחמים) בסיוע כוח פלמ"ח קטן שערב באזור, כבשו את דיר יאסין (16701320). לכוו חמישה הרוגים וכ-30 פצועים.
84. 9 באפריל - כוח מגדוד נחשון/1 נתקל באזור מחנה ואדי סראר [מחנה נחל שורק] במסגרת מבצע "נחשון".
85. 10 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על ואדי סראר-מסמיה (13651351) ופוצץ גשר, במסגרת מבצע "נחשון".
86. 10 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על כביש אל-קבאב-אלי-בריה (14351438) במסגרת מבצע "נחשון".
87. 11 באפריל 1948 - גדוד נחשון/2 כבש את קולוניה (16551340) במסגרת מבצע "נחשון".

הקסטל לאחר הכיבוש

שלב ב - מ"כ 3 באפריל עד 14 במאי 1948

מבצע "נחשון", אשר התנהל במרחב, נחשב בעיני רבים למבצע ההתקפי הגדול הראשון. לשם כך, אוגדו יחידות שונות מההגנה ומהפלמ"ח לכדי כוח חטיבתי בשם נחשון. עם תום המבצע פוזרו היחידות, אך המשיכה הפעילות ההתקפית במרחב עליידי חטיבת הראל, שהוקמה בסיומו.

70. 3 באפריל 1948 - כוחות מגדוד 61 ומפלוגת נועם (חטיבת עצינוני), בפיקוד מ"פ מגדוד 61 מרדכי גזית, וכיתת פלמ"ח מהגדוד הרביעי (בסך הכול 61 לוחמים) הגנו במרחב אל-קסטל-בועז-"נחשון"-מחצבה (16351335).
71. 3 באפריל 1948 - כוחות מחטיבת עצינוני הגנו על מוצב "בועז" סמוך למחצבת צובא-משק הילדים מוצא-ארזה (16501330).
72. 3 באפריל 1948 - כוחות מחטיבת עצינוני נכשלו בהגנה על מוצב "נחשון" הסמוך למחצבת צובא. בקרבות היום במרחב אל-קסטל-צובא-מוצא נהרגו שלושה ונפצעו חמישה.
73. 5 באפריל 1948 - לנוכח התקפות על מחצבת צובא (16451335), עזב כוח חי"ש את המקום בהתאם לפקודת נסיגה, אך כיתת פלמ"ח וכיתת חי"ש (חטיבת עצינוני) המשיכו להחזיק בו.

חטיבת הראל (10)

חטיבת פלמ"ח שהוקמה ב־16 באפריל 1948, והורכבה מגדודי הפלמ"ח שלחמו בהרי ירושלים (הגדוד הרביעי - הפורצים, הגדוד החמישי - שער הגיא והגדוד השישי - ירושלים). המבצעים והקרבות העיקריים: אבטחת השיירות לירושלים, גוש עציון, "נחשון", "הראל", "יבוס", "מכבי", "יורם", "דני", "ההר", "חורב". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: יצחק רבין, יוסף טבנקין.

- 99. 18 באפריל 1948 - פלוגה ג מהגדוד הרביעי (חטיבת הראל) בפיקוד מרדכי (מוטקה) בן־פורת נכשלה בכיבוש צובא [צובה] (16201325). הכוח לא עמד בלוח הזמנים, ולכן קיבל הוראה לשוב.
- 100. 19 באפריל 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת הראל) נכשל בכיבוש צובא (16201325). הכוח שוב לא עמד בלוח הזמנים, וגם הפעם קיבל הוראה לשוב.
- 101. 20 באפריל 1948 - פלוגה ב מהגדוד הרביעי (חטיבת הראל) כבשה את בית סוריק (16451365), בעוד פלוגה ג מאבטחת את מרחב הפעולה.
- 102. 20 באפריל 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת הראל) תפס את בידו (16411380). בעקבות כיבוש בית סוריק נמלטו תושבי בידו, ובתי הכפר נהרסו.
- 103. 20 באפריל 1948 - הגדוד החמישי (חטיבת הראל) ליווה שיירה גדולה (280 כלי רכב, מהם 250 משאיות, שהסיעו כ־300 מאנשי הגדוד החמישי, כ־120 מאנשי הגדוד הרביעי ובכירים רבים, ובהם דוד בן־גוריון ויצחק שדה), לירושלים. השיירה נתקלה באש בבאב אל־ואד (15251355). מאנשי השיירה נהרגו 15, ובהם מכבי מוצרי, יעקב סטוצקי, רחבי ברמן, יוסף סימבול ומשה גרשביץ, ו־44 נפצעו. בהתקפה אבדו חמש משאיות, ומשוריין עם תותח הוחרם בידי הבריטים. לאחר מעבר השיירה נחסם הכביש, והמשאיות נותרו תקועות בירושלים.
- 104. 21 באפריל 1948 - כוח מחטיבת הראל נכנס לאבו ע'וש [אבו גוש] (16001350) עקב הסכם שיתוף פעולה בין מנהיגי הכפר להנהגת היישוב העברי.

- 88. 11 באפריל 1948 - כוח מחלקתי מגדוד נחשון/1 פשט על ואדי ג'יז (14551355) במסגרת מבצע "נחשון". הכוח התגלה, אבל הצליח לפוצץ מבנה אחד ולהטמין מוקשים.
- 89. 11 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על אל־קבאב ופוצץ גשר (14571415) במסגרת מבצע "נחשון".
- 90. ליל 11-12 באפריל 1948 - כוח מגדוד נחשון/1 תקף את אבו שושה (14221405). כוח מחלקתי פוצץ שני בתים ונסוג ללא נפגעים.
- 91. 13 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על מחנה ואדי סראר [מחנה נחל שורק], שלא התגלתה בו נוכחות אויב (13601347).
- 92. 15 באפריל 1948 - פלוגה ו מגדוד נחשון/1, בפיקוד יעקב סטוצקי, השתלטה ללא התנגדות על מחנה ואדי סראר, שהיה נטוש (13601347).
- 93. 15 באפריל 1948 - גדוד נחשון/3 תקף ללא הצלחה את סג'ד [מדרום לטל שחר] (14001375) וקזאזה (13831320).
- 94. 14-15 באפריל 1948 - הפלוגות א ו־ב מגדוד נחשון/2 נכשלו בכיבוש סאריס (15701340).
- 95. ליל 15-16 באפריל 1948 - הגדוד הרביעי מחטיבת הראל (יום קודם לכן נקרא גדוד נחשון/2) כבש את סאריס והרס אותו (15701340).
- 96. 17 באפריל 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבשה את חוות שיפון ומחנה שפון (13401485).
- 97. 18 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על אל־קבאב (14371415).
- 98. 18 באפריל 1948 - גדוד נחשון/1 פשט על אל־ברייה (14241440).

מבצעי אפריל 1948 לפתיחת הדרך לירושלים

מיד לאחר החלטת האו"ם החלו התקפות על תחבורה יהודית בכל רחבי הארץ. ארגון ההגנה, למוד ניסיון מתקופת המרד הערבי, אירגן שיירות מאובטחות בדרך לירושלים בנתיבים שעקפו, ככל האפשר, יישובים ערביים. תחילה הגנו על השיירות בעיקר נוטרים, אך במהרה התארגן כוח ליווי שנקרא "הפורמנים", שהתבסס במידה רבה "רזרביסטים" (מילואים) של הפלמ"ח, כולל נשים, שתפקידן היה להחביא על גופן את הנשק הבלתי חוקי. במספר מקרים חיפשו הבריטים נשק בשיירות, החרים אותו ועצרו את המלווים החמושים. לצד הכוחות שאבטחו אותן, התבססה ההגנה על השיירות גם על פעולות תגמול שכוונו לכפרים שמהם או בקרבתם נורתה אש לעברן.

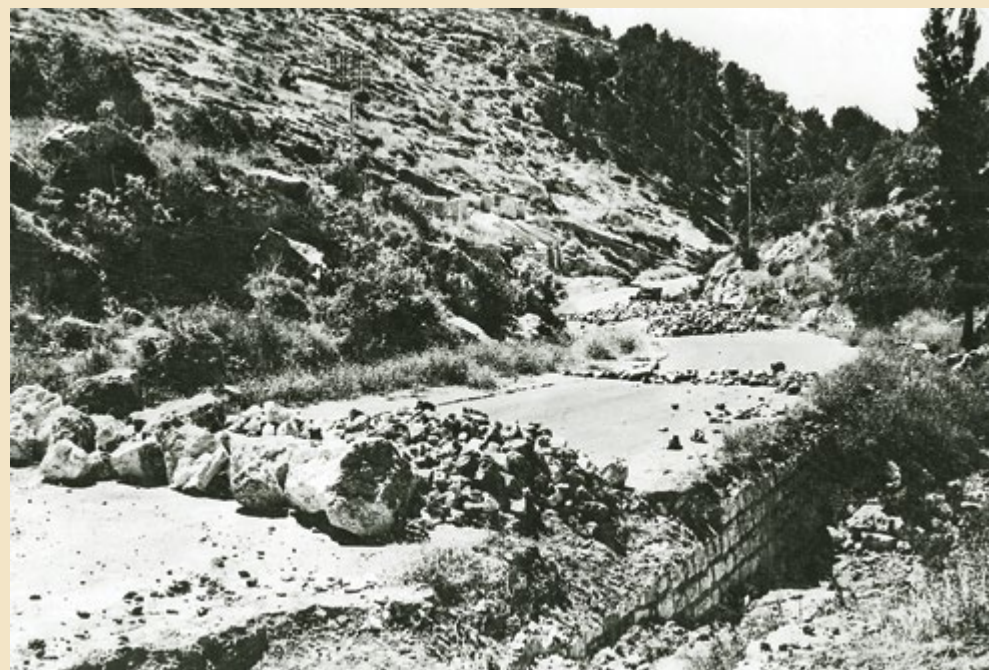
השיירה הראשונה יצאה מתל־אביב ב־5 בדצמבר 1947. בהמשך אותו החודש, בינואר ובפברואר הצליחה שיטת השיירות להעביר אספקה לירושלים בכמות מספקת. מספר האבדות עמד על 25 הרוגים בינואר וירד לשישה הרוגים בפברואר. בחודש מארס עלה מספר ההרוגים בדרך לירושלים ל־36, אבדו 23 כלי רכב, והיקף האספקה שהגיעה לירושלים היה רק כ־43% מההיקף בחודש פברואר.

הקשיים הגוברים בתנועת השיירות והמחיר הכבד בחיי אדם ובאמצעים, חייבו גישה אחרת, גישה התקפית. בעקבות משבר השיירות של מארס, ועל־פי עקרונות תוכנית ז, החלה ההגנה בסדרת מבצעים לכיבוש השטחים השולטים על הדרך לירושלים.

מבצע "נחשון" (16-5 באפריל 1948) היה המבצע ההתקפי הראשון בקנה מידה חטיבתי במלחמת העצמאות. לאחר ששיטת האבטחה הפאסיבית בעיקרה מיצתה את עצמה ב"משבר השיירות" של סוף חודש מארס, נועד המבצע לפתוח לתנועה את הכביש הראשי העולה לירושלים ממערב, באמצעות ריכוז כוח גדול שיאפשר כיבוש מסדרון מאובטח אל העיר והחזקתו. הכוח, בפיקוד מפקד חטיבת

חטימות בשער הגיא

שיירת אספקה מגיעה לירושלים

גבעתי, שמעון אבידן, כלל שלושה גדודים מאולתרים, מהראשונים שקיבלו נשק שהגיע מצ'כוסלובקיה בראשית חודש אפריל.

בגזרה המערבית של מבצע "נחשון" כבש גדוד נחשון/1 בפיקודו של חיים לסקוב (קלארק; לימים, רמטכ"ל), שהורכב מפלוגת פלמ"ח מוגברת ופלוגה מחטיבת אלכסנדרוני, את הכפרים ח'לדה, סידון ודיר מחסין (ליל 5-6 באפריל), הדף ביומיים הבאים התקפות נגד על דיר מחסין ופשט על מספר יעדים נוספים. הכפר דיר מחסין הועבר לאחר מכן לידי הבריטים, שהתחייבו להגן על מעבר השיירות בגזרה זו.

בגזרה המזרחית של מבצע "נחשון" לחם גדוד מאולתר ובו חמש פלוגות של הפלמ"ח (נחשון/2), שהורכב מאנשי הגדודים הרביעי, החמישי והשישי, בפיקודו של יוסף טבנקין (אמון). הגדוד נטל חלק בקרבות קשים

בגזרת הקסטל, במהלכם נכבש התל, נהרג מפקד החטיבה המזרחית של ג'יהאד אל־מקדס, עבד אל־קאדר אל־חוסייני, והקסטל נפל בידי אנשיו, ונכבש מחדש. בהמשך המבצע נכבש ופוצץ גם הכפר קולוניה (ליל 10-11 באפריל), ונכשל ניסיון לכבוש את הכפר סאריס [שורש] (14-15 באפריל).

הודות לפעילות ההתקפית במבצע "נחשון" התאפשרה העברתן של שתי שיירות גדולות לירושלים (ב־6 וב־13 באפריל), שכללו 225 משאיות שהעבירו 900 טון אספקה. את השיירות איבטח גדוד נחשון/3 בפיקודו של אלדד אורבך. המבצע מסמן את סוף השלב הראשון, ההגנתי ביסודו, של מלחמת העצמאות וראשית השלב השני, שנמשך עד לפלישת צבאות ערב ב־15 במאי 1948, בו הביס היישוב העברי את תושבי ארץ ישראל הערבים.

מבצע "הראל" (16-21 באפריל 1948) - לאחר סיום מבצע "נחשון" עברו הגדודים הרביעי, החמישי והשישי של הפלמ"ח תחת פיקודו של יצחק רבין, שהיה למפקד חטיבת הראל. בליל 15-16 באפריל כבש הגדוד הרביעי את הכפר סאריס, ובתויו נהרסו. באותו לילה נכשל ניסיון לכבוש את הכפר צובא. ב־17 באפריל הועלתה שיירה של 130 משאיות, שהעבירה 410 טון אספקה, וחזרה לשפלה. בליל 19-20 באפריל נכבשו בית סוריק ובידו. שני הכפרים נעזבו לאחר הכיבוש. ב־20 בחודש הועברה שיירה גדולה במיוחד, ובה כ־200 משאיות שבהן נסעו גם אנשי הגדוד החמישי. בהתקפה על השיירה בשער הגיא נהרגו 15 מאנשיה ו־44 נפצעו. משאיות השיירה נותרו תקועות בירושלים ולא יכלו לחזור לשפלה. לאחר המבצע, הועלו כוחות חטיבת הראל לירושלים, למבצע "יבוס". המאמץ לכיבוש הפרוזדור הושהה, והכוחות הערביים באזור באב אל־ואד [שער הגיא] חסמו את הכביש במחסומים ובתעלות.

מפת מרחבי הלחימה במסגרת מבצע "נחשון"

עמדת מקלע בקסטל

123. ליל 10-11 במאי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבש את **משלט 17** ("המסרק") במסגרת מבצע "מכבי א".
124. 11 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד הרביעי, בפיקוד עוזי נרקיס ואליהו סלע ("רעננה"; חטיבת **הראל**) כבשה את **בית מחסיר** ופוצצה את בתיו (15331337) במסגרת מבצע "מכבי א".
125. 11 במאי 1948 - הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבש את **המשלטים 7 ו-8** והגן עליהם מפני התקפות נגד של גדוד מצבא ההצלה, במסגרת מבצע "מכבי א".
126. 11 במאי 1948 - נתפסו שתי **תחנות השאיבה** שפוננו באותו יום על-ידי הבריטים.
127. 12 במאי 1948 - שיירה מגדוד 51 וכוחות מגדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) נתקלו ליד **דיר איוב-באב אל-ואד** בכוח משוריין, כנראה בריטי (15201355) ולא הגיעו ליעדן. הכוח ספג עשרה הרוגים ו-20 פצועים, וכן איבד ארבעה מששת משורייוניו; במסגרת מבצע "מכבי א".
128. 12 במאי 1948 - פלוגה בפיקוד יוסף הרפז מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) ניהלה חילופי אש עם כוחות אויב, ולקראת ערב תפסה את **מחנה לטרון ב** (14701375) במסגרת מבצע "מכבי א".
129. 12 במאי 1948 - הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) איבד את **משלט 8** בהתקפה של צבא ההצלה. הגדוד הדף התקפות על **משלט 7**, במסגרת מבצע "מכבי". במשלט 8 נהרגו ארבעה.
130. 12-13 במאי 1948 - פלוגה מקובצת מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבשה במסגרת מבצע "מכבי" את **מתחם הרדאר**, שנמסר על-ידי הבריטים לערבים ב-11 במאי. הכוח מהגדוד הרביעי העביר את מחנה הרדאר לגדוד בית חורון (חטיבת **עציוני**).
131. 13 במאי 1948 - גדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) ספג הפגזה בעת שהיה מרוכז ב**מחנה לטרון ב** (14701375) במסגרת מבצע "מכבי". לכוח היו 16 הרוגים, שלושה נעדרים ו-29 פצועים. כמו כן אבדו שישה משורייונים, שתי משאיות, חמישה אוטובוסים ותותח 20 מ"מ.
132. 13 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 62 (חטיבת **עציוני**) וכיתה מחטיבת **הראל** הגנו על **נווה אילן - משלט 7** (15801350) במסגרת מבצע "מכבי". לכוח שבעה הרוגים.
133. 13 במאי 1948 - כוח מחטיבת **הראל** וגדוד 62 (חטיבת **עציוני**) הדפו התקפה על **מחנה הרדאר** (16201374) במסגרת מבצע "מכבי". לכוח הרוג אחד.
134. 13 במאי 1948 - פלוגה מגדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) תפסה את **שיח' מוסא** (14301388).
135. 13-14 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשה שוב את **משלט 8** במסגרת מבצע "מכבי".
136. 14 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 62 (חטיבת **עציוני**) וצוות מקלע מחטיבת **הראל** הגנו על **משלט 7** מפני התקפה של צבא ההצלה במסגרת מבצע "מכבי". לכוח ארבעה הרוגים ושבעה פצועים.
137. 14 במאי 1948 - גדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) תפס את **נענה** (13801420) במסגרת מבצע "מכבי".
138. 14 במאי 1948 - גדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **אבו שושה** (14221405) במסגרת מבצע "מכבי".
139. 14 במאי 1948 - כוח מחטיבת **קריית** תפס את **משטרת בית דג'ן** [בית דגן] (13351564) לאחר נסיגת הכוחות הערביים בשל מבצע "חמץ".
140. 14 במאי 1948 - כוח מחטיבת **קריית** תפס את **בית דג'ן** (13401568) לאחר נסיגת הכוחות הערביים, בשל מבצע "חמץ".
141. ליל 14-15 במאי 1948 - 90 לוחמים ו-40 תושבים התפנו מ**הרטוב** והגיעו ברגל לכפר אוריה.

נווה אילן שימשה נקודת יציאה לפעולות בפרוזדור ירושלים

105. 24 באפריל 1948 - פלוגה ג מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבשה את **בית איקסא** (16751360) כחלק מהניסיון לכבוש את מרחב נבי סמוויל [נבי סמואל] במסגרת מבצע "יבוס". בגלל כישלון כיבוש נבי סמוויל, נסוג הגדוד מבית איקסא וממקומות נוספים.
106. 24 באפריל 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**), בהובלת פלוגה ב בפיקודו של חיים פוזננסקי ("פזזה"), נכשלה בכיבוש **נבי סמוויל** (16651378) במסגרת מבצע "יבוס". בניסיון לחפות על נסיגת הכוחות, נשלחה פלוגה ד במשורייונים דרך **גבעת הרדאר**, שם נחסמה והותקפה. בקרבות היום נהרגו 38 מאנשי הגדוד הרביעי וכ-40 נפצעו.
107. 28 באפריל 1948 - פלוגה א מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשה את **סאקה** [אור יהודה] (13531596) במסגרת מבצע "חמץ". לכוח הרוג.
108. 28 באפריל 1948 - כוח מגדוד 32 (חטיבת **אלכסנדרוני**) פשט על **הגשר על נחל איילון** בכביש יהודיה-בית דג'ן (13601580) ופוצץ אותו במסגרת מבצע "חמץ".
109. 1 במאי 1948 - כוח מחטיבת **אלכסנדרוני** כבש את **כפר עאנה** [אור יהודה] (13781590) במסגרת מבצע "חמץ".
110. 1 במאי 1948 - גדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) תפס ללא קרב את **יאזור** (13171594) במסגרת מבצע "חמץ".
111. 4 במאי 1948 - כוח **אצ"ל** כבש את **יהודיה (עבאסיה)** [יהוד] (14001595).
112. 4 במאי 1948 - גדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **עאקר** [קריית עקרון] (13311408) במסגרת מבצע "כיתור".
113. 7 במאי 1948 - כוח מחטיבת **עציוני** פשט על **עין קארים** [עין כרם] (16501310).
114. ליל 7-8 במאי 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**), בפיקוד יוסף הרפז, פשטה על **גשר על כביש אל-קבאב-לטרון** ופוצצה אותו במסגרת מבצע "מכבי א".
115. ליל 7-8 במאי 1948 - גדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) השתלט על **גבעת שיח' מוסא** והמשלטים הסמוכים במסגרת מבצע "מכבי א".
116. ליל 7-8 במאי 1948 - הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבש את **המשלטים שמצפון לכביש העולה לירושלים משער לגיא**, בקטע שבין שתי תחנות השאיבה. הגדוד הרביעי השתלט על **משלט 16** שמדרום לכביש, ולא היה מוחזק במסגרת מבצע "מכבי א". המשלט ננטש למחרת.
117. ליל 8-9 במאי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) נכשל בכיבוש **משלט 16**. לכוח שלושה הרוגים.
118. 9 במאי 1948 - כוח מחטיבת **הראל** פשט על **יאלו** [פארק קנדה] (15201370) במסגרת מבצע "מכבי א".
119. ליל 9-10 במאי 1948 - הגדוד הרביעי כבש את **פאתי משלט 17** ("המסרק"), ופלוגה מהגדוד החמישי בהובלת הסמג"ד יששכר שדמי, בסיוע יחידת משורייונים (חטיבת **הראל**) כבשה את **משלטי בית מחסיר** [בית מאיר] (משלטים 16 ו-21) (15451340) במסגרת מבצע "מכבי א".
120. 10 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) הגנה על משלטי **בית מחסיר** (15451340) במסגרת מבצע "מכבי א".
121. 10 במאי 1948 - מטוס שניסה לסייע לקרבות **בבית מחסיר** התרסק, וששת אנשי צוותו נהרגו.
122. 10 במאי 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) פשטה על **גשר אל-קבאב** (14601406) ופוצצה אותו, במסגרת מבצע "מכבי א".

בשלב זה של המלחמה נכללים קרבות קשים במרחב, בין כוחות צה"ל ללגיון הערבי וכוחות של ערבים מקומיים, שנועדו לפתוח את הדרך לירושלים הנצורה. הקרבות הקשים ביותר היו הניסיונות לכבוש את משטרת לטרון - המבצעים "בן נון" ו"יורם".

דחפור גורר משוריין במעלה דרך בורמה

160. 25 במאי 1948 - גדוד 72 (חטיבה 7) נכשל בכיבוש משלט 314 ליד בית סוסין (14851355) במסגרת מבצע "בן נון א".
161. 25 במאי 1948 - גדוד 72 (חטיבה 7) נכשל בכיבוש גבעות ליד כביש לטרון-ירושלים (15001360) במסגרת מבצע "בן נון א".
162. 25 במאי 1948 - גדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני), שפעל תחת פיקוד חטיבה 7, נכשל בכיבוש הכפר לטרון (14601362) במסגרת מבצע "בן נון א".
163. 25 במאי 1948 - גדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) וגדוד 72, תחת פיקודה של חטיבה 7, שנסוגו מאזור לטרון הגנו ליד כביש מסמיה-רמלה במסגרת מבצע "בן נון א". באותו יום נהרגו 73 חיילים בהתקפות של הגדודים 32 ו-72 על מרחב לטרון, ו-140 נפצעו. שישה חיילים נפלו בשבי.
164. 26 במאי 1948 - כוח של מחלקה מגדוד 62 (חטיבת עצינוני) וחברי קיבוצים נכשל בהגנה על גבעת הרדאר (16201374). 19 נהרגו ו-12 נפצעו.
165. 26 במאי 1948 - כוח מהגדוד הרביעי ושתי כיתות מהגדוד החמישי (חטיבת הראל) נכשלו בכיבוש גבעת הרדאר (16201374). שלושה נהרגו וחמישה נפצעו.
166. 27 במאי 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבש את אל-קביבה [כפר גבירול, רחובות] במסגרת מבצע "ברק".
167. 27 במאי 1948 - פלוגה א מגדוד 55 (חטיבת גבעתי) כבשה את ז'נוקה [קריית משה, רחובות] (13001430) במסגרת מבצע "ברק".
168. 27 במאי 1948 - פלוגה מגדוד 72 בפיקוד אפרים פורת (חטיבה 7), שהוסעה בזחל"מים, כבשה את בית ג'יז (14711357).
169. 28 במאי 1948 - פלוגה א מגדוד 72 (חטיבה 7) כבשה את בית סוסין (14851348).
170. 28 במאי 1948 - כוח מחטיבת הראל תפס את מנזר אבו ע'וש [אבו גוש] (16001355).
171. 29 במאי 1948 - כוח מחטיבת קריית פשט על תחנת הרכבת בלוד (13851505).
172. 30 במאי 1948 - כיתת חבלנים ומחלקת רגלים רכובה על זחל"מים מגדוד 73 (חטיבה 7) נכשלו בכיבוש משטרת לטרון (14841385) במסגרת מבצע "בן נון ב".
173. ליל 30-31 במאי 1948 - חטיבה 7 (הגדודים 71 ו-73) נכשלה בכיבוש לטרון (14841377) במסגרת מבצע "בן נון ב". לכווח 31 הרוגים ופצועים רבים.
174. ליל 30-31 במאי 1948 - פלוגה א מגדוד 72 (חטיבה 7) נכשלה בכיבוש דיר איוב (15201370) במסגרת מבצע "בן נון ב". לכווח 13 הרוגים ופצועים רבים.
175. ליל 30-31 במאי 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) נכשלה בכיבוש רכס התותחים ליד דיר איוב (15201370) במסגרת מבצע "בן נון ב".
176. ליל 1-2 ביוני 1948 - כוח מהגדוד החמישי (חטיבת הראל) כבש את משלטי בית טול (ג'ג 496).
177. 2 ביוני 1948 - חברי מעלה החמישה וכוח מחטיבת הראל הגנו על הקיבוץ (16001360).
178. 2 ביוני 1948 - מחלקה מהגדוד הרביעי, מחלקה מהגדוד החמישי (חטיבת הראל) ומחלקה מחטיבת עצינוני נכשלו בכיבוש גבעת הרדאר (16201374). פגז מרגמת "דוידקה" פגע בכוח שנועד לפרוץ את השער למחנה, ובקרבת שהתפתח בקרבת השער נפגעו רבים נוספים. הודות לכיבוש אחת מהעמדות הירדניות, הצליחו התוקפים לחלץ את הנפגעים. בהתקפה נהרגו 12 אנשים, נפצעו 37, וחייל אחד נפל בשבי.

142. 15 במאי 1948 - גדוד 54 (חטיבת גבעתי) בהרכב: הפלוגות א ו-ב, פלוגה מגדוד 51 ופלוגה מגדוד 53 כבש זמנית את אל-קבאב (14571415) במסגרת מבצע "מכבי".
143. 15 במאי 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את שחמה (13201365).
144. 15-22 במאי 1948 - כוח אצ"ל בסד"כ גדודי נכשל בכיבוש רמלה (13851480): 16-17 במאי - התקפה ראשונה על המבואות המערביים של העיר. לכווח היו כ-20 הרוגים.
145. 19-20 במאי 1948 - התקפה שנייה של כוח אצ"ל על סכנת פאנוס [נווה דוד, רמלה] ועל צומת המסילה, לכווח 13 הרוגים.
146. 15 במאי 1948 - כוח מחטיבת קריית כבש את סאפריה [כפר חב"ד] (13601557).
147. 15 במאי 1948 - הפלוגה הדתית מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) הגנה על בן שמן (14301518). למחרת הקרב עברה הפלוגה תחת פיקודה של חטיבת קריית.
148. ליל 15-16 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) השתתפה בפינוי הרטוב (15001304).
149. 16 במאי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת הראל) תפס את משלטי דיר איוב [דרומית למבוא חורון] (15201370).
150. 16 במאי 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבשה זמנית את הכפר לטרון (14801375), כדי לאבטח שיירה מירושלים.
151. 16-18 במאי 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) והגדוד החמישי (חטיבת הראל) כבשו זמנית את משלטי לטרון-חטולה (14801360), כדי לאבטח שיירה מירושלים.
152. 19 במאי 1948 - פלוגה א מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) נכשלה בכיבוש הכפר לטרון; גדוד 52 (חטיבת גבעתי) נכשל בכיבוש משלטי לטרון (14901360).
153. 19 במאי 1948 - פלוגה 11 של האצ"ל נכשלה בכיבוש וילהלמה. לכווח שלושה הרוגים.
154. 20 במאי 1948 - פלוגה א מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבשה את מחנה ספרנד [צריפין] (13601517).
155. 21 במאי 1948 - כוח מחטיבת קריית כבש את סרפנד אל-עמאר [גיר צבין] (13601517).
156. 22-29 במאי 1948 - כוחות מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) פשטו בכל לילה על חלקים שונים של רמלה (13851480).
157. 23 במאי 1948 - תושבי כפר אוריה וכוח של שתי מחלקות מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) הגנו על המושב (14501333) מפני התקפת הגדוד הרביעי של הלגיון הערבי.
158. 25 במאי 1948 - תושבי כפר אוריה וכוח מחטיבת גבעתי הגנו על המושב (14501333).
159. 25 במאי 1948 - גדוד 72 (חטיבה 7) כבש את משלטי בית ג'יז (14601360) במסגרת מבצע "בן נון א".

כיבוש הכפר סרפנד על-ידי חטיבת קריית

מבצעי "בן נון"

מבצע "בן נון א" - ב־15 במאי 1948 החלה חטיבה 3 של הלגיון העברי־ירדני, בפיקוד הקולונל הבריטי אשטון, לעבור מאזור רמאללה מערבה, ונערכה על הרכסים שמצפון לכביש העולה לירושלים משפלת החוף. באותו לילה, במסגרת מבצע "מכבי ב", כבשו יחידות מהחטיבות גבעתי והראל את הכפרים לטרון ודיר איוב, בהתאמה. הכוחות פוצצו את בתי הכפרים ונסוגו, לאחר שלא התקבלה הצעתו של מח"ט הראל, יצחק רבין, להחזיק בהם. ב־17 במאי נעו כוחות הלגיון דרומה, ולמחרת החל הגדוד הרביעי של חטיבה 3 להיערך בגזרת לטרון וחסם את צומת הכבישים הסמוך. ב־24 במאי הצטרף אליו הגדוד השני של חטיבה 3. המערך הירדני כלל כ־2,300 חיילי לגיון, ולהם 35 משוריניים, 18 תותחי נ"ט, 16 מרגמות בינוניות, שמונה תותחי שדה 25 ליטראות ויותר מ־100 מקלעים. בנוסף, היו בגזרה כ־600 מתנדבים ירדנים ומספר דומה של לוחמים מערביי הסביבה.

המשלט על גבעה 314

בחולדה, לפני הקרב. מימין: מח"ט 7 שלמה שמיר

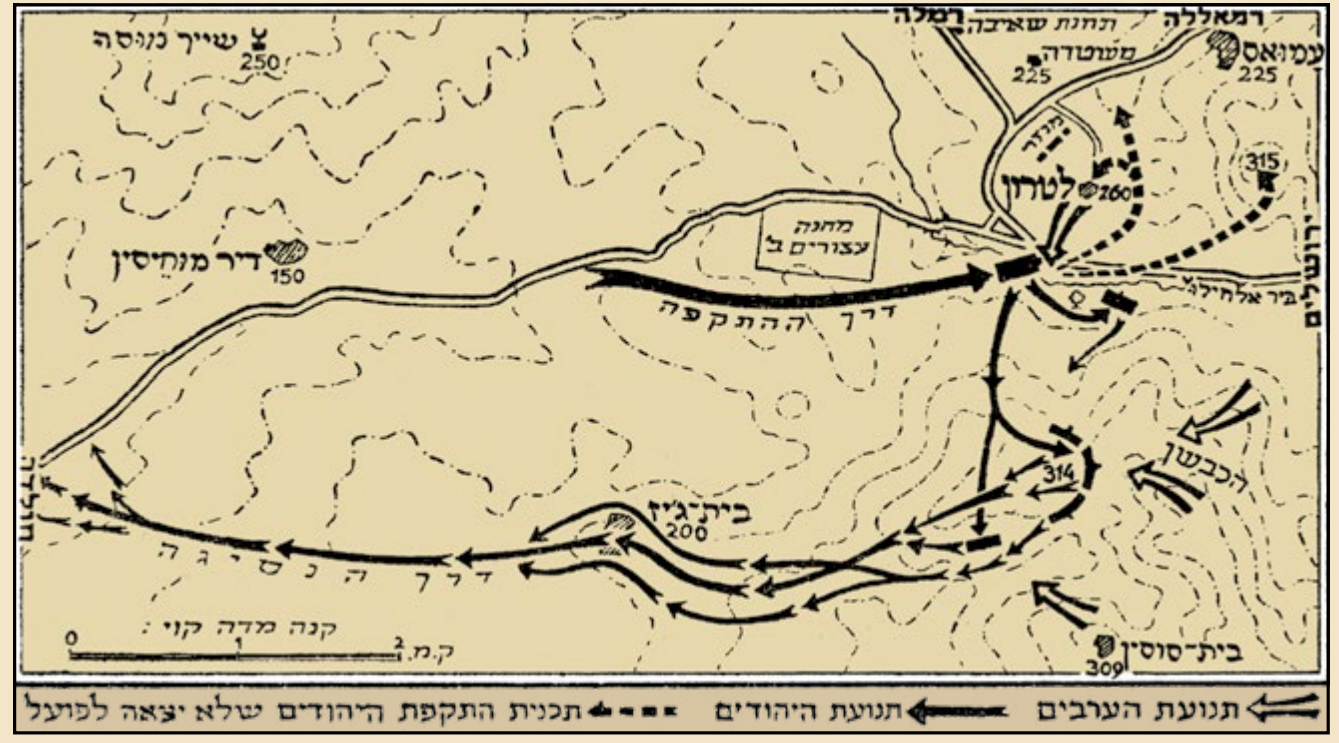

תותח נ"ט על גג המשטרה בלטרון

לאחר שחיפתה על נסיגת שאר הכוחות, הצליחה גם פלוגתו של רם רון להיחלץ מהגבעה שתפסה, ונסוגה. בסיום הקרב חזרו הערבים והשתלטו על בית ג'יז והרגו פצועים שהושארו שם. בקרב נהרגו 54 לוחמים מגדוד 32, רבים מהם בני מושבים מאזור השרון, ו־23 מחטיבה 7, חלק מהם עולים חדשים. שישה לוחמים נפלו בשבי וכ־140 נפצעו.

מבצע "בן נון ב" - בימים הבאים המשיכה הלחימה בגזרת לטרון, וזו עיצבה את התנאים שבהם נעשה הניסיון הבא לכבוש את האזור, במסגרת מבצע "בן נון ב". ב־26 במאי 1948 בלמו כוחות גדוד 71 וגדוד 73 התקפה על משלטי חטיבה 7, ובליל 26-27 בחודש כבשו כוחות מהגדודים 72 ו־73 שנית את בית ג'יז. בליל 27-28 במאי כבש כוח מהגדודים 72 ו־73, בפיקוד המ"פ אפרים פורת, את הכפר בית סוסין. בליל 30-31 במאי שוב ניסתה חטיבה 7 לכבוש את לטרון, באמצעות שני מאמצים. הזרוע המזרחית, שכללה את גדוד 52 (מוקטן) מחטיבת גבעתי בפיקוד יעקב פרולוב ופלוגה א מגדוד 72, נועדה לצאת מבית סוסין, לנוע לעבר שער הגיא ולתקוף את אזור דיר איוב. הזרוע המערבית, בהרכב גדוד 73 הממוכן בפיקוד חיים לסקוב, ושתי פלוגות מגדוד 71, נועדה לכבוש את תחנת המשטרה, הכפר לטרון והמנזר. בזרוע המזרחית, נתקלו שתי הפלוגות התוקפות במערכי הגנה סדורים שבהם החזיק גדוד בן ארבע פלוגות, מצויד בנשק מסייע רב. ההתקפה נבלמה, ונהרגו 11 מהתוקפים, רובם מכיתה מפלוגה א של גדוד 72, שהושארה לחפות על נסיגת שאר הפלוגה. בזרוע המערבית, שגם בה הותקף מערך גדודי מבוצר, הצליחו כוחות ממוכנים מגדוד 73 להיאחז באזור המנזר ובכפר לטרון, אולם הכוח שתקף את המשטרה ספג אבדות כבדות מאש המגינים. כוח הח"ר מגדוד 71, שנועד לסייע להתקפה, נפגע ממוקשים וכלל לא יצא להתקפה; וכך גם הכוחות שפעלו במנזר ובכפר נאלצו לסגת. בהתקפה נהרגו 32 מהלוחמים (בהם לוחמת אחת, הדסה למפל), ואבדו ארבעה כלי רכב משוריניים. הדרך לירושלים נותרה חסומה.

מפת מבצע "בן נון א"

תרשים הקרב על משטרת לטרון במבצע "בן נון ב"

להגנה היקפית. מעמדתה במפנה הצפוני של הגבעה, חיפתה מחלקה בפיקוד יצחק מודעי (לימים שר האוצר) על ניסיונות הנסיגה של פלוגתו של לוי.

חלק מאנשי הפלוגה הצליחו לסגת לגבעה 314. בין אלה היו המ"פ הפצוע, סגנו משה לנצט (שהיה עתיד לכבוש את לטרון במלחמת ששת הימים כמח"ט 4) והמקלען יצחק בן מנחם (שנודע בכינויו "גוליבר"; הוא נהרג כמפקד פלוגה בצנחנים בפעולת כנרת בדצמבר 1955), שבלם את התקדמות הערבים בניסיונם לכתר את הכוח. מחלקתו של אריאל (אריק) שרון (לימים אלוף בצה"ל, שר הביטחון וראש ממשלת ישראל) ספגה אבדות כבדות. גם שרון נפצע, אולם חולץ בידי אנשיו לכיוון בית ג'יז בחיפוי מפקד הכיתה הפצוע שמחה פנחסי, שנשאר לחפות על נסיגתם עם מקלע.

גם שתי פלוגות מגדוד 72 נתקלו בכוחות אויב בשלב מוקדם במסען, וספגו הפגזה מתותחי הלגיון. בין הנפגעים הרבים היו מפקדי הפלוגות משה דובדבני (שגופתו זוהתה רק בשנת 1998) ויהודה הררי (שנפצע קשה, והיה לימים מפקד גדוד הצנחנים הראשון בצה"ל). לאחר האובדן המוקדם של מפקדיהם, החלו חיילי שתי הפלוגות לסגת מערבה לכיוון בית ג'יז, גם הם בחיפוי הכוח שהחזיק בגבעה 314.

179. 5 ביוני 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **אל-קבאב** (14571415). לכוח הרוג אחד.
180. 6 ביוני 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשט על **עינבא** (14521455).
181. 6 ביוני 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשט על **בית נובא** (15301405). נהרגו שני חיילים.
182. 9 ביוני 1948 - גדוד 72 (**חטיבה 7**) הגן על **משלט 361 ליד בית סוסין** (14901340). תחילה נפל המשלט בידי האויב אך נכבש שוב בהתקפת נגד. לכוח שמונה הרוגים ו-20 פצועים.
183. 9 ביוני 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשט על **גשר לטרון-עמאוס** (14931387).
184. 9 ביוני 1948 - הגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) נכשל בכיבוש **משלט מזרחית לטרון** (15101375) במסגרת מבצע "יורם". הכוח לא הצליח לחבור לגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) שתקף ראשון, ובמקום זאת תפס גבעה חשופה, ספג הפגזה ארטילרית ולבסוף קיבל פקודת נסיגה.
185. 9 ביוני 1948 - הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבש את **משלט לטרון י"ד** (14971384), אך הגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) נכשל בכיבוש **משלט י"ג** (14971384) במסגרת מבצע "יורם".
186. 9 ביוני 1948 - הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) נסוג מ**משלט לטרון י"ד** (14971384) במסגרת מבצע "יורם". במהלך הכיבוש והנסיגה נהרגו 18 מחיילי הגדוד ונפצעו כ-60.
187. 10 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **גבעתי** ותושבי הקיבוץ נכשלו בהגנת **גזר** (14271427). 28 נהרגו, 20 נפצעו, ו-31 נפלו בשבי, 13 מהם נשים.
188. 10 ביוני 1948 - שתי מחלקות מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפסו מחדש את **גזר** (14271427).
189. 10 ביוני 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **אל-בריייה** (14241440).
190. 10 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **גשר צפונית לבית נובא** (15401420).
191. 10 ביוני 1948 - כוח מחטיבת **קריית** נתקל באזור **צומת מסילת סרפנד** (13801532).
192. ליל 10-11 ביוני 1948 - אלוף דוד מרכוס (מיקי סטון) נהרג מאש כוחותינו ב**מחנה אבו ע'וש**. מרכוס, קולונל בצבא ארצות-הברית, הגיע לארץ ישראל כאחד מאנשי מח"ל (מתנדבי חו"ל) בינואר 1948, וב-28 במאי מונה למפקד חזית ירושלים.

193. 11 ביוני 1948 - כוח **אצ"ל** נכשל בהגנה על **יהודיה** [יהוד] (14001595) בפני התקפה של הלגיון הערבי. לכוח 11 הרוגים.
194. 11 ביוני 1948 - כוח מגדוד 44 (חטיבת **קריית**) הגן על **סאפריה** (13601557).
195. 11 ביוני 1948 - כוח מגדוד 44 (חטיבת **קריית**) הגן על **סרפנד** (13601517).
196. 11 ביוני 1948 - כוח חי"ם (חטיבת **קריית**) ופלוגה מגדוד 82 (**חטיבה 8**) הגנו על **כפר עאנה** (13781590). בקרבות היום במרחב סרפנד-כפר עאנה נהרגו 19 מחיילי חטיבת קריית ושניים מחיילי חטיבה 8.

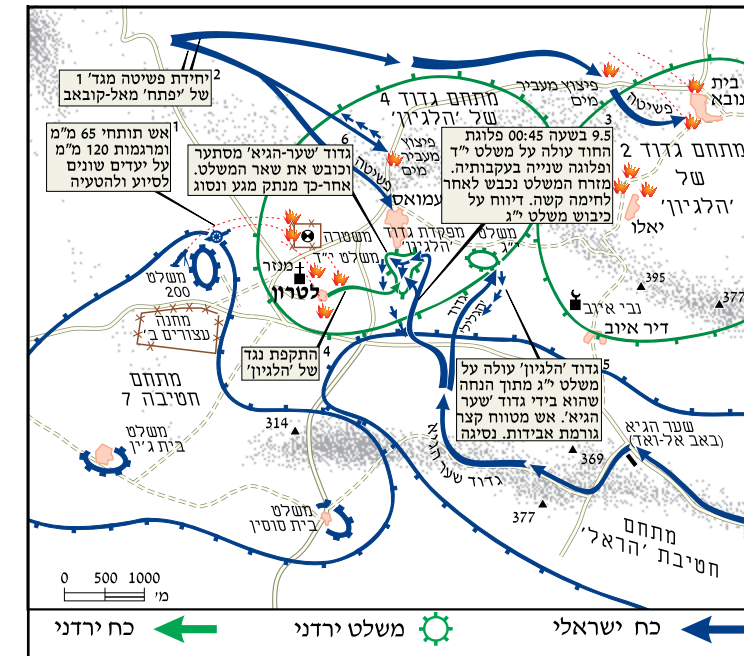

כובשי הכפר אל-קבאב

שלב ד - מ' 11 ביוני עד 19 ביולי 1948

בתקופת קרבות "עשרת הימים" ריכז צה"ל כוחות בסדר גודל על-חטיבתי למבצע "דני", שנועד לפתוח את הדרך לירושלים ולהרחיק את האיום שהיווה גוש לוד-רמלה על מרכז הארץ. עיקר המאמץ של צה"ל רוכז במרחב זה. בקרבות השתתפו כוחות מהחטיבות יפתח, קריית, הראל, עציוני, 8 ואלכסנדרוני ומהאצ"ל.

197. כוח **לה"י** נכשל בניסיון לכבוש את צריף הפח **בבית מזמל** [קריית יובל, ירושלים] (16701305). לכוח חמישה הרוגים וחמישה פצועים.
198. 9 ביולי 1948 - גדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **תל א-סאפי** [ליד כפר מנחם] (13561235) במסגרת מבצע "אני-פאר". לכוח שני הרוגים.
199. 9 ביולי 1948 - כוח מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **ח'רבת דמדם** [מדרום לכפר מנחם] (13551258) במסגרת מבצע "אני-פאר".
200. 9 ביולי 1948 - כוח מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) תפס את **ח'רבת אסטס** [אל עזי] (13301250) במסגרת מבצע "אני-פאר".
201. 10 ביולי 1948 - כוח מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) תפס את **איטינא** [ממערב לכפר מנחם] (13301283) במסגרת מבצע "אני-פאר".
202. 10 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשה את **טירה** (14481583) במסגרת מבצע "דני".
203. 10 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבשה את **וילהלמה** (14201590) במסגרת מבצע "דני".
204. 10 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) הגנה על **וילהלמה** (14201590) במסגרת מבצע "דני".
205. 10 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **ענאבה** [כפר שמואל] (14521455) במסגרת מבצע "דני".
206. 10 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **ח'רובנה** [מערבית למודיעין] (14631466) במסגרת מבצע "דני".

מפת מבצע "יורם"

מבצע "יורם", 8-9 ביוני 1948

במבצע "יורם", שהיה הניסיון השלישי לכבוש את מובלעת לטרון, לחמו חטיבת יפתח, חטיבת הראל וחטיבה 7. באותם ימים אמנם נפתחה "דרך בורמה", אך היא טרם הוכשרה למעבר משאיות והייתה מאוימת מדרום ומצפון. החשש היה שעם ההחלטה על הפסקת האש (ההפוגה הראשונה) יישאר המצב על כנו, ולא יתאפשר להעביר אספקה לירושלים בהיקף הנדרש. מסיבה זו, הוחלט לנסות שוב לכבוש את לטרון ולפתוח את הדרך לירושלים לפני ההפוגה הראשונה.

התוכנית המקורית הייתה לבצע פעולות הטעיה והסחה באגף המערבי והדרומי של מערך לטרון, בעוד המאמץ העיקרי בפיקוד מח"ט יפתח, שמואל (מולה) כהן, יתקוף מכיוון מזרח, דרך קו התפר שבין הגדוד הרביעי והגדוד השני של הלגיון הירדני. המאמץ העיקרי כלל שלושה שלבים: בראשון, יכבוש הגדוד החמישי של חטיבת הראל את גבעה 346 (משלט י"ג); בשלב השני, תתקוף פלוגה מהגדוד השלישי של חטיבת יפתח את גבעה 315 (משלט י"ד), תוך סיוע אש ממשלט י"ג; בשלב השלישי יוקם בסיס האש על משלט י"ד שייתן את החיפוי למהלך העיקרי, שבו יתקוף כל הגדוד השלישי את לטרון מכיוון דרום-מזרח.

בליל 5-6 ביוני 1948 החלו פעולות ההסחה. הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את הכפר אל-קבאב וניתק את הדרך בין לטרון לרמלה. אש ארטילרית נורתה לסירוגין לעבר בניין המשטרה. בליל 6-7 ביוני פשט הגדוד הראשון על הכפרים עינבא, סלבית ובית נובא. במהלך ה-8 ביוני הפציצו מטוסי חיל האוויר את בידו ונבי סמוויל.

בפועל, החל מבצע "יורם" בליל 8-9 ביוני בירי תותחים ומרגמות לעבר מטרות במובלעת לטרון. במקביל למאמץ העיקרי, תקף הגדוד הראשון מחטיבת יפתח את המוצבים בכפר עמאוס ועל הכביש לטרון-רמאללה. כוח מהגדוד החמישי החל לנוע לעבר היעד, אך טעה בניווט, ובמקום לתקוף את משלט י"ג תקף את משלט י"ד. כך מצאו את עצמן שתי פלוגות מהגדוד החמישי בלב המערך הירדני העיקרי, ללא סיוע אש, מנהלות קרב פנים אל פנים עם חיילי הלגיון. באותה שעה נע הגדוד השלישי לעבר היעד המקורי של הגדוד החמישי, אך נתקל שם בירי מהכוח הירדני. תמונת המצב של מפקד המבצע הייתה שגויה בשלב זה; הוא העריך שטעות הניווט היא של הגדוד השלישי שלא הכיר את הגזרה, ולא של הגדוד החמישי שלחם במרחב כבר מספר פעמים. לכן הוא נתן הוראה לגדוד השלישי לרדת מהגבעה ולסייע לגדוד החמישי. בסופו של דבר, החליט הגדוד השלישי לסגת והתפנה לשער הגיא. הגדוד החמישי הצליח לכבוש את גבעה י"ד במהלך הלילה, אך נסוג עם שחר בשל תשישות הלוחמים והיעדר כוח עתודה שיסייע להחזיק בגבעה. במהלך מבצע "יורם" נהרגו 17 לוחמים, כולם מהגדוד החמישי.

מבצע "דני" (הגזרה המרכזית)

מבצע "דני" נערך עם סיום ההפוגה הראשונה, ב-10-18 ביולי 1948 ונועד מלכתחילה לכבוש את המרחב שמצפון-מערב לירושלים, במטרה להכריע את המערכה על העיר. מסיבה זו היה שמו המקורי מבצע לר"ר (לוד-רמלה-לטרון-רמאללה). הוא שונה מאוחר יותר למבצע "דני", על שמו של מפקד מחלקת ה"ה", דני מס.

בסופו של דבר, צומצמו מטרות המבצע להסרת האיום מעל תל-אביב ולהרחבת הפרוזדור של "דרך בורמה" לירושלים. פרסומו נבע מכך שהוא היה המבצע העל-חטיבתי הראשון בתולדות צה"ל, מכך שהביא לכיבוש הערים לוד ורמלה, ומאחר שנטלו בו חלק מפקדים בכירים, בהם מפקד המבצע יגאל אלון, קצין המבצעים יצחק רבין, מפקד חטיבה 8 יצחק שדה ומפקד גדוד 89 משה דיין.

בגזרה המרכזית של המבצע נלחמו חטיבת יפתח, חטיבת קריית, חטיבה 8 ושני גדודים מחטיבת אלכסנדרוני. על-פי התוכנית נדרשו הכוחות לכתר את ליד [לוד] ורמלה ולנתק אותן מהעורף באמצעות איגוף ממזרח של כוחות

גדוד 89 בדרך ללוד

שינועו מצפון ומדרום, ורק בשלב השני - לפרוץ לתוך הערים ולכבוש אותן תוך הפעלה משולבת של כוחות משוריינים וחי"ר.

המבצע החל בשעות הלילה של 10 ביולי 1948. באגף הצפוני, כבשו שתי פלוגות מגדוד 33 מחטיבת אלכסנדרוני את הכפר רְנְתִיָה [רינתיה] ואת המושבה וילהלמה [בני עטרות]. לאחר מכן, החלה פעולת חטיבה 8; גדוד 89 כבש את הכפרים טירה וקולה, ועם שחר כבש גדוד 82 את שדה התעופה הסמוך ללוד. בשעות אחר הצהריים כבש גדוד 82 עם פלוגה מגדוד 44 (חטיבת קריית) את הכפר דִיר טריף. לאחר מכן, החל הלגיון הירדני במתקפת-נגד של כוחות על גבי שריוניות מכיוון ביר נבאלא. גדוד 82 ופלוגת החי"ר נסוגו מדיר טריף והתייצבו על משלטים מדרום וממערב לכפר. כוח מגדוד 89 נע בלילה מטירה לכיוון דיר טריף כדי לסייע לגדוד 82, נתקל בדרך בכוח שריוניות ירדני נוסגו, אך ניטרל לפני כן שריונית אחת. הגדוד הצליח להשמיש את כלי רכב שזכה לכינוי "הגמר הנוראי", והוא שהוביל את הגדוד למחרת בפריצה ללוד. מאוחר יותר בלילה הצליח כוח מגדוד 89 לכבוש נקודה שולטת על דיר טריף מצפון-מזרח לכפר.

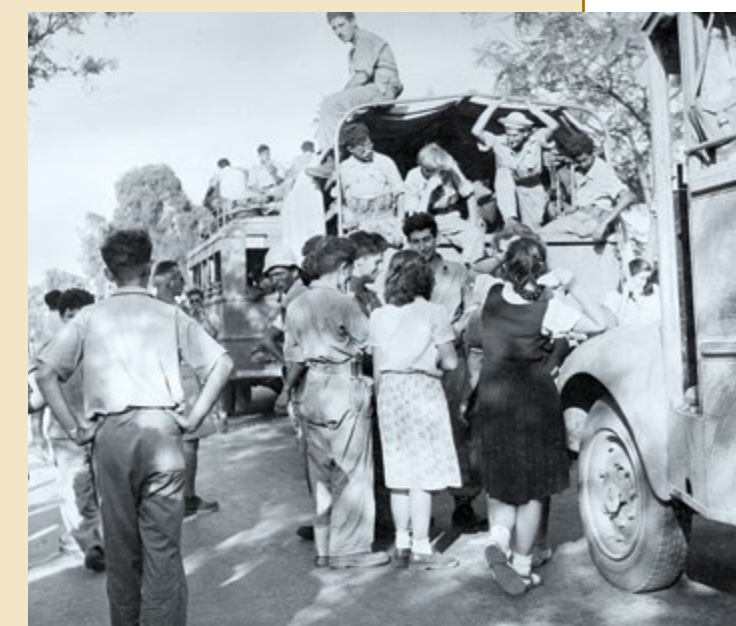
באגף הדרומי, כבש הגדוד הראשון מחטיבת יפתח לפנות בוקר (10 ביולי) את הכפרים עֵנְאָבָה וחרובה. כמתוכנן, בעקבותיו נע הגדוד השלישי, שכבש במהלך היום את ג'מזו ואת ח'רְבַת אִדְהִיָה והגיע בשעות הערב לבן שמן, שהייתה נצורה. במהלך היום הטריוויה כוחות מחטיבת קריית את העיר רמלה ותפסו עמדות ממערב לה, אך התקפתם על השכונה סכנת פאנוס נהדפה.

בבוקר 11 ביולי 1948 כבשו כוחות מגדוד 89 את גבעות שיח' עלי והמשיכו דרומה לכיוון בן שמן, כדי לחבור לחטיבת יפתח. הכוח בגבעות שיח' עלי ובקרבת דיר טריף נסוג במהלך היום בשל התקפה של הלגיון. גם התקפת-נגד של גדוד 82 לא הצליחה להביא לכיבוש הכפר מחדש; והשליטה על ציר בית נבאלא-בן שמן עדיין לא הושגה.

במהלך בוקרו של 11 ביולי התקיפו שתי פלוגות מהגדוד הראשון את לוד ממערב, אך נתקלו בהתנגדות עזה של כוחות שריוניות וחי"ר, ונעצרו בשטחים המישוריים שממזרח לעיר. על גדוד 89, שהגיע לבן שמן, הוטלה המשימה לפרוץ לתוך לוד ולסייע לגדודי חטיבת יפתח לכבוש אותה. בשעה 17:30 נע הטור המשוריין של גדוד 89 במהירות לתוך לוד. השריונית שהובילה את הכוח, "הגמר הנוראי",

עמדת מקלע במרחב לטרון

היערכות חטיבת יפתח בנען לקראת מבצע "דני"

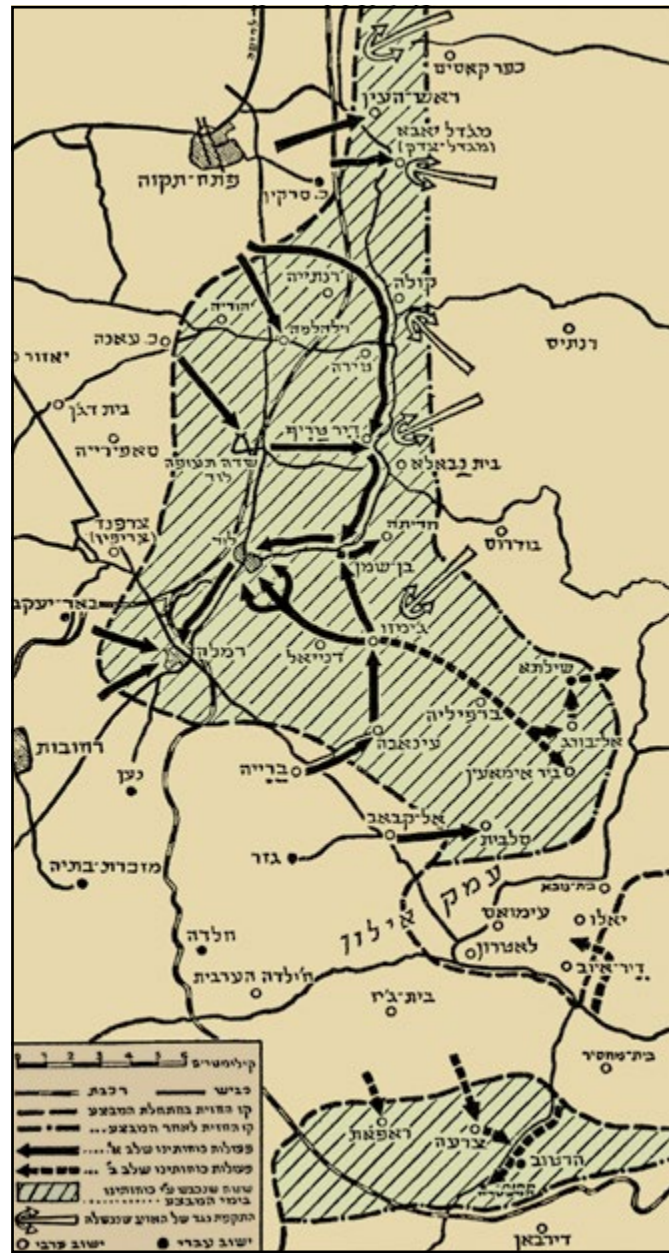

טנק קרומוול בשדה התעופה אחרי הכיבוש

ניהלה קרבות אש עם מטרות בתוך העיר, אך שאר הטור נע בטעות מערבה, לכיוון רמלה. הטור נעצר במבואות רמלה וחזר על עקבותיו לתוך לוד, חבר לשריונית וחזר לבן שמן. מהלכו של גדוד 89 בלוד נמשך כשעה. הגדוד השלישי של חטיבת יפתח ניצל את ההלם שאחז במגיני לוד בעקבות כניסת הטור המשוריין, והחל בהתקפה על מוצבי העיר. עד לשעות הערב נכנעה לוד בפני כוחות חטיבת יפתח, למעט הכוח שהחזיק בבניין המשטרה. קריסת המערך בלוד גררה את כניעת רמלה לחטיבת קריית, ועד הערב נכנסו כוחות לבניין המשטרה בעיר ולמבנה המשטרה שנמצא בין שתי הערים [היום, כלא מעשיהו].

במהלך היום, ניסו כוחות ירדניים לפרוץ את האגף המזרחי באזור ג'מזו-בן שמן, אך ההתקפות נהדפו על-ידי כוחות קריית, יפתח וסוללת תותחים. בשעות הלילה של 11 ביולי החלה פעולת חטיבת אלכסנדרוני במרחב הצפוני, ובמסגרתה כבש גדוד 32 את מג'דל יבא [מגדל צדק].

רגמים של חטיבת גבעתי ליד לוד

מפת קרבות מבצע "דני"

בבוקר 12 ביולי 1948 ניסה כוח של הלגיון לפרוץ ללוד, והמהלך עורר את התושבים המקומיים להתקומם. אש נורתה מאחד המסגדים בעיר, ממנה נהרגו ארבעה חיילים. הגדוד השלישי, ששלט בעיר, סבל מנחיתות מספרית ולכן נאלץ לירות על מנת לדכא את ההתנגדות. כעבור שעתים חזר השקט לעיר, אך בניין המשטרה נותר בשליטת הלגיון. למחרת הסתנן הכוח מהמבנה, ורק אז הסתיים כיבושה של העיר. בתום הכיבוש החלו אלפים מתושבי לוד לעזוב את בתיהם ולנדוד מזרחה, לעבר השטחים שבשליטת הלגיון הערבי.

באותו יום שוב התקיף גדוד 82, בסיוע כוחות מחטיבת קריית ואלכסנדרוני, את דיר טריף, וכבש את הכפר ואת המשלטים בשיח' עלי. הגדוד הראשון מחטיבת יפתח כבש את חדיאת [חדיד], צעד שהביא לניתוק ביר נבאלא, ולעת ערב כבש את דיר אבו סלמה. במהלך היממה, ניסו שוב כוחות ירדניים לפרוץ את האגף המזרחי באזור ג'מזו-בן שמן בהתקפות יום ולילה. גם התקפות אלה נהדפו על-ידי כוחות קריית, יפתח וסוללת תותחים. גם חטיבת אלכסנדרוני הדפה במהלך היום התקפות-נגד של הצבא העיראקי באזור מג'דל יבא. בבוקר ה-13 ביולי נכנסו כוחות אלכסנדרוני לראס אל-עין [ראש העין], גילו שהכפר ריק מאדם, וכי מכוני המים שסיפק מים לירושלים אמנם חובל, אך אפשר לתקנו.

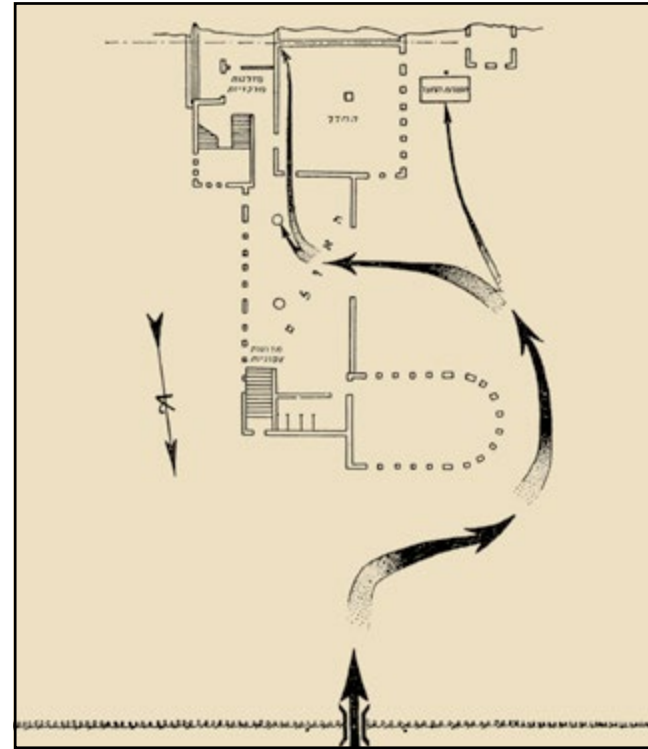
הלחץ ההולך וגובר של הצבא המצרי על חטיבת גבעתי במהלך ימי המבצע הביא להחלטת המטכ"ל להפנות חלק מהכוחות דרומה. גדוד 89, גדוד מחטיבת יפתח וגדוד 33 הופנו לגזרות אחרות; בפועל, גרמה ההחלטה לכך שמבצע "דני" הופסק בשלב זה, ולא יצא לפועל חלקו השני.

במבצע "דני" נהרגו 55 חיילים.

עמדת "פיאט" באל-בוריג'

התוכנית לפיצוץ מפקדתו של חסן סלאמה

207. 10 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** פשט על **סלביית** [שעלבים] (14881418) במסגרת מבצע "דני".
208. 10 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **דניאל** (14351490) במסגרת מבצע "דני".
209. 10 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **ג'מזו** (14501487) במסגרת מבצע "דני".
210. 10 ביולי 1948 - גדוד 82 (**חטיבה 8**) ופלוגה מגדוד 44 (חטיבת **קריית**) כבשו את **דיר טריף** (14471554) במסגרת מבצע "דני".
211. 10 ביולי 1948 - גדוד 82 (**חטיבה 8**) ופלוגה מגדוד 44 (חטיבת **קריית**) הגנו על **דיר טריף** (14471554) במסגרת מבצע "דני".
212. 10 ביולי 1948 - גדוד 82 (**חטיבה 8**) ופלוגה מגדוד 44 (חטיבת **קריית**) כבשו את **שדה התעופה לוד** (14001560) במסגרת מבצע "דני".
213. 10 ביולי 1948 - חי"ם (חטיבת **קריית**) תפס את **יהודיה** (14001595) במסגרת מבצע "דני".
214. 10 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 42 (חטיבת **קריית**) נכשלה בכיבוש **סכנת פאנוס ברמלה** (13651495) במסגרת מבצע "דני". לכוח הרוג וחמישה פצועים.
215. 10 ביולי 1948 - גדוד 42 (חטיבת **קריית**) כבש את **מפקדת חסן סלאמה** (13651480) ברמלה במסגרת מבצע "דני".
216. 11 ביולי 1948 - כוח מגדוד 64 (חטיבת **עציוני**) כבש את צריף הפח בבית **מזמל** (16701305).
217. 11 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 44 (חטיבת **קריית**) ופלוגה מגדוד 89 (**חטיבה 8**) נכשלו בהגנה על **משלטי דיר טריף** (14471554) במסגרת מבצע "דני".
218. 11 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **ח'רבת אידה'ר'יה** [מזרחית לבן שמן] (14501503) במסגרת מבצע "דני".
219. 11-12 ביולי 1948 - פלוגת חי"ר והפלוגה המסייעת מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) וכוח מיחידת בן שמן (חטיבת **קריית**) הגנו על **ג'מזו** (14501487) כנגד שתי התקפות של צוות קרב דור-פלוגתי מחטיבה 3 של הלגיון הערבי, במסגרת מבצע "דני". שני הרוגים מכוח בן שמן.
220. 12 ביולי 1948 - פלוגה ב מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבשה את **אל-חדי'ת'ה** [חדיד] (14551523) במסגרת מבצע "דני". לכוח הרוג.
221. 11-13 ביולי 1948 - הגדוד השלישי בהרכב שתי פלוגות ועוד פלוגה מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) וגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשו את **לוד** (14051516) במסגרת מבצע "דני".
222. 12 ביולי 1948 - יחידת בן שמן (חטיבת **קריית**) הגנה על **אל-חדי'ת'ה** (14551523) כנגד התקפה של כוח מגדוד 1 מהלגיון הערבי (פלוגת חי"ר ושבע שריוניות) במסגרת מבצע "דני".
223. 12 ביולי 1948 - צוות קרב שכלל את גדוד 82 (**חטיבה 8**), גדוד 44 (חטיבת **קריית**) ופלוגה מגדוד 33 (חטיבת **אלכסנדרוני**) כבש את **דיר טריף** (14471554) במסגרת מבצע "דני".
224. 12 ביולי 1948 - גדוד 42 (חטיבת **קריית**) תפס את **רמלה** (13851480) במסגרת מבצע "דני".
225. 12 ביולי 1948 - כוח פלוגתי מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבש את **בית נבאלא** [בית נחמיה] (14601547) במסגרת מבצע "דני".
226. 12 ביולי 1948 - גדוד 89 (**חטיבה 8**) כבש את **שיח' עלי** (14701560) במסגרת מבצע "דני".
227. 13 ביולי 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את **דיר אבו סלמה** (14501506) במסגרת מבצע "דני".
228. 13 ביולי 1948 - פלוגה מהגדוד החמישי ופלוגה מהגדוד השישי (חטיבת **הראל**) כבשו את **צובא** (16201325).
229. 13 ביולי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) ופלוגה מסופחת מגדוד 43 (חטיבת **קריית**) כבשו את **צריעה** (14871315).
230. 13 ביולי 1948 - ארבע מחלקות מגדוד 64 (חטיבת **עציוני**) יחד עם מחלקה מוגברת של **האצ"ל** ("גונדה 30") כבשו את **אל-מאלקה** [מלחה, ירושלים] (16751292). לגדוד 64 היו שני הרוגים ו-12 פצועים.
231. 13 ביולי 1948 - מחלקת **אצ"ל** ("גונדה 30") הגנה על **אל-מאלקה** (16751292). לכוח 21 הרוגים.
232. 14 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש את **בית אם אלמים** (15781320).
233. ליל 14-15 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **ב'רפיליה** (14901465) במסגרת מבצע "דני".
234. 15 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש את **ח'רבת אל-לאוז** [הר איתן] ואת **סטף** (16101305).
235. ליל 15-16 ביולי 1948 - פלוגה ד מגדוד 43 (חטיבת **קריית**) כבשה את **סלביית** (14881418) במסגרת מבצע "דני".
236. 16 ביולי 1948 - פלוגה ד מגדוד 43 (חטיבת **קריית**) הגנה על **סלביית** (14881418) במסגרת מבצע "דני".
237. 16 ביולי 1948 - פלוגה מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפסה את **ב'ר מעין** [רעות] (15201438) במסגרת מבצע "דני".
238. 16 ביולי 1948 - פלוגה א מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) הגנה על **ב'ר מעין** (15201438) במסגרת מבצע "דני".
239. 16 ביולי 1948 - פלוגה ב מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) תפסה את **אל-בוריג'** [גבעת התיטורה, מודיעין] (15201455) במסגרת מבצע "דני".
240. 16 ביולי 1948 - פלוגה ג מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) הגנה על **אל-בוריג'** (15201455) במסגרת מבצע "דני".
241. 16 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **קריית** כבש את **ח'רבת סלימאן** [מדרום למודיעין] (15221416).
242. 16 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **קריית** כבש את **ח'רבת עג'נ'ול** [חורבת עגלגל, מדרום למודיעין] (15221422).
243. 16 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **קריית** כבש את **ח'רבת ב'וינה** [חורבת בירית ביער בן שמן] (14701500).
244. 16 ביולי 1948 - הגדוד השישי (חטיבת **הראל**) תפס את **רכס התותחים דרומית ליאלו** (15301380) ללא קרב. במהלך שעות הבוקר המוקדמות הגן על הרכס מפני התקפות-נגד של הלגיון, ונסוג לאחר ההתקפה השלישית והמכרעת. לכוח היו 19 הרוגים ו-13 פצועים במהלך הקרב כולו.
245. 16 ביולי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבש את **דיר עמר** (19591335) במסגרת מבצע "דני".
246. 16 ביולי 1948 - מחלקת ג'פים מ"שועלי שמשון" (חטיבת **גבעתי**) ומחלקה מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשו זמנית את **קזאזה** (13831320).
247. 16 ביולי 1948 - מחלקת ג'פים מיחידת "שועלי שמשון" (חטיבת **גבעתי**) ומחלקה מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשו זמנית את **מע'לס** [גפן, תירוש] (13901262).
248. 16 ביולי 1948 - מחלקת ג'פים מיחידת "שועלי שמשון" (חטיבת **גבעתי**) ומחלקה מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשו זמנית את **אל-ח'ימה** (13401300).
249. 16 ביולי 1948 - מחלקת ג'פים מיחידת "שועלי שמשון" (חטיבת **גבעתי**) ומחלקה מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשו זמנית את **אד'נבה** [ממערב לגפן] (13641278).
250. 16 ביולי 1948 - מחלקת ג'פים מיחידת "שועלי שמשון" (חטיבת **גבעתי**) ומחלקה מגדוד 89 (**חטיבה 8**) כבשו זמנית את **ג'ל'יא** (13701304).
251. 16 ביולי 1948 - פלוגה מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבשה את **דיר ראפאת** (14631313).
252. 17 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** כבש את **אל-מידיה** (15051472).
253. 17 ביולי 1948 - מחלקה מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) תפסה את **כסלא** [מצפון לכיסלון] (15431323).
254. 17 ביולי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) תפס את **אשווע** [אשתאול] (15081323).
255. 17 ביולי 1948 - פלוגה ג מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) הגנה על **אל-בוריג'** (15201455). התקפה נוספת נהדפה ב-18 ביולי.
256. 17 ביולי 1948 - גדוד 44 (חטיבת **קריית**) כבש את **משלטי בודרוס** ברכס ראס דליה (14901520).
257. 18 ביולי 1948 - חטיבת **עציוני** כבשה את **מיס קרי** [הר אורה] (16431295).
258. 18 ביולי 1948 - הגדודים 64 ו-66 (חטיבת **עציוני**) תפסו את **עין קארם** [עין כרם], שהתפתחה מתושביה (16501310).

חיילי גדוד "הפורצים" אחרי כיבוש משטרת ערטוף

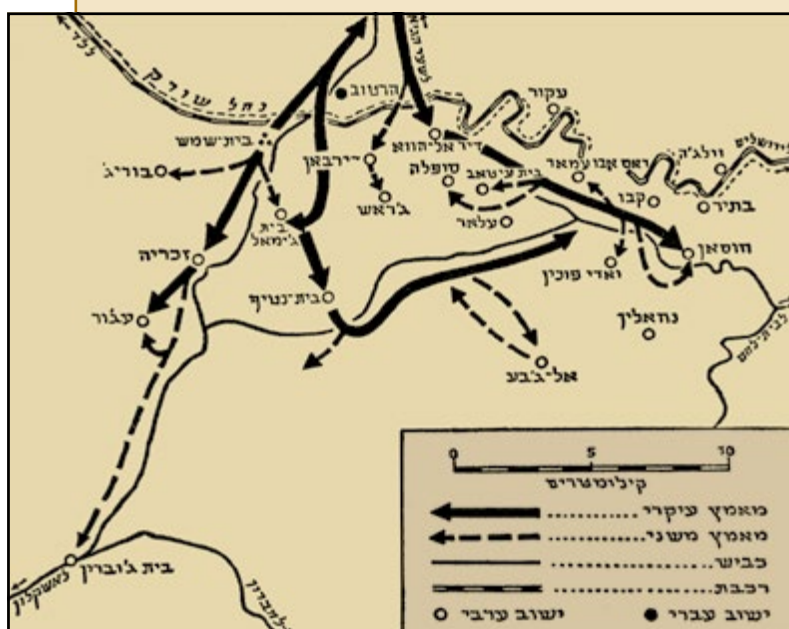
- 282. 16 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי כבש את **מַעַלֵס** (13901262).
- 283. 16 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי כבש את **אֲדָנָה** (13641278).
- 284. 18 באוקטובר 1948 - שתי פלוגות מהגדוד החמישי וכוח משורינים מהגדוד העשירי (חטיבת **הראל**) כבשו את "**המשלט המשותף**", שכונה כך מכיוון שבאותו רכס מוקמו שני משלטים, מצרי וישראלי, במרחק 60 מ' בלבד זה מזה [בית שמש] (14701286).
- 285. 19 באוקטובר 1948 - פלוגות ב ר"ג מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשו את **דִיר אַבָּאן** [מחסיה] (15101280) במסגרת מבצע "ההר".
- 286. 19 באוקטובר 1948 - שתי פלוגות מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבשו את **דִיר אל-הווא** [מצפון לכביש 3866] (15351288) במסגרת מבצע "ההר".
- 287. 19 באוקטובר 1948 - פלוגות ב ר"ג מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשו את **בית ג'מאל** (14801260) במסגרת מבצע "ההר".
- 288. 19 באוקטובר 1948 - פלוגה ד מגדוד 68 (חטיבת **עציוני**) נכשלה בכיבוש **וולג'ה** (16301275) במסגרת מבצע "יקב". נכבשו ופוצצו מספר בתים בחלקו הצפוני של הכפר.

מבצע "ההר"

מבצע של חטיבת הראל, שנועד להרחיב את החלק הדרומי של פרודור ירושלים. במבצע לקחו חלק הגדודים הרביעי, החמישי, השישי והעשירי. הקלות היחסית שבה הצליחו גדודי הראל לכבוש את המרחב נבעה מכך שלכוחות המצריים שהיו פרוסים בו ניתנה הוראת נסיגה על רקע מבצע "יואב".

מבצע "ההר" החל בליל 18-19 באוקטובר 1948, עם כיבוש משלט דיר אבאן [מחסיה] על ידי הגדוד החמישי מידי הצבא המצרי, ולאחר מכן כיבושם של מנזר בית ג'מאל והכפר זכריה [זכריה]. למחרת, נכבשו הכפרים בית נתיף ודיר א-שיח'. הגדוד החמישי המשיך במעלה ההר וכבש את דיר אל-הווא [מצפון לכביש 3866]. למחרת, השתלט כוח מעורב של שריון וחי"ר על הכפר בית עטאב [בר גיורא], ומשם המשיך הכוח וכבש את חוסאן לאחר קרב קצר עם כוחות הליגיון הירדני. בה בעת נכבשו כפרים בעמק האלה, ובהם: עג'ור [עגור] ואל-בוּרְיָג'. ב-22 באוקטובר נכנסה לתוקף הפסקת האש, ולכן ניתנה הוראה לסגת מהכפר חוסאן.

במהלך המבצע נהרג חייל אחד, קצין המבצעים של הגדוד החמישי, אהרן (ג'ימי) שמי (שמידט). לזכרו נכתב ספר ההנצחה המפורסם "חברים מספרים על ג'ימי".

מפת מבצע "ההר"

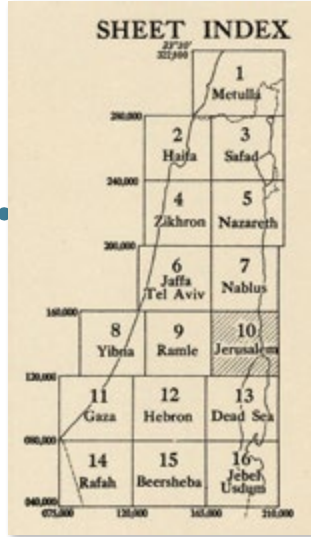
- 259. ליל 17-18 ביולי 1948 - פלוגה א מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) תפס את הכפר **שֶלְתָא** [שילת] (15201473) שהיה נטוש.
- 260. ליל 17-18 ביולי 1948 - מחלקה מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) בפיקודו של רחבעם זאבי ("גנדי"); לימים אלוף בצה"ל) נתקלה באש בדרכה לפוצץ את **גשר המלכי** ונסוגה בלי שביצעה את משימתה.
- 261. 18 ביולי 1948 - פלוגה ב מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבשה את **ח'רבת כוריכור** [לפיד] (15301473).
- 262. 18 ביולי 1948 - פלוגה ב מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) נכשלה בהגנה על **ח'רבת כוריכור** (15301473) בפני התקפה של הגדוד הממוכן הראשון של הליגיון הערבי. בקרב נהרגו 45 חיילים.
- 263. 18 ביולי 1948 - פלוגת חי"ר על זחל"מים (חטיבת **יפתח**) ושני טנקי קרומוול (**חטיבה 8**), שיצאו מאל-קַבָּאב לתקוף את משטרת לטרון, נפגעו מהפגזת הליגיון ליד **עמאוס** ונסוגו (14801390).
- 264. 18 ביולי 1948 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) כבש את **הרטוב ובניין משטרת הרטוב** (15001304).
- 265. 18 ביולי 1948 - שתי פלוגות מהגדוד השישי (חטיבת **הראל**) בפיקוד הסמג"ד כבשו את **משלטי בית נובָא** [מצפון לנטף] (15601390) במסגרת מבצע "דני" גזרה מזרחית. לאחר מכן, נערכו הפלוגות והגנו מפני מתקפת-הנגד של הליגיון.
- 266. 18 ביולי 1948 - מחלקה מוגברת בפיקוד סמ"פ מגדוד 61 (חטיבת **עציוני**) כבשה את משלט **ח'רבת אבו לאחם** (15901385) במסגרת מבצע "דני" גזרה מזרחית, כפעולת הסחה לגזרת הרדאר ואבטחת האגף הצפוני של משלטי בית נובא. מפקד הכוח נהרג, התחמושת אזלה, והכוח נסוג.
- 267. 18 ביולי 1948 - כוח תגבורת בפיקוד מ"פ מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) נשלח לחבור לכוח מגדוד 61 (חטיבת **עציוני**) **בח'רבת אבו לאחם** במסגרת מבצע "דני" גזרה מזרחית, אך הגיע לאחר שזה נסוג. הכוח השתלט על משלט בגבעה סמוכה (15801385) ונאחז בה, למרות הפגזות הליגיון הערבי. לכוח התוקף ולכוח התגבורת יחד היו תשעה הרוגים ותשעה פצועים.
- 268. 18 ביולי 1948 - פלוגה ב מהגדוד השישי ופלוגה בפיקודו של זיו צפירי מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשו שטחים ליד **משלטי בית נובא** (15901385) במסגרת מבצע "דני" גזרה מזרחית.
- 269. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש תפס את **בית ת'ול** (15701365) במסגרת מבצע "דני" גזרה מזרחית.
- 270. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת **עציוני** פשט על **אלי־קבו** (16201260).

שלב ה - מ' 19 ביולי עד סוף המלחמה

שלב זה של המלחמה אופיין בנטילת היוזמה על ידי צה"ל אל מול נסיגה של רוב כוחות האויב במרחב, ובמיוחד יחידות "האחים המוסלמים". חלק מהכפרים שנתפסו ננטשו קודם לכן על ידי תושביהם, והפיקוד העליון ומפקדת החזית שאפו להחזיקם כדי להרחיב את השטח שבשליטת ישראל ובעיקר כדי להרחיב את הפרודור אל ירושלים. בשלבים המאוחרים של המלחמה נערכו שני מבצעים - "יקב" ו"ההר" - של החטיבות עציוני והראל, אך הם היו בהיקף מצומצם. עיקר המאמץ של צה"ל התמקד באותם ימים בדרום הארץ. המטכ"ל שאף במבצעים אלו להשתלט על שטח נוסף, למנוע מהליגיון הערבי להשתלט על שטחים שהיו לפני כן בידי "האחים המוסלמים", ולהגביר בכך את היקף פעולות הלחימה באזור ירושלים, על מנת שיוכל התמקד בחזית הדרום.

- 271. 21 ביולי 1948 - מחלקה מגדוד 44 (חטיבת **קרייתי**) תפסה את **משלט 219** [יער בן שמן, מצפון לקברות המכבים] (14971506).
- 272. 2 באוגוסט 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש את **עקור** (15801295).
- 273. 2 באוגוסט 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש את **ח'רבת אלי־לאזו** (16101305).
- 274. 20 באוגוסט 1948 - כוח מחטיבת **קרייתי** פשט על **ח'רבת כוריכור** (15301473).
- 275. 20 באוגוסט 1948 - כוח מחטיבת **קרייתי** פשט על **ח'רבת חריה** [ממזרח לכפר רות] (15401460).
- 276. 20 באוגוסט 1948 - כוח מחטיבת **קרייתי** פשט על **ח'רבת דליה** [ממזרח לכפר רות] (15401467).
- 277. 24 בספטמבר 1948 - פלוגה מגדוד חי"מ 142 (חטיבת **קרייתי**) נכשלה בהגנה על **משלט 219** (14971506) מפני הליגיון הערבי. בקרב נהרגו 23 חיילים.
- 278. 24 בספטמבר 1948 - גדוד 44 (חטיבת **קרייתי**) כבש מחדש את **משלט 219** (14971506).
- 279. 15 באוקטובר 1948 - פלוגה מחטיבת **קרייתי** פשטה על **נַעַלְיָן** (15221505).
- 280. 16 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **גבעתי** כבש את **קַזְאָה** (1383320).
- 281. 16 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **גבעתי** כבש את **אלי־תִינָה** (13401300).

מפה 10 מרחב ירושלים

מפה זו מתארת את האירועים המרכזיים מצפון וממזרח לעיר ירושלים; הקרבות בתוך העיר עצמה מתוארים במפה נפרדת.

ערב המלחמה היה בירושלים יתרון מספרי ליהודים (כ־100 אלף יהודים מתוך 165 אלף תושבים), אבל בעיר העתיקה היה יתרון מספרי גדול לערבים (רק כ־3,200 יהודים, אנשי היישוב הישן, לעומת יותר מ־20 אלף ערבים). כך היה גם במרחב מסביב לירושלים, שבו היו יישובים יהודיים מבודדים בתוך סביבה עוינת (כ־2,500 יהודים ב־13 יישובים, לעומת כ־100 אלף ערבים). גורם חשוב נוסף במרחב היה הצבא הבריטי, ששמר עד 14 במאי 1948 על מתחמים מבוצרים בירושלים ועל חלק מהדרכים המובילות אליה, כדי לאפשר את פיגויו עם סיום המנדט.

בתחילת המלחמה נעשה ניסיון להחזיק בכל הנקודות המבודדות. התוצאה הייתה ריתוק של כאלף לוחמים - רבים מהם נהרגו או נפלו בשבי - להגנת היישובים והקצאת מאמצים ניכרים, תוך ספיגת אבדות כבדות, להעברת אספקה אליהם. לנוכח חסימת הדרך לירושלים, וביתר שאת לאחר נפילת גוש עציון בידי הלגיון העבריידי (13-14 במאי 1948), בחרה ישראל להשקיע את עיקר מאמציה במרחב שממערב לעיר, כדי להבטיח גישה אליה ולפרוץ את המצור. בהתאם למדיניות זו, פונו מרבית היישובים המבודדים (עטרות, נווה יעקב, בית הערבה, מפעלי ים המלח והרטוב), ומגד נכבש והורחב "פרוזדור" בדרך אל העיר, שהתבסס בחלקו על הכביש הקיים ובחלקו על דרך עוקפת ("דרך בורמה") שנפתחה מדרום למשטרת לטרון אשר נתפסה בידי הלגיון הירדני. פתיחת הפרוזדור, פריצת הדרך והנחת צינור מים לאורכו - פרצו את המצור על ירושלים. כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת עציוני, חטיבת הראל.

חיילי הגדוד הרביעי של חטיבת הראל במשלט בהרי ירושלים

בית שמש בעת מבצע "ההר"

- 289. 19 באוקטובר 1948 - גדוד 62 (חטיבת **עציוני**) כבש קטע ממסילת הברזל דרומית למלחה (16541280) במסגרת מבצע "יקב".
- 290. 19 באוקטובר 1948 - פלוגה ד מגדוד 68 (חטיבת **עציוני**) כבשה את רכס וולג'ה (16201280) במסגרת מבצע "יקב".
- 291. 19 באוקטובר 1948 - פלוגה ב מגדוד 62 (חטיבת **עציוני**) כבשה זמנית את ח'רבת בית אירג'ה [גילה, ירושלים] (16751272) במסגרת מבצע "יקב".
- 292. 20 באוקטובר 1948 - הגדודים 61 ו־62 (חטיבת **עציוני**) נכשלו בכיבוש הדרך לבית ג'לא (16601265) במסגרת מבצע "יקב". במהלך המבצע נהרגו תשעה מחיילי החטיבה.
- 293. 20 באוקטובר 1948 - פלוגות ב ו־ג מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשו את בית נתין [דרומית לבית שמש] (14971727) במסגרת מבצע "ההר".
- 294. 22 באוקטובר 1948 - חטיבת **הראל** כבשה את ע'לאר [מטע] (15601255) במסגרת מבצע "ההר".
- 295. 22 באוקטובר 1948 - פלוגה ג מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשה את בית ע'טאב [נס הרים] (15511269) במסגרת מבצע "ההר".
- 296. 22 באוקטובר 1948 - פלוגה ג מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשה את ג'רש (15151263) במסגרת מבצע "ההר".
- 297. 22 באוקטובר 1948 - חטיבת **הראל** כבשה את ראס אבו עמאר [צור הדסה] (15801275) במסגרת מבצע "ההר".
- 298. 22 באוקטובר 1948 - פלוגה ג מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשה את ד'יר אישיח' [צפונית לנס הרים] (15601285) במסגרת מבצע "ההר".
- 299. 22 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש את ס'פלא [דרומית לנס הרים] (15401270) במסגרת מבצע "ההר".
- 300. 22 באוקטובר 1948 - כוח משוריניים מהגדוד העשירי (חטיבת **הראל**) כבש זמנית את אל־קבו [מבוא בית־ר] (16151260) במסגרת מבצע "ההר".
- 301. 22 באוקטובר 1948 - כוח מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) פשט על ואדי פוכין (16001240) במסגרת מבצע "ההר".
- 302. 23 באוקטובר 1948 - כוח מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) פשט על ג'בע (15701200) במסגרת מבצע "ההר".
- 303. 23 באוקטובר 1948 - גדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) כבש את ד'יר אל־דבאן [לוזית] (14001200).
- 304. 23 באוקטובר 1948 - גדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) תפס את ז'כריא (14501241).
- 305. 23 באוקטובר 1948 - גדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) תפס את ע'ג'ור [עגור] (14301218).
- 306. 31 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **הראל** כבש את ח'רבת אי־טנור ח'אן (15401250).
- 307. 3 במארס 1949 - כוח מחטיבת **קרייתי** תפס את שיח' סנסין (15701725).
- 308. 1 במאי 1949 - כוח מחטיבת **עציוני** תפס את בית צפאפא (16901280).
- 309. 1 במאי 1949 - כוח מחטיבת **קרייתי** תפס את אל־קבו (16201260).
- 310. 2 במאי 1949 - כוח מחטיבת **עציוני** תפס את ביתר (16331263).

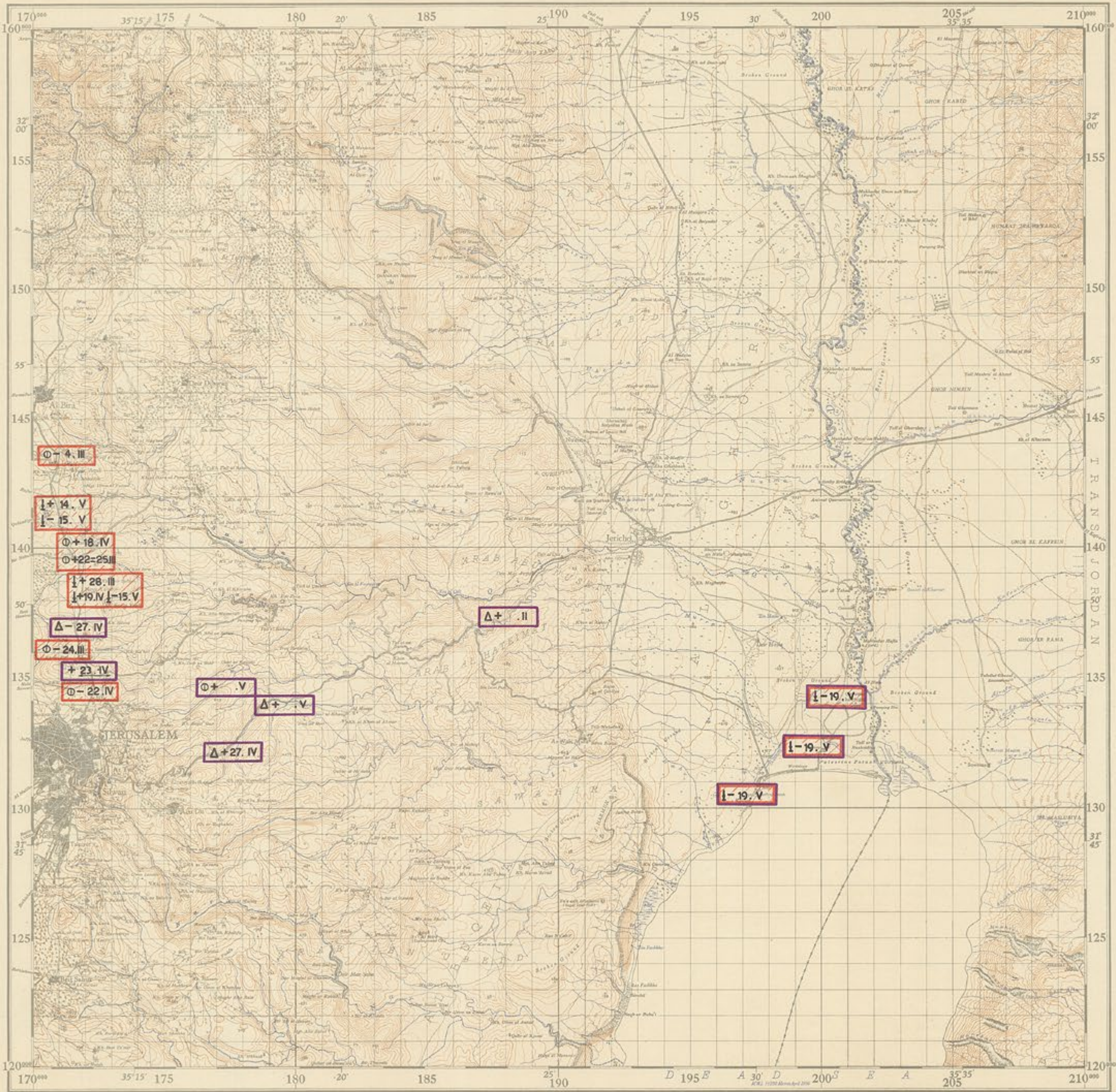
JERUSALEM

מפת קרבות מלחמת העצמאות
(בתיאור קרקעי)
SECOND EDITION

שאלון
SHEET 10

1:100,000 PALESTINE

PALESTINE GRID

- מקרא**
- הכת:**
- חסיבת גולמי
  - חסיבת כרסולי (מחוץ חומה)
  - חסיבת אלכסנדריני
  - חסיבת קייזרי
  - חסיבת גבעתי
  - חסיבת עזיני
  - חסיבת 7
  - חסיבת 8
  - חסיבת עורד
  - חסיבת הראל
  - חסיבת יפתח
  - חסיבת הנגב
  - משולח שבוצעו ע"י גורדי נחושת (במסגרת המבצע)
  - אביל
  - לתי

- סוג הפעולה:**
- פעולה במגמת כבוש מוגנה במלבן ללא מסמן נוסף
  - פעולה הנגב
  - משימה
  - התקלות
  - כבוש זמני
  - חשיפה ללא קרב

- תיצואות:**
- פעולה שהשיגה מנצחה
  - פעולה שלא השיגה מנצחה
  - פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

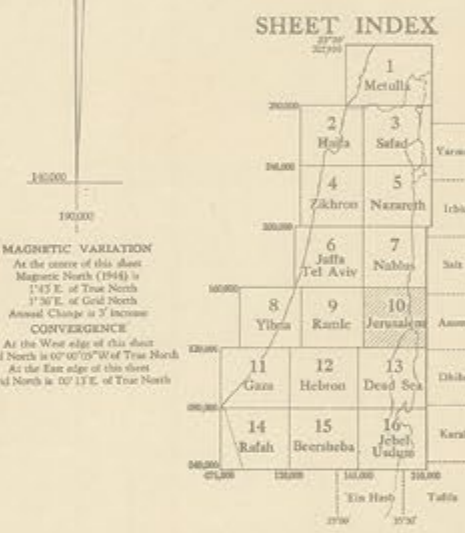
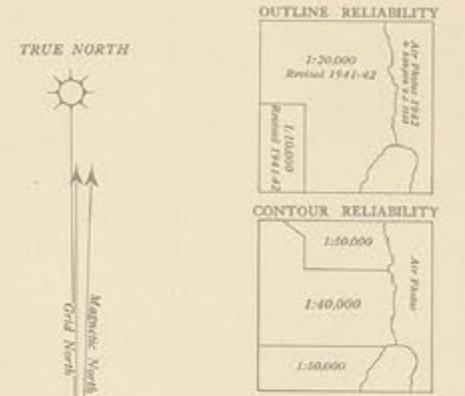
- הזמנים:**
- התאריך סוף בנות המלחמה 3.XII.47
  - אייטמן שנה מורה שנת 15.V
  - פעולה שנמשכה מתאריך עד התאריך 16-17.V
  - פעולה שחזרו עליה תאריכים שונים 15.17.V

- המקומות:**
- מרכז המלחמה מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 10 Jerusalem

**PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS**

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	32° 01' 58" S	35° 12' 33" E
S.W.	31° 40' 19" S	35° 12' 33" E
N.E.	32° 01' 59" S	35° 37' 58" E
S.E.	31° 40' 17" S	35° 37' 52" E

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

East		North	
191	132	191	132
0	6	1910	1326
1910	1326		

REFERENCE 19101326 TO NEAREST 100 METRES

- REFERENCE**
- First Class Road & Bridge
  - Second Class Road
  - Other Roads
  - Truck
  - Railway & Station
  - International Boundary
  - District Boundary
  - Sub-District Boundary
  - Wadi & Bridge
  - Cliff
  - Village
  - Convent or Church
  - Minaret
  - Water Tower, Tank
  - Ruin
  - Spring

המפת הוציא לאור על ידי משרד המערכת הממשלית
בירושלים, תש"ח (1947)
Copyright © 1947 by the Survey of Palestine
Printed by the Survey of Palestine
All rights reserved

1947 תש"ח
Copyright © 1947 by the Survey of Palestine

CONTOUR INTERVAL 25 METRES

11. 24-25 באפריל 1948 - התקפה כבדה על **עטרות**.
12. 10 במאי 1948 - הבריטים פינו את **שדה התעופה הסמוך לעטרות**, ואנשי היישוב השתלטו עליו מיד. באותו יום יצאה השיירה האחרונה מעטרות, שפינתה את אחרוני הבלתי-לוחמים מהיישוב.
13. 14 במאי 1948 - אושר פינוי **עטרות** בהתאם לבקשת דוד שאלתיאל. בליל 14-15 במאי ננטש היישוב ו-57 מגיניו עברו לנווה יעקב.
14. 15 במאי 1948 - ערבים תפסו את **עטרות** והעלו את מבני היישוב באש.
15. 16 במאי 1948 - התקפה של הלגיון הירדני על **נווה יעקב**. הכוח התוקף איבד מספר לוחמים ומשורייניו, שנפגע מפצצת מרגמה. חמישה הרוגים ופצועים רבים בקרב המגינים.
16. ליל 16-17 במאי 1948 - מגיני **נווה יעקב** (164 איש, מהם 13 פצועים באלונקות) נסוגו להר הצופים. שניים מהנסוגים נפצעו בעלייה על מוקש בהר הצופים.

ערבים מעלים באש משאית משוריינת

המרחב שממזרח לירושלים

גם במרחב זה הייתה הנוכחות היהודית דלילה, והוגבלה לקיבוץ בית הערבה, למלון קליה ולמפעלי האשלג בצפון ים המלח ובסדום שבדרומו. בסך הכול היו במרחב זה כמה מאות יהודים - יותר משני שלישים מהם עובדים במפעלי ים המלח ובני משפחותיהם. היכולת להחזיק במרחב הייתה מוגבלת לנוכח יחסי הכוחות מול הלגיון העברי-ירדני, הבידוד מגושי יישובים אחרים והתלות המוחלטת במי הירדן, שאת הספקתם אפשר היה לנתק בקלות. הודות למעמד של מפעלי ים המלח כחברה בריטית, המרחב כמעט לא נפגע בחודשים הראשונים למלחמה.

17. ליל 2-3 במארס 1948 - מחלקה מה**הגדוד השישי** (פלמ"ח) פוצצה אחד משני הגשרים על **דרך יריחו-ואדי קלט**. עד ל-20 במארס, הגשר נבנה מחדש.
18. 27 באפריל 1948 - שתי מחלקות מהפלוגה של אהרן שמי (ג'ימי) מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) פשטו ופוצצו מעביר מים **בכביש ירושלים-יריחו ליד עיזריה** (17801320).
19. 27 באפריל 1948 - כוח מחטיבת **הראל** נכשל בפשיטה על גשרים **בכביש ירושלים-רמאללה ליד שעפאט** (17201370).

כוחות ערביים במשלט בהרי ירושלים

המרחב שמצפון לירושלים

באזור זה היו שני יישובים יהודיים מבודדים - עטרות ונווה יעקב, שהגנתם תוגברה בידי כוחות חי"ש. השיירות אליהם היו מטרה להתקפות, ומשני היישובים יצאו לעיתים כוחות שפגעו בתחבורה הערבית.

1. 4 במארס 1948 - במסגרת מבצע "שמואל", נשלח כוח שמנה 19 לוחמים ("המחלקה המיוחדת") מגדוד מוריה (חטיבת **עציוני**), בפיקוד המ"פ נועם גרוסמן, לתקוף כלי רכב על **כביש רמאללה-לטרון** בנקודה המרוחקת כ-7 ק"מ מעטרות, שכבר שימשה למארב במבצע קודם. הכוח התוקף הצליח להגיע ליעדו ולירות על אוטובוס, אולם כותר בדרכו חזרה לעטרות. רק שלושה מאנשיו הצליחו לסגת; השאר נהרגו.
2. 22-25 במארס 1948 - כוחות מחטיבת **עציוני** נתקלו בדרך **עטרות-נווה יעקב** (17201400).
3. 24 במארס 1948 - שיירה של שני משוריינים לעטרות הותקפה בקרבת **שעפאט** (17181360) בידי תושבי הכפרים הסמוכים, שתוגברו באנשיו של עבד אל-קאדר אל-חוסייני. אחד המשוריינים פרץ מחסום אך עלה על מוקש ונתקע, והשני נפגע ונשרף על כל יושביו. בהתקפה נהרגו 14 מנוסעי השיירה, ותשעה נפצעו. הפצועים חולצו על-ידי הבריטים, שמסרו את נשקם ואת המשוריינין לערבים. שיירה זו כונתה "שיירת פינקלשטיין" על שם קצין הביצורים של המחוז, אליהו פינקלשטיין, שהיה מפקד השיירה ונהרג אף הוא.
4. 27 במארס 1948 - תושבי **עטרות** וכוח מחטיבת **עציוני** הגנו על היישוב.
5. 28 במארס 1948 - תושבי **נווה יעקב** ומחלקה מחטיבת **עציוני** (שזה מקרוב הגיעה לסייע בהגנתו) הגנו על היישוב (17251384).
6. 11 באפריל 1948 - הותקפה שיירה **לעטרות** ואחד מנוסעיה נהרג.
7. 13-16 באפריל 1948 - בהוראת מפקד המחוז, ירו אנשי **נווה יעקב ועטרות** על תחבורה ערבית ופגעו בכמה עשרות נוסעים ובמספר כלי רכב.
8. 18 באפריל 1948 - בתגובה לירי על תחבורה ערבית באותו יום, הותקפה **נווה יעקב** בירי מנגד של משורייני הלגיון וערביי הסביבה. למגינים הרוג ו-11 פצועים.
9. 22 באפריל 1948 - כוח מחטיבת **עציוני** נכשל בהיתקלות ליד **שעפאט** (17201345).
10. 23 באפריל 1948 - פלוגה א מתוגברת מהגדוד החמישי (**חטיבת הראל**) בפיקודו של יששכר שדמי כבשה חלק מ**שעפאט** (17201350) במסגרת מבצע "יבוס".

מפת העיר ירושלים

אינדקס הקרבות שהוכן על-ידי ענף היסטוריה לא כלל את הקרבות שהתנהלו בתוך העיר ירושלים. פרק זה הוכן במיוחד לרגל פרסומו של ספר זה, והוא שונה מהפרקים האחרים: הוא אינו בנוי רק באופן כרונולוגי על בסיס חמשת שלבי המלחמה, אלא מאורגן על-פי אזורי העיר ושכונותיה.

החלטת האו"ם ב-29 בנובמבר 1947 קבעה כי ירושלים תהיה גוף נפרד מבחינה מדינית, שינוהל על-ידי מועצת נאמנות אשר תפעל בשם האו"ם; בראש העיר יעמוד מושל מטעם מועצת הנאמנות, שלא יהיה יהודי או ערבי; בעיר תפעל משטרה, שאנשיה אינם יהודים או ערבים; ומלבדה, תהיה העיר מפורזת וניטרלית. הערבים, שדחו את החלטת החלוקה, דחו גם את הסעיפים בנוגע לירושלים; היהודים, שקיבלו את החלוקה, העדיפו כי הסעיפים הנוגעים לעיר לא יקוימו; וכך ברקע לחימה במרחב ירושלים עמדה שאיפת שני הצדדים להשיג שליטה מלאה בעיר.

בראשית המלחמה היו לרשות מחוז ההגנה בירושלים, שבראשו עמד ישראל עמיר, כ-1,200 אנשי חיל המשמר (חי"ם), שנועדו למשימות הגנתיות, וכ-500 אנשי חיל השדה (חי"ש) מאורגנים בשלוש פלוגות, שגשלו ברובם לתגבר את היישובים באזור, את הרובע היהודי ואת שכונת מקור חיים המבודדת. הודות לגיוס שנערך בשבועות הבאים, אפשר היה להקים בדצמבר 1947 שני גדודים: הראשון, בפיקוד זלמן מרט, נועד לפעול בצפון ובמרכז ירושלים וכן בעטרות, נווה יעקב, מוצא והרטוב; והשני - בפיקוד שלום בורג - בדרומה של העיר, ברובע היהודי ובגוש עציון. בראשית פברואר 1948 תוגברה ירושלים ב-280 איש מחטיבת גבעתי, ובאותו חודש כבר היו בה 1,100 אנשי חי"ש מגויסים. במארכ 1948 התארגן מחוז ירושלים (שבראשו עמד מאז פברואר דוד שאלתיאל) בשלושה גדודי חי"ש: גדוד מוריה (הגדוד הראשון, בשמו הקודם) נועד לפעולה בתוך העיר, גדוד מכמש (קודם לכן, הגדוד השני) נשא באחריות לרוב גושי היישובים הכפריים, וגדוד בית חורון, שהקים מאיר זורע (לימים, אלוף בצה"ל), נועד לפעול באזור שממערב לירושלים. הגדודים מוריה ומכמש היו מפוצלים למחלקות שפוזרו ברחבי העיר וביישובים, ולא היו מסוגלים לפעול במרוכז.

חלוקת מים בירושלים הנצורה

בנוסף, הוקמה במחוז ירושלים (ששמו שונה לחטיבת עציוני) פלוגת נועם, שהייתה אמורה להיות יחידת קומנדו.

המסגרת הערבית המאורגנת העיקרית באזור ירושלים, החטיבה המזרחית של ג'יהאד אל-מקדס, מנתה כ-1,000 אנשי "משמר לאומי" שנועדו בעיקר להגנה ועוד כ-1,000 לוחמים, חלקם מערביי הסביבה וחלקם מתנדבים זרים, בעלי כושר התקפי. בחודשים הראשונים למלחמה פיקד על החטיבה עבד אל-קאדר אל-חוסייני, קרוב משפחתו של המופתי. אל-חוסייני גם ארגן מספר מחנות אימונים, שבהם הוכשרו מאות לוחמים. בנוסף פעלו באזור ירושלים גדוד מתנדבים מצבא ההצלה של פאוזי קאוקג'י, יחידת שוטרים ונוטרים שמנתה כ-400 איש, מספר דומה של אנשי "האחים המוסלמים" ואלפי אנשי האזור, חמושים אך בלתי מאורגנים, בכפרים מסביב לעיר. יחידות של הלגיון העברי-ירדני וחיל הספר שהוצבו באזור ירושלים נטלו גם הן לעיתים חלק בלחימה עוד לפני עזיבת הבריטים.

אהרן שמי (ג'ימי) מהגדוד החמישי חטיבת הראל

רוכנים על המפות לפני יציאה לקרב

20. ליל 2-3 במאי 1948 - שתי מחלקות מהפלוגה של אהרן שמי (ג'ימי) מהגדוד החמישי (חטיבת הראל) פשטו ופוצצו גשר בכביש ירושלים-יריחו (17951340).

21. ליל 2-3 במאי 1948 - כוח מהפלוגה של אהרן שמי (ג'ימי) מהגדוד החמישי (חטיבת הראל) שהציב חסימה במסגרת פעולת פיצוץ הגשר בכביש ירושלים-יריחו (17751345), ארב לערבים שהגיעו לחסימה ופגע בהם.

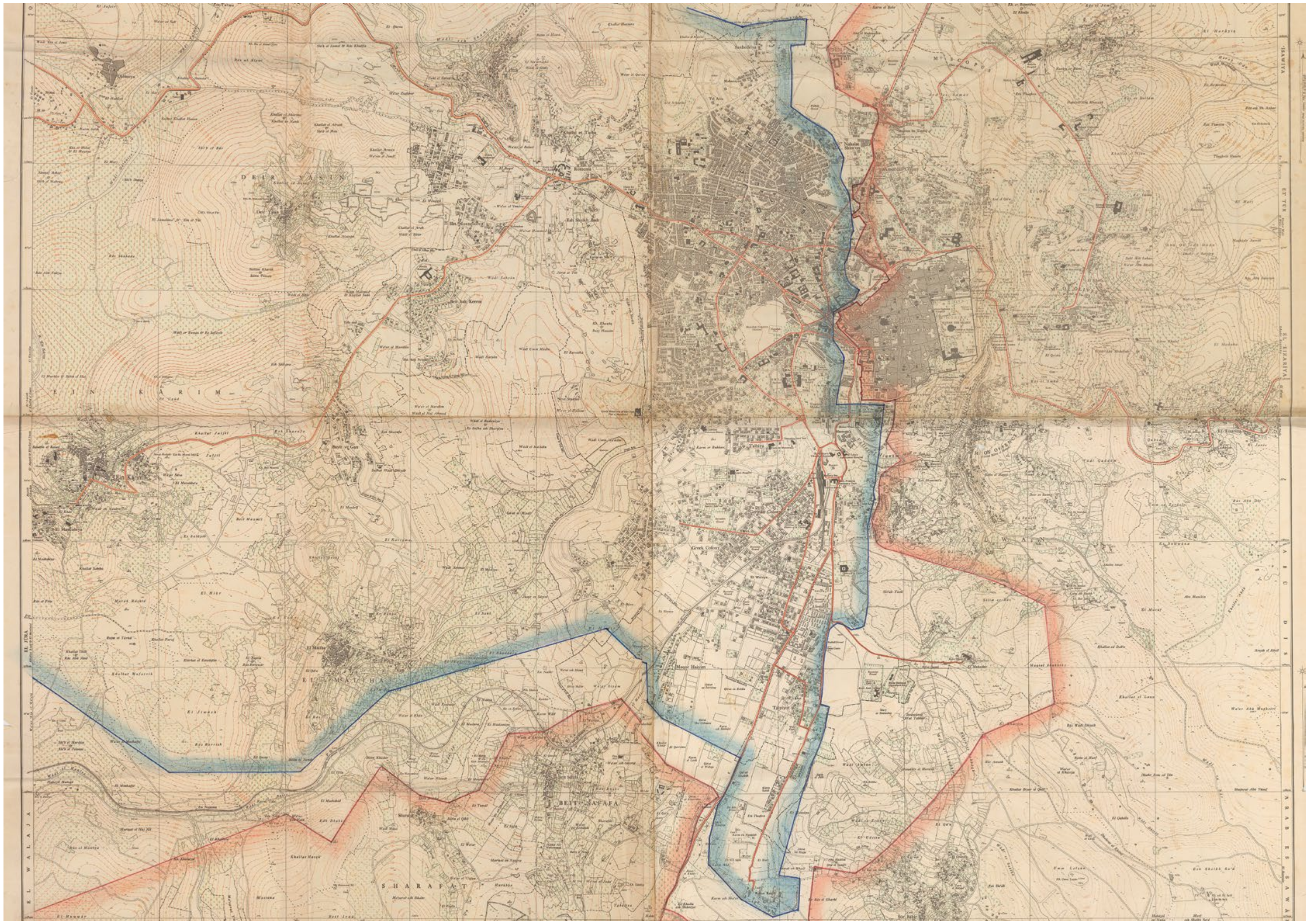
22. 19 במאי 1948 - נציג של חברת אשלג ארץ-ישראלית וכוח ההגנה באזור חתמו על הסכם, שהעביר למעשה את השליטה במפעלי החברה לחסותה של ממלכת עבר הירדן. מפקדי ההגנה, פועלי המפעלים ותושבי קיבוץ בית הערבה התנגדו להחלטה, אך בשל חולשת הכוח המגן בצפון ים המלח, הוחלט שהשטח יפונה. כתוצאה מכך, פונו קליה (19701304), מכרות האשלג (20001320) ובית הערבה (20101340). פינוי הילדים והבלתי-לוחמים האחרים בדרך האוויר החל כבר ב-16 במאי. מרבית המפונים עברו בסירות לסדום שבדרום ים המלח ותגברו את הכוח של עובדי החברה ואנשי ההגנה שהגנו על המקום.

23. 23 במאי 1948 - כוח מהגדוד השישי (חטיבת הראל) מיקש קטע של כביש ירושלים-יריחו.

פורקים אספקה ממוטוס במרחב סדום

כבר בימים הראשונים שלאחר החלטת האו"ם על החלוקה החלו מעשי איבה בירושלים. ב־2 בדצמבר 1947 תקף המון ערבי את המרכז המסחרי בממילא, סמוך לשער יפו, בזז ושרף אותו. באותו יום נורתה אש על הר הצופים, וכלי רכב יהודיים נרגמו באבנים במספר מקומות. למחרת נהדפה התקפה על שכונת ימין משה, ונורתה אש על רכב שנסע לרובע היהודי בעיר העתיקה. ההתקפות עוררו מעשי נקם של יהודים; תחילה כלפי רכוש ערבי, ובימים הבאים התגברה האלימות משני הצדדים. בהמשך דצמבר 1947 נהדפו התקפות ערביות על הרובע היהודי ועל השכונות המבודדות מקור חיים וימין משה. בתגובה, פשטו כוחות ההגנה, אצ"ל ולח"י על שכונות וכפרים ערביים ופגעו בתחבורה הערבית.

פיצוץ מכונית תופת ליד מערכת "פלסטיין פוסט"

חטיבת עציוני (6)

חטיבת חי"ש שפעלה במרחב ירושלים. החטיבה אורגנה בחמישה גדודי חי"ש (61 - מוריה, 62 - בית חורון, 63 - מכמש, 64 ו־65), פלוגות עצמאיות (נועם, יונתן) וארבעה גדודי חי"ש. המבצעים והקרבות העיקריים: הגנת ירושלים והאזורים הסמוכים לה (ובכלל זה העיר העתיקה, גוש עציון, רמת רחל, עטרות ונווה יעקב), צפון ים המלח, "נחשון", מוצא והקסטל, "יבוסי", "קלשון", "קדם", "יקב". מפקדי החטיבה במהלך המלחמה: ישראל עמיר, דוד שאלתיאל, משה דיין.

פיצוץ מכונית תופת ברחוב בן יהודה

בעקבות הלחימה, נטשו תושבי המיעוט - ערבי או יהודי, תלוי בשכונה - בשכונות מעורבות את בתיהם, נוצרו קווי עימות ברורים בין שכונות יהודיות לערביות, ולאורכם הוקמו עמדות שביניהן נורתה אש. הבריטים, שהמשיכו להחזיק בעמדותיהם ולשמור על המעבר בדרכי התחבורה העיקריות, ערכו לעיתים חיפושים בעמדות ובשיירות בדרכן לשכונות המבודדות. בחלק מהמקרים הם החרימו נשק, עצרו את המגינים ושחררו אותם לאחר תשלום קנס. באחת הפעמים (12 בפברואר 1948), עצרו הבריטים ארבעה שומרים שהוצבו בעמדה בשכונת בית ישראל (פינת הרחובות סנט ג'ורג' ושמואל הנביא) והובילו אותם לאזור שער שכם, שם הם נרצחו בידי ההמון.

עד 19 בינואר 1948, לאחר סדרה של פשיטות על הכפרים הערביים במערב ירושלים, השתלטו כוחות ההגנה על רוממה, ליפתא ושיח' באדר שננטשו מתושביהם. הכפר שיח' באדר החל לשמש לאימוני כוחות ההגנה בעיר, והאזור כונה בשל כך גבעת ר"מ (ריכוז מפקדים; כיום גבעת רם). בצפון העיר התפנו תושביה היהודים של שכונת שמעון הצדיק, בין שיח' ג'ראח לוואדי ג'וז.

בפברואר 1948 פוצצו הערבים, בהנחיית עבד אל־קאדר אל־חוסייני ובסיוע עריקים בריטים, **מכוניות תופת** סמוך לבניין מערכת העיתון "פלסטיין פוסט" (ב־2 בפברואר (ארבעה הרוגים), וב־22 בפברואר ברחוב בן יהודה (49 הרוגים וכ־140 פצועים). ב־11 במארס הם פוצצו בחצר המוסדות הלאומיים מכוניות תופת, שגרמו נזק כבד לבנייני הסוכנות היהודית וקרן היסוד (12 הרוגים, 44 פצועים). כמו כן הופעלה מכונית תופת בימין משה (שני פצועים ונזק קשה למבנים רבים). בעקבות המעורבות הבריטית בפיצוצים, הוציאו אנשי אצ"ל ולח"י מספר פיגועים נגד בריטים, ומפקד המחוז דוד שאלתיאל הנחה למנוע כניסת בריטים לאזורים הנשלטים בידי יהודים.

בניין קרן היסוד אחרי פיצוץ מכוניות התופת

1. 13 בדצמבר 1947 - אנשי אצ"ל הטילו פצצה סמוך לשער שכם וגרמו לעשרות נפגעים.
2. 26 בדצמבר 1947 - מחלקה **מהגדוד השני** (לימים גדוד מכמש) פשטה על **סילוואן**. נהרגו, כנראה, שישה ערבים ונפצעו 17 לפחות. לגדוד השני היו שלושה פצועים.
3. ליל 1-2 בינואר 1948 - כוח **מהגדוד הראשון** (לימים גדוד מוריה) פשט על **בית המועצה המוסלמית** ברחוב סנט ג'ורג', והניח מטען שגרם נזק מועט.
4. ליל 3-4 בינואר 1948 - מחלקה **מגדוד מוריה** פשטה על **שיח' ג'ראח** והציתה חמישה מבנים.
5. ליל 4-5 בינואר 1948 - כנראה בעקבות מידע מודיעיני מוטעה, פוצץ כוח **מגדוד מוריה**, בפיקוד יואל קרסני (רשף), את **מלון סמירמיס בקטמון**. בפיצוץ נפגעו עשרות אנשים, רבים מהם נתינים זרים. לאחר הפעולה ניתנה הוראה שכל פעולה נגד יישובים דורשת אישור מהפיקוד העליון.
6. 7 בינואר 1948 - אנשי אצ"ל הטילו חבית נפץ בסמוך לשער יפו.
7. ליל 11-12 בינואר 1948 - כוח **מגדוד מכמש**, בפיקוד אברהם טמיר (לימים, אלוף בצה"ל), פוצץ את **טחנת הקמח של בית צפאפא**.
8. 12 בינואר 1948 - מחלקה **מגדוד מוריה** פשטה על **שיח' ג'ראח** והציתה 12 מבנים.
9. ליל 20-21 בינואר 1948 - כוח **מגדוד מוריה** פוצץ בית **בשיח' ג'ראח**, ששימש עמדה לצלפים.
10. 26 בינואר 1948 - כוח חי"ש (מחטיבת **עציוני**) פגע ממארב באוטובוס **בדרך לבית לחם**. בתגובה, ב־29 בינואר, ערכו הבריטים חיפוש **בעמדת "ארמון הילדים"** בין שכונת ארנונה לרמת רחל, אסרו 14 אנשי ההגנה והחרימו את נשקם.
11. 31 בינואר 1948 - כוח חי"ש (מחטיבת **עציוני**) פשט על **בית צפאפא**, הרג שבעה ערבים ופצע כ־25. לכוח הרוג ופצוע.
12. ליל 8-9 בפברואר 1948 - אנשי **הלח"י** פוצצו בית **בשכונת שמעא**. בתגובה ירו הבריטים על שכונת ימין משה הסמוכה.
13. ליל 12-13 בפברואר 1948 - שלוש מחלקות של **גדוד מכמש** פשטו באזור **בית צפאפא-תלפיות** ופוצצו מבנים ועמדות. למחרת, בתגובה, פוצץ הצבא הבריטי שלושה מבנים עם עמדות בשכונת מקור חיים.
14. ליל 13-14 בפברואר 1948 - כוח **מגדוד מוריה** פשט על **שיח' ג'ראח** וניסה לפוצץ את ביתו של המופתי, חאג' אמין אל־חוסייני, אך חומר הנפץ לא הספיק למיטוט הבית.
15. ליל 25-26 בפברואר 1948 - פלוגה מוגברת **מגדוד מוריה** פשטה על **ואדי ג'וז**, ולמרות תקלות ובעיות שונות פוצצה מספר מבנים. בפעולה נהרגו שניים מהלוחמים, ונפגעו כמה עשרות ערבים.
16. 27 במארס 1948 - במסגרת מבצע "חזקיהו", נורתה אש על־ידי חטיבת **עציוני** לעבר ריכוזי ערבים במוסררה, **שער שכם**, **שער יפו**, **ממילא**, **שיח' ג'ראח**, **ברכת הסולטאן** ו**דרך בית לחם**.
17. 25 באפריל 1948 - במסגרת מבצע "טניס בזוגות", נורתה אש על־ידי חטיבת **עציוני** לעבר כלי רכב ערביים **בשכונת ממילא ובשער יפו**.

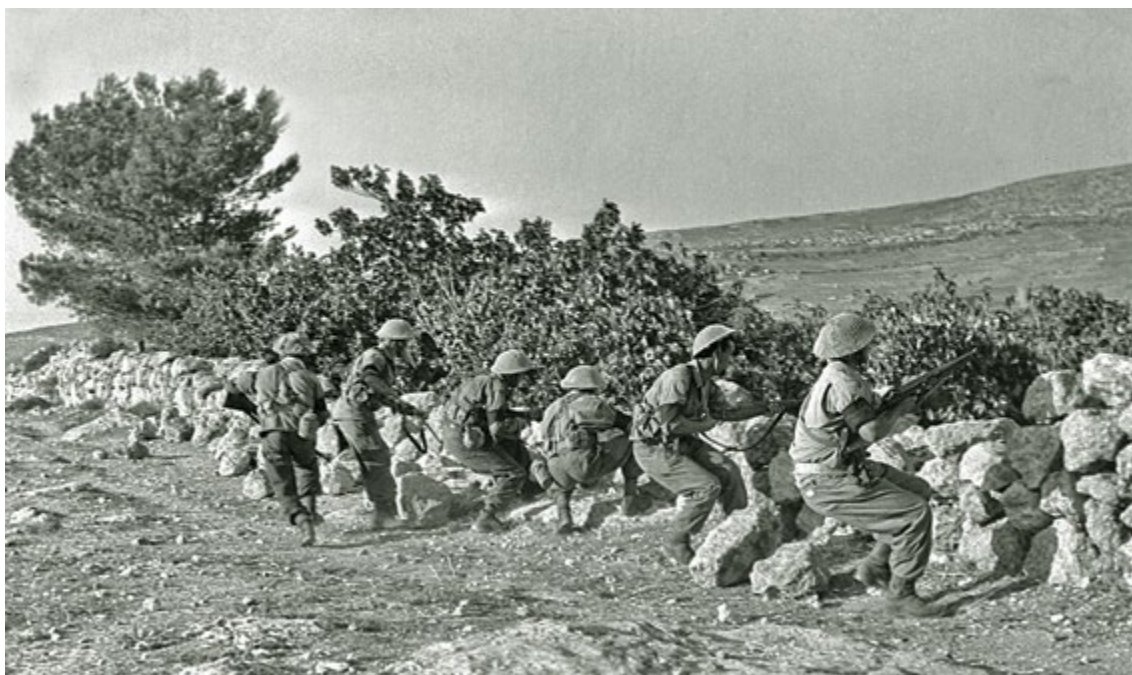
הרובע היהודי בעיר העתיקה - שלב א

תקריות האש בגזרת הרובע היהודי החלו ב־2 בדצמבר 1947, ובימים הבאים תוגבר הכוח בו בשלוש מחלקות מחטיבת עצינוני. ב־11 בדצמבר נערכה התקפה ראשונה על הרובע ("קרב שבע השעות"), שבמהלכה נהרג אחד המגינים ונפצעו שלושה. לאחר הקרב תפסו הבריטים עמדות בין הרובע היהודי לרבעים האחרים, ובימים הבאים הם עצרו עשרות מהמגינים והחרימו את כלי נשקם. למרות החציצה הבריטית, המשיכו תקריות אש בפאתי הרובע (31 בדצמבר 1947, 1 בינואר 1948), וב־3 בינואר 1948 נערכה התקפה על הרובע שנהדפה תוך גרימת אבדות לתוקפים. במהלך ינואר 1948 פוצצו ערבים ובריטים חלק מעמדות היהודים. בחודשים פברואר ומארס הייתה הפעילות הערבית מצומצמת, בין היתר הודות לקירות הפרדה שהקימו הבריטים. ב־28 במארס נערך קרב בין מגיני הרובע לבריטים, לאחר שהללו החרימו מרגמה. בלחימה, שכללה הפגזת הרובע במרגמות, נהרגו שלושה יהודים ושני בריטים. בהמשך היום נהרגו עוד ארבעה בריטים מפצצת מרגמה שנורתה בידי כוח בריטי אחר. בחודשים הראשונים שלאחר החלטת החלוקה נטשו את הרובע היהודי כמעט מחצית מתוך 3,200 תושביו.

מבצע "יבוס" במרחב ירושלים

18. ליל 22-23 באפריל 1948 - פלוגה מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**), בפיקוד יששכר שדמי, כבשה את **שעפאט**, פוצצה חלק מבתיו, ונסוגה לאחר שהתברר כי נכשל המהלך לכיבוש נבי סמואל באותו לילה.
19. ליל 24-25 באפריל 1948 - שתי פלוגות מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשו את **שיח' ג'ראח**. פלוגה בפיקוד אהרן שמי (ג'מי) כבשה את החלק התחתון של השכונה ופוצצה חלק מבתיה. פלוגה שנייה, בפיקוד זיו צפירי, כבשה את **בית נשאשיבי** הסמוך לכביש ירושלים-רמאללה, שבו הוצב כוח של אנשי צבא ההצלה, והחזיקה בו למרות הבטחה בריטית למנוע את חזרתם של ערבים לשכונה אם תפונה, ולמרות איום הבריטים בהפעלת כוח. לבסוף, בשל התקפה בריטית נאלץ רוב הכוח לסגת; הבריטים לכדו שתי כיתות והחרימו את נשקן. לפלמ"ח היו במבצע שני הרוגים ו־32 פצועים. לאחר הנסיגה קיימו הבריטים את הבטחתם, מנעו את חזרת ערבים לשכונה וחזרו לאבטח את הדרך להר הצופים; בכך התאפשרה העלאת תגבורת להר. בעקבות ההתקפה, התפנתה האוכלוסייה משכונת ערביות סמוכות, ובהן ואדי ג'וז ומוסררה.
20. 27 באפריל 1948 - שתי פלוגות מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) נכשלו במתקפתן על שכונת **קטמון**, שעליה הגנו כוחות גדולים של ג'יהאד אל־מקדס ומתנדבים עיראקים.
21. ליל 29-30 באפריל 1948 - נערכה התקפה שנייה על **קטמון**, שבמהלכה נכבש מנזר סן סימון שבפאתי השכונה. הכוח התוקף, בפיקוד אליהו סלע ("רעננה"), כלל שתי פלוגות מהגדוד הרביעי

שחזור הקרב בקטמון

עמדות בימין משה

שכונת ימין משה, בין העיר העתיקה לבין אזור הביטחון הבריטי, הייתה יעד להתקפות רבות, ובתגובה נורתה ממנה אש לעבר תחבורה ערבית. ב־10 בפברואר 1948, לאחר ירי לעבר תחבורה ערבית, נהדפה התקפה של כ־150 ערבים על השכונה. מהתוקפים נהרגו תשעה, כולל מפקדם, ונפצעו כ־20. מהמגינים נהרגו שניים, ובהם אברהם קירשנבוים, מפקד כיתה בגדוד מוריה, שהדף את ההתקפה כמעט בעצמו באמצעות מקלע ברן. נטען כי הוא נורה בידי צלף בריטי ממלון המלך דוד. במספר מקרים הגיבו הבריטים על ירי מהשכונה לעבר תחבורה ערבית באש ובפיצוץ עמדות. בסך הכול הותקפה השכונה באש כ־40 פעמים, אך הודות למערכת הביצורים העמוקה והמסועפת שנבנתה בה, האבדות היו מעטות יחסית.

שכונת מקור חיים המבודדת בדרום ירושלים, עליה הגנה פלוגה מגדוד מכמש, הייתה גם היא מטרה להתקפות רבות. בתגובה שימשו עמדות בשכונה לירי על תחבורה ערבית בכביש לבית לחם, והיא הייתה בסיס לפשיטות על יעדים שונים, ובראשם הכפר בית צפאפא. התקפות נרחבות יחסית על השכונה נהדפו ב־3 בפברואר, בליל 4-5 בפברואר, ב־11 וב־20 במארס 1948 תוך גרימת אבדות כבדות לתוקפים. ב־27 באפריל 1948 הופגזה השכונה באש מרגמות 3 אינטש שנורתה על־ידי אנשי הלגיון הערבי ממחנה אל־עלמין. עד להסרת המצור מעל השכונה בעקבות כיבוש קטמון, היא הותקפה בירי 27 פעמים והדפה עשר התקפות.

אמבולנס משוריין משיירת הדסה

מתחילת מעשי האיבה, אבטחו הבריטים את השיירות שעברו דרך שיח' ג'ראח בדרכן לאוניברסיטה העברית ולבית החולים הדסה **בהר הצופים**. ב־13 באפריל 1948 נרצחו 78 נוסעים בשיירה שעלתה להר לאחר שנתקלה במארב בשיח' ג'ראח. בין ההרוגים היה מנהל בית החולים הדסה, ד"ר חיים יסקי. נטען כי בתגובה על פעולת האצ"ל והלח"י בדיר יאסין (9 באפריל) לא התאמצו הבריטים במיוחד להציל את הנוסעים; מצד שני, נראה שרבים מעשרות הנפגעים בקרב הערבים בהתקפה על השיירה נפגעו מאש בריטית.

הכניסה למתחם ג'רלי

30. 15 במאי 1948 - ערבים התקיפו כוח **לח"י** שהחזיק ב**בנק ברקליס**. ההתקפה נהדפה הודות לתגבורת של מחלקות חי"ם וחי"ש מחטיבת **עציוני**. בקרב נהרגו שני אנשי חי"ש וארבעה אנשי לח"י.
31. 15 במאי 1948 - עקב התקפות ערביות על **שכונת מוסררה**, ננטשו תחנת המשטרה של מאה שערים, מעון השוטרים והמוזיאון הישן.
32. 15 במאי 1948 - פלוגה מחטיבת **עציוני** בפיקוד חיים הלברייך כבשה את **מחנה אלנבי**. בפעולה נהרגו שני אנשי חי"ש. בהמשך היום השתלטה חטיבת **עציוני** על **בקעה**, **המושבה הגרמנית והמושבה היוונית**, ויצרה רצף קרקעי עם שכונת תלפיות.
33. 16 במאי 1948 - פלוגת חי"ש בפיקוד יהושפט הרכבי (לימים, אלוף בצה"ל וראש אמ"ן) ופלוגת חי"ם בפיקוד זאב שיקלר (חטיבת **עציוני**) כבשו את **תחנת הרכבת**. ב-17 במאי נכבשו גם **בית הדפוס ואזור המחסנים שממערב לתחנה**.
34. 16 במאי 1948 - לחימה באזור המרכז המסחרי של **ממילא**, **המלונות פאסט ודורות**.
35. 17 במאי 1948 - כוחות חטיבת **עציוני** תפסו מחדש את **מעון השוטרים והמוזיאון הישן**, ופוצצו אותם.
36. ליל 17-18 במאי 1948 - נכשל ניסיון של פלוגת חי"ש בפיקוד אפרים לוי (ארבע מחלקות, מהן שתיים של חניכי קורס מ"כים ואחת מה**אצ"ל**; חטיבת **עציוני**), מוסעת במשוריינים, לכבוש את **שער יפו** ואת **מגדל דוד**. כלי הרכב התגלו כבר במרחק רב ונפגעו באש כבדה מהחומה, שגרמה לשישה הרוגים ו-24 פצועים, ולהיתקעות חלק מהמשוריינים.
37. 18 במאי 1948 - פלוגת חי"ש בפיקוד חיים הלברייך (חטיבת **עציוני**) כבשה את **שכונת דיר אבו תור**.
38. ליל 18-19 במאי 1948 - **מנזר נוטרדאם** נכבש על-ידי מחלקת חי"ש, בפיקוד יצחק אלכסנדרוביץ, מפלוגה ג של גדוד מוריה (חטיבת **עציוני**). המחלקה הצליחה לחדור למקום בהפתעה ולהתגבר על 50 מגיניו.

מנזר נוטרדאם אחרי הקרבות

- (חטיבת **הראל**), בפיקודם של מרדכי בן פורת (לימים, חבר כנסת ושר) ואורי בן ארי (לימים, תת-אלוף בצה"ל). בפלוגתו של בן ארי היו שני רמטכ"לים לעתיד: דוד אלעזר (דדו) ורפאל איתן (רפול). בה בעת פעל כוח בפיקוד עוזי נרקיס (לימים, אלוף פיקוד המרכז ומשחרר ירושלים במלחמת ששת הימים) **בגבעת שאהין** הסמוכה. למחרת ערכו הערבים התקפות חוזרות ונשנות על המנזר, שבהן נפגעו רבים מהמגינים ומהכוחות שניסו לסייע להם (פלוגה בפיקוד עובד מיכאלי מהגדוד החמישי, חטיבת **הראל**; פלוגה ב מגדוד מוריה, חטיבת **עציוני**, בפיקוד יהויכין קנולר; וכוח נוסף מגדוד מוריה). לכוחות היו 21 הרוגים ו-88 פצועים בקרב, והכוח הלכוד במנזר היה קרוב להחלטה על נסיגה, שלא הייתה אפשרית עם הפצועים הרבים. אולם מעט לפני שנשברו המגינים - נשברו הערבים (שספגו אבדות כבדות אף יותר: 84 הרוגים וכ-150 פצועים, בהם מפקד הכוח ג'יהאד אל-מקדס, אבראהים אבו ד'יה) ונסוגו. הודות לכיבוש השכונה, נפתחה דרך עוקפת לשכונת מקור חיים המבודדת.
22. 1-3 במאי 1948 - צבא ההצלה הפגז את ירושלים בארבעה תותחי 25 ליטראות שהוצבו באזור בית איקסא. ביום הראשון נורו 120 פגזים שהרגו חמישה ופצעו 21. בימים הבאים נורתה כמות פגזים קטנה במידה רבה, עד שאזלה התחמושת.
  23. ליל 3-4 במאי 1948 - נכשלה התקפה של הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) על **מתחם אוגוסטה ויקטוריה**, שהתגלה כמוגן היטב בידי כוח של הלגיון העברי-ירדני. לכוח התוקף היו חמישה הרוגים, רובם בשל התפוצצות "דוידקה", ו-11 פצועים.
  24. 5 במאי 1948 - כוחות חטיבת **הראל** הוחזרו מירושלים לקריית ענבים, לקראת מבצע "מכבי".

מבצע "קלשון"

במסגרת "תוכנית ד" הוטל על חטיבת עציוני להשתלט על אזורי הביטחון הבריטיים, על השכונות שיח' ג'ראח וואדי ג'וז מצפון לעיר העתיקה, על בקעה ודיר אבו תור שמדרום לחומות ועל מצודת דוד והרובע הארמני; כל זאת בהנחה שלאחר שהעיר העתיקה תבודד, ייפלו הרובע המוסלמי והרובע הנוצרי ללא קרב. אולם לנוכח מחסור בכוחות לוחמים בעיר, צומצמו יעדי התוכנית. בהתאם - הוכן על-ידי חטיבת עציוני מבצע להשתלטות על חלק מאזורים אלה מיד לאחר התפנות הבריטים, תוך ניצול היעדרו של פיקוד מאורגן לערביי ירושלים עד להגעת כוחות הלגיון העברי-ירדני. המבצע, שזכה לשמו - "קלשון" - משום שכלל שלושה מאמצים מקבילים (צפוני, מרכזי ודרומי) החל עם יציאת הבריטים מירושלים, בבוקר 14 במאי 1948. על אזורים מסוימים הצליחו הכוחות להשתלט ללא התנגדות, ובמקרים אחרים היה צורך בלחימה כדי לכבוש שטחים שנתפסו בידי הערבים. המבצע הגדיל במידה רבה את השטח שנמצא בשליטה ישראלית, יצר רצף עם השכונות המבודדות ימין משה ותלפיות, ושיפר את קווי ההגנה לנוכח התקפות צפויות. במהלך המבצע נהרגו 28 ונפצעו 59.

מפת מבצע "קלשון", 14-15 במאי 1948

25. 14 במאי 1948 - היום הראשון למבצע "קלשון". נתפסו **בית הספר לשוטרים, שיח' ג'ראח, בית החולים האיטלקי, מגרש משטרת מאה שערים, מעון השוטרים, המוזיאון הישן, מגרש הרוסים, בניין ג'רלי, בניין אפ"ק והדואר המרכזי**. שיח' ג'ראח ובית הספר השוטרים שנתפסו על-ידי ההגנה הועברו ל**אצ"ל** שהופקד על הגנתם, אבל הציב בהם רק כ-60 אנשים, לא ביצר אותם ולא מיקש את הגישה אליהם כראוי.
26. 14 במאי 1948 - ערבים השתלטו על **בניין בית החולים הממשלתי במגרש הרוסים**, אך סולקו משם למחרת.
27. 14 במאי 1948 - כוח **לח"י**, שפעל ללא תיאום עם ההגנה, תפס את **בנק ברקליס**.
28. 14 במאי 1948 - כוח חי"ם (חטיבת **עציוני**) תפס את רוב **רחוב ממילא**.
29. 14 במאי 1948 - בגזרה הדרומית נתפסו **טלביה, חלק מהמושבה הגרמנית, הקולג' הערבי הסמוך למחנה אלנבי ואזור ביטחון ב הבריטי**. הערבים השתלטו על **בית הדפוס הממשלתי, על תחנת הרכבת ועל המחנות אל-עלמין ואלנבי, והחזיקו בשכונת בקעה ובחלק מהמושבה הגרמנית**.

לאחר יציאת הבריטים מירושלים, החלו כוחות הלגיון העבר-ירדני - דיוויזיה ובה שלוש חטיבות בנות שני גדודים - לחזור לגדה המערבית של הירדן. כחצי מהכוח פנה לירושלים (הגדודים החמישי והשישי של החטיבה הרביעית והגדוד השלישי של החטיבה הראשונה), וכחצי ממנו נערך לחסום את הכביש מתל-אביב לירושלים באזור לטרון. כוחות הלגיון, אשר קצינים בריטים אימנו אותם ופיקדו עליהם, חומשו היטב בנשק כבד, כולל תותחי שדה 25 ליטראות ו-3.7 אינטש, תותחי נ"ט 2 ו-6 ליטראות, מקלעים כבדים ועשרות משוריינים, שחלקם צוידו בתותחים. יחסי הכוחות בתותחים בגזרת ירושלים היו 58 לאחד, ובמקלעים כבדים ובינוניים - 96 לשישה לטובת הלגיון.

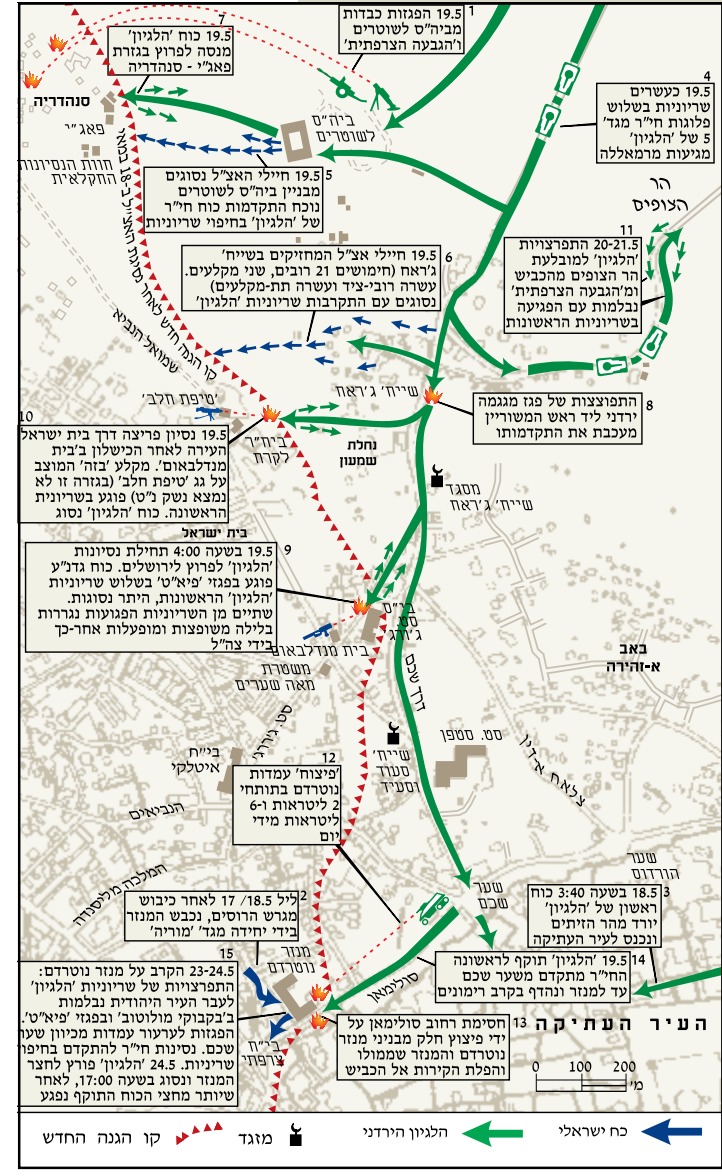
כוחותיו הגיעו לאזור ירושלים מיריחו ומרמאללה, ופעלו בעיקר בצפון העיר. בדומה פעל כוח בפיקוד מצרי, שמנה כ-800 לוחמים, רבים מהם מתנדבים מתנועת "האחים המוסלמים", והשאר מתנדבים מלוב ומטוניסיה, וחילים מצרים סדירים. בנוסף, פעלו בירושלים באותה תקופה גדוד ירדני בלתי סדיר ושני גדודים בלתי סדירים אחרים, של צבא ההצלה ושל מיליצית ג'האד אל-מקדס. במחוז ירושלים היו ערב הפלישה 1,457 אנשי חי"ש, 1,247 אנשי חי"ם מאומנים ועוד 930 טירונים וכ-1,000 אנשי שירותים ומטה, וכן כ-180 לוחמי אצ"ל וכ-50 לוחמי לח"י.

39. 16 במאי 1948 - תותחי הלגיון החלו להפגיז את ירושלים מעמדות מצפון לעיר. בחודשים הבאים גרמה הארטילריה הירדנית לכ-250 הרוגים ולכ-1,200 פצועים בקרב תושבי העיר.

40. 19 במאי 1948 - בהתקפת הגדוד החמישי של הלגיון נכבשו שיח' ג'ראח ובית הספר לשוטרים שהוחזקו בידי האצ"ל. למגינים היו שישה הרוגים, בהם קצין המבצעים של האצ"ל בירושלים, יהושע גולדשמידט, ו-15 פצועים, בהם אליהו מרידור, מפקד האצ"ל בירושלים.

41. 20 במאי 1948 - כוחות שכללו אנשי חי"ש (מגדוד מוריה, חטיבת עצינוני, ומח"ש תל-אביב), חי"ם, כוח גדנ"ע ויחידת נ"ט בפיקוד יוסף נבו, עצרו התקפות של הלגיון על רחוב שמואל הנביא, כיכר מנדלבאום, מנזר נוטרדאם והר הצופים. בקרבות בגזרות אלה נפגעו מספר שריוניות ועשרות חיילים ירדנים.

42. 21 במאי 1948 - כוחות מחטיבת עצינוני הדפו התקפות ירדניות על בית החולים הדסה ושכונת פאג"י.

מפת קרבות הבלמה של הלגיון בצפון ירושלים

ירושלים תחת אש תותחי הלגיון

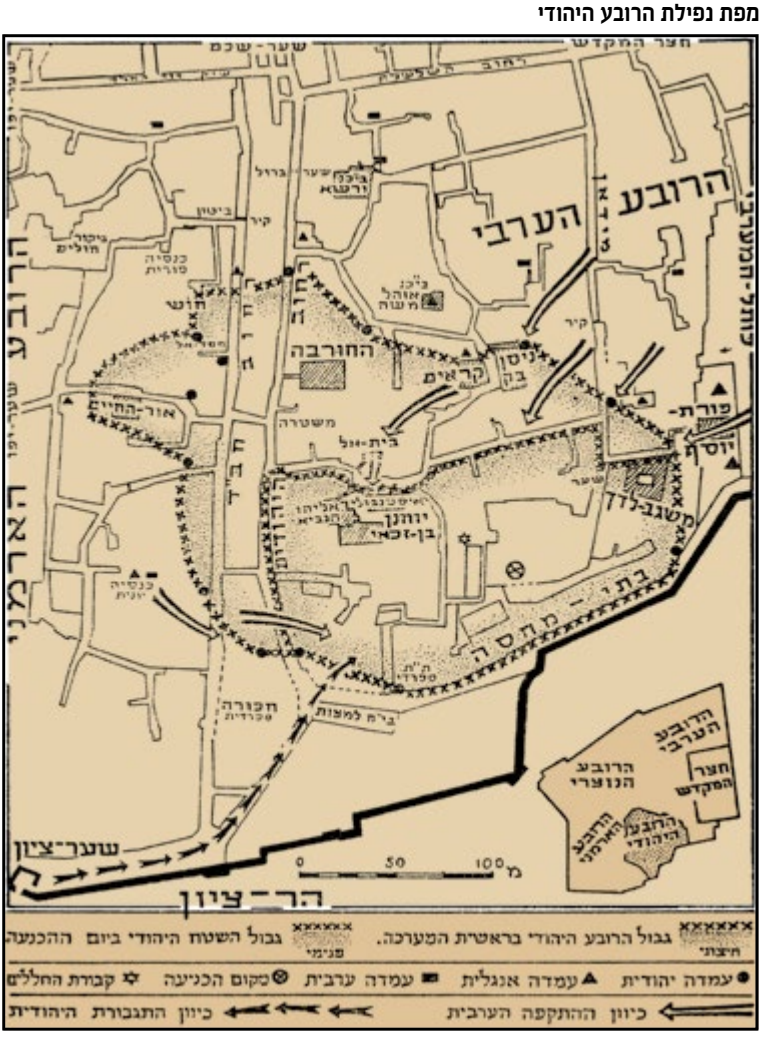
טיפול בפצועים בירושלים

חורבות בית הכנסת רבי יהודה החסיד ברובע היהודי

העיר העתיקה - שלב ב

בעקבות מעברם של כ-20 אלף פליטים ערבים אל העיר העתיקה, תגבורת של מתנדבים מאזורים אחרים ויותר מכול - כניסתם של כוחות סדירים מהגדוד השישי של הלגיון העבר-ירדני, הוחמרו עוד יחסי הכוחות הבלתי מאוזנים ממילא ברובע היהודי, והפכו את ההגנה עליו לחסרת סיכוי ללא עזרה מבחוץ.

- 43. 14 במאי 1948 - מבצע "שפיפון" נועד לתפוס את העמדות שפינו הבריטים, וכך להרחיב את שולי הביטחון של הרובע היהודי. בלחימה באותו יום ברובע היו לכל צד שני הרוגים ומספר פצועים.
- 44. 16 במאי 1948 - מספר עמדות נכבשו בהתקפות ערביות; חלקן נתפסו מחדש בהתקפות נגד. למגינים היו שלושה הרוגים ו-15 פצועים, ולערבים היו כ-40 הרוגים ופצועים.
- 45. 17 במאי 1948 - מספר עמדות נוספות נכבשו בידי הערבים. למגינים היו שלושה הרוגים ו-15 פצועים; לערבים כ-15 הרוגים.
- 46. ליל 17-18 במאי 1948 - נכשל ניסיון לכבוש את אזור שער יפו ומגדל דוד, אך הצליחה פעולה של הגדוד הרביעי (חטיבת הראל), שתוכננה תחילה כהטעיה, לתפיסת הר ציון. בפעולה נהרג לוחם אחד ו-11 נפצעו. הכוח התוקף בפיקוד עוזי נרקיס, כלל שתי פלוגות מוקטנות, בפיקוד אורי בן ארי ודוד (דדו) אלעזר. כ-20 מהמגינים הערבים נהרגו.
- 47. 18 במאי 1948 - נהדפה התקפה ערבית על הרובע היהודי. נהרגו שני מגינים.

מבט לשער ציון

48. ליל 18-19 במאי 1948 - כוח מהגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) תפס את **שער ציון**, ולרובע נכנסו 80 אנשי חי"ם כתגבורת, והועברה אספקה. מפאת חוסר המוכנות של אנשי הרובע, לא נוצל כיבוש השער לפינוי הפצועים הרבים. בשל מחסור בסד"כ ומחלוקת בין חטיבות **עציוני** ו**הראל** - נעזב השער ונתפס על ידי הלגיון (19 במאי). בהתקפות על הרובע באותו יום נהרגו שני מגינים, ונפצעו שמונה.
49. 20 במאי 1948 - המשיכו התקפות על הרובע. כמה עמדות נכבשו, וחלקן נתפסו שוב בהתקפות-נגד. חמישה מגינים נהרגו.
50. 20-21 במאי 1948 - נכשל ניסיון של הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) לפרוץ לשער ציון.
51. 21 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נהרג אחד המגינים.
52. 22 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נהרג אחד המגינים.
53. 23 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נהרגו ארבעה מגינים.
54. 24 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נהרגו שני מגינים ונפצעו 19.
55. 25 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נהרג אחד המגינים.
56. 25 במאי 1948 - נכשל ניסיון של הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) לפרוץ לשער ציון. בפעולה נהרג לוחם.
57. 26 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נפצעו שישה מגינים.
58. 27 במאי 1948 - המשיכו להתקפות על הרובע. נהרגו שישה מגינים ונפצעו 22.
59. 27-28 במאי 1948 - נכשל ניסיון של כוח מהגדודים הרביעי והחמישי (חטיבת **הראל**) לפרוץ לרובע.
60. 28 במאי 1948 - המשיכו התקפות על הרובע. נהרגו שני מגינים ושבעה נפצעו.
61. 28 במאי 1948 - שטח הרובע הצטמצם עד כדי כך שאי אפשר היה להרחיק עוד את הבלתי-לוחמים מהחזית; מספר המגינים ירד ל-69, מהם רק 40 שאינם פצועים, והתחמושת כמעט אזלה. בשלב זה יצאה משלחת רבנים מהרובע לדון עם הירדנים על תנאי הכניעה. בהתאם להסכם, נכנע הרובע. 341 גברים, מהם 51 פצועים, הלכו בשבי, בעוד הנשים, הילדים והפצועים קשה הועברו למערב העיר.

הלחימה בצפון ירושלים לאחר בלימת הלגיון העברי-ירדני ועד להפוגה הראשונה

לאחר בלימת המתקפה הראשונית של הלגיון העברי-ירדני, נמשך המאבק לאורך קווי המגע, ושני הצדדים ניסו לשפר את עמדותיהם.

62. ליל 21-22 במאי 1948 - נכשל ניסיון של הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) וגדוד מוריה (חטיבת **עציוני**) לכבוש את **שיח ג'ראח** ו**בית הספר לשוטרים**. פלוגה בפיקוד אהרן שמי (גי'מי) הצליחה לכבוש שוב את שיח ג'ראח; אולם הפריצה לבית הספר לשוטרים לא הצליחה, לנוכח הגנה מאורגנת של הלגיון, ולא היה טעם להמשיך להחזיק בשכונה. בפעולה היה הרוג אחד, ועשרה נפצעו.
63. ליל 22-23 במאי 1948 - נכשל ניסיון של כוח **אצ"ל** לפוצץ **מבנה הסמוך לבית הספר לשוטרים**, משום שהכוח עלה על מוקש ביציאה מסנהדריה. לכוח היו שלושה הרוגים וארבעה פצועים.
64. 23 במאי 1948 - כוח מחטיבת **עציוני** הגן על **מנזר נוטרדאם**. לאחר מספר ימים שבהם נורתה לעבר המבנה אש רבה, נהדפה התקפה, והלגיון הערבי איבד שריונית וספג כ-20 פגיעים. בקרב המגינים היו הרוג וחמישה פצועים.
65. 24 במאי 1948 - נהדפה התקפה נוספת על **מנזר נוטרדאם**, שבה ספגו התוקפים אבדות כבדות.

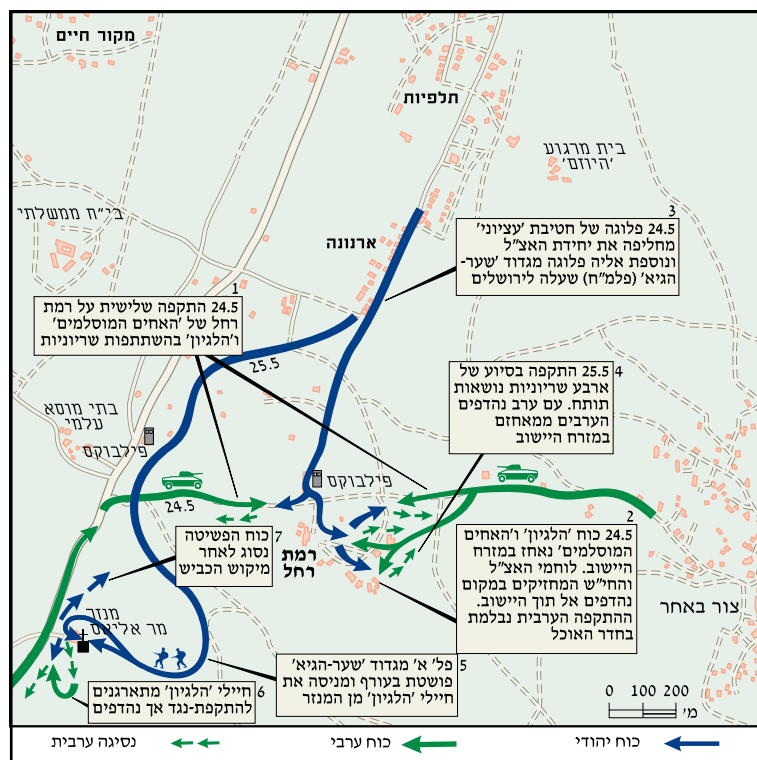
66. ליל 25-26 במאי 1948 - גדוד מוריה (חטיבת **עציוני**) וכוח **אצ"ל** פשטו על בניין המועצה המוסלמית ברחוב סנט ג'ורג' ופוצצו חלק מהבניין.
67. ליל 25-26 במאי 1948 - במהלך ניסיונות לחלץ שריוניות ירדניות שנפגעו ונותרו בשטח הפקר, נהרג מפקד כיתה בגדנ"ע, עמירם אריכא, בן 16. עקב מותו יצאה הוראה שלא לאפשר לצעירים לקחת חלק בפעילות התקפית. כמה ימים לפני שנפל, ב-16 במאי, שלח אריכא את המכתב הבא:
"אבא, אמא ויצחקי היקרים!
שלשום לפנות ערב הוכרז על הקמת מדינתנו: מדינת ישראל! [...] לא על טס של כסף קיבלנוה. [...] אנו רוכשים אותה בדמנו, בדם בנינו ואחינו. הם שהגישו לנו, ולהם יאתה תהילה. אבל לא בתהילות ותשבחות, לא במלי צער חפצים הם; הם דורשים אותנו-עצמנו, כי נשתתף עמם בפועל, בכל שטחי יכולתנו, בהקמתה וברכישתה של המדינה. לא פרזה ריקה היא כי על הצער לחשלנו ליתר אומץ והקרבה. אנו נלחמים למען אידיאה צרופה, תוך ידיעה ברורה ומחוורת כי אין דרך אחרת.
בנכם ואחיך האוהבכם, עמירם"
68. הלילה שבין 31 במאי ל-1 ביוני וליל 1-2 ביוני 1948 - נכשלו ניסיונות של גדוד מוריה (חטיבת **עציוני**) בסיוע הגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) לכבוש את **שיח ג'ראח** (בהתקפה השנייה, נפגעו צוות מרגמה מהתפוצצות הקנה).
69. 2, 6 ו-10 ביוני 1948 - נכשלו התקפות של **האצ"ל** באזורי **שיח ג'ראח** והמושבה האמריקאית.
70. 7 ביוני 1948 - נהדפה התקפה ערבית על שכונת **דיר אבו תור**, אולם במורדות השכונה השתלטו ערבים על אזור בלתי מוגן.
71. 8-9 ביוני 1948 - גדוד מוריה (חטיבת **עציוני**) כבש **חלק משכונת מוסררה**. לכוח הרוג ו-23 פצועים.
72. ליל 10-11 ביוני 1948 - נכשל ניסיון של **האצ"ל** לכבוש את **בית נוסייבה** ובניין המועצה המוסלמית.

הלחימה במערב העיר עד להפוגה הראשונה

73. 4 באפריל 1948 - כוח מחטיבת **עציוני** תפס את **גבעת שארפה** (הר הרצל), התבצר בה והגן עליה ועל שכונת בית וגן הסמוכה למול התקפות במשך אותו יום וביומיים הבאים (5-6 באפריל).
74. 7-8 במאי 1948 - כוח מפלוגת נועם (חטיבת **עציוני**) פשט על **ח'רבת חמאמה** [במורדות המערביים של הר הרצל, המשקיפים על עין כרם], כבש ופוצץ את "הבית הלבן". לכוח הרוג ושני פצועים.
75. 22 במאי 1948 - נהדפה התקפה על **שכונת בית וגן**.

קרבות רמת רחל ודרום העיר

קיבוץ רמת רחל ניצב מבודד מדרום לירושלים, מוקף יישובים ערביים. ב-10 בינואר 1948 נכנס כוח משוריין בריטי לקיבוץ, כנראה כדי לחפש נשק, והותקף בידי כוח ערבי גדול. בקרב שהתפתח פעלו אנשי רמת רחל לצד הבריטים; קצין בריטי נהרג באירוע זה ונפצע יהודי. החל בפברואר 1948 תקפו אנשי "האחים המוסלמים", שהגיעו ממצרים, את רמת רחל. ההתקפות נהדפו ב-18 בפברואר וב-21 באפריל 1948. ב-19 במאי הגיע כוח של כ-800 מצרים לאזור דרום ירושלים, שבו שהתה פלוגה של הלגיון העברי-ירדני, ובימים 21-25 במאי התחוללה סדרה של קרבות ברמת רחל. בהתקפה הראשונה הגנו על המקום רק 80 חברי הקיבוץ. מחלקת תגבורת שנשלחה נפגעה קשה, כשהמשוריין שבו נסעה נפגע מפגז. מגיני הקיבוץ החלו להתפנות לירושלים, ורבים מהם נפגעו בעת שנפגעה המשאית שבה נסעו. היישוב נכבש, אך שוחרר באותו ערב בהתקפת-נגד של כוח חי"ש מגדוד מוריה (חטיבת **עציוני**). למחרת שוב חדרו ערבים לקיבוץ, ושוב הוא נכבש מחדש בידי החי"ש, והופקד להגנה בידי כוח של 50 אנשי אצ"ל ו-25 חניכי קורס מ"כים. ב-24 במאי הותקף הקיבוץ פעם נוספת, וחלקו המזרחי נפל. באותו ערב קיבלה חטיבת הראל אחריות לגזרה; פלוגה ב מהגדוד החמישי כבשה את חורבות הקיבוץ ואת מנזר מאר אליאס הסמוך, והחזיקה בהם. בקרבות נהרגו 26 ממגיני הקיבוץ ויותר מ-100 ערבים.

מפת קרבות רמת רחל

קרבות "עשרת הימים" במרכז ירושלים וצפונה

במהלך קרבות "עשרת הימים" חודשה ההפגזה הירדנית על מערב ירושלים, ולראשונה הייתה לחטיבת עצינוני ארטילריה משלה ותחמושת בכמות שאפשרה ירי נגדי.

83. 9-12, 13-16 ו-19 ביולי 1948 - קרבות התחוללו בין הלגיון הירדני לבין כוחות מחטיבת עצינוני (מגדוד 65, ובהמשך גם מגדוד בית חורון) באזור מוסררה-מנדלבאום; מספר בתים ועמדות החליפו ידיים או פוצצו.
84. 16-17 ביולי 1948 - מבצע "קדם". במבצע נעשה ניסיון כושל לכבוש את העיר העתיקה לפני כניסת ההפוגה השנייה לתוקף. גדוד 62 בפיקודו של מאיר זורע (לימים, אלוף בצה"ל) ניסה לפרוץ לרובע הארמני בדרום העיר העתיקה, אך מטען ה"קונוס" הגדול והכבד (150 ק"ג) שהוכן לפריצת החומה לא הבקיע אותה, והלוחמים לא יכלו להתקדם. גם מטען ה"קונוס" שנועד להבקיע את החומה בצפון העיר לא פעל כראוי, כך שגם אנשי הלח"י לא הצליחו להיכנס לעיר העתיקה. כוח קטן של האצ"ל הצליח להיאחז בחומת העיר העתיקה בסמוך לשער החדש, אך גם כוח זה נסוג לאחר זמן קצר, לאחר ששניים מאנשיו נפצעו.

ההפוגה השנייה

ההפוגה השנייה החלה ב-19 ביולי 1948. במהלכה נמשכה הלחימה בעצימות נמוכה לאורך קווי המגע - צלילות, פשיטות ופיצוץ עמדות. ב-25 ביולי 1948 החליף משה דיין את דוד שאלתיאל כמפקד חטיבת עצינוני. ב-9 באוגוסט שונה המבנה של שלוש חזיתות, והעיר חולקה לשתי חזיתות: דרומית בפיקוד מאיר זורע, וצפונית - בפיקוד יצחק לוי (לויצה). ב-20 באוגוסט שונה המבנה פעם נוספת, וירושלים חולקה לשתי חטיבות: חטיבה 6 ככוח נייד בפיקוד דיין, ובה הגדודים 61 (מוריה בפיקוד זלמן מרט), 62 (בית חורון), 64 (בפיקוד הלל פפרמן, שהיה קודם לכן קצין המבצעים החטיבתי) וגדוד נשק מסייע; וחטיבה 16 ככוח מרותק להגנה, ובה הגדודים 63 (בפיקוד יעקב אשד), 65 (בפיקוד אפרים לוי), 66 (בפיקוד מאיר חפץ) ו-67 (בפיקוד אריה שור), שני גדודי חי"ם ויחידות שירותים. על חטיבה 6 הוטלה החזקת משלטי שער הגיא, במקום חטיבת הראל. בתחילת אוקטובר התארגן בחטיבה 6 גדוד 68, בפיקוד מאיר חפץ, ועליו הוטלה החזקת המשלטים. מספרי הגדודים של חטיבה 16 שונו ל-161, 162, 163, 164. מתחילת ההפוגה השנייה ועד סוף יולי נהרגו בגזרת ירושלים 15 איש, ונפצעו 30. במהלך אוגוסט 1948 נהרגו בירושלים 48 לוחמים ו-11 אזרחים, ו-60 נפצעו. במהלך ספטמבר 1948 נהרגו בירושלים 19 ו-37 נפצעו.

חיילים בירושלים

ההפוגה הראשונה - מ-11 ביוני עד 8 ביולי 1948

במהלך ההפוגה הראשונה תוגבר מצאי הנשק והתחמושת בירושלים הודות לפתיחת "דרך בורמה". כבר ב-1 ביוני 1948 עברה בדרך זו שיירה של עשרה ג'יפים והגיעה לקריית ענבים, ובימים הבאים עברו בדרך שיירות נוספות. בליל 12-13 ביוני 1948 שופרה הדרך עד כדי כך שאפשר היה להוריד 50 משאיות מירושלים לחולדה. עד לסוף ההפוגה הועלו לירושלים כ-5,000 טון מזון ואמצעי לחימה רבים, ובהם מרגמות כבדות.

"ניצחון או מות" - משאית בשיירת אספקה

גדוד מכמש, שחלק ניכר ממנו אבד בגוש עצינון, פורק ב-21 במאי, ושירידי מוזגו בגדוד בית חורון. במהלך ההפוגה נערכו כוחות חטיבת עצינוני מחדש בשלוש חזיתות (צפון, דרום ומערב) ובשבעה גדודים: 63 ו-66 בצפון, 64 ו-65 בדרום, 61 ו-67 במערב, ו-62 בעתודה. מגדודי החי"ם הוצאו המבוגרים, כך שהם הפכו לדומים ביכולותיהם לגדודי החי"ש, אך גדודים 61 (מוריה) ו-62 (בית חורון) המשיכו להיות הגדודים המובחרים של הגזרה. במהלך ההפוגה היו מדי יום צלילות לאורך הקו ומספר הפגזות.

מלווי שיירה על משאית מזון. מימין מאיר ברקת עם מקלע ברן

קרבות "עשרת הימים" במערב ירושלים - 8-18 ביולי 1948

במהלך קרבות "עשרת הימים" השתלטו כוחות עצינוני, בסיוע האצ"ל והלח"י, על הכפרים עין קארים [עין כרם], בית מזמיל [קריית יובל] ומלחה.

76. ליל 9-10 ביולי 1948 - פלוגת יונתן (חטיבת עצינוני) כבשה את ח'רבת חמאמה והטרידה באש את עין קארים. מפקד הפלוגה, עודד חי, נהרג, ולוחם אחר נפצע.
77. 10 ביולי 1948 - פלוגת יונתן של הגדנ"ע וכוח חי"ם (חטיבת עצינוני) הדפו התקפה על ח'רבת חמאמה וספגו הפגזה. למגינים חמישה הרוגים ופצועים רבים.
78. 10 ביולי 1948 - מגיני מנזר נוטרדאם הדפו התקפות של הלגיון ופגעו בעשרות רבות מהתוקפים.
79. 10 ביולי 1948 - הלח"י נכשל בכיבוש בית מזמיל [קריית יובל].
80. ליל 11-12 ביולי 1948 - גדוד 64 (חטיבת עצינוני) כבש את בית מזמיל.
81. ליל 13-14 ביולי 1948 - גדוד 64, פלוגת יונתן (חטיבת עצינוני) וכוח של האצ"ל כבשו את מלחה. למחרת (14 ביולי) נהדפו התקפות נגד על הכפר. מן המגינים נהרגו 23, כמעט כולם אנשי אצ"ל שהיו בדרכם למשלט אראס מדרום לכפר, ומגינים רבים נפצעו.
82. 18 ביולי 1948 - פלוגת יונתן (חטיבת עצינוני) כבשה את בית הארחה מיס קרי [הר אורה]. בהתקפה נהרגו שבעה ערבים, ונפצעו קל שלושה גדנ"עים.

90. 17 באוגוסט 1948 - ירי מרוכז על כוחות הלגיון. כמו כן נהדפה התקפה של הלגיון על **הר ציון**.
91. ליל 17-18 באוגוסט 1948 - גדוד 62 מתוגבר בפלוגה מגדוד 64 (חטיבת **עציוני**) נכשל בניסיונו להשתלט על **אזור ארמון הנציב**. גבעה חשופה ובלתי מוגנת נתפסה בלילה ללא התנגדות, אולם לא ניתן אישור לכבוש את הארמון. למחרת ספגו החיילים בשטח הפתוח אש תותחים ומקלעים, שגרמה לנפגעים רבים, והם נסוגו. לכוח היו 13 הרוגים (בהם המ"פ מאיר חפץ) ו-24 פצועים. חמישה חיילים נפלו בשבי.
92. 17 בספטמבר 1948 - אנשים המזוהים עם **לח"י** ("חזית המולדת") רצחו את אנשי האו"ם, המתווך השוודי הרוזן פולקה ברנדוט והקצין הצרפתי קולונל סרי.
93. 18 בספטמבר 1948 - כ-100 אנשי **לח"י** נאסרו בידי צה"ל בעקבות רצח ברנדוט, ופורק הארגון בירושלים.
94. 22 בספטמבר 1948 - בעקבות אולטימטום שהוגש לו על-ידי צה"ל, התפרק ה**אצ"ל** בירושלים.
95. 16 באוקטובר 1948 - הלגיון הירדני תקף את **הר ציון**. שתי עמדות אבדו, אך נכבשו שוב בהתקפת-נגד של גדוד מוריה בחיפוי גדוד 164 (חטיבת **עציוני**). נראה שללגיון היו עשרות הרוגים בקרב; לצה"ל - כעשרה פצועים.

מבצע "יקב" - 19-20 באוקטובר 1948

מבצע של חטיבת עציוני, שנועד לכבוש את רכסי בית ג'אלא ולהשתלט על השטח שבו עבר קו הרכבת לירושלים. המבצע החל ב-19 באוקטובר 1948 בערב, לאחר שב-15 באוקטובר החל מבצע "יואב" שהביא לנסיגת כוחות מצריים מגזרת דרום ירושלים והרי יהודה. גדוד 61 מוגבר (שש פלוגות) נועד לכבוש את מוצב א-ראס ששלט על בית ג'אלא. גדוד 62 נועד לכבוש את משלטי א-נפילה, הר התעלה, הרכס הלבן ומנזר דיר כרמיזן (קרמיזן).

96. ליל 19-20 באוקטובר 1948 - גדוד 61 מוגבר (שש פלוגות; חטיבת **עציוני**) התעכב בתנועתו, נעצר בדרך ליעדו בשל אש מקלע, ונסוג עם הרוג ומספר פצועים. גדוד 62 השתלט ללא התנגדות על **הר התעלה** והדף התקפת-נגד, אולם נסוג לנוכח נסיגת גדוד 61. לגדוד היו שישה הרוגים ו-12 פצועים. פלוגה מגדוד 68 בסיוע משוריינים של גדוד 64 כבשה **שלוש גבעות**. ההגנה על הגבעות ניתנה לפלוגת חי"ם שהדפה התקפות עליה באותו לילה. פלוגת נועם התקיפה את **וולג'ה**, אולם נהדפה.
97. 20 באוקטובר 1948 - עקב שינוי התוכנית, הוטל על גדוד 61 (חטיבת **עציוני**) לכבוש את **וולג'ה** ו**בתיר**. ניסיון התקפה מחלקתי על וולג'ה נהדף בבוקר, ובהמשך היום הוחלט לוותר על המשך ההתקפה.
98. ליל 21-22 באוקטובר 1948 - כוחות מגדוד 61 (חטיבת **עציוני**) פשטו על **וולג'ה** ו**בתיר** ופוצצו מספר מבנים.
99. 14 בנובמבר 1948 - כוח מהגדודים 61, 68 ו-161 (חטיבת **עציוני**) נכשל בניסיונו לכבוש את עמדת **בית התריסים** ה**צהובים** ב**נחל קדרון**.

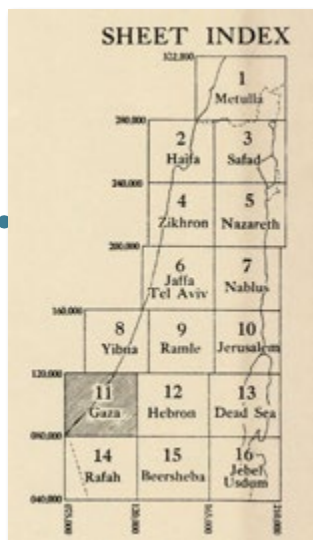
ב-28 בנובמבר 1948 החלו שיחות בין משה דיין ועבדאללה א-תל, מפקד הלגיון בירושלים. ב-30 בחודש הגיעו השניים להסדר על קו הגבול, שנודע בכינוי "הקו העירוני". ב-7 בדצמבר 1948 הותקן קו טלפון לשיחות ישירות בין השניים.

ב-3 באפריל 1949 נחתם ברודוס הסכם שביתת הנשק עם ירדן, וב-1 במאי החל יישומו. באותו יום נהרג חייל מגדוד 61 (חטיבת עציוני), בעת שיחידתו חרגה מהשטח הישראלי. צה"ל הגיב באש תותחים. ב-2 במאי 1949 הסתיימה ההשתלטות הישראלית על צפון בית צפאפא, הר העלה, חלת א-נפילה וראס אל-חאנייה.

בתקופה שבין 1 בדצמבר 1948 ל-2 במאי 1949 נהרגו בירושלים 13 אנשים וכ-20 נפצעו. במהלך כל הלחימה על ירושלים נהרגו בעיר 1,082 יהודים, 662 מהם לוחמים, וכ-3,000 נפצעו.

מפה 11 עזה

מפה זו מקיפה את מרחב מישור החוף הדרומי והנגב המערבי. בסוף 1947 היה האזור מיושב ביישובים יהודיים קטנים כגון: דורות, רוחמה, ניר עם, שדה יעקב [גבים], תקומה, סעד, יד מרדכי, כפר דרום וברור חיל, שהוקם במהלך המלחמה. עם זאת, היישובים היהודיים היו מיעוט במרחב. מרביתם עלו על הקרקע רק שנים בודדות לפני כן. רובם היו נתונים לרמות שונות של מצור, בגלל השליטה של יישובים ערביים על הצירים באזור. מצב זה החמיר לאחר פלישת הצבא המצרי, אשר ציר ההתקדמות המרכזי שלו עבר במרחב זה ואף בִּיתר

את מדינת ישראל לשניים באמצעות "רצועת הניתוק" - שטח בשליטה מצרית ממג'דל [אשקלון] ועד לאזור חברון, שהייתה בשליטת "האחים המוסלמים". בתחילת המלחמה התאפיינה הלחימה באזור זה בעיקר באבטחת צינור המים המערבי, אבטחת שיירות והגנה על היישובים עצמם. בהמשך, התמודדו היישובים עם הצבא המצרי הפולש, ורק לאחר המבצעים הגדולים של צה"ל בחזית הדרום, בסופה של המלחמה, הוסר המצור מעליהם. עיקר ההתקפות במרחב היו על כפר דרום, בארות יצחק ויד מרדכי, אשר היו קרובים יותר לציר ההתקדמות העיקרי של הצבא המצרי. בשל ההתקפות החוזרות ונשנות, נאלצו מגיני שניים מהם לסגת - יד מרדכי וכפר דרום. הראשון נתפס על-ידי חטיבת גבעתי לקראת סופה של המלחמה, והשני נותר בשטח שבשליטה מצרית עד לכיבוש רצועת עזה ביוני 1967, במהלך מלחמת ששת הימים. בצפון-מזרח המרחב, עמדה במוקד הקרבות משטרת עראק סוּיֵדָאן, שנדרשו שמונה קרבות על מנת להכריעה.

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת גולני, חטיבת גבעתי, חטיבה 8, חטיבת יפתח, חטיבת הנגב.

המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב הם: קרבות עראק סוּיֵדָאן, "אסף", "יואב" והמאמץ המשני של חזית הדרום במהלך מבצע "חורב".

פצוע בבונקר ביד מרדכי

מקרא

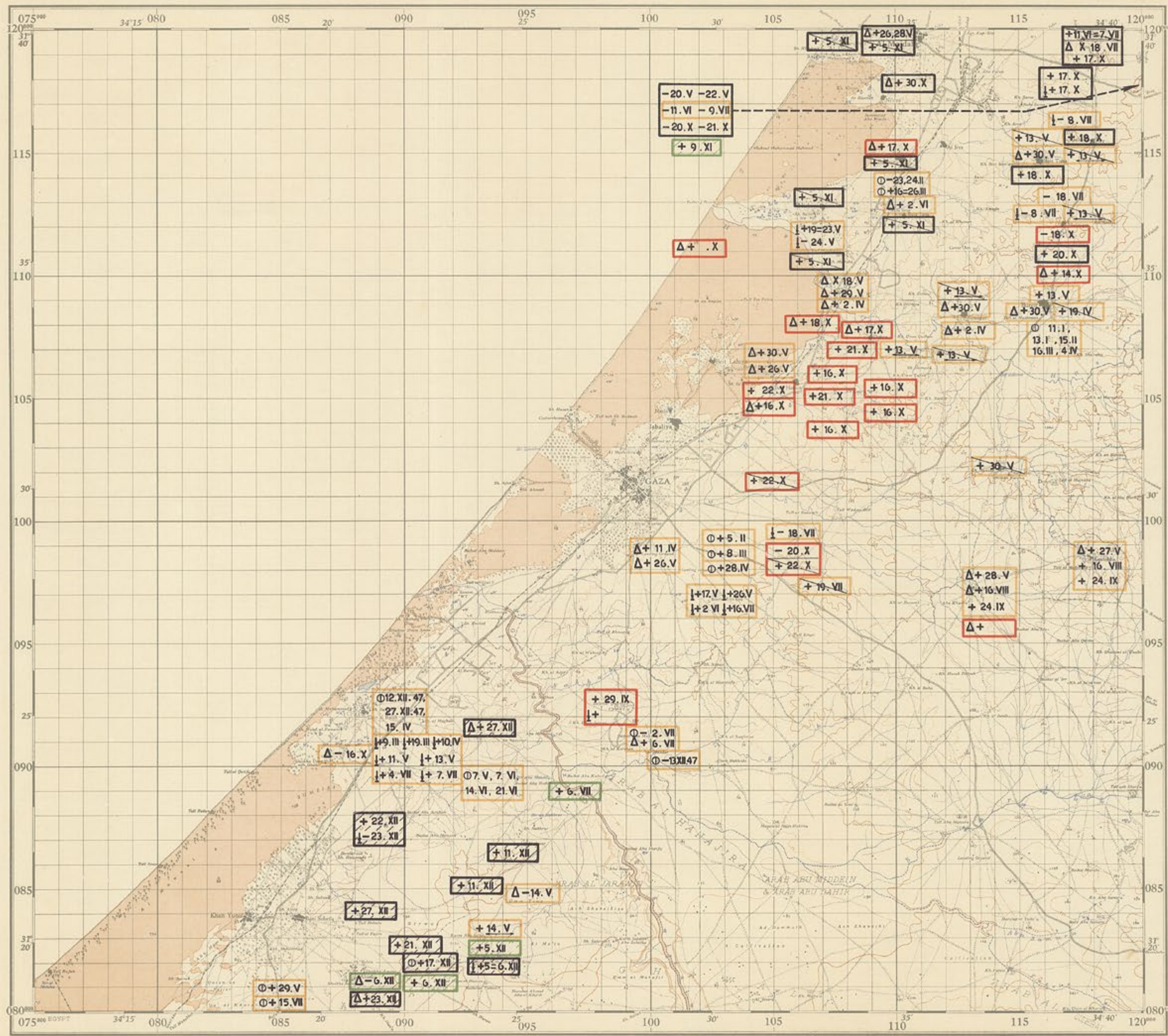
- הכת:**
- חסימת נולכי
  - חסימת כרמלי (מחוץ לחוזה)
  - חסימת אלכסנדרוני
  - חסימת קרית
  - חסימת נמנה
  - חסימת צינור
  - חסימת 7
  - חסימת 8
  - חסימת ערד
  - חסימת הראל
  - חסימת יתה
  - חסימת הגב
  - פעילות שבתצו צ"י גורדי נחשון (במסגרת המבצע) J
  - אג"ל M
  - לחי"י W
- צורך שני סמנים מורה על פעילות ששוחזרה או על פעולה כח מסוים תחת פיקוד כח שני.
פעולה שבתצו צ"י יחידה עצמאית לפני המלחמה בחטיבה, נחשבה על החטיבה אליה פתחה היחידה להשתייך.

- סוג הפעולה:**
- פעולה במגמת כבוש סופגת במלכך ללא סמון נוסף
  - פעולה הגנה
  - פשיטה
  - התקלות
  - כבוש זמני
  - חפישה ללא קרב

- תוצאות:**
- + פעולה שהשיגה מנצחה
  - פעולה שלא השיגה מנצחה
  - x פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

- הזמן:**
- התאריך וסוג החזק המלכך 3.XII.47
  - אי-סיון שנה מורה שנת 1948 15.V
  - פעולה שבמסגרת מתאריך עד התאריך 16-17.V
  - פעולה שחזרה עליה באותו יום שנים 15.17.V

- המקום:**
- מרכז המלכך מסמן בדרך כלל מרכז סוג הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 11 Gaza

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	31°40' 05" S	34°12' 27" E
S.W.	31°18' 26" S	34°12' 41" E
N.E.	31°40' 15" S	34°40' 55" E
S.E.	31°18' 57" S	34°41' 03" E

MAGNETIC VARIATION
At the center of this sheet
Magnetic North (1942) is
7° 15' E. of True North
1:200 ft. of Grid North
Annual Change is 7' westerly

CONVERGENCE
At the West edge of this sheet
Grid North is 07' 31" W. of True North
At the East edge of this sheet
Grid North is 07' 17" W. of True North

SHEET INDEX

1	Merula
2	Hefa
3	Safad
4	Zikhron
5	Nazareth
6	Jaffa
7	Tel Aviv
8	Yibna
9	Ramle
10	Jerusalem
11	Gaza
12	Hebron
13	Dead Sea
14	Rafah
15	Beer Sheva
16	Jericho
17	Uzun

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

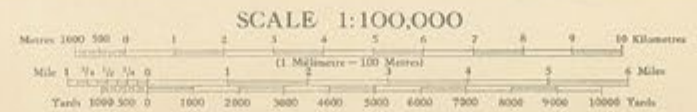
Point	DIMRA	North
East	109	107
West	107	109
North	1075	1075
South	1075	1075

REFERENCE 10901075 TO NEAREST 100 METERS

REFERENCE

- First Class Road & Bridge
- Second Class Roads
- Other Roads
- Track
- Railway & Station
- International Boundary
- District Boundary
- Sub-District Boundary
- Wadi & Bridge
- Cliff
- Village
- Convent or Church
- Police Sta., Post
- Minaret
- Sheikh's Tomb
- Water Tower, Tank
- Trig. Height
- Spot Height
- Well
- Cistern
- ORCHARD
- OLIVE
- FOREST
- SCORUS
- SAND
- MARSH

Copyright strictly reserved under Ordinance No. 16 of 1924.
כל הזכויות שמורות בהתאם לחוקה הקודמת וכן לפקודת 1924

Compiled from Large & Small Scale Surveys 1924-34
Revised 1941-42. See Reliability Diagram
Compiled, drawn & reproduced by Survey of Palestine
Printed by S.P.C. P. Survey Co. R.E. Sept. 42
Partially revised to September, 1947

CONTOUR INTERVAL 25 METRES

בתקופה זו המשיכה הלחימה באופן דומה לחודשים הקודמים; עיקר המאמץ היה בהגנה על היישובים המבודדים, ובמיוחד כפר דרום, והובלת שיירות אספקה על צירים קרובים לשטחים עוינים. כחלק מהמענה לכך, הוקם קיבוץ ברור חיל, כדי שישלוט על חלק משמעותי מציר התנועה בגזרה. כהמשך לתהליך ההתעצמות, לאחר הקמת הגדוד השמיני וחטיבת הנגב כמסגרת פיקודית לשני הגדודים, לקראת סוף שלב ב, הוחלט על הקמת שני גדודים נוספים - השביעי והתשיעי. הגרעין הראשוני שלהם הגיע לנגב בסוף חודש מאי. לקראת סופו של המנדט הבריטי, תפסו כוחות חטיבת הנגב יישובים ערביים שנגטשו ועמדות קדמיות יותר, כדי לקדם את הפלישה המצרית הצפויה.

18. 4 באפריל 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל ליד **בְּרִיר** (11651080).
19. 10 באפריל 1948 - תושבי **כפר דרום** וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (08950905) מפני התקפה של הגדוד הראשון של "האחים המוסלמים".
20. 11 באפריל 1948 - כוחות מהגדוד השני (חטיבת הנגב); מחלקת בארי ו"חיות הנגב" פשטו על **שדה התעופה ליד עזה** (10000987).
21. 15 באפריל 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל ליד **דיר אל-בלח** (09000920).
22. 19 באפריל 1948 - הגדוד השני (חטיבת הנגב) וכוחות נוספים הקימו את **ברור חיל** (11701090) במסגרת מבצע "אברהם". הכוח החזיק בנקודה כשבועיים, עד להגעת גרעין מיישב שהפך את הנקודה ליישוב קבע.
23. 28 באפריל 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל בדרך **עזה-באר שבע** (1030980).
24. 7 במאי 1948 - יחידת "חיות הנגב" (חטיבת הנגב) נתקלו ב**בוואדי עזה** במהלך פריצת דרך לכפר דרום (09300980).
25. 11 במאי 1948 - תושבי **כפר דרום** וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (08950905) מפני התקפה של גדוד "האחים המוסלמים". למגינים ארבעה הרוגים וארבעה פצועים.
26. 13 במאי 1948 - תושבי **כפר דרום** וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (08950905).
27. 13 במאי 1948 - הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) בהרכב: פלוגות ב רח, פלוגת "חיות הנגב" ופלוגת חלוצה של הגדוד השני כבש את **בְּרִיר** (11601093).
28. 13 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) תפס את **חליקאת** (11701125).
29. 13 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) תפס זמנית את **כְּאוּכְבָּא** [כוכב מיכאל] (11551157).
30. 13 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) תפס זמנית את **בֵּית טִימָא** (11601150).
31. 13 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) תפס זמנית את **סְמָסֶם** (11301095).
32. 13 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) תפס זמנית את **נְג'ד** (11191069).

מגדרים את קיבוץ ברור חיל בעת הקמתו

אנשי הגדוד השני מאבטחים תיקון של צינור המים שחובל

שלב א - מהחלטת האו"ם עד 3 באפריל 1948

במהלך שלב זה, התאפיינה הלחימה בעיקרה בהיתקלויות של שיירות אספקה אל היישובים הנצורים ושל חוליות סיירים שנעו במרחב, כדי לאבטח את צינור המים, וכדי לאתר דרכים חלופיות לשיירות הרכב, בניסיון להימנע מחיכוך עם האויב. לקראת סוף התקופה, בפברואר ובתחילת מארס, הוקם הגדוד השמיני, וכוח הפלמ"ח בנגב היה לחטיבה מוקטנת - הנגב, כאשר הגדוד השמיני קיבל את האחריות על החלק הדרומי יותר של הגזרה, מקו חצרים-בארי ודרומה.

1. 12 בדצמבר 1947 - שיירה של **הגדוד השני** (פלמ"ח) נתקלה ליד **דיר אל-בלח** (09000920). לכוח הרוג אחד.
2. 13 בדצמבר 1947 - חוליה **מהגדוד השני** (פלמ"ח) נתקלה במהלך סיור על **צינור המים תקומה-אלעמארה** (10100900). כל חברי החוליה, חמישה במספר, נהרגו.
3. 27 בדצמבר 1947 - שיירה של **הגדוד השני** (פלמ"ח), שיצאה מניר עם לגבולות, הותקפה ליד **דיר אל-בלח** (09000920) ושבחה צפונה. לכוח שישה פצועים.
4. 11 בינואר 1948 - שיירה של **הגדוד השני** (פלמ"ח) נתקלה ליד **בְּרִיר** [ליד ברור חיל] ו**כְּאוּכְבָּא** [כוכב מיכאל] (11651080). לכוח הרוג אחד.
5. 14 בינואר 1948 - מחסום של **הגדוד השני** (פלמ"ח) עצר שיירה ערבית ליד **בְּרִיר** (11651080), והתפתח קרב קצר.
6. 5 בפברואר 1948 - ג'יפ של הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקל ליד **סעד** והרג שישה לוחמי אויב (10350985). בהמשך הדרך, הג'יפ שקע ונפתחה עליו אש שמנעה את חילוץו.
7. 15 בפברואר 1948 - שיירה של הגדוד השני (חטיבת הנגב) בדרכה מניר עם צפונה נתקלה במחסומים ליד **בְּרִיר** (11651080). לכוח הרוג אחד.
8. 23 בפברואר 1948 - שתי שיירות של הגדוד השני (חטיבת הנגב) נתקלו בקרבת **יד מרדכי** (11001135).
9. 24 בפברואר 1948 - שיירה של הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקלה במכשול **בדרכה לגברעם** ושבחה ליד מרדכי (11001135).
10. 8 במארס 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל ליד **סעד** (10350985).
11. 9 במארס 1948 - תושבי **כפר דרום** וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (08950905).
12. 16 במארס 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל ליד **בְּרִיר** (11651080).
13. 16-26 במארס 1948 - סדרת שיירות של הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקלו במסגרת "שיירות עשרת הימים" **בכביש החוף** (11001135).
14. 19 במארס 1948 - תושבי **כפר דרום** וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (08950905).
15. 23 במארס 1948 - מגיני **יד מרדכי** וכוח מחטיבת הנגב הציבו מארב לשיירה ערבית חמושה ליד הקיבוץ (10801090).
16. 2 באפריל 1948 - כוח מחטיבת הנגב פשט ליד **יד מרדכי** (10801090).
17. 2 באפריל 1948 - כוח של ארבעה משוריינים של יחידת "חיות הנגב" (חטיבת הנגב) פרץ דרך עוקפת ונתקל באזור **בית חאנון-בְּרִיר** (11301078).

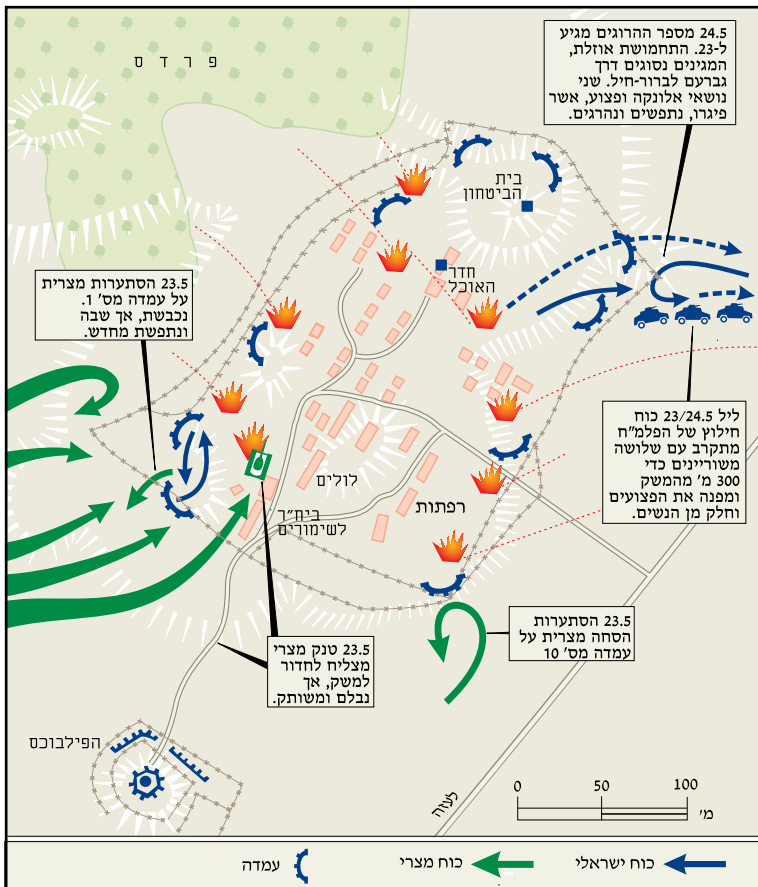
הקרב על יד מרדכי

קיבוץ יד מרדכי, השוכן על כביש החוף מצפון לרצועת עזה, עלה על הקרקע ב־1943 ונקרא על שם מרדכי אנילביץ', מפקד ההתקוממות היהודית בגטו ורשה במלחמת העולם השנייה. ב־19 במאי 1948, בד בבד עם התקדמות צבא הפלישה המצרית מעזה צפונה, החלה הארטילריה המצרית להרעיש, בסיוע מטוסי קרב, את הקיבוץ ששכן על הדרך הראשית של הצבא המצרי המתקדם; הציר, שחיבר בין מצרים לעזה ולמג'דל [אשקלון], היה נכס אסטרטגי עבור הצבא המצרי הן לצרכים טקטיים והן לצרכים לוגיסטיים. כדי להסיר את המכשול מדרכם, הסתערו המצרים על יד מרדכי בכל עוצמתם.

על היישוב הגנו כ־90 גברים וכ־20 נשים מאנשי הקיבוץ, ושתי כיתות פלמ"ח מחטיבת הנגב, חמושים בגשק קל, מקלע בינוני, שתי מרגמות קלות ופיאט נגד טנקים. בליל הקרב, שעות לא רבות טרם תחילתו, לאחר דיונים קשים בין הקיבוץ למפקדת החטיבה, נשלח כוח לפנות את הילדים ואת הנשים. 100 ילדים ו־35 נשים יצאו בשיירה לכיוון צפון־מזרח, לקיבוץ גברעם, וממנו מזרחה, לקיבוץ רוחמה.

ההרעשה הארטילרית המצרית קדמה להסתערות. הפילבוקס בדרום הקיבוץ נפגע, המגינים נסוגו, והצבא המצרי השתלט עליו. האויב ניסה לנצל את ההצלחה ולפרוץ לתוך הקיבוץ, אך נהדף לאחר קרב פנים אל פנים. למחרת, חידשו המצרים את התקפתם. הפעם הם ניצלו את עמדת הפילבוקס לפגוע בשיטתיות בעמדות המגן של הקיבוץ, שמגיניו הצליחו להדוף ארבע הסתערויות. בשני ימי הקרב הראשונים נהרגו 16 מאנשי הקיבוץ והפלמ"ח. ביומיים הבאים לא

נערכו הסתערויות, אך ההרעשה נמשכה. ב־23 במאי בשעות אחר הצהריים החלה הרעשה כבדה מכל קודמותיה, כהקדמה להסתערות של שני גדודי חי"ר מצריים ויחידת שריוניות, כוח שמנה למעלה מ־1,000 חיילים. הקרב הקשה, האבדות והנזק הכבד הביאו להכרה כי ללא תגבורת, הסיכוי לעמוד בהתקפה נוספת קלוש. מפקדי הקיבוץ דרשו תגבורת. ואכן, תגבורת של יחידת "חיות הנגב" על גבי מספר שריוניות יצאה מג'דל, אולם רק שלוש מהן הצליחו להבקיע את הקווים המצריים, להגיע אל היישוב הנצור ולפנות את 35 הפצועים. מפקדי הקיבוץ הבינו כי נוכח הכיתור המצרי וחוסר התגבורת משמעותית, הסיכוי לשיפור המצב קלוש והודיעו למטה החטיבה כי הם נסוגים. ב־24 במאי, לפני עלות השחר, לאחר שהטמינו את 23 הרוגי הקרב בקבר אחים, החלו הנוותרים להסתגן דרך קווי האויב והגיעו לגברעם. עמידת יד מרדכי במשך חמש יממות נתנה לחזית הדרום ארכה

מפת הקרב על יד מרדכי

מגינות בבונקר ביד מרדכי

להתארגן, להתבצר ולהיערך לקראת הקרבות הבאים.

בנובמבר 1948 נכנסו כוחות גבעתי לקיבוץ הנטוש, וחברי יד מרדכי, שהיו מפוזרים ברחבי הארץ, חזרו אליו.

הריסות יד מרדכי לאחר תפיסתה מחדש

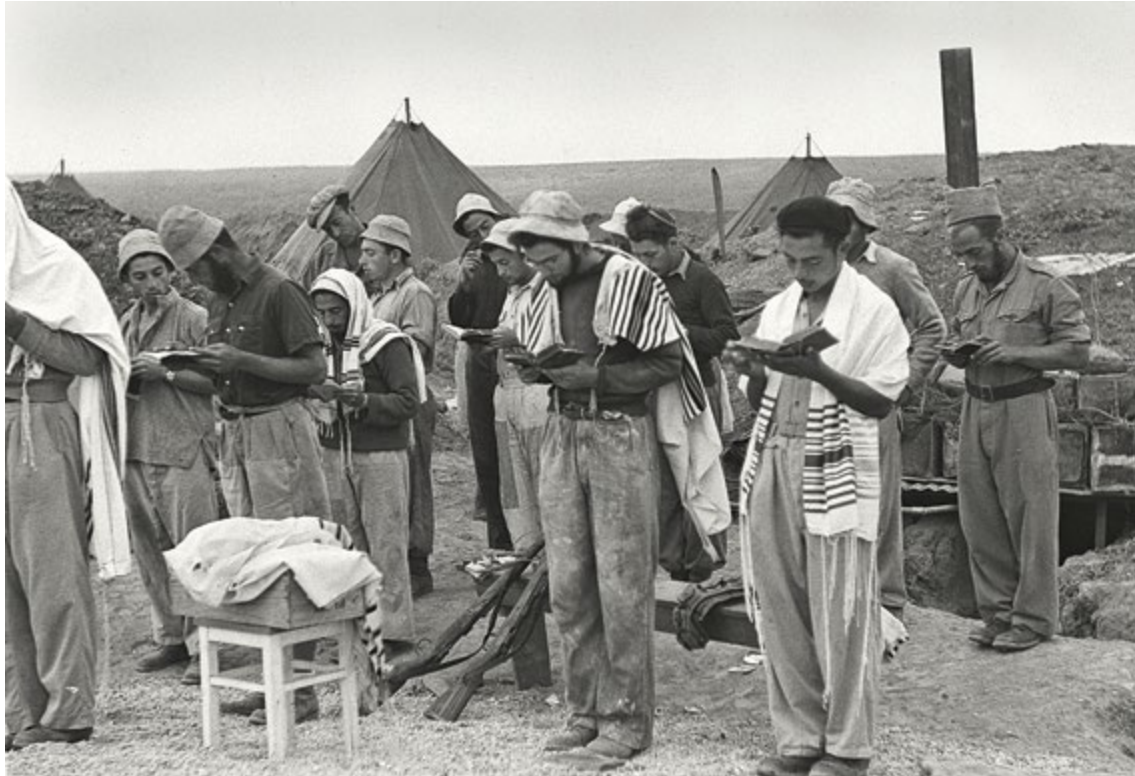
33. 13 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) תפס זמנית את דְמְרָה [ארז] (11001070).
34. 13 במאי 1948 - מחלקת משוריינים מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) נשלחה לתפוס את משטרת עראק סוּוּיֵדָאן (11951175) על סמך מודיעין שגוי לפיו המקום ריק מאויב. המחלקה נתקלה באויב ונסוגה. כיוון שהתקפה זו הייתה קצרה מאוד והכוח נסוג במהרה, היא איננה מוזכרת בחלק מן המקורות ואינה נספרת בשורת ההתקפות על המשטרה.
35. 14 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) כבשה זמנית את ח'רבת אל־מעין [ליד נירים], כדי לשלוט על הציר המזרחי לכיוון כפר דרום (09300831).
36. 14 במאי 1948 - שתי מחלקות מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) המשיכו מח'רבת אל־מעין לכפר דרום, נתקלו בדרך והגיעו ליישוב לאחר שנטשו מספר כלי רכב (09500847). לכוח הרוג אחד.
37. 14 במאי 1948 - כוח מפלוגתו של "ברן" (אברהם אדן; לימים, אלוף בצה"ל) מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקל בדרכו לכפר דרום הנצור, נטש חלק מכלי הרכב ונסוג (08950905). לכוח הרוג אחד.

שלב ג - מ־15 במאי עד 11 ביוני 1948

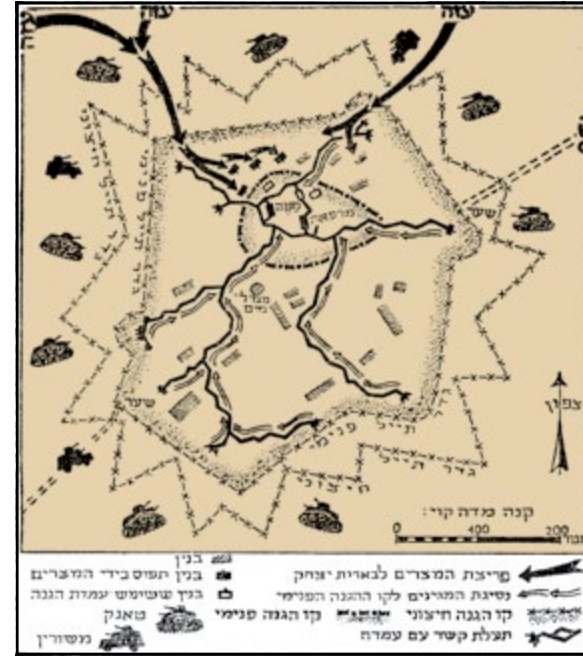
שלב זה של המלחמה אופייני בלחימה עזה נגד הצבא המצרי, שנע בציר החוף ואיים על תל־אביב. קיבוץ יד מרדכי שעמד בדרכם של המצרים נכבש, אך הם נעצרו לבסוף על־ידי כוחות צה"ל בגשר אֶסְדוּד [גשר עד הלום], צפונית לגזרה זו. הלחימה במצרים אופיינה בעיקרה בשיירות ליישובים הנצורים, הגנה עליהם מפני התקפות, ופשיטות על יישובים ערביים ומחנות של הצבא המצרי. חלק מן הפשיטות צלחו, אך אחרות - ובעיקר הניסיונות לכבוש יעדים מבוצרים השולטים על הדרכים - כשלו וגבו מחיר כבד מהיחידות הלוחמות בגזרה; בשלב זה הן היו בעיקר חטיבת הנגב וחטיבת גבעתי.

38. 15 במאי 1948 - מגיני כפר דרום וכוח מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (08950905) מפני התקפה של גדוד החי"ר המצרי הראשון. למגינים שני הרוגים ופצוע מיום האתמול שנפטר מפצעיו.
39. ליל 16-17 במאי 1948 - הגדוד השביעי (חטיבת הנגב) הותקף מהאוויר בדרכו לנגב ליד משטרת עראק סוּוּיֵדָאן (11951175) וחזר צפונה. את דרכו למרחב ישרים יום לאחר מכן.
40. 14-17 במאי 1948 - תושבי בארות יצחק וכוחות מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על הקיבוץ (10300968). לאחר ההתקפה ביום הראשון, פונו הילדים והאמהות מהקיבוץ. במקומם, שלחה תנועת הקיבוץ הדתי, לעזרת בארות יצחק, גרעין של 13 נערים ושש נערות, ניצולי שואה, בני 16-17, תלמידים במקווה ישראל. בנוסף להגנה, יצאו מגיני היישוב לפעולות יזומות בסביבתו, בעיקר הנחת מוקשים.
41. 18 במאי 1948 - כוח מחטיבת הנגב פשט על גשר צפונית ליד סַנִיד (10801095).
42. 18-19 במאי 1948 - פלוגה א מגדוד 53 ופלוגה מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) נכשלו בכיבוש משטרת עראק סוּוּיֵדָאן (11951175).
43. 19-22 במאי 1948 - חברי יד מרדכי וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על הקיבוץ (10701110) מפני התקפה של גדוד החי"ר הראשון המצרי (19 במאי) והתקפה דו־גדודית של גדוד 1 וגדוד 7 המצריים (20 במאי). למגינים 23 הרוגים ו־40 פצועים.
44. 21-22 במאי 1948 - מחלקה מגדוד 54 ופלוגה מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) נכשלו בכיבוש משטרת עראק סוּוּיֵדָאן (11951175). לכוח ארבעה הרוגים.
45. 22-23 במאי 1948 - חברי הקיבוץ ושתי מחלקות מהגדוד השני (חטיבת הנגב) נסוגו מיד מרדכי (10701110). שלושה אנשים שנותרו מאחור נרצחו על־ידי הצבא המצרי.
46. 23 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הציב מארב על דרך עפר המחברת בין בארי לבארות יצחק (10300968). הכוח פגע בשיירה מצרית ונסוג.
47. 26-28 במאי 1948 - שתי מחלקות מחטיבת גבעתי פשטו על פאתי מַג'דל [אשקלון] (11101198).
48. 26 במאי 1948 - חברי בארות יצחק וכוח מהגדוד השני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (10300968).
49. 26 במאי 1948 - מחלקה מ"חיות הנגב" (חטיבת הנגב) פשטה על סוללת תותחים ליד בית חאנון (10601057) במסגרת מבצע "פרעה". לכוח שני הרוגים.
50. 26 במאי 1948 - פלוגת ג'יפים מחטיבת הנגב פשטה על שדה התעופה בעזה (10000985) במסגרת מבצע "פרעה".
51. 27 במאי 1948 - כוח מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) פשט על כאּוּפָה'ה [ניר עקיבא] (11800986).
52. 28 במאי 1948 - כוח מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) פשט על מַחְרָקָה (11300973).
53. 29 במאי 1948 - מחלקה מהגדוד השמיני ומחלקת ג'יפים (חטיבת הנגב) פשטו דרומית לח'אן יונס (08500810).

שעת תפילה. מגיני קיבוץ סעד

מפת פריצת המצרים לקיבוץ בארות יצחק

כשם אלהים המרחם עלינו

”אמר אלהים אים האויבים שלק רצים בשלום - תעשה כרצונם , אלהים הוא השומע , ויודע”

במיליון הקדושים טהקורן אני פנה לתושבי דרשובים ומקבל עלי להתנהג לפי טילים הקדושים הללו. משרתינו היא להביא שקט ביניכם , בתנאי שגם אתם תתנהגו בשלום , ומצילו את הדיכום את רבונכם ואת ילדיכם .

איך היא כונתנו להתחיל במלחמה, רק במקרה של התנגדות, שתהיה לבטלה ולא תמשק זמן רב , ורק במקרה שתנסו לחרום את הסחסנים והמזון שבידיכם .

ובכן אני עונים לכל התושבים להניח את הנשק בשקט , להניח דגל לבן , למסור את כל התחמשת , מוקשים וכל ציוד מלחמה , לאסף את הכל במקום אחד , בלי להשמיד אותו .

וא להוציא לפועל את כל הפסודות האלה , במשק שעה מזמן קבלת הכרזת הזה .

אזרי שעה , כל מי שלא ישמע לפקודות הללו , יחשב כמתנפל ויוכח שכרצוני להלחם .

אמר אלהים : ”כאשר יתקופו אותך - תענה בהתקפה - ותדע שאלהים בצד השומרים” .

(סוקורן)

אלהים הכביר האמר אה האפת .

כרוז שהטילו מטוסים מצריים על היישובים העבריים בנגב

73. 7-8 ביולי 1948 - חברי **כפר דרום** וכוחות מהגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) הגנו על היישוב, אולם הוחלט לפנותו. הפינוי בוצע במשך הלילה (18950905).

74. 8 ביולי 1948 - שתי כיתות מחטיבת **הנגב** נכשלו בהגנה על **משלט כאוכבא 110** (11701160). לכוח הרוג אחד.

75. 8 ביולי 1948 - מחלקה מחטיבת **הנגב** נכשלה בהגנה על **משלט 138** (11601125) מפני התקפה של כוחות חי"ר סעודיים. לכוח תשעה הרוגים ו-13 פצועים. בכך, נפל לידי המצרים מתחם משלטי חליקאת.

76. 9 ביולי 1948 - הגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) בהרכב: שלוש פלוגות, מחלקה מהגדוד השני, מחלקה מפלוגת הזחלים ומחלקת ג'פים מהגדוד התשיעי נכשל בכיבוש **משטרת עראק סווידאן** (11951175). לכוח ארבעה הרוגים ו-13 פצועים; שני לוחמים נפלו בשבי המצרים.

77. 10-13 ביולי 1948 - סדרת פשיטות מוצלחות של כוחות בגודל כיתה מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) באזור שמדרום לח'אן יונס (08500800).

78. 16 ביולי 1948 - חברי **בארות יצחק** וכוח מהגדוד התשיעי והשני (חטיבת **הנגב**) הגנו על היישוב (10300968) מפני התקפה של גדוד החי"ר 3 המצרי. בשלב מסוים של הקרב הצליחו המצרים להשתלט על חלקים מהקיבוץ, אך הם נהדפו לבסוף במאמץ משולב של המגינים עם כוח תגבורת ששלח הגדוד התשיעי. למגינים 17 הרוגים ו-12 פצועים.

79. 18 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 52 (חטיבת **גבעתי**) פשטה על **משלט 113** (11801190) במסגרת מבצע "מוות לפולש".

80. 18 ביולי 1948 - מחלקה מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) הותקפה ונסוגה מ**משלט סעד הראשון** (10550995) אל הקיבוץ עצמו.

81. 18 ביולי 1948 - כוח גדודי מוקטן (חטיבת **הנגב**) בהרכב: פלוגת ג'פים מהגדוד התשיעי ופלוגת חי"ר מהגדוד השביעי נכשל בכיבוש **חליקאת** (11701130) במסגרת מבצע "מוות לפולש". לכוח 23 הרוגים.

82. 19 ביולי 1948 - בתגובה להתקפה המצרית על **משלט סעד הראשון** ביום הקודם, השתלט כוח מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) על **משלט סעד השני** ("גבעת האלחוט") (10700970).

54. 29 במאי 1948 - כוח מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) פשט על **דיר סניד** (10781093). למחרת היה ניסיון כושל של כוח מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) לפוצץ את הכביש לכפר.

55. 30 במאי 1948 - בתגובה לתקיפת כוח מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) בקרבת הוג', כבש הגדוד את הכפר (11421022).

56. 30 במאי 1948 - כוח מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) פשט על **בית טיקא** (11601147).

57. 30 במאי 1948 - מחלקה מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) פשטה על **בית חאנון** (10601057).

58. 30 במאי 1948 - כוח מחטיבת **הנגב** פשט על **בדיר** (11601080).

59. 30 במאי 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) פשט על **סקסם** (11281085).

60. 2 ביוני 1948 - כוח מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) פשט על **בית ג'ר'א** (11031126).

61. 2 ביוני 1948 - תושבי **בארות יצחק** וכוח מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) הגנו על הקיבוץ (10300968).

62. 6 ביוני 1948 - כוחות מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) הטמינו מטען על מסילת הרכבת ליד **בית ג'ר'א** (11031126). המטען לא פעל, והכוח אילתר חומר נפץ אחר שגרם נזק קל למסילה. במהלך הנסיגה, נתקל הכוח באש מהכפרים הסמוכים.

63. 7 ביוני 1948 - מגיני כפר דרום וכוח מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) ניסו לפשוט על **בסיס מצרי**, כדי להשיג אספקה ליישוב הנצור, נתקלו בדרך העפר (09300980) ונסוגו ללא אבדות.

64. 7 ביוני 1948 - שיירת אספקה מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) יצאה מניר עם לכפר דרום, נתקלה ליד **אבו מעילק** (10000910), אך הגיעה ליעדה ושרדה בשלום.

65. 11 ביוני 1948 - כוח בהרכב שתי פלוגות מהגדוד השביעי יחד עם פלוגת ג'פים מהגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) נכשל בכיבוש **משטרת עראק סווידאן** (11951175).

שלב ד - מ 11 ביוני עד 19 ביולי 1948

שלב זה כולל את ההפוגה הראשונה ואת קרבות "עשרת הימים" שלאחריה. עם זאת, במרחב זה היו פעולות יזומות על-ידי שני הצדדים הלוחמים, על אף ההפוגה. במספר מקרים, תפסו כוחות צה"ל כפרים ערביים או שטחים ללא התמודדות ישירה מול הצבא המצרי, מתוך כוונה לשפר עמדות לקראת חידוש הלחימה. מנגד, הכוחות המצריים וערביי הכפרים שלחמו לצידם תקפו מן המארב מספר שיירות ישראליות שהובילו אספקה ליישובים, על אף שהשיירות היו מתואמות. במקרה אחד, יום לפני תום ההפוגה, כבשו המצרים את מוצבי חליקאת. המצרים הפעילו במקרים כאלו את הכפריים וכוחות של סעודים וסודאנים, כדי שיוכלו להתנער מאחריותם כלפי האו"ם. לאחר ההפוגה הראשונה, כוחות צה"ל שהיו עתה מאורגנים ומצוידים יותר יצאו לפעולות יזומות במידה כזו או אחרת של הצלחה. המצרים המשיכו בניסיונותיהם להפעיל לחץ על היישובים היהודיים במרחב, והביאו לנסיגתם של מגיני כפר דרום.

66. 12 ביוני עד 7 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת **גבעתי**) תפסה זמנית את **משלט 113** (11801190).

67. 14 ביוני 1948 - שיירה מהגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) נתקלה ב**דרכה לכפר דרום** (09300980) ליד **נסיראת** (09370913), הגיעה לכפר דרום ללא נפגעים, ונשארה ביישוב כי הבוקר האיר.

68. 15 ביוני 1948 - מגיני **כפר דרום** וכוח מהגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) ספגו הפגזות וירי על היישוב (08950905). לכוח שני הרוגים.

69. 21 ביוני 1948 - שיירה מהגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) נתקלה ב**דרכה מכפר דרום** (09300980).

70. 5 ביולי 1948 - פלוגת ג'פים מהגדוד התשיעי יחד עם פלוגת חי"ר מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) פשטו על **חסנתא אבו מעילק** (10000910).

71. 4 ביולי 1948 - חברי **כפר דרום** וכוחות מהגדוד השני (חטיבת **הנגב**) הגנו על היישוב (08950905).

72. 6 ביולי 1948 - פלוגת הג'פים מהגדוד התשיעי ופלוגת חי"ר מהגדוד השביעי (חטיבת **הנגב**) פשטו על **חסנתא אבו מעילק** (10000910).

משטרת עראק סוּיֵדָאן

משטרת עראק סוּיֵדָאן הייתה אחת ממצודות המשטרה (הקרויות על שמו של סר צ'רלס טיגרט, יועץ למלחמה בטרור וגרילה לממשלת המנדט) שנבנו בנקודות שולטות על שטחים וצירים בעלי חשיבות ברחבי ארץ ישראל המנדטורית, כחלק מהלקחים שהפיקו שלטונות המנדט הבריטי מהמרד הערבי (1936-1939). משטרת עראק סוּיֵדָאן נבנתה בסמוך לכפר ערבי בעל שם זהה, אשר נמצא בנקודה שולטת על הציר המחבר בין מג'דל [אשקלון] לבין בית ג'ברין [בית גוברין] וחברון (כיום כביש 35).

מבנה המשטרה נמצא על המדרון הצפוני של גבעה בגובה 119 מ', המתנשאת 20-40 מ' מעל הגבעות שמצפון לה, אשר על אחת מהן ממוקם קיבוץ נגבה. הגבעה של תחנת המשטרה שווה בגובהה או נמוכה ב־10 מ' מהגבעות השכנות לה מדרום.

המשטרה, יחד עם היישובים הערביים הסמוכים - ג'ולס מצפון מערב, עראק סוּיֵדָאן מדרום־מזרח, בית עפא ממזרח ועבדס מצפון־מזרח - חלשו על נגבה. כל הנתונים הללו הפכו את משטרת עראק סוּיֵדָאן לחשובה. לימים, לאור שליטתה במרחב והניסיונות החוזרים ונשנים לכבוש אותה, שמונה במספר, תזכה המצודה לכינוי "המפלצת על הגבעה".

לכן, כאשר טענו אנשי הש"י (שירות הידיעות) של ההגנה כי היא ננטשה על־ידי הכוחות הערביים שישבו בה מאז יציאת הבריטים מהאזור, הוחלט להשתלט עליה ב־13 במאי 1948. לצורך כך, נשלחה מחלקת משוריניים של גדוד 53. בדיעבד התברר, כי המודיעין היה מוטעה. במקום היה כוח מצרי, והמחלקה של גדוד 53 נתקלה ונסוגה.

מספר ימים לאחר מכן, בלילה שבין ה־18 ל־19 במאי, בימים הראשונים לפלישת צבאות ערב, הוחלט לערוך ניסיון נוסף. הפעם נשלח כוח גדול יותר - פלוגה מגדוד 53 מתוגברת בפלוגה מגדוד 54. גם הפעם העריך המודיעין את היערכות האויב בהערכת חסר, ובשל כך נשלחה מחלקה אחת בלבד ככוח פריצה. יתר הכוחות יועדו לחסימה ולעתודה, ומרביתם לא לקחו חלק בקרב.

הכישלון לא ריפה את ידיו של יצחק פונדק (לימים, אלוף בצה"ל), מג"ד 53, וכבר ביום המחרת הוא שלח כוח לסייר בקרבת המצודה כדי להתכונן להתקפה השלישית. לצורך התקפה זו נשלחה פלוגה מוגברת מגדוד 53 בפיקודו של יוסף גבע (לימים, אלוף בצה"ל). לפלוגתו צורפה מחלקה מוגברת מגדוד 54. הפעם תוכננו כל הכוחות לקחת חלק ממשי בפעולה. לפריצה עצמה למצודה יועדו שתי מחלקות, שנעו בנפרד. אולם כבר בשלב מוקדם של ההתקפה התגלה הכוח, ומגיני המצודה ירו פצצות תאורה ולאורן החלו לירות על הכוח התוקף. הכוח המשיך להתקדם, אך לא הצליח להפעיל את מטעני החבלה. אחד החבלנים נהרג וגם אחד ממפקדי מחלקות הפריצה. הקרב נמשך רוב שעות הלילה, וכיוון שלא הצליחו לפרוץ אל המצודה, החליט המג"ד להסיג את הכוחות כדי לא להמשיך את הלחימה בשטח פתוח עם עלות האור. במהלך הקרב נהרגו ארבעה מאנשי גבעתי, ונפצעו כ־40.

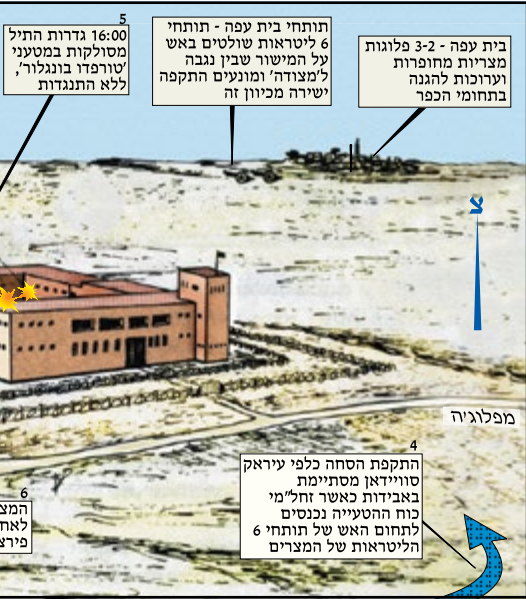
לקראת תחילתה של ההפוגה הצפויה בקרבות (ההפוגה הראשונה), הוחלט במטכ"ל לצאת בשורה של מבצעים שירחיבו את השטח שבשליטת ישראל ויהיו בעלי חשיבות טקטית ואסטרטגית כאחת. כיוון שמשטרת עראק סוּיֵדָאן הייתה בקו התפר בין גזרות האחריות של החטיבות גבעתי והנגב, נעשה הניסיון הרביעי על־ידי חטיבת הנגב. בהתקפה שנערכה בלילה שבין ה־10 ל־11 ביוני 1948 לקחו חלק שש מחלקות חי"ר מהגדוד השביעי, שזה עתה סיים את לחימתו הקשה במבצע "פלשת". לכוח זה נוספו שלוש מחלקות ג'פים מהגדוד התשיעי, שני זחל"מים ושלושה תותחים. הכוח התעכב בדרך, ובהתקפה על המצודה ירו המגינים לעברו אש כבדה והוא לא הצליח לפרוץ למתחם. בנוסף, בעיות קשר מנעו את הזעקת התגבורת, והכוח נסוג תוך כדי שהוא סופג אבדות.

לקראת סופה של ההפוגה הראשונה, נערך צה"ל לשורת התקפות במרחב שכונו מבצע "אג'פאר" (קיצור של אנטי־פארוק, מלך מצרים). כמו בפעם הקודמת, נשלחו כוחות מחטיבת הנגב, אשר פעלו בתיאום עם חטיבת גבעתי. זו אמנם הופנתה למשימות אחרות במרחב, אך יועדה לתפוס את המשטרה לאחר כיבושה. בהתקפה החמישית, בלילה שבין ה־8 ל־9 ביולי, לקחו חלק שלוש פלוגות מהגדוד השביעי, מחלקה מהגדוד השני, מחלקת זחלים ומחלקת ג'פים מהגדוד התשיעי. הכוח יצא באיחור והתעכב מספר פעמים בדרכו. רק בשעה 03:30 הגיע לשטח ההיערכות ליד בניין המשטרה, וההפגזה עליו החלה בשעה 04:45. התוקפים החלו להתקדם לעבר המבצר ואף פרצו את חמש הגדרות; אך כיוון שהשחר החל לעלות, וירי הרתק לא פגע במגינים, ספג הכוח הפורץ נפגעים, והוחלט על נסיגה בשעה 05:45 כדי לא להיקלע לקרב באור יום. הכוח הנסוג ספג התקפות של מטוסי חיל האוויר המצרי. בדיעבד התברר, כי יחידת ההאזנה קלטה את התשדורת המצרית, וממנה נודע כי הכוח המגן היה על סף קריסה; אך ידיעה זו לא עברה בזמן אמת אל הכוחות בשטח.

הניסיון השישי לכבוש את המצודה היה במהלך מבצע "יואב", שנועד לפרוץ את הדרך אל הנגב הנצור. במסגרתו הוטל על חטיבת גבעתי לתקוף פעם נוספת את תחנת המשטרה, שהייתה נדבך מרכזי במערך המצרי. בלילה שבין ה־19 ל־20 באוקטובר

הפגזת בניין המשטרה בקרב השמיני

מפת הקרב השמיני על משטרת עראק סוּיֵדָאן

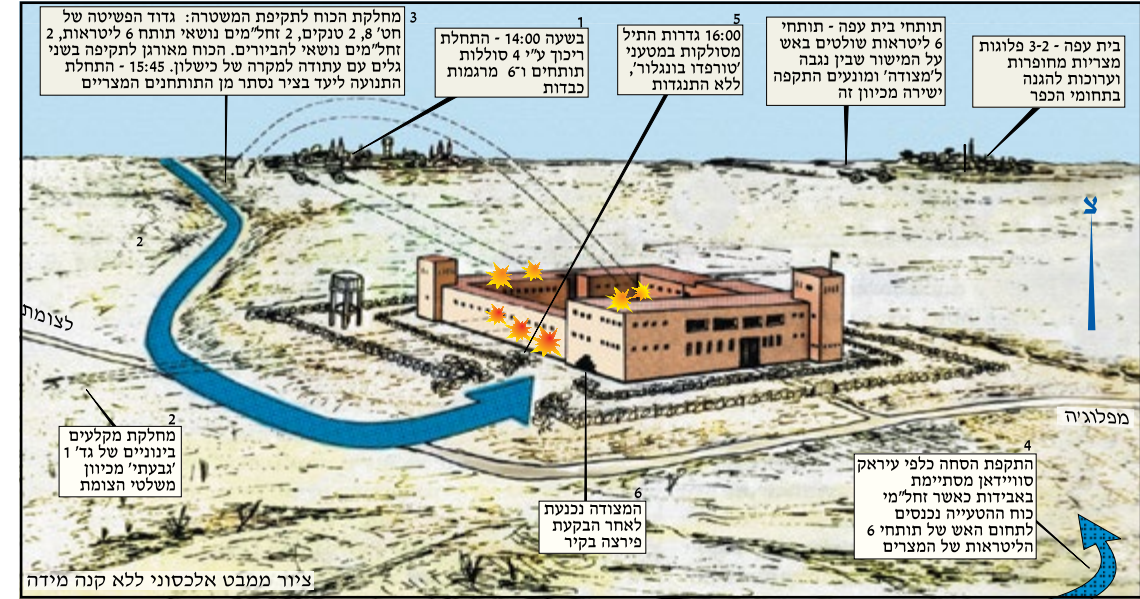
1948 נשלח כוח של מחלקת חי"ר מפלוגה ד שבגדוד 51 יחד עם כיתת חבלנים, ומחלקת חבלנים מגדוד 55. את כוח הרתק אבטחה מחלקת חי"ר נוספת מגדוד 55. למפקד המבצע מונה מפקד מחלקת החי"ר מגדוד 51. הרכב כוחות קטן זה היה תוצאה של מודיעין, שסבר כי המשטרה מאוישת על־ידי "מחלקה מצרית בעלת מוראל נמוך". בנוסף, לא נלמדו לקחי ההתקפות הקודמות, וגם הפעם נערכה ההתקפה לכיוון הצלע הדרומית של המבנה. בשעות הערב המוקדמות הופצצה המצודה על־ידי חיל האוויר, ולקראת חצות החל הריכוך הארטילרי של הכוח התוקף; אך כל אלו לא גרמו נזק ממשי, אלא הביאו להעלאת הכוננות אצל הכוח המצרי המתגונן. כבר במכת האש הראשונה של המצרים הבינו התוקפים, כי מדובר בכוח גדול ממחלקה, אך המשיכו בהתקפתם. חוליית הפריצה פרצה חלק מן הגדרות, אך נתקלה בבונקר שמנע ממנה להתקדם. אל הבונקר קודמה כיתה עם שלושה מטולי פיאט, ולאחר שסיימה את מלאי הפזים שלה נשלחה כיתה אחרת להסתער עליו. מספר חיילים נפגעו, כולל מפקד הכיתה. לבסוף אחד החיילים, בן־ציון ליטנר, הסתער לבדו על הבונקר, השליך לתוכו מספר רימוני יד ושיתק את מגיניו, תוך שנפצע פצעים קשים. על מעשהו זה זכה באות גיבור ישראל. הכוח התוקף התמהמה, המצרים אישו את הבונקר בשנית, וכיתה נוספת הסתערה עליו וטיהרה אותו. עם טיהור הבונקר, פרצו החבלנים את הדרך אל קיר המצודה, אך נוכחו לדעת שאש החיפוי אינה יעילה עבורם. בשל כך נדרשה הסתערות של מספר עשרות מטרים בשטח שנשלט לגמרי תחת אש כבדה של המצרים. לבסוף, החליט מפקד המחלקה לסגת.

הניסיון השביעי נערך יומיים לאחר מכן על־ידי פלוגה ד מגדוד 51, אליה צורפה כיתת חבלנים מגדוד 55. הפעם נלמדו הלקחים של ההתקפות הקודמות, ובעיקר של זו האחרונה. נאסף מודיעין מקיף, שכלל תחקור קצין מצרי שנפל בשבי ופקודת מבצע מצרית שנלקחה מאחד המשלטים שנכבשו בימי הלחימה הקודמים. גם הפעם הופצצה המצודה מן האוויר ולאחר מכן ספגה הפגזות ארטילריות, בטרם תקף אותה כוח קרקעי. גם בהתקפה זו התעכב הכוח הקרקעי, והירי הארטילרי המקדים התיע על הכוונות של צה"ל. בה בעת, אמור היה להגיע משוריין עמוס בחומרי נפץ, להתקרב לפאתי המצודה ולהתפוצץ זמן קצר לאחר שמפעיליו ייסוגו. בשל האיחור של כוח החי"ר, התקדם המשוריין למשימתו בטרם נפרצו כל גדרות המתחם. בנוסף, אש כבדה נפתחה לעברו, וסמל החבלה נפצע ועף מן הרכב בעוד הנהג נאלץ לסגת, כשהמשוריין נתקע כתוצאה מפגיעת פגז פיאט. המשאית התפוצצה, אך רחוק מדי מקיר המצודה ולכן לא הושג הנזק המתוכנן. עם זאת, פיצוץ המשאית פרץ את הגדרות, וכעת יכול היה הכוח הרגלי להתקרב אל המצודה; אולם כעת היו רוב החבלנים פצועים, והיה צריך להזעיק במהרה חבלנים ממשלט סמוך. אלה הגיעו רק כשעתיים לאחר מכן, הצטרפו לכוחות התוקפים ועזרו לפרוץ את שער המצודה. השער שנפרץ חלקית איפשר את כניסתו של מפקד המחלקה, אך הירי העז בלם את ההסתערות של מחלקתו. לאחר שהבין כי נותר לבדו בתוך המצודה, נסוג תחת אש כבדה. בגלל השעה המאוחרת ושעת הבוקר הקרבה, החליט מפקד הפלוגה לסגת.

הניסיון לכבוש את המצודה במבצע "יואב" כשל אמנם, אך התקדמות כוחות צה"ל הביאה לכך שהמצודה בעראק סוּיֵדָאן והמשלטים מסביב לה, שנותרו בשליטה מצרית, הושמו במצור בתוך מה שכונה "כיס פאלוג'ה".

הניסיון השמיני לכיבוש המצודה נערך ב־9 בנובמבר 1948, במסגרת ההתקפות השונות שערך צה"ל לצמצומו של כיס פאלוג'ה בתקופה שקדמה למבצעים "אסף" ו"חורב". הפעם הוטלה המשימה על חטיבה 8 המשוריית. הכוחות התוקפים כללו כוחות מגדוד 89, פלוגה מגדוד 82 וגדוד 88 (גדוד נשק מסייע של החטיבה). אליהם צורפה פלוגה מגדוד 51 של גבעתי. את ההתקפה הוביל כוח משוריין שהתקדם אל המצודה ממערב, משטח שהיה נסתר מעיני המצרים ובעיקר מתותחי הנ"ט שהם הציבו בגזרה. בהתקרב הכוחות אל המצודה, פתחו הכוחות באש מכריעה מנשק מסייע ומכוח הטנקים המלווה, דבר שאיפשר את הגעת הזחל"מים עד המצודה עצמה. חיילים שירדו מהזחל"מים הניחו את מטעני הנפץ ופרצו את הקיר. הפרצה אִפשרה את כניסת החיילים אל המצודה, כאשר חלק מן המצרים נסוגו אל המשלטים הסמוכים, והנותרים נכנעו בתוך המצודה.

לאחר המבצע, העניקו יצחק שדה ואבא קובנר למצודה את שמה - "מצודת יואב" - על שמו של מפקד נגבה שנפל חלל, יצחק דובנו, שכיניו המחתרתי היה "יואב".

גיבור ישראל

טר"ש בן־ציון ליטנר

ביום ט"ז בתשרי התש"ט, 19 באוקטובר 1948, בהתקפה על משטרת עראק סוּיֵדָאן, עלה בידי חוליית הפורצים והחבלנים שלנו להתקרב עד למרחק של 50 מטר, ורומית מבניין המשטרה. על אף האש הקטלנית של האויב, הצליחו חבלנינו להבקיע שתיים מחמש הגדרות שהקיפו את הבניין. כל התקדמות נוספת הייתה לאל, בגלל האש החזקה שהאויב המטיר מבונקר. מפקד המחלקה הפורצת הטיל על חוליה בפיקודו של טוראי ראשון בן־ציון ליטנר לחסל את הבונקר ברימונים, אך החוליה נשארה מרותקת לקרקע בגלל האש הבלתי פוסקת מהבונקר. בלי פקודה לכך, הסתער טוראי ראשון בן־ציון ליטנר בקריאות עידוד על הבונקר, וברימונו שיתק אותו לגמרי. בהסתערות זו נפצע קשה. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

מפגיזים את משטרת עראק סוּיֵדָאן בקרב השמיני

מבצע "יואב"

מבצע "יואב"

מבצע "יואב", שהתקיים בין ה-15 ל-22 באוקטובר 1948, נערך בשלב האחרון של מלחמת העצמאות - בו קבע המטכ"ל לחזית הדרום וליחידות צה"ל את המשימה: "למגר את הפולש המצרי". המבצע נערך באזור שכונה "רצועת הניתוק" - כביש הרוחב בין מג'דל [אשקלון] לבין בית ג'ברין [כיום כביש 35]. באזור זה שלט הצבא המצרי והכביש חיבר בין שתי זרועותיו הפולשות למדינת ישראל - האחת במערב, על ציר החוף, והשנייה במזרח - באזור חברון ושפלת יהודה. מבצע זה היה המשך למבצעים "גי"ס" (מבצעי שיירות אספקה לנגב שבוצעו על-ידי החטיבות גבעתי, יפתח והנגב אשר כונתה לעיתים "סרגיי", כשמו המחתרתי של מפקדה, נחום שריג) ו"אבק". רוחבה של רצועת הניתוק צוצמם, אך היא נותרה בעינה בשל פריצת דרך חדשה על-ידי הצבא המצרי, והנגב נותר מנותק משאר המדינה. הדרך החדשה כונתה "דרך בורמה המצרית".

לקראת מבצע "יואב" אירגן צה"ל כוח רב-חטיבתי תחת פיקוד אחד - חזית הדרום. הכוח כלל את החטיבות גבעתי, יפתח, הנגב, עודד וחטיבה 8. מטרת המבצע, כפי שהגדירה בדיעבד קצין המבצעים של חזית הדרום, יצחק רבין, הייתה: "תקיעת טריזים ויצירת ניתוקים במערכים המצריים, שיביאו לפיצול מגוף צבאי אחד ל'נתחים' של יחידות, ניתוקים אשר בתוקף הפתעה שבהם, שיבוש מערכי האויב [...] והיזמה הבלתי פוסקת של כוחותינו, יביאו למצב, שכל מהלכי האויב יוכתבו מראש ע"י כוחותינו". המבצע החל בפשיטות הסחה של הגדוד התשיעי מחטיבת הנגב באזור שבין עזה לרפיח, פעולות שבהן המשיך הגדוד לאורך מרבית המבצע. ההתקפה העיקרית הראשונה נערכה בגזרת פאלוג'ה [פלוגות] ועראק אל-מנשיה [קריית גת] והשתתפו בה הגדוד השביעי (חטיבת הנגב) וגדוד 82 (חטיבה 8) תחת פיקודה

של חטיבת הנגב. הייתה זו ההתקפה המשולבת הראשונה של חיל רגלים ושריון לאור יום שבוצעה על-ידי צה"ל, והיא נחלה כישלון חרוץ. הניסיון השני נערך ממערב, שם כבשו כוחות גבעתי במספר שלבים ובלחימה קשה את משלטי הצומת ומשלטי ח'ליקאת.

בה בעת, התקיים מאמץ שלישי, שכונה "טריז בית חאנון", ובו פעלה בעיקר חטיבת יפתח שתקפה מאזור ניר עם-גברעם לכיוון יד מרדכי ומערבה בהצלחה יחסית. הדבר הוביל לנסיגה של חלקים מהצבא המצרי ולייצוב הקו, שהיה לימים לגבול הצפוני של רצועת עזה.

ההצלחה פרצה את הדרך לנגב, וכתוצאה מכך המשיכו כוחות צה"ל דרומה וריכוזו מאמץ לכיבוש של העיר ביר א-סב'ע [באר שבע]. הצלחת צה"ל במבצע "יואב" הביאה לפיצולו של הצבא המצרי לשלושה אזורים: מרפיח עד בית חאנון - שטח שנותר בידי המצרים והיה לימים לרצועת עזה; בין בית חאנון לאשדוד [אשדוד] - שטח שממנו נסוג הצבא המצרי בדרך הים; האזור שבין משרת עראק סוידאן [צומת גבעתי] לבין בית ג'ברין - שטח שכונה "כיס פאלוג'ה", ובו נותרה נצורה חטיבה מהצבא המצרי עד לפינויה כחלק מהסכם הפסקת האש בין ישראל למצרים, שנחתם בסוף פברואר 1949.

חיילי חטיבת יפתח בטרז בית חאנון

עם סיומה של ההפוגה השנייה, נטל צה"ל את היוזמה בגזרה והחל בצמצום השטח שבשליטת המצרים. חטיבת יפתח הועברה לתגבר את הגזרה, תחילה כדי לאפשר את רענונה של חטיבת הנגב. בהמשך חזרה חטיבת הנגב במלואה לגזרה, וריכוז הסד"כ איפשר לצה"ל לצאת למבצעים יזומים גדולים. המבצעים הגדולים בשלב זה של המלחמה עיצבו, למעשה, את גבולותיה העתידיים של מדינת ישראל במישור החוף הדרומי. במסגרת מבצע "יואב" (15-22 באוקטובר 1948) השתלט צה"ל על שטחים רבים מרחבי הנגב המערבי ומישור החוף הדרומי. המצרים עברו למגננה, קווי האספקה שלהם היו תחת איום ונוצר "כיס פאלוג'ה" [פלוגות] שבו כותרה בריגדה מצרית. לאור נסיגת הצבא המצרי, נתפסו שטחים ויישובים רבים שהיו עד אז בשליטה ערבית, ביניהם קיבוץ יד מרדכי שנכבש על-ידי המצרים בחודש מאי. בהמשך, במסגרת מבצע "אסף" (5-7 בדצמבר 1948), השתלטו כוחות צה"ל על משלטים נוספים, והדבר איפשר שליטה באש ובתצפית על צירי החוף ועל חלקים מרצועת עזה. לבסוף, במסגרת מבצע "חורב" (22 בדצמבר 1948 עד 7 בינואר 1949) התבצע בגזרה זו המאמץ המשני של חזית הדרום בהובלתה של חטיבת גולני. אמנם המבצע השיג הישגים קרקעיים מסוימים, אך ההישג העיקרי שלו היה בהסטת תשומת הלב המצרית מריכוז המאמץ של החטיבות בגזרות אחרות. אלה אפשרו את כיבושו של הנגב המערבי, ובהמשך אף את ההתקדמות לתוך שטחי חצי-האי סיני, שמהם נסוג צה"ל בתחילת 1949.

- 83. 16 באוגוסט 1948 - הגדוד התשיעי מוקטן בתוספת שתי מחלקות מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) כבש את **כאופח'ה** (11800986) ואת **מחרקה** (11330973). לאחר הכיבוש, הכוח עזב את המקום.
- 84. 24 בספטמבר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) כבש את **כאופח'ה** (11800986).
- 85. 24 בספטמבר 1948 - כוח מהגדוד השלישי (חטיבת **יפתח**) כבש את **מחרקה** (11330973).
- 86. 29 בספטמבר 1948 - כוח מפלוגה ד מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) כבש את **מכרות הגופרית ליד בארי** (09850925).
- 87. 4 באוקטובר 1948 - חברי בארי וכוח מחטיבת **יפתח** הגנו על **מכרות הגופרית** (09850925). לכוח הרוג אחד.
- 88. 14 באוקטובר 1948 - מחלקה מפלוגה א מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) פשטה על **גשר ברור** (11651095) ופוצצה אותו במסגרת מבצע "יואב".
- 89. 16 באוקטובר 1948 - הגדוד השלישי, פלוגה ב מהגדוד הראשון (חטיבת **יפתח**) ושתי מחלקות מהגדוד השמיני (חטיבת **הנגב**) כבשו מרחב של שמונה עמדות **ממזרח לבית חאנון** ("טריז בית חאנון") (10751060) במסגרת מבצע "יואב".

תעלות קשר ובונקרים בקיבוץ בארי

תצפית מפקדים במבצע "אסף"

חוזרים לקיבוץ יד מרדכי המשוחרר

124. 5-6 בדצמבר 1948 - פלוגה ב מגדוד 13 (חטיבת גולני) הגנה על ח'רבת אל-מעין (09400820) במסגרת מבצע "אסף". לכוח שני הרוגים.

125. 6 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבה 8 כבש משלט ליד עבסאן (09100810) במסגרת מבצע "אסף".

126. 6 בדצמבר 1948 - גדוד 89 (חטיבה 8) כבש את תל ג'אמע (תל גמה) (09700890) במסגרת מבצע "אסף".

127. 6 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבה 8 הציב מארב לכוח מצרי בקרבת עבסאן (08850815) במסגרת מבצע "אסף".

128. 11 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבת גולני כבש משלט ממערב לאם טינה (09300850).

129. 11 בדצמבר 1948 - מחלקה מגדוד 12 (חטיבת גולני) כבשה את משלט 112 [מצפון לעין השלושה] (09440862).

130. 17 בדצמבר 1948 - מחלקת ג'יפים מגדוד 19 (חטיבת גולני) נתקלה ליד משלט 108 (09100820). לכוח הרוג אחד.

131. 21 בדצמבר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) כבש מקטע מהכביש לח'אן יונס (09000827) כמהלך מקדים למבצע "חורב".

132. 22 בדצמבר 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) כבש את גבעה 86 (08900875) במסגרת מבצע "חורב".

133. 23 בדצמבר 1948 - גדוד 13 (חטיבת גולני) נכשל בהגנה על גבעה 86 (08900875) במסגרת מבצע "חורב".

134. 23 בדצמבר 1948 - גונדת משוריינים מגדוד 19 (חטיבת גולני) פשטה על עבסאן (08900805) במסגרת מבצע "חורב".

חיילי צה"ל במג'דל לאחר כיבושה

חטיבה 8

חטיבה ממוכנת שהוקמה במחצית השנייה של מאי 1948. שרידנות, ג'יפים וחל"מים רוכזו בעיקר בגדוד הפשיטה 89 והטנקים - בגדוד 82. בהמשך הוקם גדוד מרגמות (88). המבצעים העיקריים: "דני", "מוות לפולש", כיבוש כרתיה, "גי"ס", "יואב", כיבוש עראק סוידאן, "אסף", "חורב". מפקד החטיבה במהלך המלחמה: יצחק שדה.

102. 18 באוקטובר 1948 - פלוגה ג מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) כבשה את בית טימא (11601140) במסגרת מבצע "יואב".

103. 18 באוקטובר 1948 - גדוד 54 (חטיבת גבעתי) תפס את כאונפא [כוכב מיכאל] (11801154) במסגרת מבצע "יואב".

104. 19-20 באוקטובר 1948 - מחלקת חי"ר וכיתת חבלנים מגדוד 51 ומחלקת חבלנים עם מחלקת חי"ר מגדוד 55 (חטיבת גבעתי) נכשלו בכיבוש משטרת עראק סוידאן (11951175) במסגרת מבצע "יואב". על מעשיו בקרב הוענק לטר"ש בן-ציון ליטנר עיטור גיבור ישראל.

105. 20 באוקטובר 1948 - גדוד 52 מתוגבר בפלוגה מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) כבש את מוצבי חליקאת (11701110) במסגרת מבצע "יואב".

106. 20 באוקטובר 1948 - פלוגה א מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) כבשה את בית חאנון.

107. 20 באוקטובר 1948 - פלוגה א מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשלה בכיבוש משלט סעד (10500985) במסגרת מבצע "יואב".

108. 21 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת יפתח כבש את הדרך לדמרה (10801070) במסגרת מבצע "יואב".

109. 21 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת יפתח כבש דרך מזרחית לבית חאנון (10751050) במסגרת מבצע "יואב".

110. 21-22 באוקטובר 1948 - פלוגה ד וכיתת חבלנים מגדוד 51, יחד עם כיתת חבלנים מגדוד 55 (חטיבת גבעתי), נכשלו בכיבוש משטרת עראק סוידאן (11951175) במסגרת מבצע "יואב".

111. 22 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת יפתח תפס את משלט סעד (10500985) במסגרת מבצע "יואב".

112. 22 באוקטובר 1948 - הגדוד השלישי (חטיבת יפתח) כבש את בית חאנון (10551055) במסגרת מבצע "יואב".

113. 22 באוקטובר 1948 - הגדוד השלישי (חטיבת יפתח) תפס משלט על כביש עזה-ניר עם (10501015), כדי לנתק את כוחות הצבא המצרי שמצפון, במסגרת מבצע "יואב".

114. 22 באוקטובר 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) פשט על מחנה (11400970) במסגרת מבצע "יואב".

115. 22 באוקטובר 1948 - כוח מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) פשט על דרך הרביא-עזה (10201110) במסגרת מבצע "יואב".

116. 5 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את מג'דל (11101190).

117. 5 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את הרביא (כרמיה) (10701130).

118. 5 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את ברברה [מבקיעים] (11001147).

119. 5 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את אליג'ורה [מערב אשקלון] (10801195).

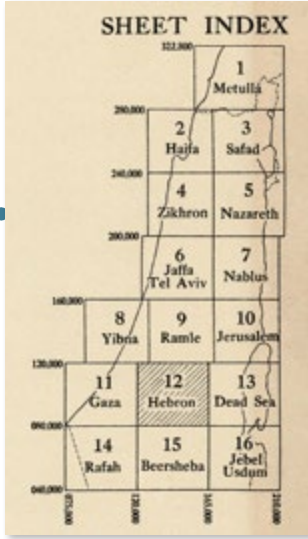
120. 5 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את בית ג'ג'א (11001200).

121. 5 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את יד מרדכי (10751106).

122. 9 בנובמבר 1948 - כוחות מגדוד 89, פלוגה מגדוד 82, גדוד 88 (חטיבה 8) ופלוגה מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשו את משטרת עראק סוידאן (11951175).

123. 5 בדצמבר 1948 - גדוד 89 (חטיבה 8) כבש את ח'רבת אל-מעין (09300825) במסגרת מבצע "אסף".

מפה 12 חברון

מפה זו מקיפה את המרחב שבין חברון במזרח לבין עראק סוידאן במערב, הכולל את מרבית "רצועת הניתוק המצרית" - מסדרון קרקעי שנתפס בידי הצבא המצרי זמן קצר לאחר פלישת ארצות ערב לארץ ישראל ב-15 במאי 1948. רצועת הניתוק חיברה בין כוח הפלישה המצרי שנע בציר החוף דרך עזה, מג'ל [אשקלון] ואסדוד [אשדוד] לבין הכוח המשני, שנע בציר ביר עסלוג' [באר משאבים], ביר א-סבע [באר שבע], חברון וירושלים. הכוח המשני הכיל ברובו יחידות מתנדבים של ארגון "האחים המוסלמים". מרכזיה של הרצועה היה סביב כביש חברון-מג'ל [כביש 35], והיא הפרידה בין חלקי הנגב היהודיים שהיו מנותקים מיתר חלקיה של מדינת ישראל. לפיכך, התרחשו במרחב זן שורה של קרבות קשים שכללו את הניסיון של המצרים להרחיב את הרצועה, ומנגד - הניסיון של צה"ל לכבוש אותה.

בסוף 1947 היה המרחב מיושב ברובו המכריע באוכלוסייה ערבית. היישובים היהודיים במפה זו הם ארבעת יישובי גוש עציון (כפר עציון, משואות יצחק, עין צורים ורבדים), נגבה, משמר הנגב, שובל, גת וגלאון. הנוכחות היהודית הדלה באזור והנוכחות הבריטית השפיעו, כנראה, בתחילה על המיעוט היחסי של האירועים, ובהמשך אפשרו למצרים להשתלט על שטחים נרחבים ולנתק את הנגב ממדינת ישראל, ובמאמץ קל יחסית, במיוחד בהשוואה להתקדמותם בציר החוף. רוב הקרבות נהלו בשלב האחרון של המלחמה כחלק מהמבצעים הגדולים, שבהם ביתר צה"ל את רצועת הניתוק והפך את מטילי המצור לנצורים בעצמם.

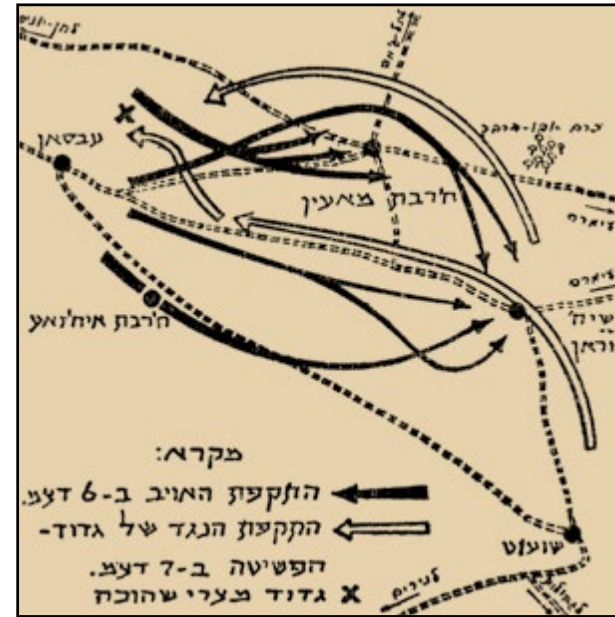
כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת גולני, חטיבת גבעתי, חטיבת עציוני, חטיבה 8, חטיבת עווד, חטיבת הראל, חטיבת יפתח, חטיבת הנגב. המבצעים והקרבות העיקריים שהתנהלו במרחב הם: שיירות לגוש עציון והקרבות עליו, הגנת נגבה, "מוות לפולש", "גי"ס 1", קרבות ח'רבת מחאז, "יואב".

מגיני גוש עציון

- 135. 27 בדצמבר 1948 - כוח מגדוד 19 (חטיבת גולני) פשט על עין ג'סיראת (09370913) במסגרת מבצע "חורב".
- 136. 27 בדצמבר 1948 - כוח מגדוד 19 (חטיבת גולני) פשט על אזור מחנה הצבא המצרי שליד שדה התעופה בעזה (10000985).
- 137. 27 בדצמבר 1948 - כוח מגדוד 12 (חטיבת גולני) כבש את משלט 84 מזרחית לבני סהילה (08800840) במסגרת מבצע "חורב".

מבצע "אסף"

מפת התקפת הנגד המצרית במבצע "אסף"

מבצע "אסף" נערך בחלק האחרון של המלחמה, בין ה-5 ל-7 בדצמבר 1948, בגזרת הנגב הצפוני. לקחו בו חלק כוחות מחטיבה 8 ומחטיבת גולני בפיקודה של חטיבה 8, היה למעשה המשך של מבצע "יואב" שקדם לו. מטרתו הייתה להשיג יתרונות טקטיים מקומיים מול הצבא המצרי תוך ניצול חולשת כוחותיו באזור, וליצור קו הגנה בין הקיבוצים בארי ונירים ודרומה (הקו מקביל ברובו לנתיבו של כביש 232 כיום). בהמשך לכך, תוכנן כי מזרחית לקו ההגנה לא יישארו כוחות אויב.

המבצע נקרא על שמו של אסף שכנאי, איש פלמ"ח שפיקד על חוליית סיור שתעתה בדרכה מקיבוץ גבולות ב-9 בדצמבר 1947, נכנסה לכפר שעות, ושישה מלוחמיה נהרגו. תוכנית המבצע הייתה לתפוס את המשלטים ח'רבת מעין, שיח' נוראן [קיבוץ מגן], תל ג'אמע [תל גמה], ח'אן קוצ'ין ואבו מעילק שהיו נקודות שולטות בין שני קווי ההגנה המצריים, לתקוף את קו ההגנה הראשון מעורפו, ובמקביל - לבצע פשיטה באזור עבסאן. בדיעבד התברר, כי לא היה צורך באיגוף בשל החולשה של הכוחות המצריים בגזרה. המבצע החל בצהרי ה-5 בדצמבר עם התקפה של כוח גדודי מוקטן של גדוד 89 (חטיבה 8) על שעות. בהתקרבם ליעד, גילו סיירי הגדוד כי הכפר נטוש. לאחר התארגנות, המשיך הכוח לשיח' נוראן שנכבש בקלות. משם המשיך הכוח לח'רבת מעין ותפס גם אותה ללא התנגדות. כל זאת הושג בתוך ארבע שעות, שלאחריהן החל גדוד 89 בהתבצרות להגנה יחד עם תגבורת של גדוד 13 (חטיבת גולני). כתוצאה מלחץ של מפקדת החזית, המשיכה חטיבה 8 בבוקרו של ה-6 בחודש וכבשה גם את תל ג'אמע שמצפון בסיור אלים של גדוד 13; בריבזמן הטריד גדוד 89 באש את עבסאן. לאחר מכן, החלו המצרים במתקפת נגד שהתרכזה בשיח' נוראן, אך הם נהדפו עד לשעות הערב המוקדמות של אותו היום. לאחר יום הקרבות, התכונן הפיקוד הישראלי להתקפת נגד מצרית נוספת ביום המחרת; אך הפעם הוחלט לתעל את הכוח המצרי לשטח נשלט ולהשמידו, כאשר פעולת כוחותינו תהיה מתואמת ברמה החטיבתית ותסתייע בתצפית אווירית שתדווח על כיוון התנועה של האויב. המהלך שבוצע הביא לתבוסה של הכוח המצרי התוקף ולנסיגתו המהירה. בתוך מספר ימים התברר כי למבצע הייתה השפעה על היערכות הצבא המצרי, שדילל את כוחותיו באזור עוג'ה [ניצנה] לטובת תגבור כוחותיו בגזרת עזה. נתון זה היה משמעותי בתכנון מבצע "חורב".

עם סיום המבצע תפסו כוחות צה"ל מספר נקודות שולטות בגזרת עזה, שאפשרו את דחיקת המצרים. יתר על כן, מבצע "אסף" עיצב בפועל את גבולות מדינת ישראל מול רצועת עזה עד לימינו. בנוסף, המבצע עצמו היווה דוגמה לקרב חטיבתי שהתאפיין בתיאומים ובחיפוי הדדי בין כוחות. במובנים אלו, היה מבצע "אסף" ניסיון חשוב, כמו גם נקודת פתיחה למבצע "חורב", שהחל כשבועיים מאוחר יותר.

מסתערים על שיח' נוראן.

מפת קרבות מלחמת העצמאות
(כחות קרקע)

1:100,000 PALESTINE

שמואל

PALESTINE GRID

HEBRON

SHEET 12

מ ק ר א

הכח:

- חטיבת גולני
- חטיבת כרמלי (מחוץ חיפה)
- חטיבת אלכסנדרוני
- חטיבת קריית
- חטיבת נבצרי
- חטיבת צביני
- חטיבת 7
- חטיבת 8
- חטיבת דרדר
- חטיבת הראל
- חטיבת יפתח
- חטיבת הנגב
- פעולה שבוטצת ע"י גורדי נשק (במסגרת המבצע)
- אג"ל
- לח"י

גורף שני מסגרת מורה על פעולה משותפת או על פעולה כח מסוימת תחת פיקוד כוח שני.
פעולה שבוטצת ע"י יחידה עצמאית לפני הכללתה בחטיבה. נחשבת על החטיבה אליה קודמה היחידה להסתייף.

סוג הפעולה:

- פעולה במגמת כבוש סומנה בעלמך ללא סמון גופף
- פעולה הנגה
- משימה
- התקלה
- כבוש זמני
- המישה ללא קרב

תוצאות:

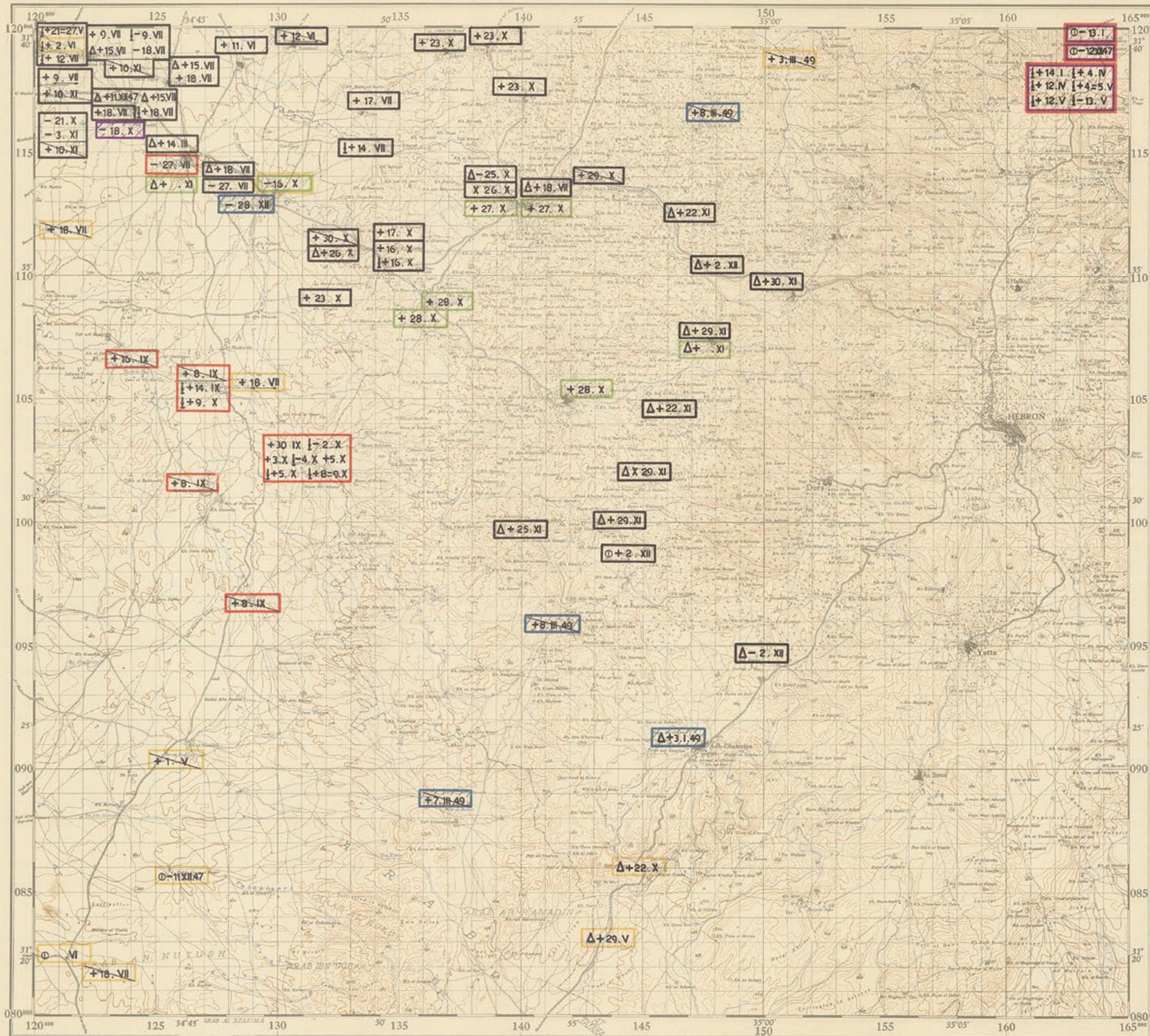
- פעולה שהשיגה מנצחה
- פעולה שלא השיגה מנצחה
- פעולה שהשיגה מנצחה חלקית

הזמן:

- התאריך סופן סוף המלחמה 3.XII.47
- אייטסון שנה מורה שנת 1948 15.V
- פעולה שנמשכת מתאריך עד תאריך 16-17.V
- פעולה שחזרה עליה בתאריכים שונים 15.17.V

המקום:

מרכז המלחמה מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 12 Hebron

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	31°40'15.8"	34°40'35.0"
S.W.	31°18'37.1"	34°41'03.2"
N.E.	31°40'19.7"	35°09'24.1"
S.E.	31°18'40.9"	35°09'24.9"

SHEET INDEX

1	Metulla
2	Hajfa
3	Safed
4	Zakhor
5	Nazareth
6	Jaffa
7	Nablus
8	Yibna
9	Ramle
10	Jerusalem
11	Gaza
12	Hebron
13	Dead Sea
14	Rafah
15	Beersheba
16	Jebel Uduin

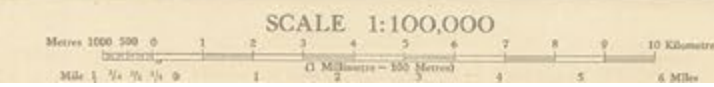
TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point	KH. KARMA
East	152
North	095
East	6
North	4
East	1526
North	0954

REFERENCE 15260954 TO NEAREST 100 METRES

REFERENCE

First Class Road or Bridge	
Second Class Road	
Other Roads	
Track	
Railway or Station	STANDARD OR NARROW
International Boundary	
District Boundary	
Sub-District Boundary	
Wadi or Bridge	
Cliff	
Village	
Convent or Church	
Mine	
Water Tower, Tank	
Rain	
Spring	

כד המוסר היכן מסתכן זה כולו או קצתו לירידת אנשים
סאמס סוכ יום ריבן סיור של חשקו מתחזק המדינה

Copyright reserved under Ordinance No. 16 of 1924
כל הזכויות שמורות בתוקפה לפקודת סמך 16 תש"ד 1924

Compiled from Large & Small Scale Surveys
Partly Revised 1941-42. See Reliability Diagram
Roads revised by I. C. Ed. Survey Coy. R. E. Oct. 42
Compiled, drawn & reproduced by Survey of Palestine

שלב זה כלל פעולות מקומיות של חטיבת גבעתי, שעסקו בעיקר בהגנה על הקיבוצים נגבה, גת וגלאון שהיו נצורים ומוקפים ביישובים ערביים עוינים. עם זאת, במרבית המקרים, כללו התקריות הללו ירי בלילה לעבר היישובים, או ירי לא מדויק לעבר שיירות האספקה, ולא פעילות התקפית מאורגנת; לפיכך, רבות מהפעולות האלה אינן מתועדות. מרבית הפעולות המשמעותיות בתקופה זו במרחב התרחשו בקצהו - בגוש עציון. עם זאת, אין בדבר כדי להעיד כי יתר הגזרות היו שקטות.

1. 11 בדצמבר 1947 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) פשטה על כְּרֶתִיא (12401168).
2. 11 בדצמבר 1947 - חמישה סיירים מהגדוד השני (פלמ"ח) נתקלו בקו המים המזרחי (12600855). כל חמשת אנשי הכוח נהרגו.
3. 12 בדצמבר 1947 - שיירה שלוותה על-ידי כוחות מחטיבת עציוני ופלמ"ח נתקלה בדרך לגוש עציון (16401200).
4. 13 בינואר 1948 - שיירה שלוותה על-ידי כוחות מחטיבת עציוני ופלמ"ח נתקלה בדרך לגוש עציון (16301200).
5. 14 בינואר 1948 - כוחות מחטיבת עציוני ופלמ"ח נכשלו בהיתקלות תוך כדי ליווי שיירה, אך הגנו בהצלחה בגוש עציון (16401175).
6. 13-14 במרס 1948 - פלוגה מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) פשטה על פאלוג'ה (12601145), כדי לפתוח את הדרך לקיבוץ גת. לכוח שבעה הרוגים.

גוש עציון

בגוש עציון, השוכן דרומית לבית לחם, היו בתחילת מלחמת העצמאות ארבעה יישובים: כפר עציון, משואות יצחק, עין צורים ורבידים. מספר התושבים בגוש עמד על 500 לערך, מהם כ-220 בכפר עציון. במאי 1948, לאחר תגבור הגוש, בעיקר באנשי חי"ש מגדוד מכמש (חטיבת עציוני), ולאחר פינוי הילדים והנשים שאינן לוחמות (דצמבר 1947 עד ינואר 1948), הגיע מספר המגינים ל-530 לערך, מהם כמאה נשים. מערך ההגנה כלל, בנוסף, גם מספר מוצבים; החשוב שבהם היה במנזר הרוסי, ששלט על הכביש בין ירושלים לחברון.

ב-11 בדצמבר 1947 הותקפה שיירה של ארבעה כלי רכב שיצאה מירושלים לגוש עציון. עשרה מנוסעיה וממאבטחיה (תושבי הגוש, נוטרים ואנשי חי"ש) נהרגו, וארבעה נפצעו. בעקבות ההתקפה הופעלו משוריניים לאבטחת שיירות לגוש וממנו. בשבועות הבאים הובאו תגבורות ופוגו הנשים הבלתי לוחמות והילדים, ללא תקריות. ב-12 בינואר 1948 שוב הותקפה שיירה בדרכה לגוש עציון, ולמחרת הציבו אנשיו מארב למשאית שהובילה לוחמים ערבים לבית לחם. באותו יום (13 בינואר) הותקפה שיירה בדרך מהגוש לירושלים, ושניים מאנשיה נהרגו. ב-14 בינואר הציבו אנשי הגוש מארב ופגעו בשתי מכוניות ערביות. בדרכם חזרה, נתקלו בכוח ערבי גדול, שכלל מאות לוחמים בהובלת עבד אל-קאדר אל-חוסייני, שהיה בדרכו להתקפה שתוכננה מראש על גוש עציון. בקרב שהתפתח ספג הכוח הערבי עשרות הרוגים ועשרות פצועים. ממגיני הגוש נהרגו שלושה.

בעקבות הקרב, דרש מפקד גוש עציון תגבורת ותחמושת, ולכן נשלחה לגוש מחלקה שאנשיה נשאו עמם אספקה רבה. מחלקה זו נחשפה ואבדה בקרב עם ערביי הסביבה - מחלקת הל"ה.

בין 17 בינואר ל-21 בפברואר 1948 ליוו הבריטים את השיירות לגוש עציון, וכך התאפשרה העברת מזון ליישובים. נשק הובא לגוש בדרך האוויר; בתחילה בהצנחה ולאחר מכן אל מנחת מאולתר. ביום שבת, 21 בפברואר, הגיעה שיירה מירושלים,

מלווים שיירה לגוש עציון

ב-12 בינואר 1948 שוב הותקפה שיירה בדרכה לגוש עציון, ולמחרת הציבו אנשיו מארב למשאית שהובילה לוחמים ערבים לבית לחם. באותו יום (13 בינואר) הותקפה שיירה בדרך מהגוש לירושלים, ושניים מאנשיה נהרגו. ב-14 בינואר הציבו אנשי הגוש מארב ופגעו בשתי מכוניות ערביות. בדרכם חזרה, נתקלו בכוח ערבי גדול, שכלל מאות לוחמים בהובלת עבד אל-קאדר אל-חוסייני, שהיה בדרכו להתקפה שתוכננה מראש על גוש עציון. בקרב שהתפתח ספג הכוח הערבי עשרות הרוגים ועשרות פצועים. ממגיני הגוש נהרגו שלושה.

תפילת שחרית בכפר עציון

במהלך תקופה זו נמשכה המגמה: רוב הפעילות המשמעותית במרחב התרחשה בגוש עציון; בו נלחמו חברי ארבעת היישובים יחד עם אנשי החי"ש (לימים, החטיבות הראל ועציוני) נגד ערביי הסביבה ונגד הלגיון ההעבר-ירדני, עד שהוכרעו והלכו בשבי.

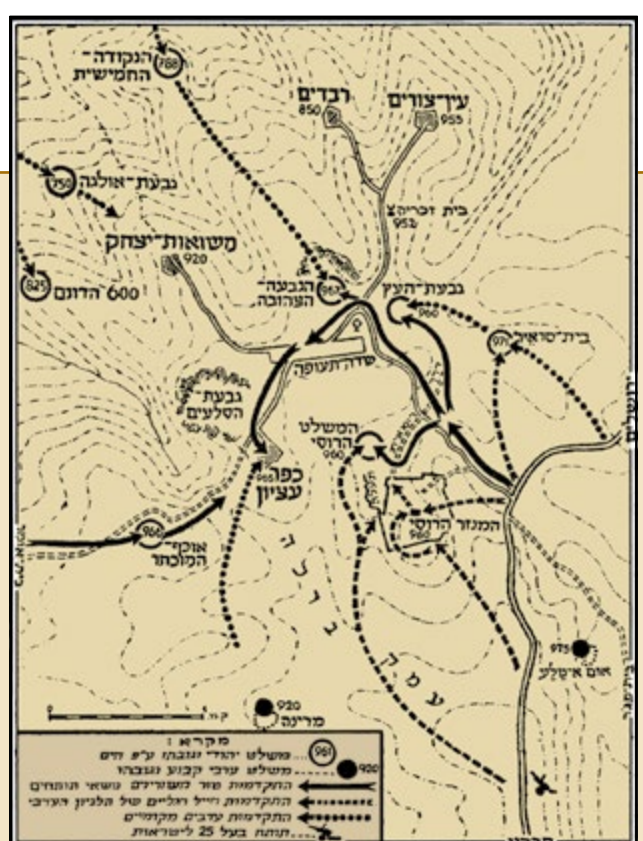
7. 4 באפריל 1948 - תושבי היישובים וכוחות מחטיבת עציוני ופלמ"ח הגנו על גוש עציון (16401175).
8. 12 באפריל 1948 - תושבי היישובים וכוחות מחטיבת עציוני ופלמ"ח הגנו על גוש עציון (המנזר הרוסי) (16401175).
9. 1 במאי 1948 - מחלקת "חיות הנגב" (חטיבת הנגב) תפסה את משטרת אל-הַזַּיל [דרומית לשובל] (12600904).
10. 4-5 במאי 1948 - תושבי היישובים וכוחות מהחטיבות עציוני והראל הגנו על גוש עציון (16401175).
11. 12 במאי 1948 - תושבי היישובים וכוחות מהחטיבות עציוני והראל הגנו על גוש עציון (16401175).
12. 13-14 במאי 1948 - תושבי היישובים וכוחות מהחטיבות עציוני והראל נכשלו בהגנה על גוש עציון (16401175).

פרקה במהירות אספקה (בעיקר חומרי ביצורים) והספיקה לחזור לפני שהערבים חסמו את הציר. בעקבות מעברה של השיירה, הודיעו הבריטים שלא ילוו עוד שיירות לגוש עציון, ולכן התעורר צורך במשלוח שיירות נוספות בליווי ההגנה.

בהתאם להוראות שקיבלו, חזרו מגיני גוש עציון לפגוע בתחבורה ערבית. ב-29 במרס, למחרת הקרב בנבי דניאל, נורתה אש מהמנזר הרוסי לעבר הכביש מירושלים לחברון. ב-6 באפריל הציבו מגיני הגוש מארב נוסף על הכביש ופגעו, בין היתר, בשני אוטובוסים. בבוקר ה-12 באפריל שוב הציבו אנשי גוש עציון מארב לתחבורה ערבית. בהמשך היום נהדפה התקפה של משוריניי הלגיון העבר-ירדני ושל ערבים מקומיים על הגוש. לתוקפים היו כ-15 הרוגים ו-35 פצועים, ומשוריין נפגע. למגינים היו שישה פצועים. ב-1 במאי שוב הציבו אנשי הגוש מארב על הכביש לחברון, ופגעו בשישה כלי רכב. בתגובה, ירו הבריטים על העמדות במנזר הרוסי.

ב-4 במאי תקף כוח מהלגיון את המנזר הרוסי והמשלט הדרומי וכבש אותם, אולם נהדפה התקפה על המשלט בח'רבת סאוור [חורבת סוויר]. בקרבות נהרגו 12 מהמגינים ונפצעו 27. נפגעו גם כ-70 ערבים. בסוף

עמדה בגוש עציון

מפת הקרב האחרון בכפר עציון

היום חזרו המגינים אל המנזר. ב-12 במאי שוב הותקף גוש עציון על-ידי גדוד מוקטן מהלגיון, עם כמה עשרות כלי רכב משוריניים וכוחות גדולים של ערבים מהאזור. הם כבשו את המנזר הרוסי ואת משלטי ח'רבת סאוור, גבעת העץ והגבעה הצהובה, אך נכשלו בהתקפות על כפר עציון. באותו יום נהרגו 24 מהמגינים ו-37 נפצעו.

ב-13 במאי נכבש כפר עציון בהתקפה של הלגיון, מלווה במאות מערביי הסביבה. בהתקפה נהרגו כמעט כל המגינים, 129 במספר, רבים מהם לאחר שנכנעו ללגיון. רק ארבעה הצליחו לחמוק. למחרת, נכנעו שאר יישובי הגוש, ו-357 המגינים שנותרו הלכו לשבי. ארבעה מהמגינים נהרגו באותו יום.

שלב ג - מ' 15 במאי עד 11 ביוני 1948

שלב זה היה שונה באורח משמעותי משני קודמיו, בשל התמורות שחלו באופי הלחימה לאחר פלישת הצבא המצרי. מיעוט היישובים היהודיים במרחב איפשר לצבא המצרי להשתלט עליו בקלות יתרה, ובכך לחבר בין הכוח שנע בציר החוף לכוח המשני, שהשתייך ברובו ל"אחים המוסלמים" ונע מבאר שבע לחברון וממנה תקף את ירושלים מדרום. בדרך כלל, העדיפו המצרים לשלוט על הצירים במרחב, ולכן עקפו את היישובים היהודיים; פרט לנגבה, שמקומה העניק לה חשיבות, ולכן הוטל עליה מצור ממושך שכלל הפגזות קשות.

גדוד 89 לאחר כיבוש משטרת בית ג'ברין

- 25. 15 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) פשטה על חָתָא (12541179) לצורך מחסוף לשון.
- 26. 15 ביולי 1948 - כוח מיחידת "שועלי שמשון" (חטיבת גבעתי) פשט על כְּרִתְיָא (12401168).
- 27. 17 ביולי 1948 - פלוגה ד מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשה את זיתא (13351166).
- 28. 17-18 ביולי 1948 - כיתת סיירים מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) ביצעה סיור אלים לעבר משטרת בית ג'ברין (14011127).
- 29. 18 ביולי 1948 - כוח מחטיבת הנגב תפס משלט בצומת משמר הנגב-עזה-באר שבע (12250820).
- 30. 18 ביולי 1948 - כוח מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) פשט על ביר אבו ג'אבר [באר שקמה] (12801055) ופוצץ מבנים. לכוח שני הרוגים.
- 31. 18 ביולי 1948 - גדוד 89 (חטיבה 8) ופלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) כבשו את כְּרִתְיָא (12301165) במסגרת מבצע "מוות לפולש".
- 32. 18 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבשה את חָתָא (12541179) במסגרת מבצע "מוות לפולש".
- 33. 18 ביולי 1948 - גדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשט על עֲרָאק אל-מְנִשְׁיָה (12961128) במסגרת מבצע "מוות לפולש".
- 34. 18 ביולי 1948 - פלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנה על כְּרִתְיָא (12401168) במסגרת מבצע "מוות לפולש". לכוח שני הרוגים. עיטור הגבורה הוענק לסמל רון פלר.
- 35. 18 ביולי 1948 - כוח משוריניים מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) כבש את מְסִלַט 130 (12071118) במסגרת מבצע "מוות לפולש".
- 36. 18 ביולי 1948 - גדוד 54 (חטיבת גבעתי) בהרכב: פלוגה א ופלוגה מחיל הים נכשל בכיבוש בֵּית עֶפְאָ (12221189) במסגרת מבצע "מוות לפולש". לכוח 34 הרוגים, 63 פצועים ולוחם שנפל בשבי.

גדוד 51 בכפר עראק אל-מנשיה

ארוחה בחפירות

- 13. 21-27 במאי 1948 - תושבי הקיבוץ וכוחות מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנו על נגבה (12031192). לכוח שמונה הרוגים. מספר ימים לפני כן, במהלך הפגזה, נפלו חלל שניים מן המגינים, אחד מהם היה יצחק דובנו, מפקד נגבה, שכינויו המחתרתי היה יואב. לימים, יכונה מבצע "יואב" על שמו.
- 14. 29 במאי 1948 - פלוגת ג'פים של חטיבת הנגב פשטה ופוצצה גשר בכביש באר שבע-דאהריה (14350845).
- 15. 2 ביוני 1948 - תושבי נגבה וכוח מפלוגה א בגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנו על הקיבוץ (12031192), בסיוע כוח ג'פים של יחידת הפשיטה (חטיבת הנגב). לכוח שבעה הרוגים.
- 16. 5 ביוני 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל בצומת משמר הנגב-עזה-באר שבע (12100825).

שלב ד - מ' 11 ביוני עד 19 ביולי 1948

לקראת סופו של השלב השלישי של המלחמה, החל צה"ל לגלות יותר יוזמה התקפית נגד הצבא המצרי גם בגזרה זו. לפני כניסתה של ההפוגה לתוקפה, הספיקה חטיבת גבעתי לשפר את אחיזתה במרחב, ועם סיום ההפוגה וחיידוש הקרבות - פתחה בשורה של מבצעים התקפיים כדי לצמצם את שליטת המצרים, תוך ניסיון לקטוע את רצועת הניתוק ולפתוח ציר מאובטח אל הנגב הנצור. לאחר מספר פשיטות מוצלחות, תפסת כפרים ומשלטים על-ידיה והמשך ההגנה במרחב, הוציאה חטיבת גבעתי דף קרבי שהוקדש לנגבה; כותרתו הייתה "נגברד". הדף הסתיים בקריאה: "מג'וליס אל נגבה ומנגבה אל איבדיס הדהדו היום הגבעות מקול ענות גבורה: לא יעבור הפולש. לא יעבור! והלב סומך ובטוח: הפותחים בעמידה סטלינגרדיית יזכו במהרה גם לסיום סטלינגרדי".

- 17. 11 ביוני 1948 - גדוד 52 (חטיבת גבעתי) כבש את ג'סיר [זבדיאל] (12851185).
- 18. 12 ביוני 1948 - כוח מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) תפס את סְמִיל (13061193).
- 19. 9 ביולי 1948 - פלוגה א מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) כבשה את הכפר עֲרָאק סוּוּיְדָאן (12101174), אך נסוגה בגלל שהמשטרה לא נכבשה על-ידי הגדוד השביעי (חטיבת הנגב). לכוח ארבעה פצועים.
- 20. 9 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 52 תחת פיקוד גדוד 54 (חטיבת גבעתי) כבשה את בֵּית עֶפְאָ (12221189) במסגרת מבצע "אנ-פאר".
- 21. 9 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 52 (חטיבת גבעתי) נכשלה בהגנה על בֵּית עֶפְאָ (12221189) ונסוגה במסגרת מבצע "אנ-פאר". לכוח שני הרוגים.
- 22. 12 ביולי 1948 - תושבי נגבה ופלוגה א מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנו על הקיבוץ (12031192). לכוח חמישה הרוגים.
- 23. 15 ביולי 1948 - פלוגה מגדוד 54 (חטיבת גבעתי) פשטה על בֵּית עֶפְאָ (12221189). יחידת "שועלי שמשון" שנכנסה לכפר לאחר נסיגת הפלוגה נקלעה לקרב. לכוח שני הרוגים.
- 24. 14 ביולי 1948 - חברי גלאון, מחלקה מגדוד 53 וחוליות סיירים (חטיבת גבעתי) הגנו על הקיבוץ (13451150).

גיבור ישראל

סמל רון פלר

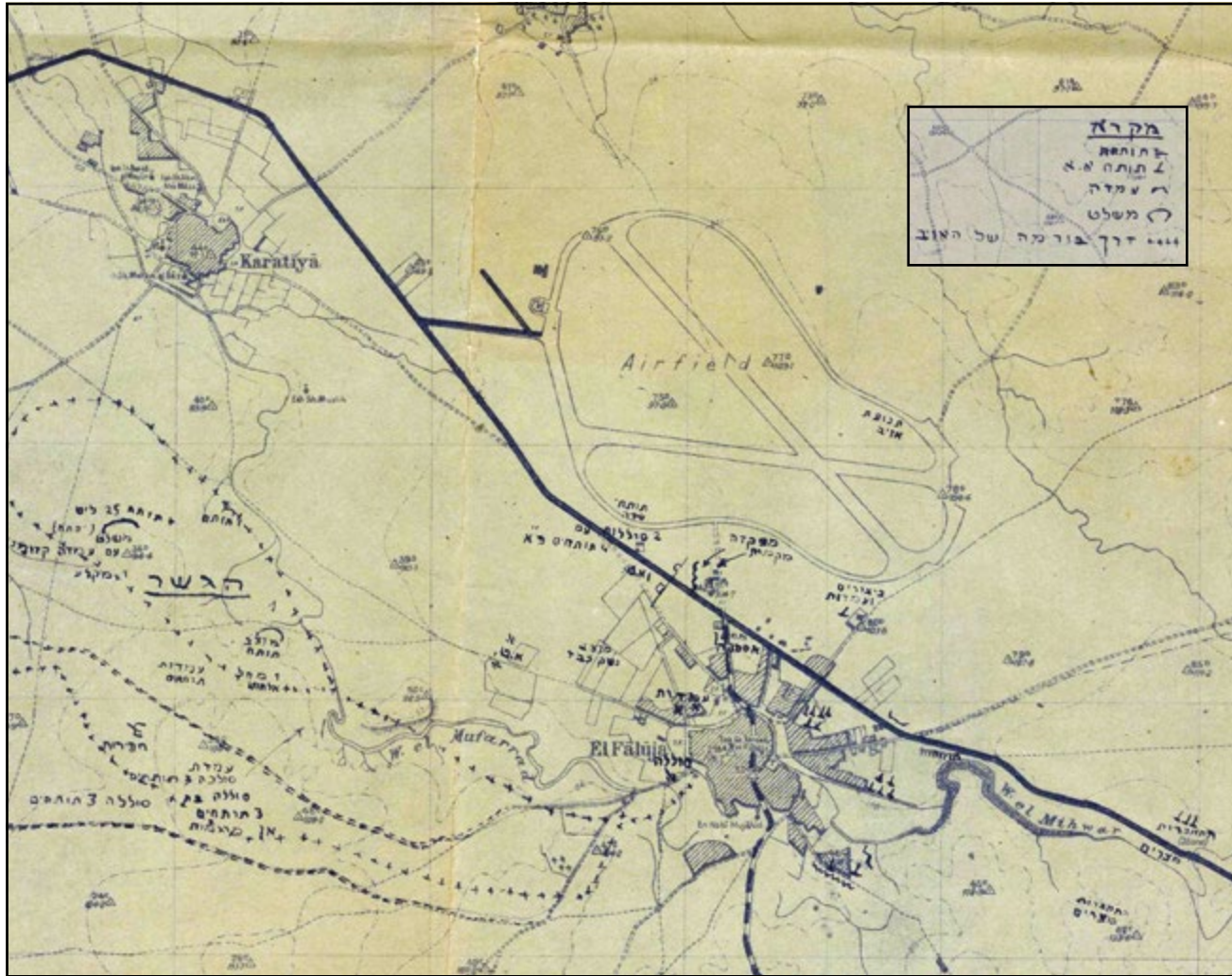
ביום י"ב בתמוז התש"ח, 19 ביולי 1948, לאחר שהכפר כְּרִתְיָא נכבש על-ידי כוחותינו, ערכו המצרים התקפת נגד. הם הצליחו להשמיד תותח נגד-טנקי שלנו ולהוציא מכלל פעולה "פיאטים" שלנו, ושני טנקים שלהם הבקיעו את קווינו. באותה שעה החל סמל רון פלר להתקדם בחילה, לאור יום, מהגזרה הצפונית השקטה לעבר הטנקים של האויב. בהגיעו, לאחר 35 דקות, לטווח של 50 מ' מהם, הפעיל את ה"פיאט" שבידו. לאחר הירייה הראשונה החלו הטנקים לכסות אותו באש, אף על פי כן דרך שנית את ה"פיאט", כיוון אותו ופגע בטנק והוציאו מכלל פעולה. הטנק השני נמלט. פעולה אמיצה זו שברה את התקפת האויב באותו יום. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

בשלב האחרון של המלחמה הייתה שורה של מבצעים, שמטרתם צמצום רצועת הניתוק המצרית ואף קטיעת חלקים ממנה, כדי לפרוץ דרך אל הנגב. אופן פעולה זה נוסה תחילה במבצע "גי"ס 1", ולאחריו נערכו מבצעים התקפיים מקומיים; הבולט שבהם כלל את סדרת הקרבות על ח'רבת מחאז. לאחר מבצע "יואב" השתנו יחסי הכוחות באזור, הצבא המצרי היה בנסיגה ונערכו מבצעים התקפיים רבים לתפיסת שטחים חיוניים ולטיהור המרחב.

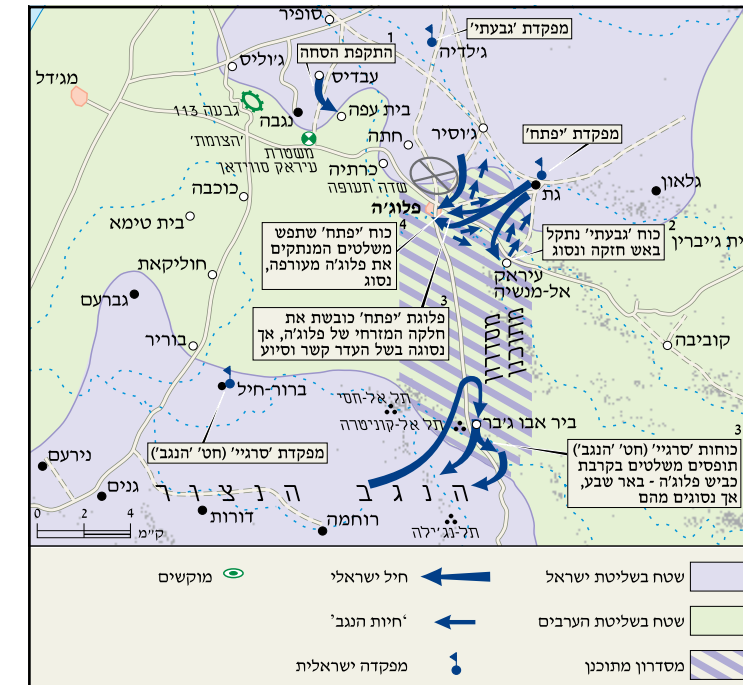
- 37. 27 ביולי 1948 - פלוגה ב מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) נכשלה בכיבוש עראק אל-מנשיה (12961128) במסגרת מבצע "גי"ס 1". לכוח חמישה הרוגים.
- 38. 27 ביולי 1948 - הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשל בכיבוש פאלוג'ה (12601145) במסגרת מבצע "גי"ס 1".
- 39. 8 בספטמבר 1948 - שתי כיתות מכוח משולב של הגדוד הראשון והגדוד השלישי (חטיבת יפתח) תפסו את תל מוליחה (תל מילחה) (12900965).
- 40. 8 בספטמבר 1948 - שתי כיתות מכוח משולב של הגדוד הראשון והגדוד השלישי (חטיבת יפתח) תפסו את תל קונטרה (תל קשת) (12701056). לכוח היה הרוג במתקפת-הנגד המצרית שנהדפה.

מפת כיס פאלוג'ה עם כינויי המוצבים המכותרים

מבצע "גי"ס

עם כניסתה לתוקף של ההפוגה השנייה ב-18 ביולי 1948, נותרו יישובי הנגב המערבי ללא קשר ישיר עם יתר חלקיה של מדינת ישראל. בין שני חבלי הארץ הפריד אזור בשליטת הצבא המצרי שכונה "רצועת הניתוק". רצועה זו, לא רק שמנעה את מעבר שיירות האספקה אל הנגב, אלא גם שימשה את הצבא המצרי כדי לשלוח כוחות לעבר ירושלים. הייתה זו שאיפתו המתמדת של צה"ל - למגר את רצועת הניתוק בשביל ההישג הכפול: חיבור הנגב ובלימת חיל המשלוח המצרי. לשם כך, ועל אף שההפוגה הייתה בתוקף, יצא צה"ל ב-28 ביולי 1948 במבצע "גי"ס, על שמן של שלוש החטיבות שיחידות מהן לקחו בו חלק - גבעתי, יפתח וסרגיי (כינויה של חטיבת הנגב, כשמו המחתרתי של מפקדה, נחום שריג) וגדוד השריון 82 של חטיבה 8. למפקד המבצע מונה מח"ט גבעתי, שמעון אבידן. מטרת המבצע הייתה לפתוח מסדרון בתוך רצועת הניתוק המצרית על-ידי כיבוש שטח שבין הכפרים פאלוג'ה [פלוגות] לעראק אל-מנשיה [קריית גת] ולאחר מכן להעביר שיירה מאובטחת ליישובי הנגב. הניסיון כשל. כוחות יפתח וגבעתי ספגו אבדות, ונסוגו. שיטת הפעולה הייתה התקפה של שני גדודים -

מפת הקרבות במבצע "גי"ס

הגדוד הראשון של הפלמ"ח (חטיבת יפתח) וגדוד 53 (חטיבת גבעתי) בגזרה צרה, ובה בעת ביצעו כוחות נוספים תקיפות הסחה לאורך כל הגזרה - מבית ג'וברין ועג'ור במזרח ועד ח'ליקאת, כאוכבא וגבעה 138 במערב. בד בבד, הגדודים השביעי והתשיעי היו צריכים לתפוס משלטים מדרום ולסייר על הציר.

עמדת תותחים מול פאלוג'ה

התקפת גדוד 53 על עראק אל-מנשיה נכשלה והגדוד נסוג. מנגד, על אף שכבש את מרבית יעדיו ונחל הצלחה, החליט מפקד הגדוד הראשון להסיג את כוחותיו, כיוון שאיבד את הקשר עמם ואת השליטה על הקרב. חלק מפקודיו מחו על כך, אך הכוחות כבר החלו בנסיגה, והמצרים תפסו שוב חלק מהיעדים. לאחר הקרב, החליט המח"ט שמואל (מולה) כהן שהנסיגה הייתה שלא לצורך, הדיח את מפקד הגדוד ומינה במקומו את סגן מפקד הגדוד, אסף שמחוני (לימים), אלוף פיקוד הדרום במבצע "קדש".

למרות הכישלון, בסוף חודש יולי ובתחילת אוגוסט הצליחו כוחות צה"ל להעביר שתי שיירות רכובות אל יישובי הנגב, במה שזכה לכינוי מבצע "גי"ס 2". עם זאת, בשל הקושי במעבר השיירות, הכשירו אנשי חטיבת הנגב שטח ליד רוחמה, שישמש לנחיתת מטוסי תובלה של חיל האוויר ויאפשר את העברת האספקה בדרך זו. החלק האווירי כונה מבצע "אבק", בשל האבק הרב שהעלו המטוסים בשטח הנחיתה המאולתר בנגב.

- 41. 8 בספטמבר 1948 - שתי כיתות מכוח משולב של הגדוד הראשון והגדוד השלישי (חטיבת יפתח) תפסו את תל נגילה [תל נגילה] (12651013).
- 42. 14 בספטמבר 1948 - כוח מפלוגה ב (הפלוגה הדתית) של הגדוד הראשון (חטיבת יפתח) הגן על תל קונטרה [תל קשת] (12701056) מפני התקפת-נגד של הכוח המצרי.
- 43. 16 בספטמבר 1948 - כיתה מהגדוד השלישי (חטיבת יפתח) תפסה את תל אל-חאסי [תל חסי] (12401064).
- 44. 30 בספטמבר 1948 - מחלקה מפלוגה ד בגדוד הראשון (חטיבת יפתח) תפסה את ח'רבת מחאז [חורבת מאחז] (13101024).
- 45. 1 באוקטובר 1948 - מחלקה מפלוגה ד בגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשלה בהגנה על ח'רבת מחאז (13101024) ונסוגה מפני כוח של הגדוד השישי המצרי.
- 46. 2-3 באוקטובר 1948 - פלוגה א מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבשה את ח'רבת מחאז (13101024).
- 47. 5 באוקטובר 1948 - מחלקה מוגברת מפלוגה א מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) נכשלה בהגנה על ח'רבת מחאז (13101024).
- 48. 5 באוקטובר 1948 - כוח פלוגתי של חי"ר ומשוריינים מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) כבש את ח'רבת מחאז (13101024).
- 49. 5 באוקטובר 1948 - מחלקה מוגברת מפלוגה ד מהגדוד הראשון (חטיבת יפתח) הגנה על ח'רבת מחאז (13101024).
- 50. 7-8 באוקטובר 1948 - פלוגה ד מהגדוד הראשון וחל"ם מפלגת הנ"ט של גונדה ש (חטיבת יפתח) הגנו על ח'רבת מחאז (13101024).
- 51. 9 באוקטובר 1948 - פלוגה ד מהגדוד הראשון וחל"ם מפלגת הנ"ט של גונדה ש (חטיבת יפתח) הגנו על תל קונטרה (12701056).
- 52. 16 באוקטובר 1948 - פלוגה ד מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) כבשה במהלך הלילה את ח'רבת מסרה [צומת לכיש] (13501105) במסגרת מבצע "יואב".
- 53. 16 באוקטובר 1948 - פלוגה ד מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) הגנה על ח'רבת מסרה (13501105) מפני מתקפת-הנגד שהחלה עם בוקר, במסגרת מבצע "יואב".
- 54. 16 באוקטובר 1948 - הגדוד השביעי (חטיבת הנגב) וגדוד 82 (חטיבה 8) נכשלו בכיבוש עראק אל-מנשיה (12961128) במסגרת מבצע "יואב".
- 55. 17 באוקטובר 1948 - פלוגה א מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) כבשה את ח'רבת עטאללה [ממערב ליער המלאכים] (13501110) במסגרת מבצע "יואב".

56. 18 באוקטובר 1948 - חטיבת **עודד** בהובלת גדוד 91 נכשלה בכיבוש **משלטים דרומית לקרית יבנה בדרך לפאלוג'ה** (12401158) במסגרת מבצע "יואב". לכוח 13 הרוגים ו-37 פצועים.
57. 21 באוקטובר 1948 - גדוד 53 (חטיבת **גבעתי**) נכשל בכיבוש **משלטי חליקאת המזרחיים** (12141147) במסגרת מבצע "יואב". לכוח שישה הרוגים.
58. 22 באוקטובר 1948 - כוח פלוגתי מהגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) פשט ופוצץ **גשר בכביש באר שבע-דאהריה** (14500860). כיום קרוי הגשר על שמו של גרשון דובינבום (דבמבם), מפקד פלוגה בחטיבת הנגב, שנפל בעת שפיקד על הפעולה.
59. 23 באוקטובר 1948 - גדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **קדנא** [בית ניר] (14011171).
60. 23 באוקטובר 1948 - גדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **זקרין** (13691190).
61. 23 באוקטובר 1948 - גדוד 54 (חטיבת **גבעתי**) כבש את **רענא** [מצפון לבית ניר] (13861194).

קרבות ח'רבת מחאז

ח'רבת מחאז (ח'רבת אל-מקחז) [חורבת מאחז] והתלים הסמוכים לה, הממוקמים בקרבת הקיבוצים משמר הנגב, שובל ורוחמה, שלטו על ציר התנועה המרכזי מהנגב הצפוני לנגב הדרומי. הם שכנו בקו התפר שבין השטח שבשליטה הישראלית בנגב הנצור לבין הרצועה ממערב למזרח, שהייתה בשליטה מצרית וחילקה את מדינת ישראל לשתיים. רצועה זו זכתה לכינוי "רצועת הניתוק". בנוסף, איימו התלים על היישובים היהודיים גת וגלאון שמצפון והיו בטוח ירי תותחים לעבר שדה התעופה המאוכלת שהקימה חטיבת הנגב ברוחמה. השדה היה בשטח פתוח ואובטח על-ידי סיורים רכובים שעברו בו מעת לעת, אך באחד הימים נותר בו במהלך היום מטוס שהתקלקל לאחר הנחיתה בלילה, והדבר איפשר למצרים לאפן בדיוק את מקומו של המנחת ולהפגיוזו. בנוסף, התקדמו המצרים בגדה והכינוו מוצבים שיאפשרו להם שליטה קבועה באש על המנחת.

בתגובה למהלכים המצריים, וכדי להיטיב לשלוט במרחב ולהגן על המנחת ברוחמה, החלה חטיבת יפתח לתפוס מקומות שולטים באזור. ב-7 בספטמבר 1948 נתפסו התלים תל מוליחה [תל מילחה],

נגילה [נגילה] וקונטרה [תל קשת] על-ידי כוחות מהגדוד השלישי. ב-16 בספטמבר נתפס גם תל אל-חאסי. כדי להרחיב את השטח שבשליטה ישראלית הציע קמ"ן הגדוד הראשון, רפי איתן, להשתלט על ח'רבת מחאז, והצעתו התקבלה בחטיבה. לשם כך נשלחה ב-30 בספטמבר 1948 מחלקה 2 מפלוגה ד בפיקודו של פנחס זוסמן (סיקו; לימים פרופסור באוניברסיטה העברית ומנכ"ל משרד הביטחון). תפיסת המקום נעשתה בקלות יחסית, ולאחריה החלה המחלקה להתבצר בו. אך למחרת, עוד בטרם הספיקו הכוחות להשלים את התבצרותם, תקפו המצרים את ח'רבת מחאז. בשעות הבוקר הם שלחו כ-400 לוחמים מ"הכוח הקל" (יחידת מתנדבים מערביי אזור חברון ואנשי "האחים המוסלמים"), אך בהמשך היום נשלח כוח פלוגתי מגדוד 4 המצרי, בפיקודו של קמב"ץ הגדוד גמאל עבד אל-נאצר (לימים נשיא מצרים). תחילה, ירו המצרים ירי מדויק של מרגמות על המוצב ולאחר מכן תקפו, אך נתקלו בקשיי תנועה וספגו אבדות. גם המחלקה המתגוננת ספגה אבדות - מפקד המחלקה נפצע, סמל המחלקה נהרג, והפיקוד הועבר לאחד המ"כים. המרגמה שהייתה בידי

משלט בתל קונטרה

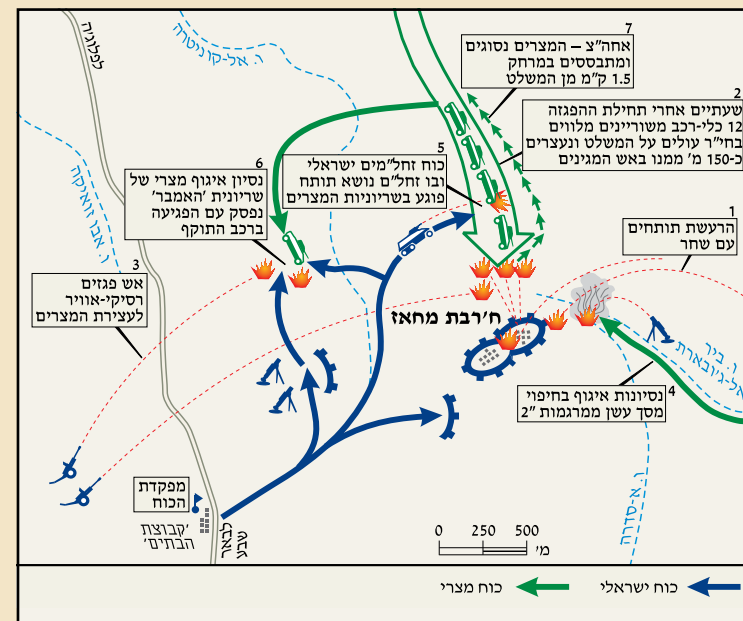
בפיקודו של זכריא מוחי א-דין (לימים סגן הנשיא המצרי נאצר). האזנות של צה"ל גילו את שעת ה'ש' המיועדת של המצרים, וכוחות חטיבת יפתח נערכו להגנה בזמן. במהלך שעות הבוקר של ה-5 באוקטובר תקפו המצרים ארבע פעמים, אך ללא הצלחה.

מפקדת חזית הדרום שנוכחה בעקשנות המצרית לתפוס את ח'רבת מחאז, הטילה על חיל האוויר ועל חטיבת גבעתי לתקוף בגזרות אחרות לאורך החזית. בה בעת, החלו המצרים לרכז כוחות נוספים כדי לתקוף את ח'רבת מחאז ונסוגו כדי להתארגן. המחלקה המתגוננת פירשה את המהלך המצרי כנסיגה, ולפיכך הופתעה כשמספר שעות לאחר מכן החלה הפגזה עזה, שמצאה את הכוח לא ערוך. לבסוף נאלצה המחלקה לסגת. מפקד המחלקה הפעיל את תוכנית האש שכללה את הפקודה "אש על מוצבנו", ולמקום נשלח גם כוח עתודה מיחידת השריונית. שעתיים בלבד לאחר הנסיגה תפס הכוח המשוויין את ח'רבת מחאז מחדש. מחלקה אחרת מפלוגה ד נשלחה להגן על המקום בעוד הכוח המשוויין נשלח להיערך בעמדות הגנתיות באגפים.

ב-7 באוקטובר תקפו המצרים שוב. פלוגת שריונית, שתי פלוגות חי"ר סדירות וכמה מאות ערביי האזור התקדמו לעבר המשלט לאחר הפגזה ארטילרית מקדימה. במהלך שעות הבוקר הסתערו המצרים שלוש פעמים, אך נהדפו על-ידי הכוח המגן. בשלב זה זיהה קמ"ן החטיבה, רחבעם זאבי ("גנדי"), כי הכוח המצרי מנסה לאגף את ח'רבת מחאז מצפון-מערב; בהתאם לכך הופעלה יחידת השריון של חטיבת יפתח אשר המתינה באגף, ותקפה בהפתעה את טורי המצרים מאגפם. הירי היעיל של כוח השריונית גרם לאובדן כמה שריוניות למצרים, שהחלו לסגת. משורייני מצרי שניסה לאגף את רוחמה ממערב הושמד גם הוא, ובכך למעשה הסתיימה ההתקפה הקרקעית האחרונה על ח'רבת מחאז. לאחריה הסתפקו המצרים בהפצצות מהאוויר ובהפגזות ארטילריות.

בקרבות על ח'רבת מחאז, שנמשכו שמונה ימים, נהרגו 13 מלוחמי יפתח ונפצעו כ-30. אבדות המצרים היו כבדות, אך היקפן המדויק אינו ידוע. במהלך הקרבות פעלו כוחות הקרקע בשיתוף פעולה עם חיל האוויר הן למשימות של עליונות אווירית נגד מטוסי התקיפה המצריים, ללא הצלחה, והן למשימות תקיפה וסיוע קרוב - בהצלחה יתרה. בנוסף, לראשונה נוצחו משוריינים מצריים על-ידי אלו של צה"ל בקרב שריון בשריון. לבסוף, במהלך הקרב יישמה חטיבת יפתח שימוש במודיעין איכותי בשדה הקרב - הן בתצפית על הכוחות והן בהאזנות לרשתות הקשר של האויב.

טיפול בפצוע בח'רבת מחאז

מפת קרבות ח'רבת מחאז

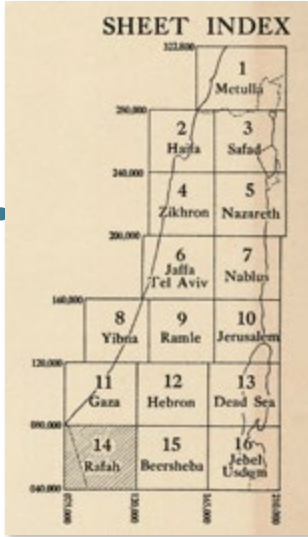
מפת קרבות ח'רבת מחאז

לימים אמר מפקד חטיבת יפתח, שמואל (מולה) כהן: "רצה הגורל והקרב הכי קשה והכי מסובך היה דווקא על מקום שהוא לא תל, הוא היה מעין גבעה שנקראת ח'רבת מחאז..."

כהן אף טען שהקרבות האלה הם ששברו את רוח הלחימה של כוחות "האחים המוסלמים", ושאחר מכן הם לא לקחו עוד חלק משמעותי במלחמה. לאחר מהפכת הקצינים החופשיים במצרים ביולי 1952, התברר כי רבים מראשי ההפיכה היו מעורבים בפיקוד על הכוחות המצריים בקרבות ח'רבת מחאז.

בהשראת קרבות ח'רבת מחאז כתב הסופר ס. יזהר את הספר "ימי צקלג".

מפה 14 רפיח

מפה זו מקיפה את מרחב רפיח, עיר ערבית חשובה על ציר החוף, השער בין ארץ ישראל המנדטורית לסיני המצרית. בסוף 1947 היה המרחב מיושב ביישובים יהודיים בודדים. הם היו נתונים להתקפות מצד ערביי האזור, ובהמשך של הצבא המצרי, אף שהוא חלף על פני מרבית היישובים בנגב צפונה, במסעו לעבר מרכזי האוכלוסייה היהודית בארץ.

עם הקמת 11 הנקודות בנגב ב-1946, התגבר הצורך בהספקת מים ליישובים היהודיים, שהיו זקוקים להם למחיה ולחקלאות שהייתה מקור פרנסה מרכזי. לשם כך הונחו ב-1947 שני קווים להובלת מים, שמקורם בקידוח ליד ניר עם. כבר בשלב הנחת הצינורות התרחשו גנבות רבות של חלקים, ולכן הוחלט לעבור משמירה של ערבים מקומיים לכוח יהודי, ונחתם הסכם בין חברת "מקורות" לבין הפלמ"ח, שאנשיו מונו לאבטח את קו המים. השמירה כללה בעיקר סיורים רכובים ורגליים ומארבים של חוליות קטנות, בדרך כלל עם נשק מועט בגלל המחסור ובשל הצורך להסתירו מעיני הבריטים, שמא יחרימו אותו ויעצרו את הנוטרים. שיטת שמירה זו התגלתה כבעייתית, ומספר חוליות שנתקלו בכפריים עוינים סבלו מאבדות. במספר תקריות נהרגו כל חברי החוליה.

אם בראשית המלחמה התנהל המאבק סביב צינור המים והדרכים, הרי פלישת צבא מצרים במחצית מאי 1948 היוותה סכנה מוחשית למפעל ההתיישבות היהודי ולכוחות הדלים שהגנו עליהם. במרחב זה, ביום הפלישה, עמדה בגבורה הנקודה המבודדת נירים [דנגור]. התקפות הצבא המצרי נבלמו על-ידי חברי הקיבוץ במחיר כבד, כמילות הסיסמה על קיר חדר האוכל: לא הטנק ינצח כי אם האדם. כאשר נטל צה"ל את היוזמה לידי, נערכו החל באוקטובר 1948 המבצעים "יואב", "אסף" ו"חורב", ובהם נהדף הצבא המצרי אל מעבר לגבול הביין לאומי, ונקבעו גבולות המרחב.

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת גולני, חטיבת הראל, חטיבה 7, חטיבה 8, חטיבת יפתח, חטיבת הנגב. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב הם: "יואב", "אסף" ו"חורב".

"לא הטנק ינצח כי אם האדם". כרזה בחדר האוכל המופגז בקיבוץ נירים

קבלת פנים לחוזרים מן השבי המצרי

גיבור ישראל

טוראי סימן טוב גנה

ביום ז' במרחשוון התש"ט, 9 בנובמבר 1948, בקרב על הכפר עראק סוידאן, נפצע טוראי סימן טוב גנה קשה בשתי רגליו (שנקטעו לאחר מכן) על-ידי פגז תותח, שפגע בזחל"ם שהוא נהג. כמו כן נפצעו ברגליהם שלושת אנשי הצוות האחרים. הזחל"ם הוצא מכלל פעולה ונעצר בשדה הקרב. לאחר שגם זחל"ם שני נפגע בפגז של תותח, החלה היחידה לסגת. על אף מצבו הקשה פתח טוראי סימן טוב גנה בחיפוי על הנסוגים בעזרת המקלע שבזחל"ם ועל-ידי כך איפשר ליחידה על פצועיה להגיע עד הזחל"ם מים. הוא עצמו נשאר עם הפצועים בתוך הזחל"ם בשדה הקרב במשך שש שעות. בלי שים לב למצבו הקשה, הגיש לחבריו עזרה ראשונה והשקה אותם מים. לאחר ניסיונות אחדים עלה בידו להתקשר באמצעות מכשיר הקשר שבזחל"ם עם יחידתו, להודיע על מקום הימצאו ולבקש עזרה. התנהגות אמיצה זו הצילה את חייו וחיי חבריו. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

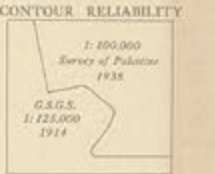
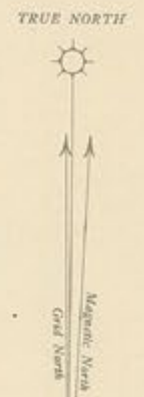
- 70. 29 באוקטובר 1948 - גדוד 89 (חטיבה 8) כבש את אליקביקה [ליד לכיש] (13601090).
- 71. 29 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את ח'רבת פלח (14301135).
- 72. 30 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי כבש את ח'רבת בית פאר (13251105).
- 73. 2 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבה 8 פשט על אדנא (14751070).
- 74. 2-3 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבה 8 פשט על "כיס פאלוגה" (12601135).
- 75. 3 בנובמבר 1948 - הגדודים 52 ו-54 (חטיבת גבעתי), כל אחד עם כוח פלוגתי, נכשלו בכיבוש משלטי ח'ליקאת המזרחיים (12101155). לכוח שישה הרוגים ו-14 נעדרים (כולם חללים, שגופותיהם נותרו מאחור ופוננו בהמשך).
- 76. 10 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי תפס את משלטי ח'ליקאת המזרחיים (12101155). לאחר נסיגת הצבא המצרי לכיס פאלוגה.
- 77. 10 בנובמבר 1948 - כוח מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) תפס את בית עפא (12221189). לאחר נסיגת הצבא המצרי לכיס פאלוגה.
- 78. 10 בנובמבר 1948 - פלוגה מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) כבשה את הכפר עראק סוידאן (12101174).
- 79. 22 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי פשט על ח'רבת אל-זנזיר (14701123).
- 80. 25 בנובמבר 1948 - פלוגה ג מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשטה על ח'רבת אל-ויבדה (14000995).
- 81. 26 בנובמבר 1948 - פלוגה ד מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשטה על אדנא (14751070).
- 82. 28 בנובמבר 1948 - פלוגה ד מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשטה על אדנא (14751070).
- 83. 28 בנובמבר 1948 - סיור מפקדים מפלוגה ג מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) פשט על ח'רבת סכה [חורבת סיכה] (14401000) והצית בתים.
- 84. 29 בנובמבר 1948 - פלוגה מוקטנת מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) פשטה על ח'רבת סכה (14401000) לכוח הרוג אחד.
- 85. 29 בנובמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי פשט על ח'רבת בית עאוה (14501020), אך לא הצליח לחדור לכפר ופנה לח'רבת מאיס ופוצץ שם בתים מרכזיים.
- 86. 29 בנובמבר 1948 - מחלקה מגדוד 51 (חטיבת גבעתי) פשטה על תרקומיא (15121093), נתקלה במחסום כ"ק מ' מערבית מתרקומיא ונסוגה.
- 87. 30 בנובמבר 1948 - כוח מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) פשט על ח'רבת אליקאום (14601043) ופוצץ ארבעה בתים.
- 88. 2 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי פשט על ח'רבת אל-ג'מרורה ופוצץ בניין (14801100).
- 89. 2 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבת גבעתי נתקל בח'רבת אלינג'ד (14430988).
- 90. 2 בדצמבר 1948 - מחלקה בפקוד מ"פ א מגדוד 53 (חטיבת גבעתי) נכשלה בפשיטה על כביש דאהריה-חברון (15000947).

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 14 Rafah

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	31° 18' 25.9"	34° 12' 41.5"
S.W.	30° 58' 48.3"	34° 12' 35.1"
N.E.	31° 18' 37.1"	34° 41' 09.2"
S.E.	30° 58' 58.3"	34° 41' 10.3"

SHEET INDEX

1	Mutalla
2	Hajla
3	Safad
4	Zakheron
5	Nazareth
6	Tel Aviv
7	Nabulus
8	Yibna
9	Ramle
10	Jerusalem
11	Ozza
12	Hebron
13	Dead Sea
14	Rafah
15	Beerseba
16	Jebel Udayn

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point	KH. RUHEIBE
East	108
North	048
Reference	10860488

REFERENCE

First Class Road & Bridge	—
Second Class Roads	—
Other Roads	—
Track	—
Railway & Station	—
International Boundary	—
District Boundary	—
Sub-District Boundary	—
Walls & Bridge	—
Cliff	—
Village	—
Caeset or Church	—
Minaret	—
Water Tower, Tank	—
Ruin	—
Spring	—

- מקרא**
- הכח: חשיבה נולני, חשיבה כרסלי (מחוץ חוש), חשיבה אלמנדורני, חשיבה קיימי, חשיבה גבעתי, חשיבה צייני, חשיבה 7, חשיבה 8, חשיבה ערוד, חשיבה הראל, חשיבה יתח, חשיבה הגב
  - פועלת שבעצמי נ"י נרודי נחשו (במסגרת המבצע): J, M, W
  - אגיל, לתי

צירוף שני סמנים מורה על פעולות משותפות או על פעולה אחת מסוגה. חשיבה נולני.

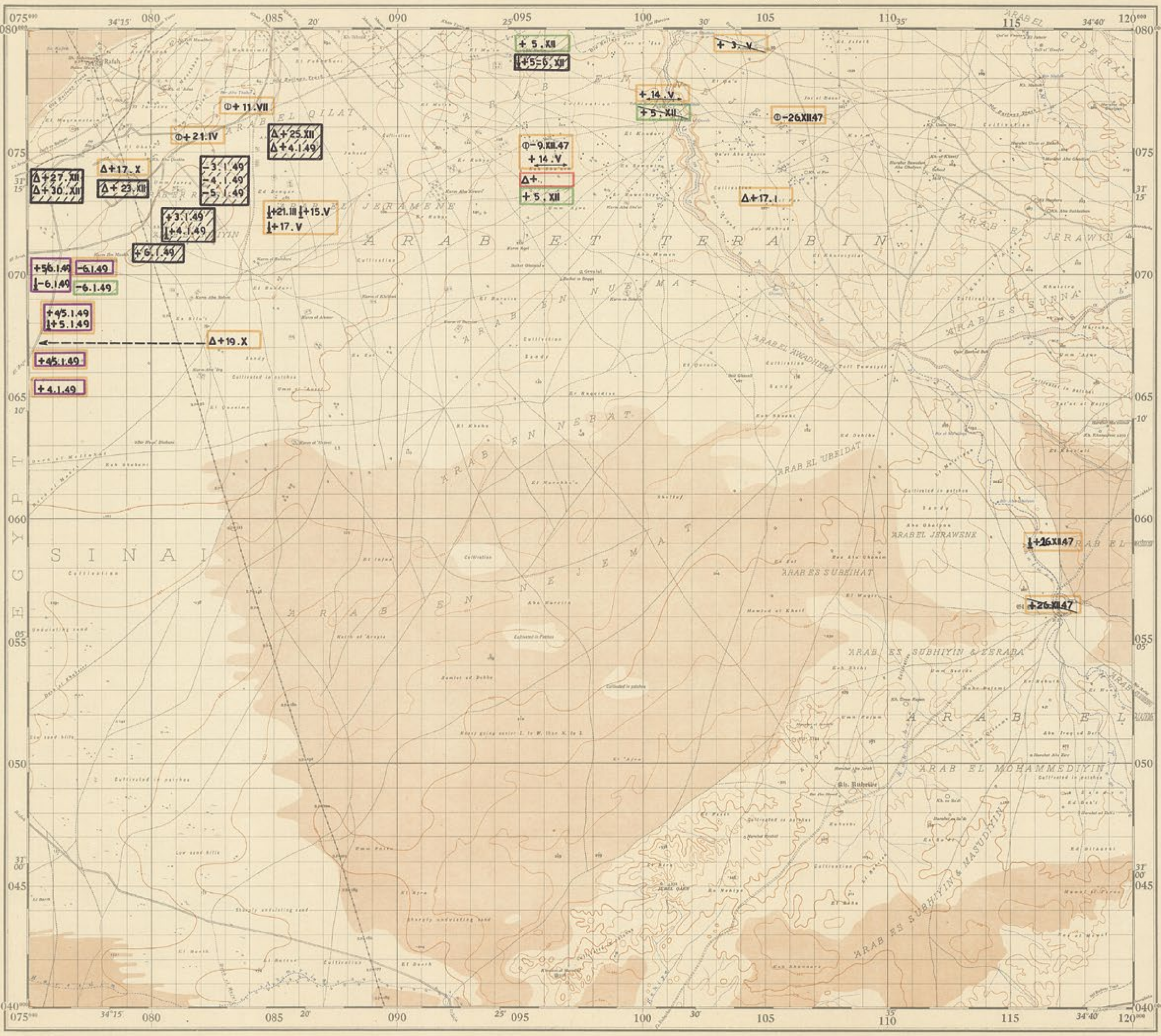
פועלת שבעצמי נ"י יחידה עצמאית לשני הכללה בחשיבה, נחשבת על החשיבה אליה עתידה היחידה להשתייך.

- סוג הפעולה:**
- פועלת במבט כבוש סומנה במלבן לאל
  - פועלת הגנה
  - פועלת חסימה
  - התקלות
  - כבוש זמני
  - הפישה ללא קרב

- תוצאות:**
- + פעולה שהשיגה מנחתה
  - פעולה שלא השיגה מנחתה
  - x פעולה שהשיגה מנחתה חלקית

- הזמן:**
- התאריך סומן בתוך המלבן: 3.XII.47
  - אי-סמון שנה מורה שנת 1948: 15.V
  - פעולה שנמשכה מתאריך עד התאריך: 16-17.V
  - פעולה שחזרה עליה בתאריכים שונים: 15.17.V

- המקום:**
- מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Compiled from 1:25,000 G.S.G.S. No. 2230, 1914, 1:100,000 Survey of Egypt, 1935, and partly revised as shown on Reliability Diagram. Compiled, drawn & reproduced by Survey of Palestine. Reproduced with minor road corrections 5 of 1. Feb. 1947.

Copyright strictly reserved under Ordinance No. 16 of 1924
כל הזכויות שמורות בתוקף חוקי יסודיים מס' 16, 1924

רשום נ"י: מוקד המידע, תל אביב - 1947

שלב א - מהחלטת האו"ם עד 3 באפריל 1948

תקופה זו אופיינה במאבק על צינור המים שהונח ב-1947. אנשי היישובים והגדוד השני של הפלמ"ח עסקו בעיקר בהגנה על היישובים ועל צינור המים, שערביי הסביבה הרבו לחבל בו.

בית הביטחון בקיבוץ נירים אחרי ההפגזות

1. 9 בדצמבר 1947 - חוליית סיוור בת תשעה לוחמים מהגדוד השני (פלמ"ח) טעתה בניווט, ובמקום לעקוף את שעות (09600750), נכנסה לכפר והותקפה. שישה מהלוחמים נהרגו.
2. 16 בדצמבר 1947 - הגדוד השני (פלמ"ח) הגן על חלוצה (11700590).
3. 26 בדצמבר 1947 - שתי מכוניות לתיקון קו המים הותקפו (הגדוד השני של הפלמ"ח) בדרך לעומרה (10600765). לכוון שלושה הרוגים.
4. 26 בדצמבר 1947 - כוח מהגדוד השני (פלמ"ח) תפס את חלוצה (11700565).
5. 17 בינואר 1948 - שתי מחלקות משוריניות מהגדוד השני (פלמ"ח) פשטו על ח'רבת אל-פאר [חורבת באר שמע] (10500730). לאחר שמצאו באזור צינורות מקו המים שנלקחו בידי תושבי הכפר.
6. 21 במרס 1948 - תושבי נירים א וכוח מחטיבת הנגב הגנו על הקיבוץ (08600720).

שלב ב - מ-3 באפריל עד 14 במאי 1948

בגזרה זו היו באופן יחסי מעט אירועים, והכוחות עסקו בעיקר בהגנה. עם זאת, לקראת ההכרזה על הקמת המדינה והפלישה הצפויה של צבאות ערב, פעלו מגיני היישובים במרחב, ובעיקר כוחות הגדוד השמיני של חטיבת הנגב שהוקם זה עתה והוצב בגזרה כדי לתפוס נקודות שולטות או מבוצרות לקראת פלישת הצבא המצרי.

7. 21 באפריל 1948 - שני משורינים של הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) תקפו משאית ערבית בכביש רפיח-עזה (08200760).
8. 23 באפריל 1948 - תושבי מבטחים וכוח מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) הגנו מפני התקפה בריטית על היישוב. לכוון הרוג אחד.
9. 3 במאי 1948 - פלוגה מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) תפסה את משטרת עמארה [אורים] (10400795).
10. 14 במאי 1948 - כוח מחטיבת הנגב כבש זמנית את שעות (09600750).
11. 14 במאי 1948 - כוח מחטיבת הנגב כבש זמנית את תל אל-פארעה [תל שְרוּחַן] (10050775).

שלב ג - מ-15 במאי עד 11 ביוני 1948

כחלק מהתקפתו על מרחב הנגב, תקף צבא מצרים במשך יומיים את קיבוץ נירים (דגנור). חברי הקיבוץ, יחד עם אנשי חטיבת הנגב, הדפו את ההתקפות. עם זאת, בשל מקומו של הקיבוץ והיותו קטן באופן יחסי, העדיף הצבא המצרי להתקדם ברובו צפונה, כדי לאיים על ריכוזי האוכלוסייה היהודית, והותיר בגזרה מספר כוחות להטיל מצור על היישובים היהודיים.

12. 15 במאי 1948 - חברי נירים א הגנו על הקיבוץ (08600720) מפני התקפת גדוד החי"ר השישי המצרי. שבעה הרוגים בקרב חברי נירים.
13. 17 במאי 1948 - חברי נירים א הגנו על הקיבוץ (08600720).

שלב ד - מ-11 ביוני עד 19 ביולי 1948

במהלך קרבות "עשרת הימים", התרכזו הן צה"ל והן הצבא המצרי בגזרות הצפוניות יותר; משום כך, הייתה גזרה זו שקטה באופן יחסי.

14. 11 ביולי 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל בכביש רפיח (08400770).

שלב ה - מ-19 ביולי עד סוף המלחמה

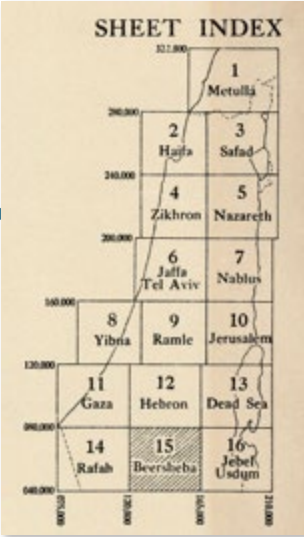
שלב זה של המלחמה התאפיין באירועים רבים, שנבעו מנטילת היוזמה על-ידי צה"ל נגד הצבא המצרי ומיציאה לפעולות התקפיות, שמטרתן דחיקת המצרים ויצירת מציאות מבצעית חדשה בשטח. כוחות צה"ל רבים הגיעו לגזרה ולקחו חלק בלחימה שקבעה, בדיעבד, את גבולה של ישראל מול חלקה הדרומי של רצועת עזה. יתר על כן, לקראת סוף המלחמה, במבצע "חורב", השיג צה"ל הצלחות מבצעיות במרחב, שהביאו לכיבוש שטחים מעבר לגבול ישראל המנדטורית ומעבר לגבולה של תוכנית החלוקה; אם כי לבסוף נאלץ לסגת מהם בשל נסיבות מדיניות ולחץ בין-לאומי. עם זאת, ההישגים הללו יצרו לחץ על המצרים והביאו לחתימה על הסכם שביתת הנשק הראשון עם מדינה ערבית.

15. 17 באוקטובר 1948 - כוח משולב מפלוגת הזחלים ומפלוגת הקומנדו הצרפתי מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) פשט על שדה תעופה ליד רפיח (07900743).
16. 19 באוקטובר 1948 - פלוגת הקומנדו הצרפתי מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) ערכה פשיטה מוצלחת על כביש רפיח-אל-עריש (07550675) במסגרת מבצע "יואב".
17. אוקטובר 1948 - כוח מחטיבת יפתח פשט על שעות (09600750).
18. 5 בדצמבר 1948 - פלוגת זחלים מגדוד 89 (חטיבה 8) תפסה את שעות (09600750) במסגרת מבצע "אסף".
19. 5 בדצמבר 1948 - כוח מגדוד 89 (חטיבה 8) כבש את שיח' נוראן [מגן] (09550790) במסגרת מבצע "אסף".
20. 5-6 בדצמבר 1948 - מחלקה מוגברת ומחלקת הג'פים של גדוד 13 (חטיבת גולני) הגנו על שיח' נוראן (09550790) במסגרת מבצע "אסף". לכוון שלושה הרוגים.
21. 5 בדצמבר 1948 - גדוד 89 (חטיבה 8) כבש את תל אל-פארעה [תל שְרוּחַן] (10100770) במסגרת מבצע "אסף".

חיילי גולני בסיוור בכפר שעות

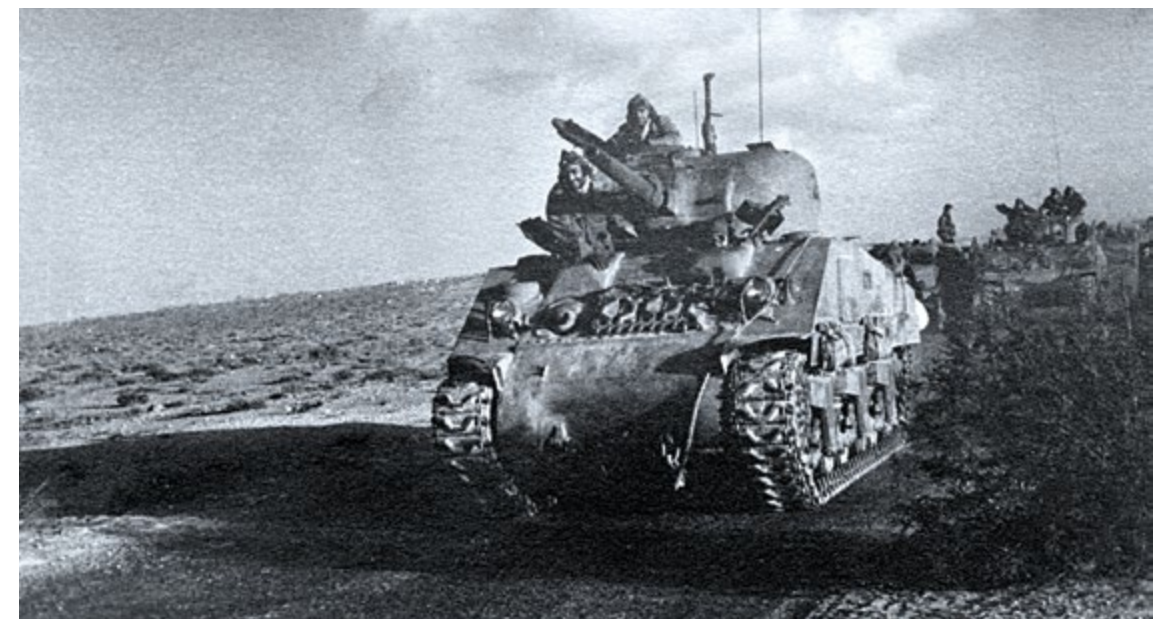
מפה 15 באר שבע

מפה זו מקיפה את מרחב באר שבע, שהייתה עיר מחוז קטנה ומנתה כ-5,500 תושבים, פחות מעזה, מח'אן יונס וממג'דל [אשקלון]. עיקר חשיבותה הייתה כמרכז עירוני עבור יותר מ-70 השבטים הבדווים שאכלסו את מרחבי הנגב ומנו בין 45 אלף ל-80 אלף אנשים, על-פי הערכות בריטיות משנות הארבעים. בנוסף, היוותה באר שבע צומת דרכים חשוב שחיבר בין עזה, חברון, ניצנה ומצרים. ראשיתה של ההתיישבות היהודית החדשה באזור הייתה בשנת 1943. חלק מן היישובים - רביבים, מצרים, רמת הנגב, צאלים, חזלה

וחלוצה נמצאו ממערב לה, ואחרים - בית אשל ונבטים - ממזרח לעיר שהייתה בשליטה ערבית ואמורה הייתה להישאר כזו על-פי תוכנית החלוקה. יישובי הנגב היו תלויים כמעט לגמרי באספקה ממרכז הארץ, ומכאן החשיבות הרבה של השליטה בדרכים; וכיוצא מכך - חשיבותה של באר שבע כצומת דרכים במרכז הנגב. בנוסף, בשל הכמות המוגבלת של מקורות מים, הייתה חשיבות רבה לשני חלקי קו צינור המים בין היישובים היהודיים, אשר הונחו ב-1947. הן צירי התנועה והן צינור המים היו נתונים לניסיונות חבלה מתמידים מצד ערביי הסביבה. לכן, בתחילה התחוללה הלחימה בעיקר סביב ההגנה על צינור המים על-ידי היישובים וכוחות מהגדוד השני של הפלמ"ח, ובהמשך התאפיינה בתפיסת יישובים ערביים חשובים במרחב, שישפרו את השליטה בדרכים ואת ההגנה על תוואי הצינור. צה"ל השתלט על מרבית המרחב, והחל בכיבוש באר שבע עצמה במהלך מבצע "משה", אשר היה חלק משני ממבצע "יואב", ובהמשך - במבצעים "חורב" ו"עובדה".

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת אלכסנדרוני, חטיבת גבעתי, חטיבה 8, חטיבת יפתח וחטיבת הנגב. המבצעים והקרבות העיקריים שהתנהלו במרחב הם: "משה", "חורב", "עובדה".

חיילי צה"ל במהלך כיבוש ביר א-סבע [באר שבע]

טנקי השרמן של חטיבה 8

22. 23 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבת **גולני** פשט על **שדה תעופה ליד רפיח** (07900735) במסגרת מבצע "חורב".
23. 25 בדצמבר 1948 - כוח מחטיבת **גולני** פשט על **אבו מועמר** (08550755) במסגרת מבצע "חורב".
24. 27 בדצמבר 1948 - פלוגה מגדוד 19 (חטיבת **גולני**) פשטה על **כביש עוג'ה-רפיח** (07600735) במסגרת מבצע "חורב".
25. 30 בדצמבר 1948 - יחידת המרגמות של גדוד 19 (חטיבת **גולני**) פשטה והטרידה באש את **המשלטים המצריים במרחב כביש עוג'ה-רפיח** (07600735) במסגרת מבצע "חורב".
26. 3 בינואר 1949 - גדוד 12 (חטיבת **גולני**) כבש את **משלט בית הקברות** (08150723) במסגרת מבצע "חורב".
27. 3 בינואר 1949 - פלוגה מגדוד 12 (חטיבת **גולני**) נכשלה בכיבוש **משלט 102** (08300737) במסגרת מבצע "חורב".
28. 4 בינואר 1949 - פלוגה מגדוד 12 (חטיבת **גולני**) הגנה מפני מתקפת-נגד מצרית על **משלט בית הקברות** (08100716) במסגרת מבצע "חורב". על מעשיו בקרב הוענק לרב-סמל אריה עצמוני עיטור גיבור ישראל.
29. 4 בינואר 1949 - צוות קרב פלוגתי משוריין מגדוד 19 ופלוגת חי"ר מגדוד 12 (חטיבת **גולני**) נכשלו בניסיון שני לכיבוש **משלט 102** (08300737) במסגרת מבצע "חורב".
30. 4 בינואר 1949 - כוח ג'יפים מגדוד 19 (חטיבת **גולני**) פשט על **אבו מועמר** (08550755) במסגרת מבצע "חורב".
31. 4 בינואר 1949 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) והגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) כבשו את **משלט ב** (07500650) במסגרת מבצע "חורב".
32. 4-5 בינואר 1949 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) והגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) כבשו את **משלט ד** (07600678) במסגרת מבצע "חורב".
33. 4-5 בינואר 1949 - הגדוד התשיעי (חטיבת **הנגב**) נכשל בהתקפת-יום ממוכנת על **משלט ה**. בערבו של אותו יום, כבש הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) את המוצב בהתקפה רגלית (07600685) במסגרת מבצע "חורב".
34. 5 בינואר 1949 - כוח מגדוד 13 (חטיבת **גולני**) נכשל בניסיון שלישי לכבוש את **משלט 102** (08300733) במסגרת מבצע "חורב".
35. 5-6 בינואר 1949 - פלוגה מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) כבשה את **משלט ו** (07600700) במסגרת מבצע "חורב".
36. 6 בינואר 1949 - הגדוד הרביעי (חטיבת **הראל**) נסוג מ**משלט ה** מול התקפה משורינת מצרית; כוח מהגדוד התשיעי נשלח לתגברו (07600685) במסגרת מבצע "חורב".
37. 6 בינואר 1949 - פלוגה מהגדוד החמישי (חטיבת **הראל**) נכשלה בהגנה על **משלט ו** (07600700) במסגרת מבצע "חורב".
38. 6 בינואר 1949 - שתי פלוגות חרמ"ש (חטיבת **הראל**) עם שלושה טנקי שרמן, תחת פיקודה של **חטיבה 8**, נכשלו בשני ניסיונות לכבוש את **משלט ו** (07600700) במסגרת מבצע "חורב".
39. 6 בינואר 1949 - כוח משולב מהגדודים 12 ו-19 (חטיבת **גולני**) כבש את **משלט הגר** (08000706) במסגרת מבצע "חורב".

גיבור ישראל

רב-סמל אריה עצמוני

ביום ג בטבת תש"ט (4 בינואר 1949), בקרב על משלט בית הקברות ברפיח, נעצרה מכונית תותחנים שלנו והסתירה בפני עמדת התותח שלנו את הגזרה כולה. האויב, שהתקיף בטנקים ובמשורינים מלווים בחיל רגלים, המטיר אש על המשלט ומנע כל פעולה להוציא את המכונית מן השטח. רב-סמל אריה עצמוני, שתפקידו היה להביא אל המשלט תחמושות וכלי התחפרות, קפץ לעבר המכונית והצליח להתניעה ולהסיעה מחזית המשלט אל עורפו. במעשה זה אפשר לתותח האנטי-טנקי שלנו לפתוח בפעולה, שכתוצאה ממנה הוצאו מכלל שימוש תשעה טנקים וכלי רכב אחרים של האויב. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

מפת קרבות מלחמת העצמאות
(כחות קרקע)

BEERSHEBA

1:100,000 PALESTINE

שָׂדוּר

PALESTINE GRID

SHEET 15

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 15 Beersheba

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	31° 18' 37.07"	34° 41' 03.16"
S.W.	30° 56' 58.32"	34° 41' 10.34"
N.E.	31° 18' 40.94"	35° 09' 24.90"
S.E.	30° 57' 02.09"	35° 09' 25.64"

OUTLINE RELIABILITY

REVISED 1941
1:100,000

CONTOUR RELIABILITY

1:100,000 1923

1:125,000 1924

SHEET INDEX

1	Merula
2	Haga
3	Rafah
4	Zikhron
5	Nicorah
6	Tal Achi
7	Nablies
8	Yibna
9	Ramle
10	Jerusalem
11	Gaza
12	Hebron
13	Dead Sea
14	Rafah
15	Beersheba
16	Jubet, Afulah

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point - TELL EL MILH	
East	North
132	069
5	6
1525	0696

REFERENCE 15250696 TO NEAREST 100 METRES

Class: 100 Metres
Scale: 1:100,000
Nearest similar reference sheet

REFERENCE

First Class Road & Bridge

Second Class Road

Other Roads

Track

Railway & Station

International Boundary

District Boundary

Sub-District Boundary

Wall & Bridge

Cliff

Village

Convent or Church

Minaret

Water Tower, Tank

Rain

Spring

Orchard

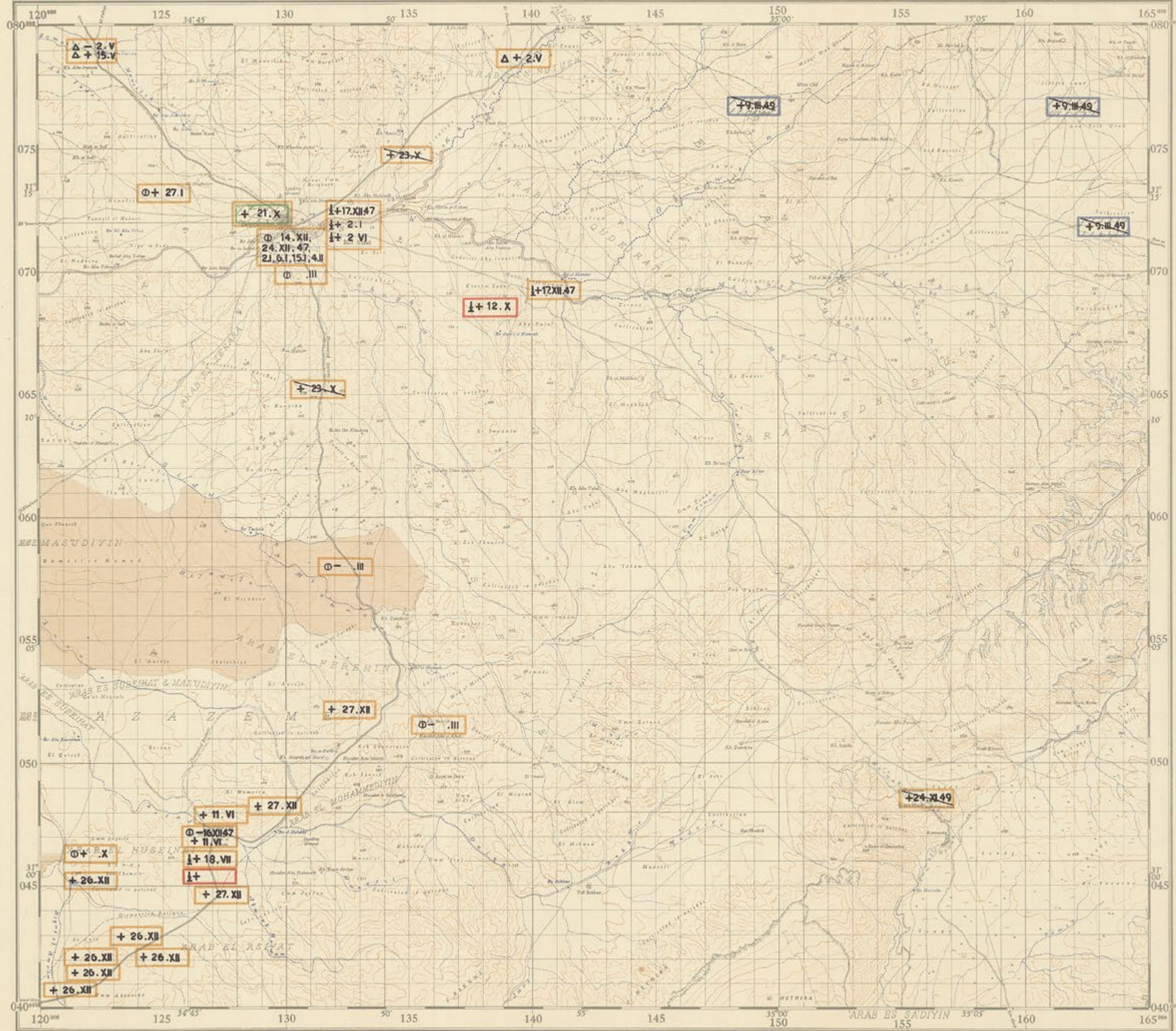
Olive

Forest

Gravel

Sand

Marsh

- מ ק ר א**
- הכח:**
- חשיכה נלתי
  - חשיכה כחולה (מחוץ חופה)
  - חשיכה אלכסונית
  - חשיכה קרינה
  - חשיכה נקודה
  - חשיכה צינור
  - חשיכה 7
  - חשיכה 8
  - חשיכה עורד
  - חשיכה הראל
  - חשיכה ימות
  - חשיכה הנגב
  - פעולה שבוטצו ע"י גורדי נחשון (במבצת)
  - אביל
  - להי

צורך שני סמנים מורה על פעולה משותפת או על פעולה כזו כחלק מפרק כזה שני.
פעולה שבוטצו ע"י יחידה עצמאית לפני הבלתה בחשיבה, מחשבת על החשיבה אליה עתידה היחידה להשתתף.

- סוג הפעולה:**
- פעולה במבצת כבוש סומנה במלבן ללא סמון נוסף
  - פעולה הגנה
  - פשיטה
  - התקלת
  - כבוש זמני
  - הפשה ללא קרב

- תוצאות:**
- פעולה שחשיבה במבצת
  - פעולה שלא חשיבה במבצת
  - פעולה שחשיבה במבצת חלקית

- הזמן:**
- התאריך סומן בתוך המלבן 3.XII.47
  - אייסמן שנה מורה שנת 1948 15.V
  - פעולה שנמשכה מתאריך עד התאריך 16-17.V
  - פעולה שהודו עליה בתאריכים שונים 15.17.V

- המקום:**
- מרכז המלבן סומן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Copyright strictly reserved under Ordinance No. 16 of 1924
על תבניות מפורטות המבצת להקטין סמנים 10 נקמה 1304

כל המספרים מופיעים על כחול או צהוב לירידת עומקים
קצרים מוסמכים להיקר קצרים על חוץ במוטת חודנית.

Compiled from various sources. No. Reliability Map.
Compiled, drawn & reproduced by Survey of Palestine.
Revised with some road changes & 7 July 1948
1948/11/1951 - תאריך יציאת הדפוס: 1951/11/19

CONTOUR INTERVAL 25 METRES

שלב א - מהחלטת האו"ם עד 3 באפריל 1948

בשלב זה, עיקר הלחימה אופייין בהתקפות מצד האוכלוסייה הערבית המקומית על שיירות אספקה ליישובים היהודיים, בעיקר בית אשל ונבטים המבודדים, והיתקלויות במהלך סיורי כוחות הפלמ"ח, אשר הגנו על צינור המים וחיפשו אחר צירי תנועה חדשים באזור. בתקופה זו היו תקריות ירי והנחת מטענים על צירי התנועה באופן יומיומי כמעט, אך מרביתן לא צוינו, כאשר לא היה קרב של ממש מול אויב או שלא נגרמו אבדות בנפש.

חטיבת הנגב (12)

חטיבת פלמ"ח שאורגנה בנגב בפברואר 1948, ואליה הוכפפו הגדוד השני שהגן על מרחב הנגב עד לאותה תקופה, והגדוד השמיני שהוקם באותה עת. הגדוד השביעי הצטרף לחטיבה במחצית מאי, והגדוד התשיעי (גדוד הפשיטה הממוכן) הוקם בסוף מאי על בסיס פלוגות ג'יפים ושריוניות ויחידת "חיות הנגב". המבצעים העיקריים: הגנת הנגב, "ברק", "פרעה", תקיפת הצבא המצרי באסדוד [אשדוד], יד מרדכי, כפר דרום, "אג'פאר", "פלשת", עראק סוידאן, "מוות לפולש", "גיי"ס, "יואב", "משה", "לוט", "חורב", "עובדה". מפקד החטיבה במהלך המלחמה: נחום (סרגיי) שריג.

1. בדצמבר 1947 - ירי על אוטובוס שהוביל מחלקת תגבורת מהגדוד **השני** (פלמ"ח) **מבאר שבע לבית אשל** (13100710). אירוע הירי הראשון בגזרה.
2. בדצמבר 1947 - חוליה של חמישה סיירים מהגדוד **השני** (פלמ"ח) יצאה ממשמר הנגב לבאר שבע ונתקלה ליד **ביר אבו מועלק** (12720777). כל החמישה נהרגו.
3. בדצמבר 1947 - כיתה מהמשמר הנע מהגדוד **השני** (פלמ"ח) נתקלה בדרך **מבאר שבע לבית אשל** (13100710). נהג אחד הרוג.
4. בדצמבר 1947 - טנדר של המשמר הנע (חטיבת הנגב) הותקף ליד הכפר הבדווני **ח'לסה** בדרכו לרביבים (12700470). טנדר של הקיבוץ שיצא להזעיק תגבורת הותקף על-ידי שוטרים בריטים מתוך המחנה הצבאי של **ביר עסלוג'**. בשני האירועים יחד היו חמישה הרוגים.
5. בדצמבר 1947 - תושבי **נבטים** בסיוע מטוס אוסטר ("פרימוס") הגנו מפני התקפה של כ-60 ערבים כפריים מאזור הר חברון על המושב (14950690). הרוג אחד בקרב המגינים.
6. בדצמבר 1947 - תושבי **בית אשל** ומקלען מהגדוד השני (חטיבת הנגב) על גבי מטוס אוסטר הגנו על המושב (13300712). הרוג אחד בקרב המגינים ושני פצועים.
7. בדצמבר 1947 - שיירה של הגדוד **השני** (פלמ"ח), בדרכה מבית אשל לניר עם, נעה סמוך לקו המים המזרחי ונתקלה בקטע שבין **באר שבע לבית אשל** (13100710).
8. בינואר 1948 - תושבי **בית אשל** וכוח מהגדוד **השני** (פלמ"ח) הגנו על היישוב (13300712).
9. בינואר 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל בדרכו **מרכיבים לבית אשל**, בניסיון למצוא דרך עוקפת את באר שבע (13100710).
10. בינואר 1948 - כוח מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקל בדרך **באר שבע-בית אשל** (13100710).
11. בינואר 1948 - שיירה של הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נסעה בליווי בריטי ונתקלה בדרך **באר שבע-בית אשל** (13100710). חייל בריטי נהרג.
12. בינואר 1948 - כוח ממחלקת משמר הנגב מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקל בדרך **באר שבע-ח'אן יונס** (12500730).
13. בפברואר 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל בדרך **באר שבע-בית אשל** (13100710). לפני ההיתקלות, כ-15 ק"מ מבאר שבע, התקלה אחת המכוניות. השיירה שהגיעה לבית אשל לאחר שהותקפה בדרך, שבה וחילצה את המטען שנותר מאחור.
14. מארס 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל במעבר **כביש הנפט** (136005115).
15. מארס 1948 - כוח מחטיבת הנגב נתקל דרומית לבאר שבע (13100700).
16. במארס 1948 - שיירה של הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) נתקלה בדרך **באר שבע-עסלוג'** (13300580) בדרכה חזרה מבית אשל לרביבים. לכוח הרוג אחד.

מטבח שדה בקיבוץ בית אשל החרב

שלב ב - מ-3 באפריל עד 14 במאי 1948

זמן קצר לפני שלב זה, בסוף פברואר ובמהלך מארס, הוקמה חטיבת הנגב כמסגרת ארגונית של הפלמ"ח האחראית להגנת האזור, ובכך הוגדל הכוח המגן. בשלב ב של המלחמה פחתו תקריות האש על השיירות, הן בשל מציאת דרכים חלופיות ליישובים המבודדים והן בשל תנועה מאובטחת יותר. בנוסף, נקטו יחידות הפלמ"ח מדיניות התקפית, וייתכן שגם היא תרמה לאבטחת המרחב.

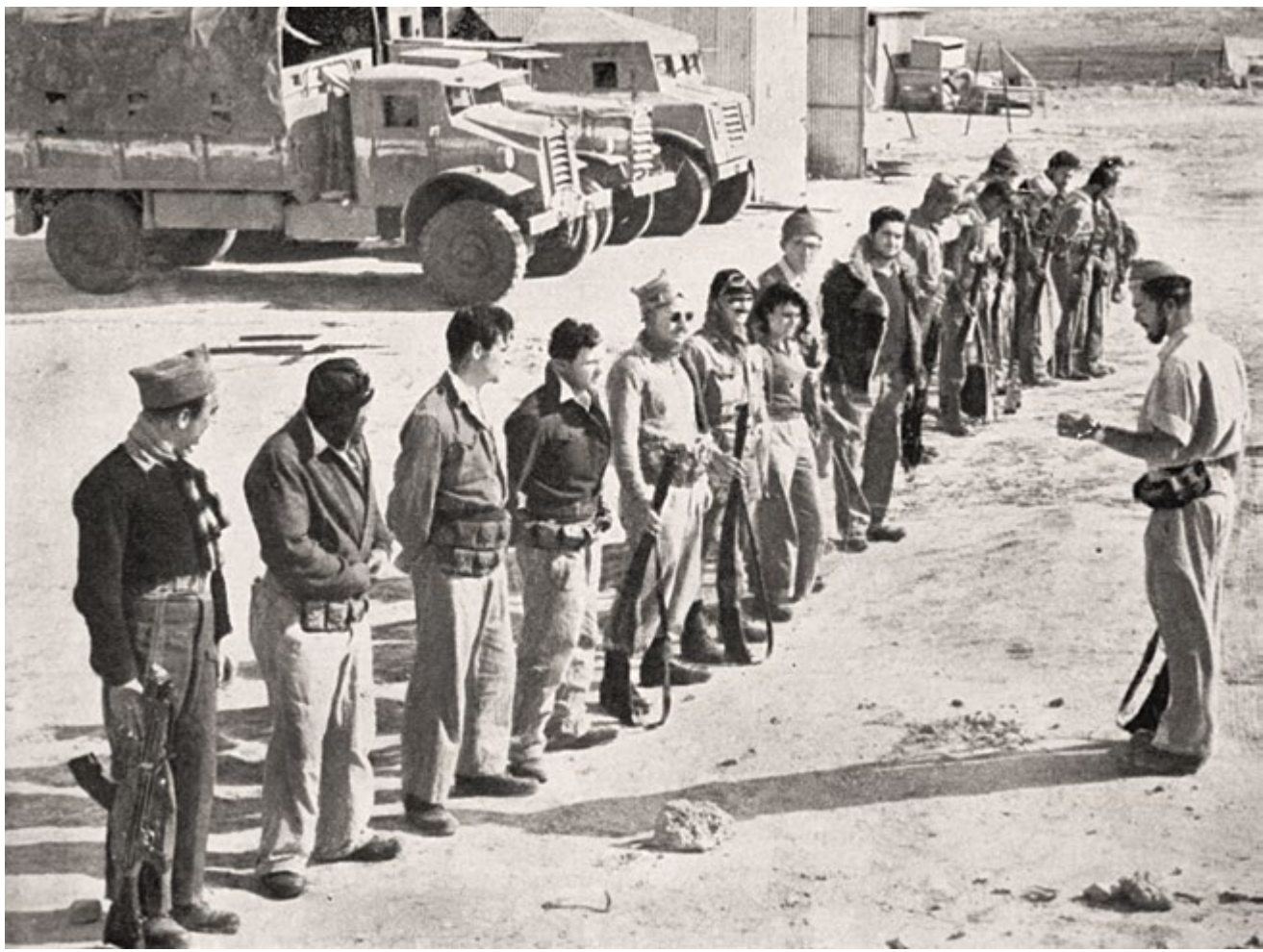
17. 2 במאי 1948 - כוח מחטיבת הנגב פשט על גשר בדרך באר שבע-דאריה (13970787).
18. 2 במאי 1948 - יחידת "חיות הנגב" של חטיבת הנגב נכשלה בפיצוץ גשר אבו אירג'עיק [גשר נחל פטיש בכביש 35] (12200790).

שלב ג - מ-15 במאי עד 11 ביוני 1948

שלב זה של הלחימה התאפיין במספר נמוך של אירועים, שכן מרבית הלחימה בחזית הדרום התרכזה בקרבת מישור החוף והשפלה, שם פעל הצבא המצרי שאליו חברו כוחות מהאוכלוסייה הערבית המקומית.

19. 15 במאי 1948 - יחידת "חיות הנגב" (חטיבת הנגב) פוצצה את גשר אבו אירג'עיק (12200790).
20. 2 ביוני 1948 - תושבי בית אשל וכוח מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) הגנו על היישוב (13300712).
21. 3 ביוני 1948 - כוח מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) עלה על מארב בדרכו לבית אשל (13300712). שני לוחמים נהרגו, ומשורייין אחד ננטש בשטח. המשורייין השני יצא מכלל שימוש. לאחר מכן, התנועה בין בית אשל לנבטים הייתה רגלית בלבד.

מסדר בחטיבת הנגב

הלחימה הקצרה בין שתי ההפוגות התאפיינה בפעילות מבצעית מועטה בגזרה, למעט הקרב בביר עסלוג' ובבניין המשטרה במקום.

22. 18 ביולי 1948 - מחלקה מהגדוד השמיני (חטיבת הנגב) הגנה על **משטרת ביר עסלוג'** (12750473) ונעזרה בסיוע אווירי קרוב. לכוח הרוג אחד.

חייל, שפר הופעתך! גילוח לפני מסדר בוקר בבאר שבע

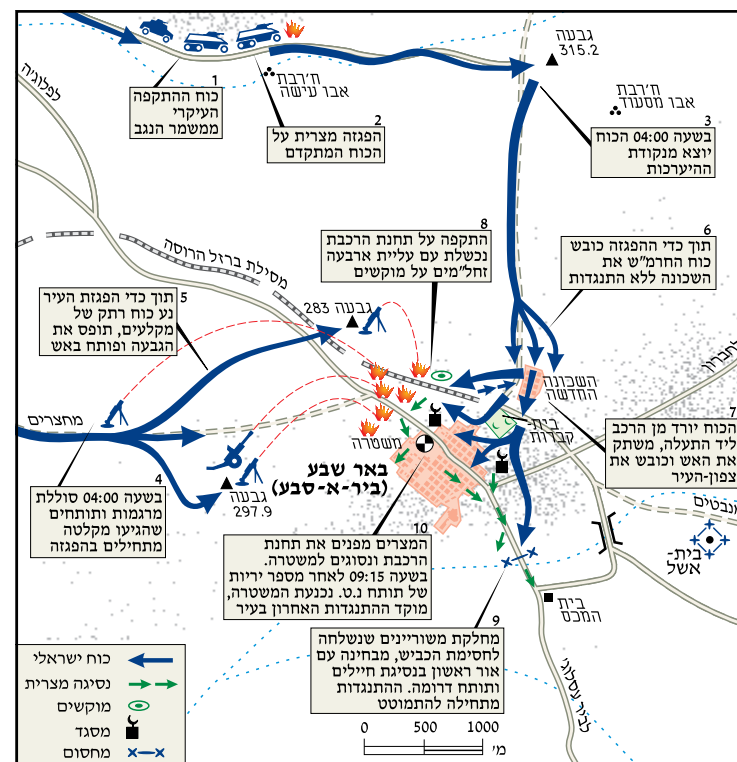

מתארגנים בבניין משטרת באר שבע אחרי כיבוש

שלב זה התאפיין בפעילות מבצעית רבה במרחב, התקפית ברובה. לקראת סופה של המלחמה, הוצבו בגזרה יחידות צה"ל נוספות, במטרה לנצל את ההצלחה מול הצבא המצרי, להכריעו ולהבטיח את השליטה על שטחים רבים ככל האפשר מאלה שהובטחו למדינה היהודית בתוכנית החלוקה, ואף מעבר לכך. רוב הלחימה הייתה במסגרת מבצע "יואב", שעיקרו בגזרה היה כיבוש העיר באר שבע (מבצע "משה") ובחלקים הראשונים של מבצע "חורב".

- 23. 12 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** הגן על **משלטי ביר עסלוג'** (12700455).
- 24. 12 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **הנגב** נתקל **בביר תמילה** (12100460) במהלך סיור.
- 25. 12 באוקטובר 1948 - כוח מחטיבת **יפתח** הגן על **משלט נבטים** (13850685).
- 26. 21 באוקטובר 1948 - הגדוד השביעי והגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) והגדודים 82 ו-88 (**חטיבה 8**) כבשו את **באר שבע** (12900720) במסגרת מבצע "משה".
- 27. 21 באוקטובר 1948 - כוח מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) ניצל הצלחה לאחר כיבוש באר שבע ודרך אחרי האויב הנסוג. לפנות ערב, נתקל בכוח אויב מאורגן **בקמפ אשרף** (מחנה אשרף) (13200520) ונסוג; במסגרת מבצע "משה".
- 28. 23 באוקטובר 1948 - כוח רתק מהפלוגה המסייעת של הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבש-תפס משלט צפונית לבאר שבע (13500745) במסגרת מבצע "משה".

מפת הקרבות במבצע "משה"

עד לשלב זה של המלחמה, ספגה באר שבע הפצצות מהאוויר של חיל האוויר הישראלי אך לא נורתה כלפיה אש מידי כוחות קרקעיים. אולם גם הפצצות אלו הביאו לבריחה המונית של תושבי העיר. הכוח התוקף העיקרי יצא בלילה שבין 20 ל-21 באוקטובר מאזור משמר הנגב מזרחה, עד לנ"ג 315 שממנה פנה אל העיר כדי לתקוף אותה מצפון לדרום. בה בעת, יצאו מספר כוחות משנה לבצע הטעיה נגד הכוחות המצריים, ולאחר מכן להציב חסימות על צירים היוצאים מהעיר דרומה ולדרום-מערב. בדיעבד התברר, שההטעיה הצליחה, ותותח נ"ט מצרי הועבר מצפון העיר לדרומה בטרם החלה ההסתערות העיקרית של הכוחות. בשעה 04:00 החלו כוחות צה"ל להפגיז את באר שבע, ופלוגת זחל"מים ראשונה של אנשי הקומנדו הצרפתי תקפה את "השכונה החדשה" שבצפון העיר, אך נתקלה בהתנגדות קשה מן הצפוי. משימתה של הפלוגה השנייה הייתה לנצל את ההצלחה ולתקוף את תחנת הרכבת, אך בשל ההתרחשויות שוננו מעט תוכניות פעולתה וצירי ההתקפה שלה, והיא התקדמה דרך הגזרה שנתפסה על-ידי הפלוגה הראשונה. בדרכה אל תחנת הרכבת, עלו ארבעה זחל"מים על מוקשים, והכוח נסוג לשכונה החדשה. עם דמדומי השחר, רוכזה אש הסיוע אל תחנת הרכבת

ואל תותחי האויב שנתגלו בינה לבין המסגד. פלוגת הזחל"מים השלישית תקפה באיגוף מזרחי רחב יותר, דרך בית הקברות; אך בעודה עושה זאת, החלו המצרים נסוגים מתחנת הרכבת לכיוון דרום, חלקם אף אל מחוץ לעיר. מחלקת זחל"מים נוספת נשלחה ואיגפה את העיר ממזרח, כדי לחסום את הציר הדרומי מהעיר לעיסלוג' [משאבי שדה]. בשעה 07:00 הוכנסה פלוגת חי"ר מהגדוד השביעי לטהר את הבתים הצפוניים מאויב. כשעה לאחר מכן נשלח זחל"ם עם תותח נ"ט מהגדוד התשיעי, כדי לירות בכיוון ישיר על תחנת המשטרה שבה התרכזו מרבית הכוחות המצריים הנותרים. לאחר ירי של מספר פגזים, נכנעו רובם בשעה 09:45. בכך באה לסיומה הלחימה על העיר. במפקדת החטיבה נקלטה הידיעה: "באר שבע בידינו".

עם כיבוש העיר, נשלחו מרבית הכוחות התוקפים לתפוס את המשלטים השולטים על סביבתה, כדי להתכונן למתקפת נגד מצרית, באם תגיע כזו, מצפון או מדרום.

סורקים את רחובות באר שבע

לפני ההסתערות על באר שבע

מבצע "משה" - כיבוש באר שבע

כיבוש באר שבע היה שלב הסיום של מבצע "יואב", אך קדמו לו דיונים רבים בין מפקדי החטיבות הלוחמות בחזית הדרום, מפקד החזית יגאל אלון וראש הממשלה דוד בן-גוריון. רוב השיקולים הצביעו על העדיפות שבכיבוש העיר: הכוח המצרי שהחזיק בה היה קטן וחלש במידה רבה מזה שבעזה; כיבוש הנגב כולו, יפתח את הדרך לנגב ויאפשר מספר פעולות רחבות היקף - כיבוש הנגב כולו, איגוף עזה ותקיפת חברון וירושלים מכיוון דרום-מערב. שיקול מכריע נוסף: לאור התנאים וסדרי הכוחות, הייתה תמימות דעים בין מפקדי צה"ל לפיה כיבוש עזה ידרוש יותר זמן מאשר כיבוש באר שבע. ניסיונות האו"ם להביא להפסקת אש יצרו מגבלת זמן לפעולה אפשרית, עובדה שהכריעה באופן סופי לטובת באר שבע.

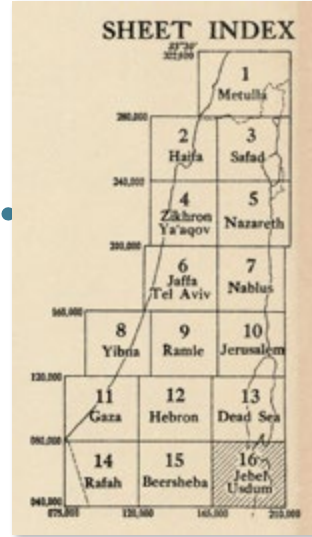
עם זאת, הניתוק בין הנגב לשאר הארץ על-ידי שטח בשליטה מצרית, שהפריד בין הנגב המערבי ליתר המדינה וזכה לכינוי "רצועת הניתוק" - היה בעיה מכרעת בדרכה של פעולה כזו. במבצעים קודמים ניסה צה"ל לצמצם ולהכריע את הרצועה הזו, אך בהצלחה חלקית בלבד. בשל כך, בשלבי הראשונים של מבצע "יואב", רוכז עיקר המאמץ בגזרה צרה, כשחטיבת גבעתי תקפה את משלטי ח'ליקאת ואת משטרת עראק סוידאן בלילה שבין 19 ל-20 באוקטובר 1948. בה בעת, תוך ניצול ההסחה שיצרו ההתקפות של גבעתי, התקדמו הגדוד השביעי של חטיבת הנגב וכוחות מחטיבה 8 דרך רצועת הניתוק אל תוך אזור הנגב המערבי הנצור, שם נערכו לפעולה נגד באר שבע בליל המחרת.

חבלן מניח מטען מתחת לשער

בד בבד, פעל בן-גוריון כל העת לדחות את ההפוגה ולהימנע ממצב שבו יכפה האו"ם הפסקת אש על ישראל, דווקא בשלב שכוחות צה"ל מתקדמים ומצליחים. בן-גוריון חרד מאוד מהאפשרות שהכוחות שנשלחו דרומה ייוותרו מנותקים גם הם, ולכן פקד על ניסיון נוסף לכבוש את משטרת עראק סוידאן, כדי לפתוח מעבר בתוך רצועת הניתוק. בריבזמן, נערכה חטיבת הנגב למבצע לכיבוש באר שבע, אשר זכה לשם מבצע "משה" על שם משה אלברט יצהר, מפקד פלוגה בחטיבה, שנפל בהפגזת בית אשל ב-20 במאי. במבצע, בפיקודה של חטיבת הנגב, לקחו חלק כוחות מהגדודים השביעי והתשיעי מחטיבת הנגב והגדודים 82 ו-88 מחטיבה 8.

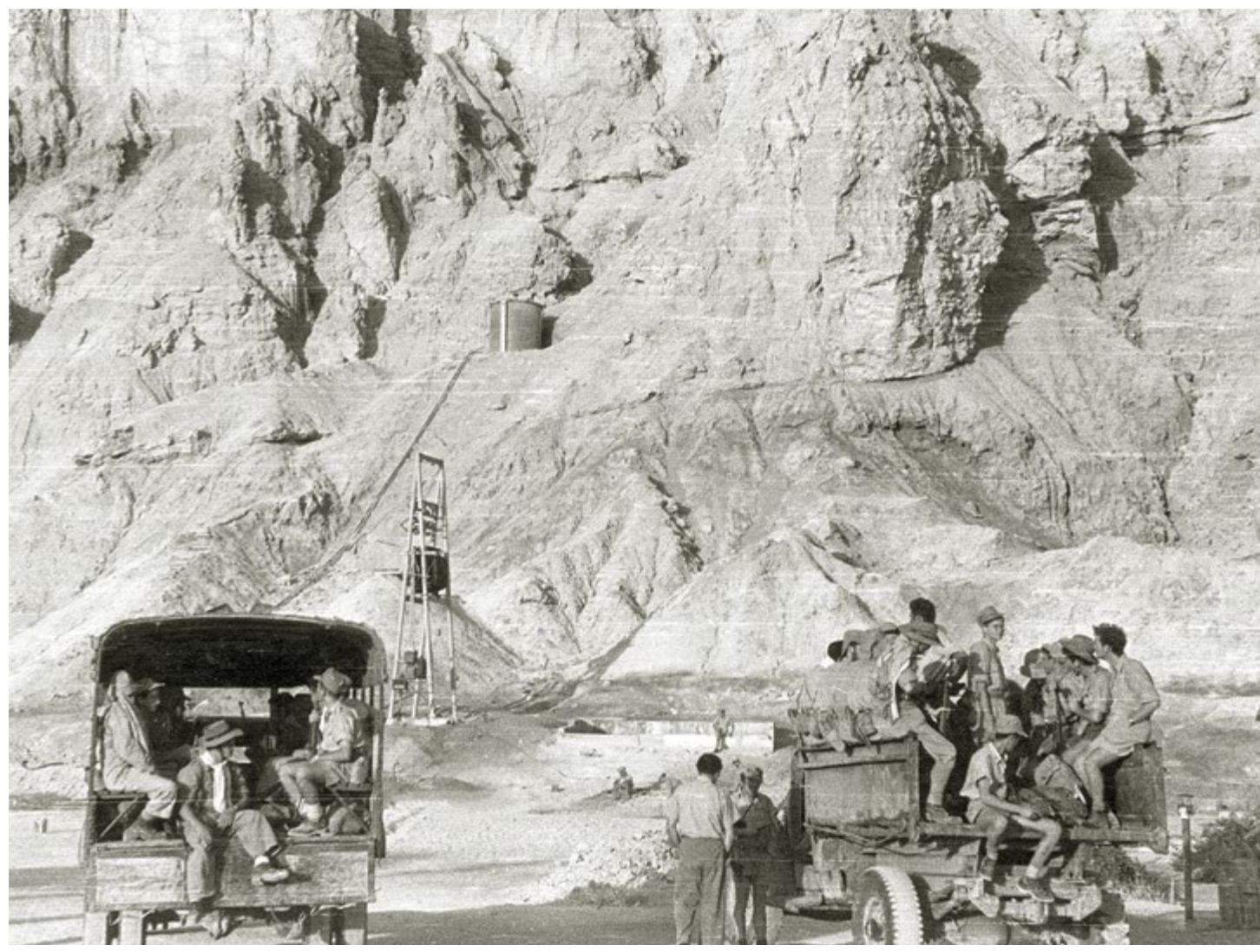
מפה 16 הר סדום

מפה זו מקיפה את מרחב דרום ים המלח ומדבר יהודה. ב-1948 היה המרחב ריק לחלוטין מיישובים יהודיים, למעט מתחם מפעל האשלג של חברת האשלג הארץ-ישראלית בסדום, בשל הנוכחות של עובדי המפעל היהודים ובני משפחותיהם. במרחב היו גם מעט יישובים ערביים, בעיקר כפרי בדווים קטנים ומפוזרים. חלק מהבדווים עבדו במפעל כתף אל כתף עם העובדים היהודים ממש עד לתחילת המלחמה. עם תחילתה הוסתו הבדווים באזור נגד עבודה במפעל ונגד השלמה עם נוכחותם של יהודים, וחלק קטן הפך עוין את המפעל באופן שהתבטא בעיקר בחבלה וגנבת ציוד, ולעיתים רחוקות יותר - בירי אקראי מרחוק.

לאחר פינוי המפעל בצפון ים המלח ובית הערבה, נשלחו הפועלים וחברי הקיבוץ בסירות לסדום, בעוד משפחותיהם הוטסו לתל-אביב במטוסים ששנחתו בים המלח. במהלך המלחמה פונו בדרך האוויר גם משפחותיהם של עובדי המפעל בסדום.

לאורך כל תקופת המצור, היה המפעל תלוי באספקה בדרך האוויר. בתחילה לא היה בכך די, אך לאחר הקמת המדינה והגעתם של מטוסי תובלה גדולים יותר, הצליחו טייסי חיל האוויר ובעיקר מתנדבי גח"ל לנחות במנחת המאולתר ליד המפעל, על אף הסכנה הרבה שהייתה כרוכה בכך. עם זאת, ב-18 ביולי 1948 נאלץ אחד המטוסים שהמריא מסדום לנחות נחיתה ריסוק בקרבת יבנה בשטח שהיה בשליטה ערבית. הטייס, נוצרי איש מח"ל, וארבעת הנוסעים נרצחו.

מבצע "לוט". בדרך מעין חוסוב לסדום

הגדוד התשיעי מתארגן למבצע "חורב"

29. 23 באוקטובר 1948 - מחלקת משוריינים מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את הפסגה את המשלטים 359 ו-362 דרומית לבאר שבע (13100650) במסגרת מבצע "משה".
30. 24 בדצמבר 1948 - הגדוד השמיני (חטיבת הנגב) תפס שורת מוצבים בציר באר שבע-כורנוב-חוסוב [חצבה] (15600483) במסגרת מבצע "חורב".
31. 26 בדצמבר 1948 - פלוגה ב מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט י"ז ממשלטי התמילה (12200450) במסגרת מבצע "חורב".
32. 26 בדצמבר 1948 - פלוגת שריוניות מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט ט"ו ממשלטי התמילה (12400430) במסגרת מבצע "חורב".
33. 26 בדצמבר 1948 - פלוגת שריוניות מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט ט"ז ממשלטי התמילה (12500420) במסגרת מבצע "חורב".
34. 26 בדצמבר 1948 - פלוגת הזחל"מים מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט י"ד ממשלטי התמילה (12200420) במסגרת מבצע "חורב".
35. 26 בדצמבר 1948 - פלוגת הקומנדו הצרפתי, תחת פיקודו של הגדוד השביעי (חטיבת הנגב), כבשה את משלט י"ג ממשלטי התמילה (12200410) במסגרת מבצע "חורב". המצרים הגיבו בהתקפת נגד, ולאחר מספר שעות של לחימה קשה וללא תגבורת, נאלצה הפלוגה לסגת. מספר שעות לאחר מכן נכבש המשלט מחדש על ידי פלוגת השריון של הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב).
36. 26 בדצמבר 1948 - פלוגת הזחל"מים מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט י"ד ממשלטי התמילה (12200417) במסגרת מבצע "חורב".
37. 27 בדצמבר 1948 - הגדוד השביעי (חטיבת הנגב) כבש משלטים דרומית לביר עסקלוג' על מנת לחסום את המצרים הנסוגים דרומה (12750445) במסגרת מבצע "חורב".
38. 27 בדצמבר 1948 - הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבש את המשלטים הממוקמים צפונית-מזרחית לביר עסקלוג' (12750445) במסגרת מבצע "חורב".
39. 27 בדצמבר 1948 - כוח מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) תפס את קמפ אשרף (13200520) במסגרת מבצע "חורב".
40. 9 במארס 1949 - גדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) תפס את ח'רבת סומרה [מדרום לצומת תל ערד] (16250765) במסגרת מבצע "עובדה".
41. 9 במארס 1949 - גדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) תפס את תל אוראד [תל ערד] (16350717) במסגרת מבצע "עובדה".
42. 9 במארס 1949 - גדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) תפס את תל סאיה [ממזרח לחורה] (14900765) במסגרת מבצע "עובדה".

חיילי הפלוגה הצרפתית - כיבוש משלטי התמילה במסגרת מבצע "חורב"

מ ק ר א

הכח:

- חטיבת נולכי
- חטיבת כרמלי (מצו חישה)
- חטיבת אלמנרוני
- חטיבת קרית
- חטיבת נבעתי
- חטיבת עציני
- חטיבה 7
- חטיבה 8
- חטיבת עדר
- חטיבת הראל
- חטיבת יפתח
- חטיבת הנגב
- פעולות שבועות ק"י נורדי (במסגרת המבצע)
- אג"ל
- לה"י

סוג הפעולה:

- פעולה במגמת כבוש סומנה במלבן ללא סמון נוסף
- פעולת הנגה
- פשיטה
- התקלות
- כבוש זמני
- תפיסה ללא קרב

תוצאות:

- + פעולה שהשיגה מגמתה
- פעולה שלא השיגה מגמתה
- x פעולה שהשיגה מגמתה חלקית

הזמן:

- 3.XII.47 - התאריך סומן בתוך המלבן
- 15.V - אייטסון שנה מורה שנת 1948
- 16-17.V - פעולה שנמשכה מתאריך עד התאריך
- 15.17.V - פעולה שהחרי עלתה בתאריכים שונים

הפקודים:

- מרכז המלבן מסמן בדרך כלל מרכז מקום הפעולה

Refer to this Map as
1:100,000 PALESTINE
Sheet 16 Jebel Usdum

PALESTINE GRID
VALUES AT SHEET CORNERS

Corner	Latitude	Longitude
N.W.	31° 16' 47.9"	35° 09' 24.9"
S.W.	30° 57' 02.1"	35° 09' 25.6"
N.E.	31° 18' 38.5"	35° 37' 46.6"
S.E.	30° 56' 59.7"	35° 37' 46.9"

TRUE NORTH

SHEET INDEX

1	Merrilly
2	Haga
3	Safad
4	Nazareth
5	Nazareth
6	Tel Aviv
7	Nablus
8	Yibna
9	Ramle
10	Jerusalem
11	Gaza
12	Hebron
13	Dead Sea
14	Rafid
15	Berzabab
16	Jebel Usdum

MAGNETIC VARIATION
At the center of this sheet
Magnetic North (1945) is
1° 26' E of True North
Annual Change is 2' towards
CONVERGENCE
At the West edge of this sheet
Grid North is 0° 02' W. of True North
At the East edge of this sheet
Grid North is 0° 17' E. of True North

TO GIVE A GRID REFERENCE ON THIS SHEET

Point - RAS EZ ZUWEIRA	
East	North
172	071
1726	0712

REFERENCE 17260712 TO NEAREST 100 METERS

REFERENCE

- First Class Road or Bridge
- Second Class Road
- Other Road
- Track
- Railway or Station
- International Boundary
- District Boundary
- Sub-District Boundary
- Wall or Bridge
- Cliff
- Village
- Convent or Church
- Minaret
- Water Tower, Tank
- Cave
- Spring

כד הימיר יתן כנתיב זה כולו או קצתו לירידת אנשים
ראובן ג"י ב"י - שוכי על חוקי דמקח הערביה

Compiled by Survey of Palestine
Reproduced by printed by S.P.A. Survey Co. B.E. Aug. 42
Revised, reproduced & reprinted by S. of P. June 1953
מפת ק"י חקלאות ישראל, תש"ג, חטיבת המידע, תל-אביב 1953

CONTOUR INTERVAL 25 METRES

שלב א - מהחלטת האו"ם עד 3 באפריל 1948

בשלב זה, היו עובדי מפעל האשלג מבודדים ומרבית התנועה אל המכרות ומפעל האשלג הייתה במטוסים קלים. בגזרה לא היו אירועי לחימה רבים. מדי פעם, בעיקר בלילות, נורתה אש לעבר המבנים מכיוון היישובים הערביים הסמוכים או מנקודות שולטות באזור. בתגובה, השיבו מגיני המקום באש ומעת לעת פשטו על מאהלי הבדווים והכפרים העוינים בסביבה.

1. 9-13 בפברואר 1948 - עובדי המפעל, כיתת פלמ"ח וכוח בגודל מחלקתי מאנשי ההגנה במחוז ירושלים הגנו על **מכרות האשלג במפעל סדום** (18900535).
2. 11 במארס 1948 - עובדי המפעל וכוח מאנשי הפלמ"ח רדפו אחר ערביי האזור שניסו לחבל בצינור המים **בעין ערוס** [עין תמר] (18400440). לכוח הרוג אחד.

שלב ג - מ-15 במאי עד 11 ביוני 1948

ב-20 במאי, מספר ימים לאחר ההכרזה על הקמת המדינה ופלישת צבאות ערב, הוחלט לפנות בסירות את המגינים והפועלים של המפעל הצפוני של ים המלח וכן את הגברים מקרב חברי בית הערבה אל סדום. בכך ניתנה תגבורת משמעותית למגיני סדום. גם בתקופה זו המשיכו האירועים בגזרה באופי דומה לזה שבעבר, ופרט לירי מפוזר מרחוק, לא היו התקפות משמעותיות. עם זאת, ביצעו תושבים מהכפרים הערביים מספר חבלות, בעיקר במקורות המים, אשר הקשו את חייהם של המגינים. כתוצאה מכך הם יזמו, ללא הוראה מהפיקוד העליון, התקפה על הכפר א-צאפי, אשר שלט על מקור המים הזמין ביותר בסביבה. התקפה זו נכשלה, ואף הובילה למעורבות מוגברת מצד ממלכת עבר הירדן והבריטים בנעשה באזור.

3. 1-2 ביוני 1948 - מחלקת אנשי פלמ"ח, כוח פלוגתי מתושבי סדום ואנשי ההגנה נכשלו בכיבוש **א-צאפי** [בירדן] (19430493). לכוח שני הרוגים מהתפוצצות משגר פיאט מקולקל. מיד לאחר ההתקפה, הופצה **סדום** מן האוויר אך לא נגרם נזק.
4. 5-6 ביוני 1948 - מחלקת פלמ"ח, כוח מתושבי סדום ואנשי ההגנה במחוז ירושלים הגנו על **מכרות האשלג** (18900535) מפני התקפת הלגיון הערבי, שעיקרה היה הפגזה ארטילרית. לכוח שני הרוגים.

שלב ה - מ-19 ביולי עד סוף המלחמה

עם סיומה של התקפת הלגיון על מפעל האשלג בתחילת יוני, פונו הפצועים, הנשים והילדים מהמקום. לאחר מכן, שרר באזור שקט, כיוון שעיקר הלחימה בין צה"ל ללגיון התנהלה בזירות אחרות. לקראת סיומה של המלחמה, הורחבו שטחי מדינת ישראל בנגב במסגרת המבצעים הגדולים של צה"ל בחזית הדרום, וכך התאפשרה לבסוף פריצת מעבר יבשתי לסדום.

5. 25 בנובמבר 1948 - מגיני סדום תפסו את **מכרות האשלג** וחברו לכוח סיירים מהגדוד השביעי ושתי מחלקות ג'פים מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב). לאחר מכן הם תפסו את **מחנה העובדים של סדום** במסגרת מבצע "לוט". בכך הביאו לכדי סיום את המצור על היישוב שהחל עם פרוץ מלחמת העצמאות (18900534).

מפה 17, מפות מצריות

מרחב מבצע "חורב"

8 בנה	9 קמלה	10 ירושלים
11 עזה	12 חברון	13 יסלמלה
14 רפיח	15 באר-שבע	16 סדום
17 נצורה (עמק)	18 עברת (עברת)	19 נחל הערבה (נחל ערבה)
20 הר לזן	21 הר עמר	
22 הר צניפים (נחל)	23 מכתה (עין)	
	24 שילה	

המפות הנכללות בפרק זה שונות ברובן בקנה המידה ובאיכות ממפות ארץ ישראל הבריטיות, שבהן נעשה שימוש באינדקס הקרבות; אלה הן המפות המצריות של מרחבי הלחימה של מבצע "חורב". יחד עם מפה 17 (ניצנה) שבתחום גבולה של ישראל, הן מקיפות את מרחב עוג'ה ואת המרחבים שבחלק הצפון-מזרחי של סיני, הכפרים הבדווים והמוצבים המצריים שנבנו לאורך הדרך מבאר שבע לתעלת סואץ. בעוג'ה אל-חפיה, המזוהה עם ניצנה, נקודת המעבר לכיוון מצרים, מתפצלת הדרך מבאר שבע לשני נתיבים:

האחד פונה מערבה אל רפיח ואל-עריש; השני ממשיך לתעלת סואץ אל העיר איסמאעיליה. בהמשכה של דרך זו שוכנים נאות המדבר והצמתים של אבו עגילה, ביר חמה וביר חסנה. העיר הראשית במרחב זה היא אל-עריש, שהיוותה את שער הכניסה לארץ ישראל על דרך הים.

בשנת 1947 לא היו במרחב יישובים יהודיים, והלחימה בו החלה רק בשלב האחרון של המלחמה, בסוף 1948, כאשר כוחות צה"ל נטלו את היוזמה וחתרו לבסס את גבולותיה של מדינת ישראל, במיוחד בנגב. לפיכך, כל אירועי הלחימה הנכללים בפרק זה קשורים בשלבי השונים של מבצע "חורב", ממבצעי הסיום של המלחמה. מבצע זה היה בין הגורמים הראשיים לחתימת הסכם הפסקת האש עם מצרים.

לא כל קרבות מבצע "חורב" מפורטים בפרק זה. המבצע החל ב-22 בדצמבר 1948 במאמץ משני והטעייה של חטיבת גולני במשלטים השולטים על רפיח. קרבות אלה מפורטים במפת רפיח (14). בימים שלאחר מכן כבשה חטיבת הנגב תוך כדי בקרבות עזים את משלטי התמילה. קרבות אלה מפורטים במפת באר שבע (15).

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבה 8, חטיבת הראל, חטיבת הנגב.

כובשי משלט ביר תמילה - תמונת ניצחון בתום הקרב

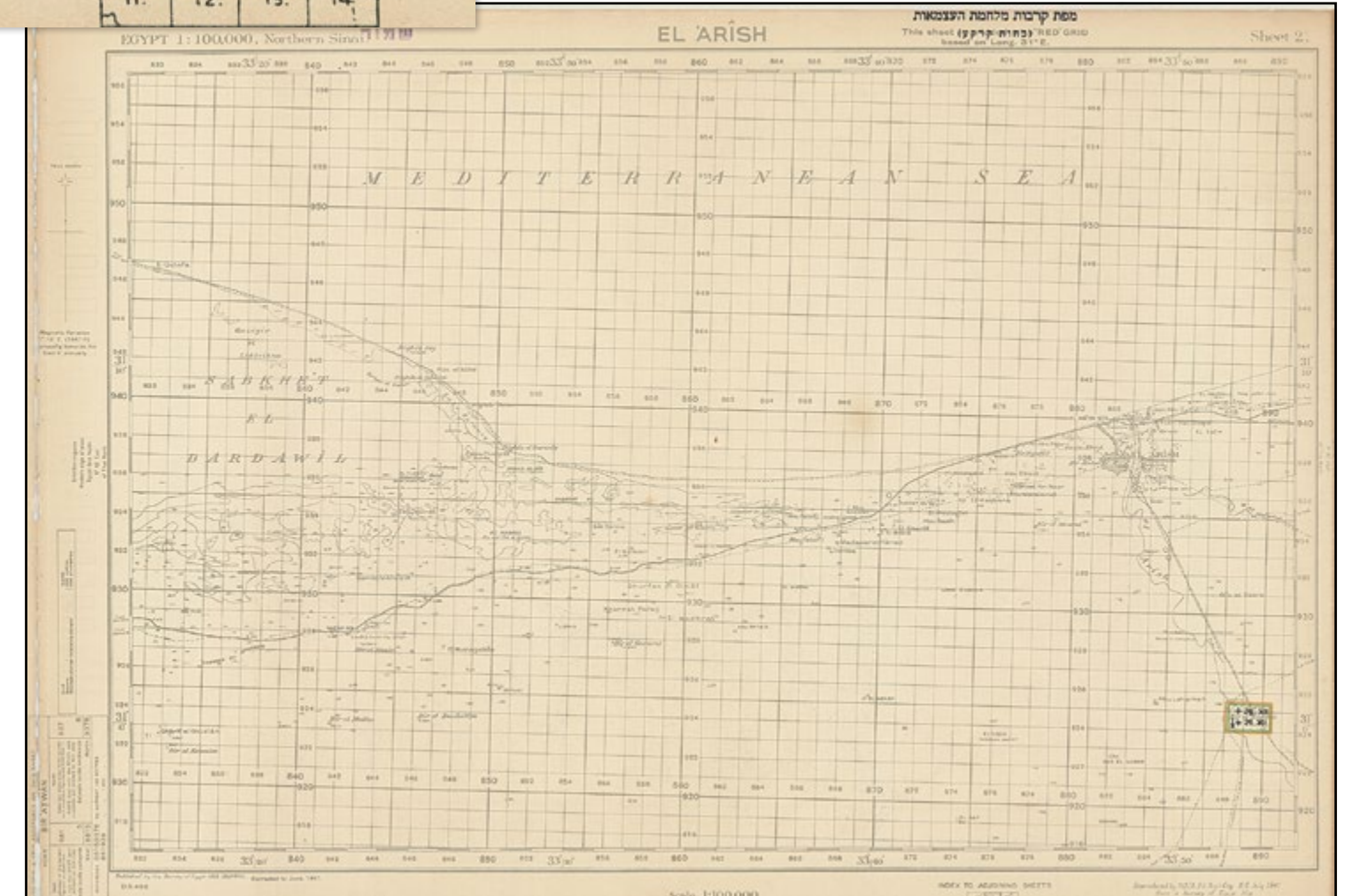
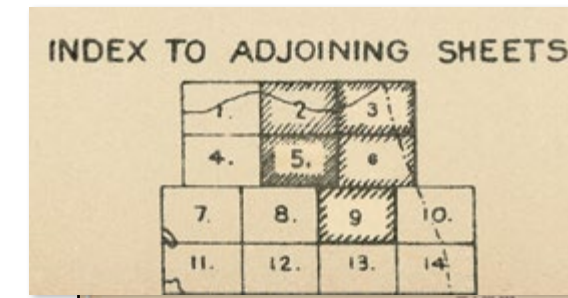
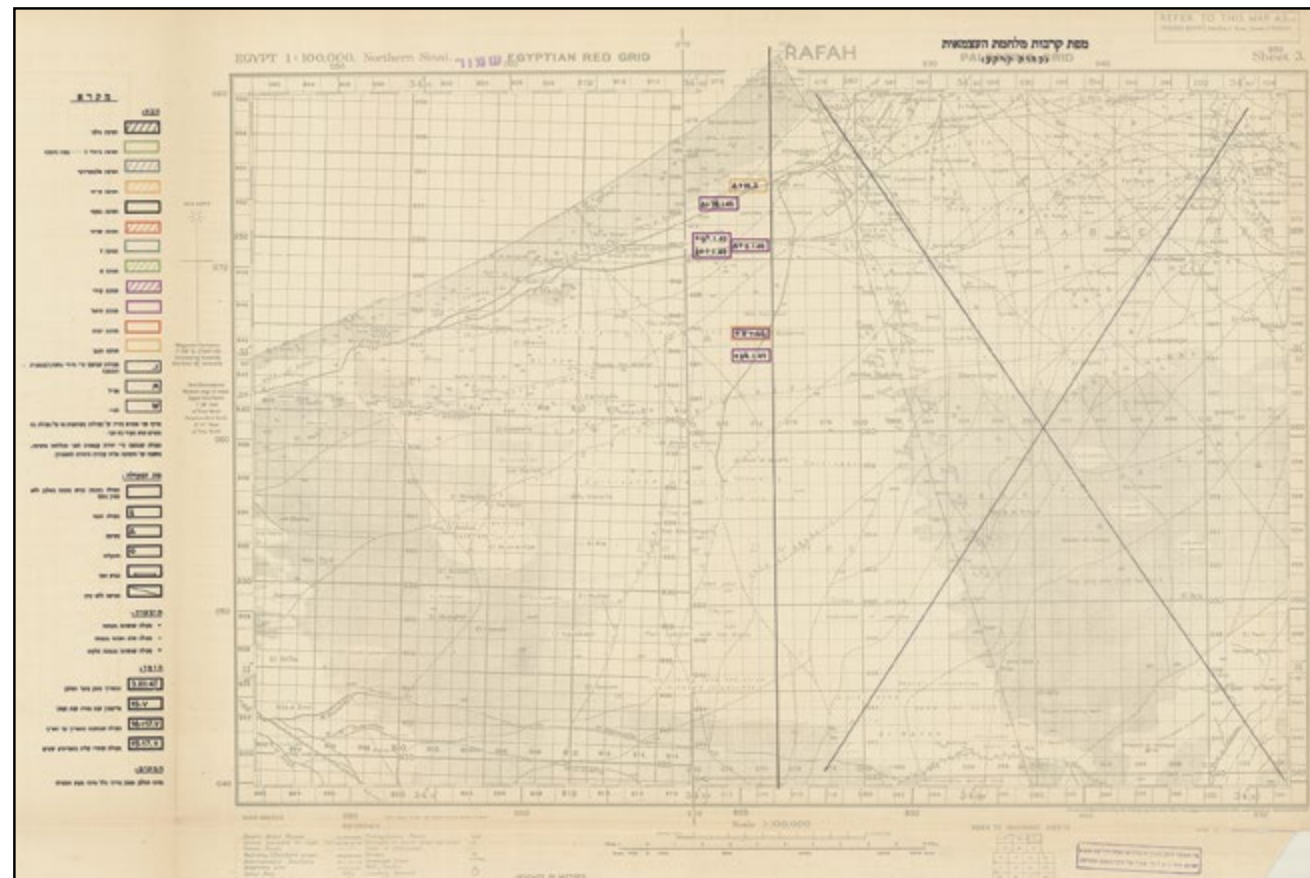

שיירת משוריינים

מפה מצרית 3 - רפיח

1. 19 באוקטובר 1948 - כוח מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) פשט על מסילת הברזל רפיח-אל-עריש (07409530).
2. 4-3 בינואר 1949 - כוח מהגדוד הרביעי (חטיבת הראל) כבש את משלט א ברפיח (07400640).
3. 4 בינואר 1949 - פלוגת הזחל"מים של הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט ב ברפיח (07400640).
4. 4 בינואר 1949 - פלוגת הסיור של הגדוד העשירי (חטיבת הראל) כבשה את משלט ג ברפיח. בויזמן פלוגת הזחל"מים של הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) כבשה את משלט ד ברפיח (07400660).
5. 5 בינואר 1949 - כוח מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) נכשל בכיבוש משלט ה ברפיח.
6. 6 בינואר 1949 - הגדוד הרביעי (חטיבת הראל) פשט על כביש רפיח-אל-עריש (07400710).
7. 6-7 בינואר 1949 - הגדוד הרביעי והגדוד העשירי (חטיבת הראל) תפסו וחסמו את כביש רפיח-אל-עריש (07100710).
8. 7 בינואר 1949 - הגדוד הרביעי (חטיבת הראל) הגן על מוצביו, שנועדו לחסום את כביש רפיח-אל-עריש (07100710).
9. 7-8 בינואר 1949 - כוחות מהגדוד הרביעי ומהגדוד העשירי (חטיבת הראל) פשטו על מסילת הרכבת רפיח-אל-עריש ומיקשו אותה (07200730).

מפה מצרית 2 - אל-עריש

1. 28 בדצמבר 1948 - הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) וגדוד 82 (חטיבה 8) כבשו את העיירה ביר אל-לחפן ואת שדה התעופה הצמוד לה (88909250).
2. 29 בדצמבר 1948 - הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) וגדוד 82 (חטיבה 8) הגנו בהצלחה על ביר אל-לחפן (88909250).

ליד השלט לאל-עריש

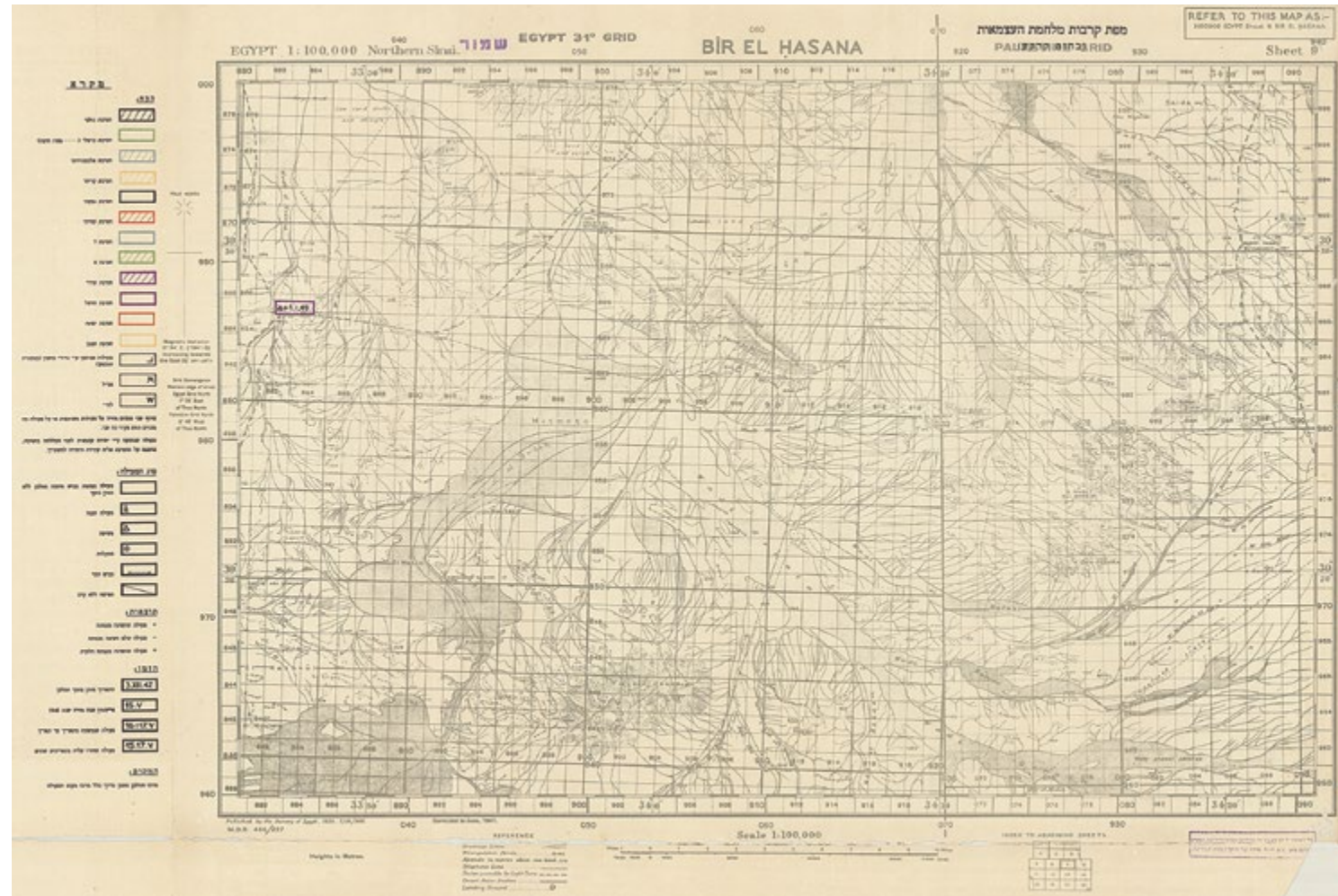

מתחפרים אחרי כיבוש אום כתף

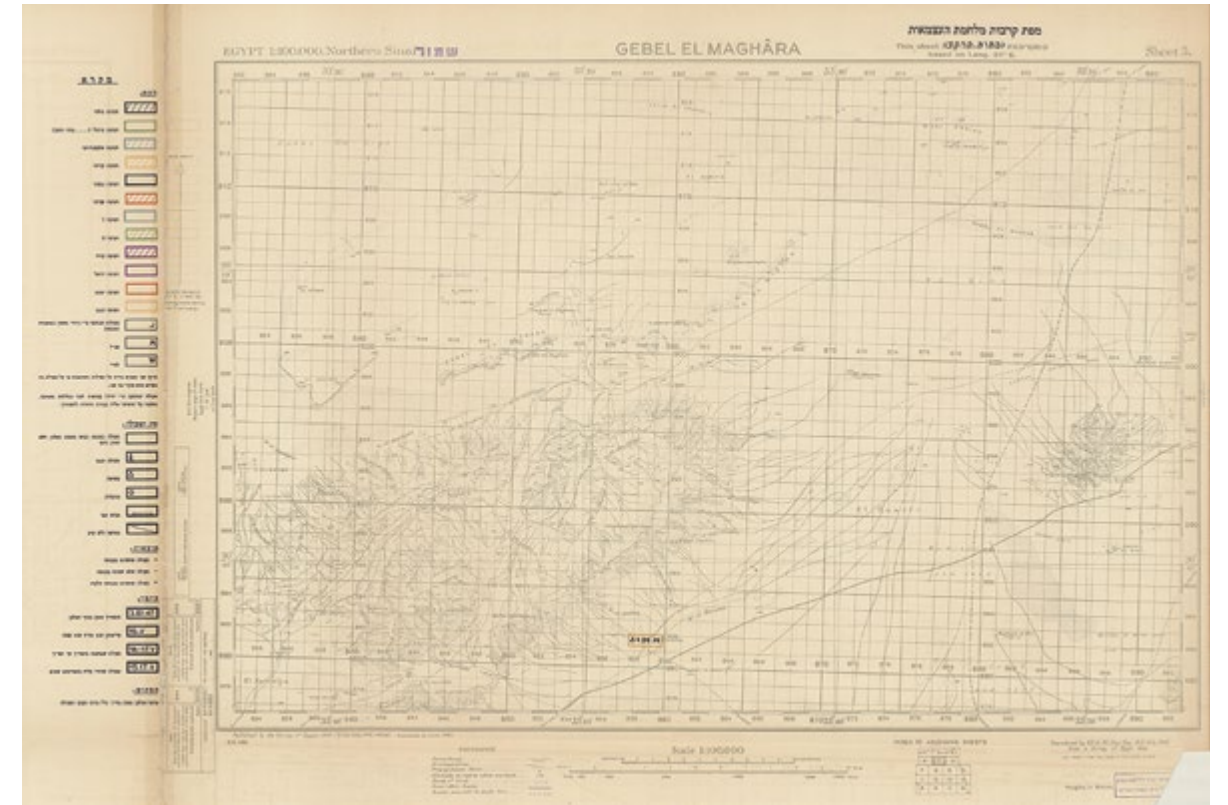
מפה מצרית 9 - ביר חסנה

1. 1 בינואר 1949 - מחלקה מפלוגת הסיור של הגדוד העשירי (חטיבת הראל) פשטה על ביר חסנה (88228650) ולקחה כ-200 שבויים.

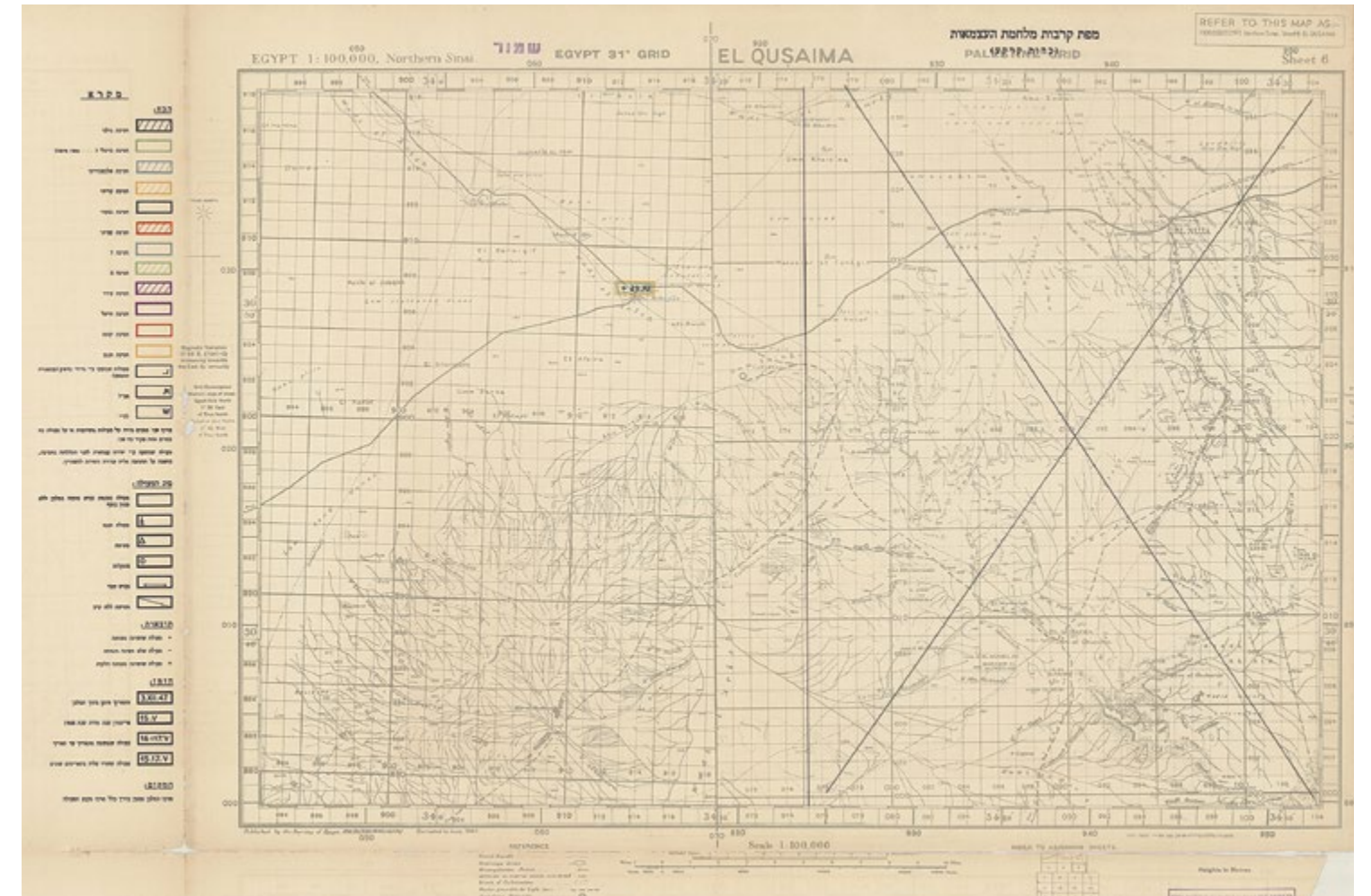
מפה מצרית 5 - ג'בל מררה

1. 29 בדצמבר 1948 - מחלקת חי"ר מוסעת מהגדוד השביעי ושתי מחלקות ג'יפים מהגדוד התשיעי, בפיקודו של סמג"ד 7 (חטיבת הנגב), פשטו על שדה התעופה ביר אל-חמה (85908815).

מפה מצרית 6 - אל-קסימה

1. 29 בדצמבר 1948 - הגדוד השביעי (חטיבת הנגב) כבש את אבו עגילה במהלך פעולה חטיבתית, שכללה את הגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) ואת גדוד 82 (חטיבה 8) (91309075).

מפתח המפות

8 כנרת	9 רמלה	10 ירושלים
11 צפת	12 חברון	13 Dead Sea
14 נפת	15 באר שבע	16 סדום
17 נשנה	18 עברת	19 נחל הערבה
20 הר לז	21 הר עמר	
22 הר צניפים	23 טבת	
	24 אילת	

מפות 13, 19, 24-מבצע "עובדה"

פרק זה כולל שבע מפות, המקיפות את חלקה הדרומי של ארץ ישראל, מרבית אזור הנגב מדרום לבאר שבע עד מפרץ אילת, שבו נערך מבצע "עובדה". הנגב מכסה כ-60% משטחה של מדינת ישראל.

הנגב הדרומי, ארץ לא נושבת כמעט, נכלל בחלקו בתחומי המדינה היהודית על-פי החלטת החלוקה של עצרת האו"ם בנובמבר 1947. היה זה הישג מדיני חשוב של מנהיגי התנועה הציונית, משום שהוא הקנה למדינת ישראל שטח נרחב וגישה אסטרטגית לים בחוף אֶם רָשָׁרֶשׁ [אילת]. מפרץ אילת, שאורך חופו בידי ישראל כ-10 ק"מ, מפריד יבשתית בין מצרים ובין ירדן ומאפשר לישראל גישה דרך ים סוף אל האוקיינוס ההודי, ומשם אל מדינות הדרום ומזרח אסיה. בדומה לשאר אזורי הארץ, השליטה במרחב הדרומי חייבה תפיסה על-ידי כוחות צה"ל. מהלך זה יצא לפועל רק בשלהי המלחמה, בזמן המשא ומתן להסכמי הפסקת האש, ונועד לקבוע את העובדה כי השטח שייך למדינת ישראל.

בנוסף למבצע "עובדה" המפורט במפות, נמצאים בהן אירועים ממבצע "לוט" של חטיבת הנגב, שנערך לקראת סוף מלחמת העצמאות, בין ה-23 ל-27 בנובמבר 1948, ואשר נועד להרחבת תחום שליטתה של ישראל במזרח הנגב ולפתיחת הדרך היבשתית לסדום. המבצע כמעט לא כלל לחימה, והאתגר העיקרי בו היה הקושי הלוגיסטי שהציבו תנאי השטח. בעקבותיו הסתיים ניתוק מפעל האשלג בסדום, והורחב תחום השליטה של ישראל בנגב, בצפון הערבה ובאזור ים המלח. במהלך המבצע נתפסו משטרת כורנוב [ממשית], עין חוסוב [חצבה] ועין ויבה [עין יב]. יחד עם חטיבת הנגב פעלו אנשי סדום הנצורים, אשר נעו דרומה ותפסו את עין בידה ופינו מוקשים מהדרך המובילה לסדום.

כוחות ההגנה וצה"ל שנטלו חלק בקרבות: חטיבת גולני, חטיבת אלכסנדרוני, חטיבת הנגב. המבצעים העיקריים שהתנהלו במרחב הם: "לוט", "עובדה".

הכנות להנפת דגל הדיו באם רשרש

"קומנדו 89" מצטלמים עם החזרה לגבול ישראל

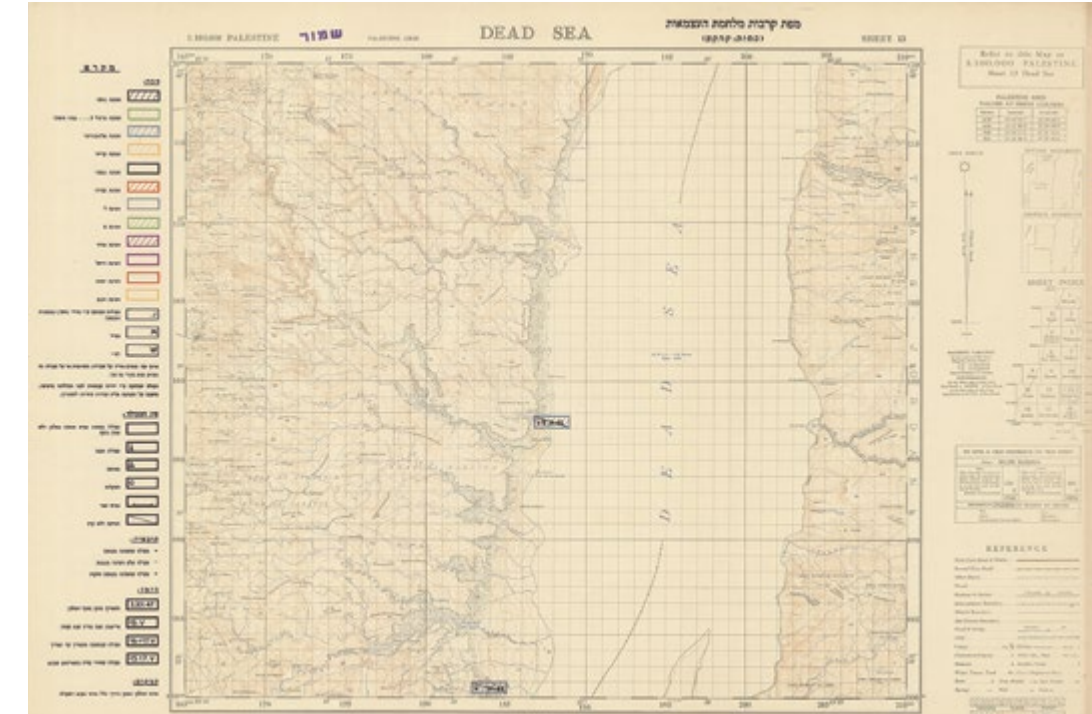

מפה 13: ים המלח

שלב ה - מ' 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

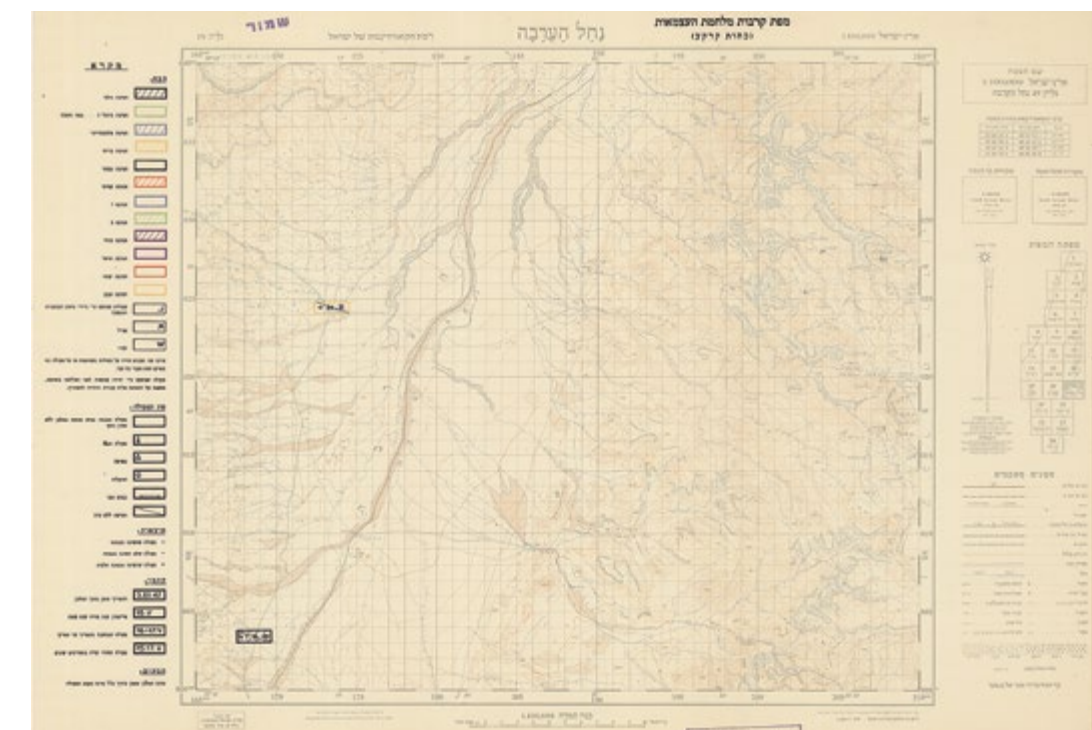
1. 9 במארס 1949 - פלוגה א מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) שטה מסדום בסירות חיל הים ותפסה את עין גדי (18750973).
2. 9 במארס 1949 - פלוגה א מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) תפסה את מצדה (18400850).

מפה 19: נחל הערבה

שלב ה - מ' 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

1. 25 בנובמבר 1948 - כוח מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) תפס את עין חוסוב [חצבה] (17350245) במסגרת מבצע "לוט".
2. 7 במארס 1949 - כוח מגדוד 19 (חטיבת גולני) תפס את עין ויבה [ספיר (עין יהב)] (16800047).

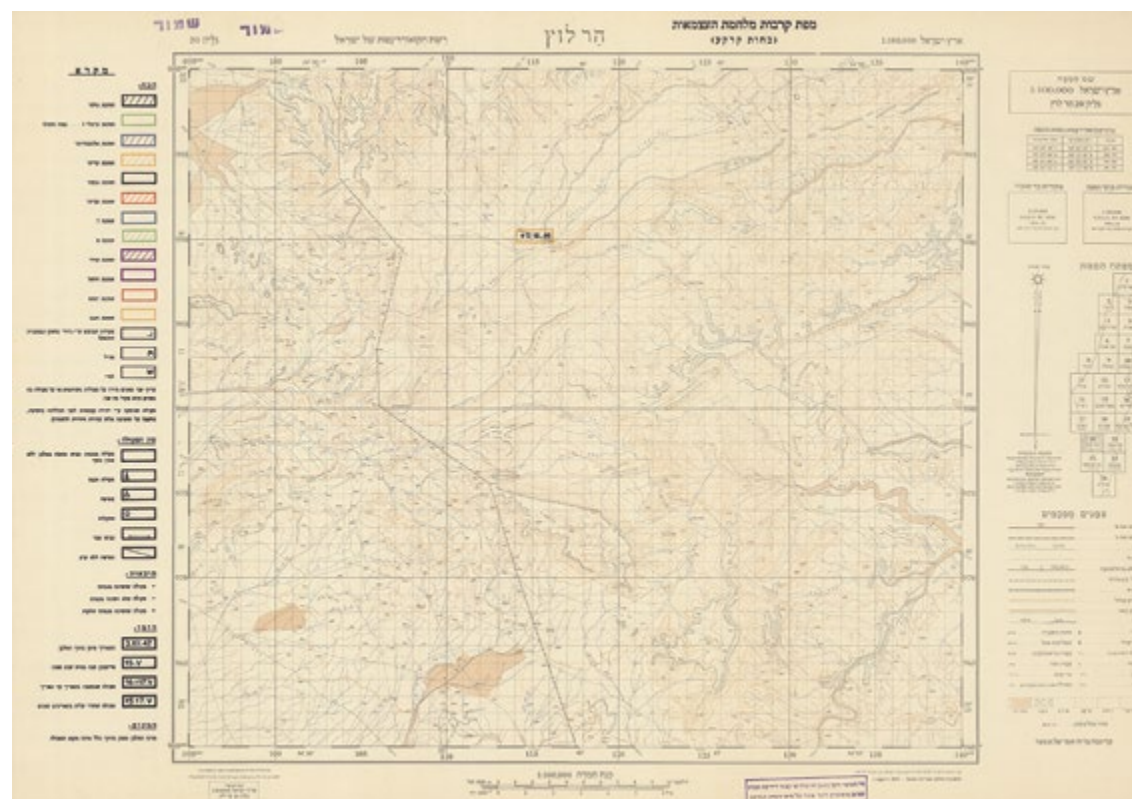

מטה חטיבת גולני בעין חוסוב

מפה 20: הר לוי

שלב ה - מ' 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

1. 6 במארס 1949 - כוח חלוץ מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) תפס את ראס אר רמן [הר רמן] (11509900).

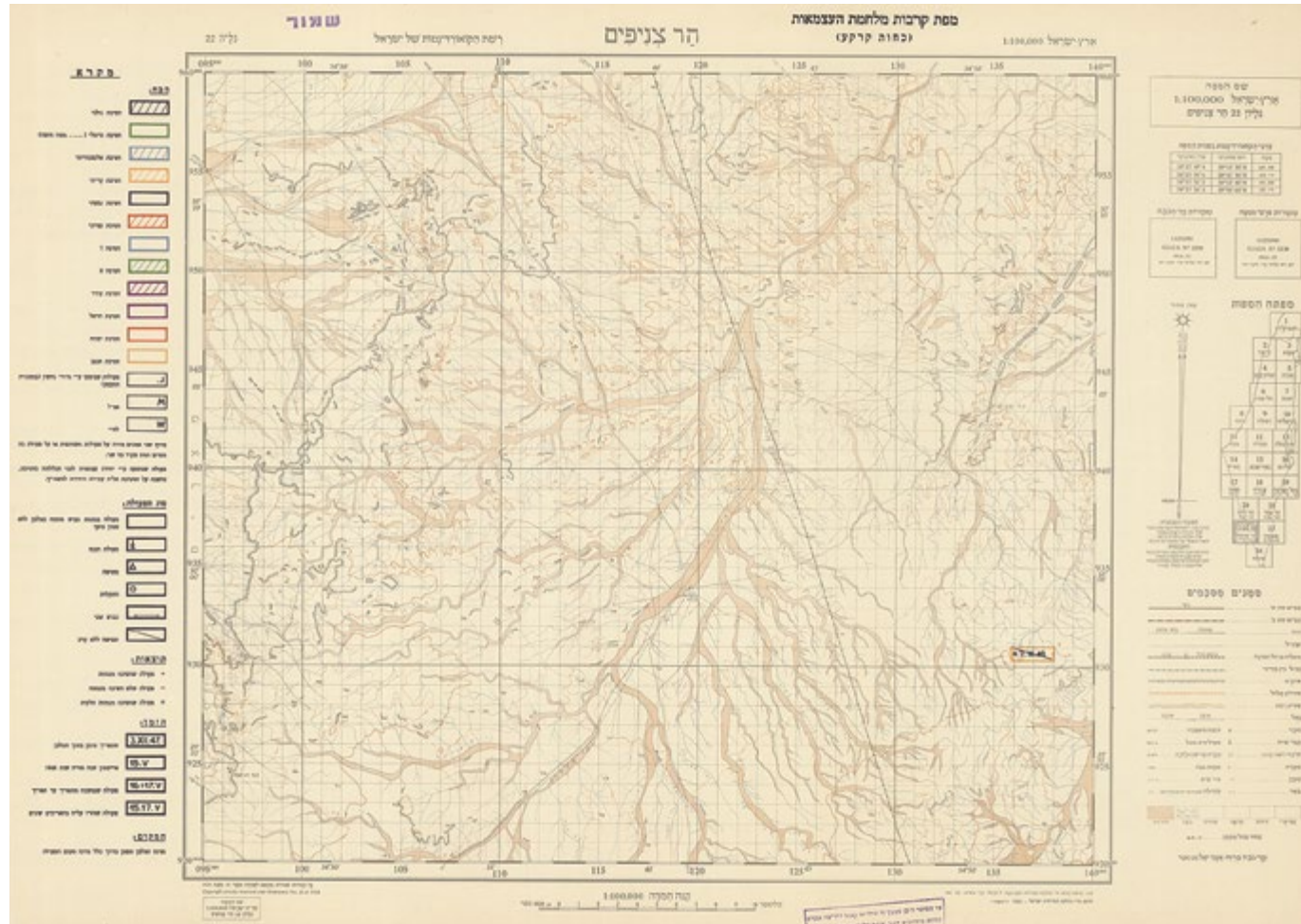

מפה 22: הר צניפים

שלב ה - מ 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

1. 7 במארס 1949 - כוח חלוץ מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) תפס את שדה אברהם, כדי להכשירו להנחתת הכוח העיקרי של חטיבת הנגב (13709305).

שדה אברהם - מנחת ראשי בדרך לאם רשרש

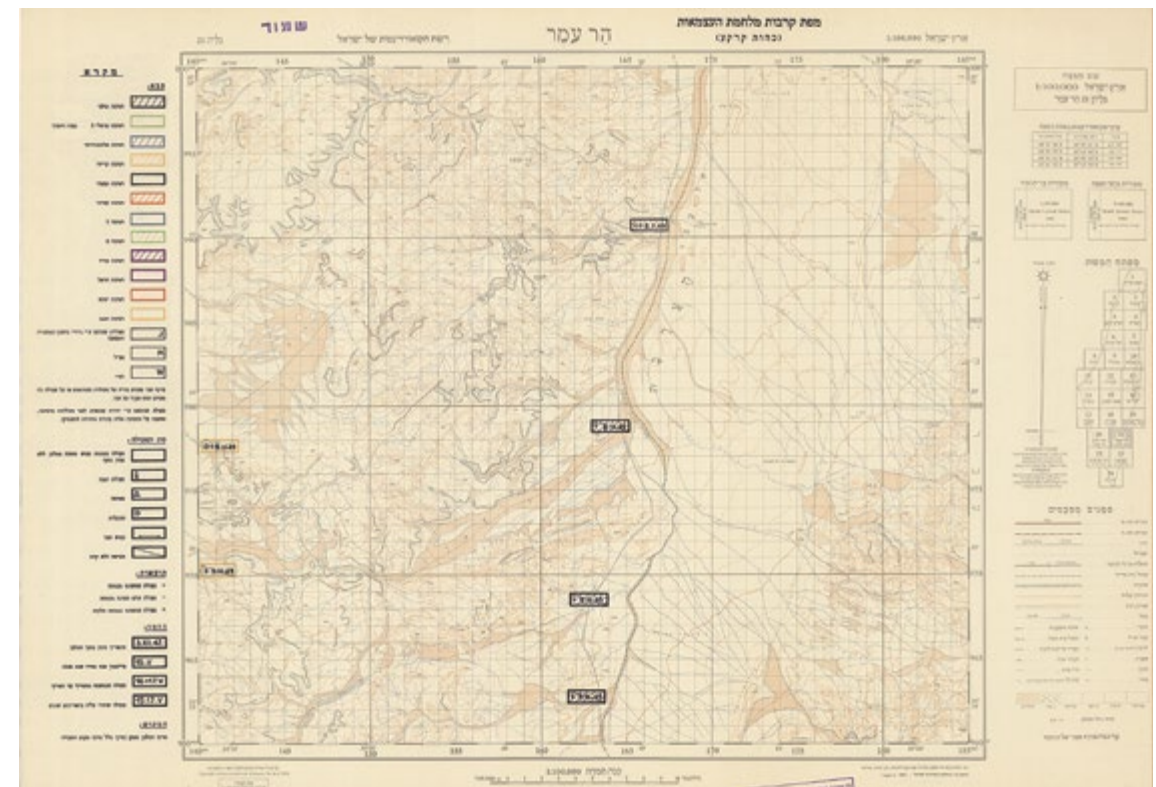

כוח של חטיבת הנגב בדרך לאילת

מפה 21: הר עומר

שלב ה - מ 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

1. 6 במארס 1949 - פלוגה א מהגדוד השביעי ופלוגת ג'פים מהגדוד התשיעי (חטיבת הנגב) תפסו את **ביר אבן עירה** [באר עדה] (14109700).
2. 8 במארס 1949 - פלוגת הג'פים מגדוד 19 (חטיבת גולני) נתקלה באזור **אלרמה** [נחל עומר, ליד צופר] (16709910).
3. 8 במארס 1949 - כוח מחטיבת הנגב נתקל ב**בארות עווד** (14109775).
4. 8 במארס 1949 - פלוגת הג'פים מגדוד 19 (חטיבת גולני) תפסה את מוצב **ואדי ג'ראפי** [נחל פארן] (16459790).
5. 8 במארס 1949 - כוח החוד מגדוד 19 (חטיבת גולני) תפס את **ביר מליחה** [באר מנוחה] (16309685).
6. 8 במארס 1949 - מחלקה מפלוגת הג'פים ושני זחלים מגדוד 19 (חטיבת גולני) תפסו את **ואדי חיאני** [נחל חיון] (16309630).

מפה 24: אילת

שלב ה - מ 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

1. 7 במארס 1949 - מחלקת ג'פים מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) תפסה את אל-מלחן [באר מלחן] כדי שתשמש מקור מים לשדה אברהם. (14259165)
2. 7 במארס 1949 - כוח מחטיבת הנגב תפס את מישר הסעיפים [מכונה לעיתים בקעת האצבעות] (13799015).
3. 9 במארס 1949 - שתי מחלקות מפלוגה ב מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) תפסו את תמילת ארדדי [מצפון לנטפים (מעבר הגבול)] (13908920).
4. 10 במארס 1949 - פלוגה ב מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) תפסה את מוצב ראס אינקב [עין נטפים] (13808895).
5. 10 במארס 1949 - פלוגה ב מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) ופלוגת הסיוור מגדוד 19 של חטיבת גולני כבשו את אַם וְרַשׁ [אילת] (14508843).
6. 11 במארס 1949 - פלוגה ב מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) תפסה זמנית את טבא [טאבה] (14008780).
7. 11 במארס 1949 - פלוגה ב מהגדוד השביעי (חטיבת הנגב) תפסה זמנית את ג'זירת פרעון [אי האלמוגים-איי פרעה] (13688750).

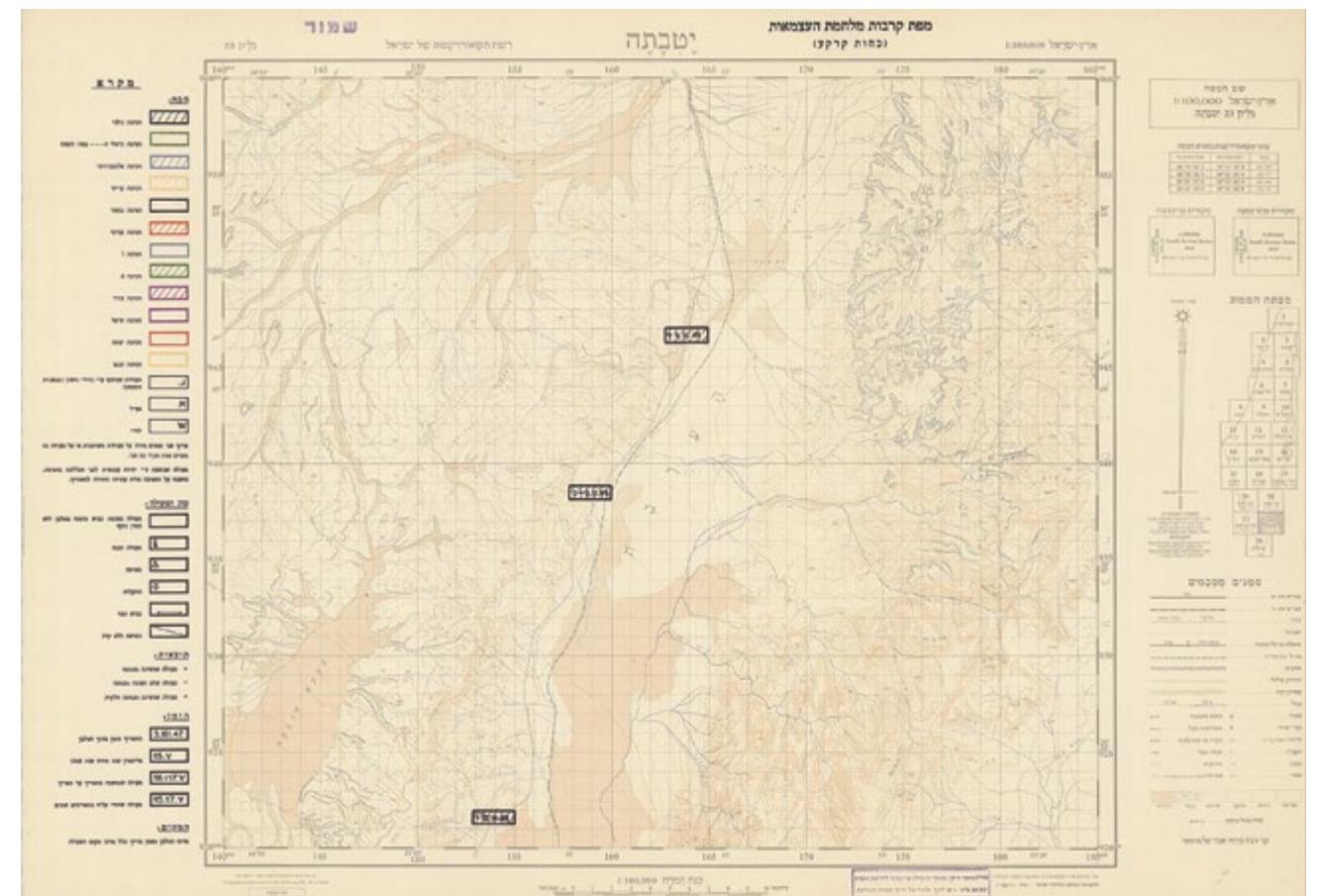
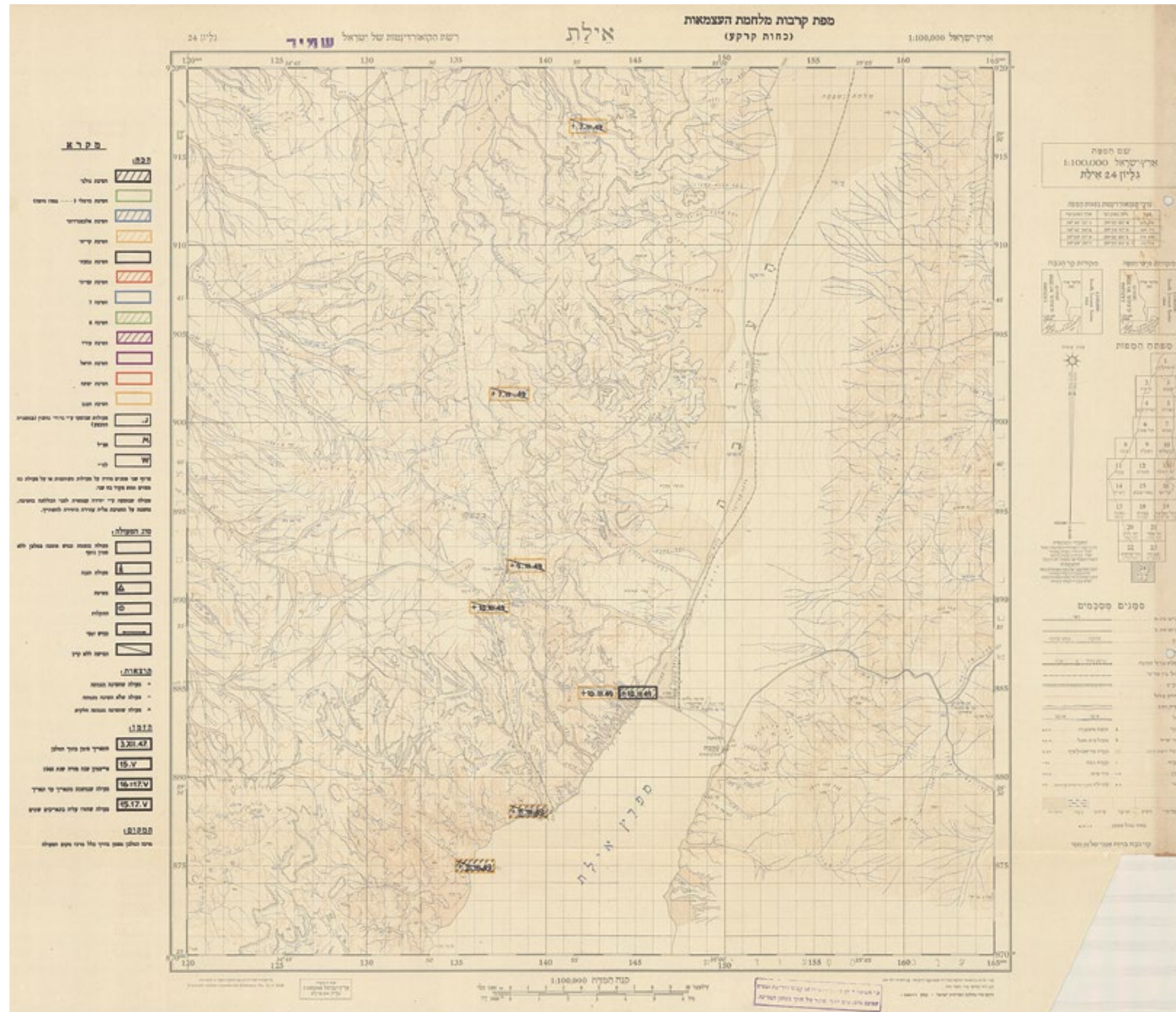

גולני במבצע "עובדה"

מפה 23: יטבתה

שלב ה - מ 19 ביולי 1948 עד סוף המלחמה

1. 9 במארס 1949 - מחלקת משוריניים מגדוד 19 (חטיבת גולני) תפסה את ע'רנדל [חוות ע'רנדל, צפונית ליהל] (16409470).
2. 9 במארס 1949 - מחלקת משוריניים מגדוד 19 (חטיבת גולני) נתקלה ב 11 ק"מ דרומית לע'רנדל (15909385).
3. 10 במארס 1949 - גדוד 19 (חטיבת גולני) תפס את עין רדיאן [יטבתה] (15409215).

מבצע "עובדה" נחרט בזיכרון הישראלי משתי סיבות מרכזיות. הראשונה - מועד המבצע, שהיה האחרון במלחמת העצמאות; הסיבה השנייה: התמונה הידועה ברבים, שבה נראית הנפת "דגל הדיו" עלייד מבנה המשטרה באם רשרש [אילת] עם סיום המבצע.

המבצע נועד להשתלט על שטח שנכלל בישראל לפי תוכנית החלוקה, ואשר מצרים ויתרה עליו במסגרת המשא ומתן על הפסקת האש וממלכת עבר-הירדן שלטה בו בנוכחות דלילה ביותר של כוחות הלגיון, בעיקר לאורך הערבה. כוונת המבצע הייתה להשתלט על השטח לפני סיומו של המשא ומתן עם ירדן, שהחל ב-1 במאוס 1949, ולקבוע "עובדות בשטח"; מכאן נבע שמו. במבצע "עובדה" לא נהרג אף חייל ישראלי, ולא התחוללו קרבות קשים; אך הוא היה אחד המורכבים במלחמה בשל מרחקי התנועה שהעמידו קשיים לוגיסטיים, בשל ההיכרות המועטה של השטח, מזג האוויר החורפי שהקשה על תנועה ממונעת באדמת הנגב ובעיקר - הקושי בפיקוד ושליטה על כוחות משולש חטיבות שונות: הנגב, גולני ואלכסנדרוני.

באופן רשמי, החל המבצע ב-5 במאוס, כאשר כוחות מהחטיבות הנגב ואלכסנדרוני הגיעו לגזרה, אך בפועל הוא החל רק למחרת, עם תחילת התנועה של חטיבת הנגב בציר המערבי. חטיבת גולני, שאת תנועתה בציר המזרחי, בד בבד עם גולני יצאה לדרך חטיבת אלכסנדרוני, שנועדה להתקדם לעבר סדום ומשם לשוט בסירות בים המלח לתקוף את אזור עין גדי ממזרח, ובכך להשתלט על הגישה היבשתית לים המלח. משם המשיכו חיילי אלכסנדרוני וייצבו קו בחלקו הצפון-מזרחי של הנגב, בואכה שפלת יהודה - בין עין גדי-ראס זויריה, משלט 432-אם אלבורג'. בה בעת תפס גודד 32 של חטיבת אלכסנדרוני את אזור תל אוראד [ערד].

חטיבת הנגב החלה, כאמור, את תנועתה ב-5 במאוס עם כוח חלוץ קטן מהגדוד התשיעי, שונע מבאר שבע, עבר

קומנדקר של הגדוד התשיעי

מטוס מעל כוחותינו

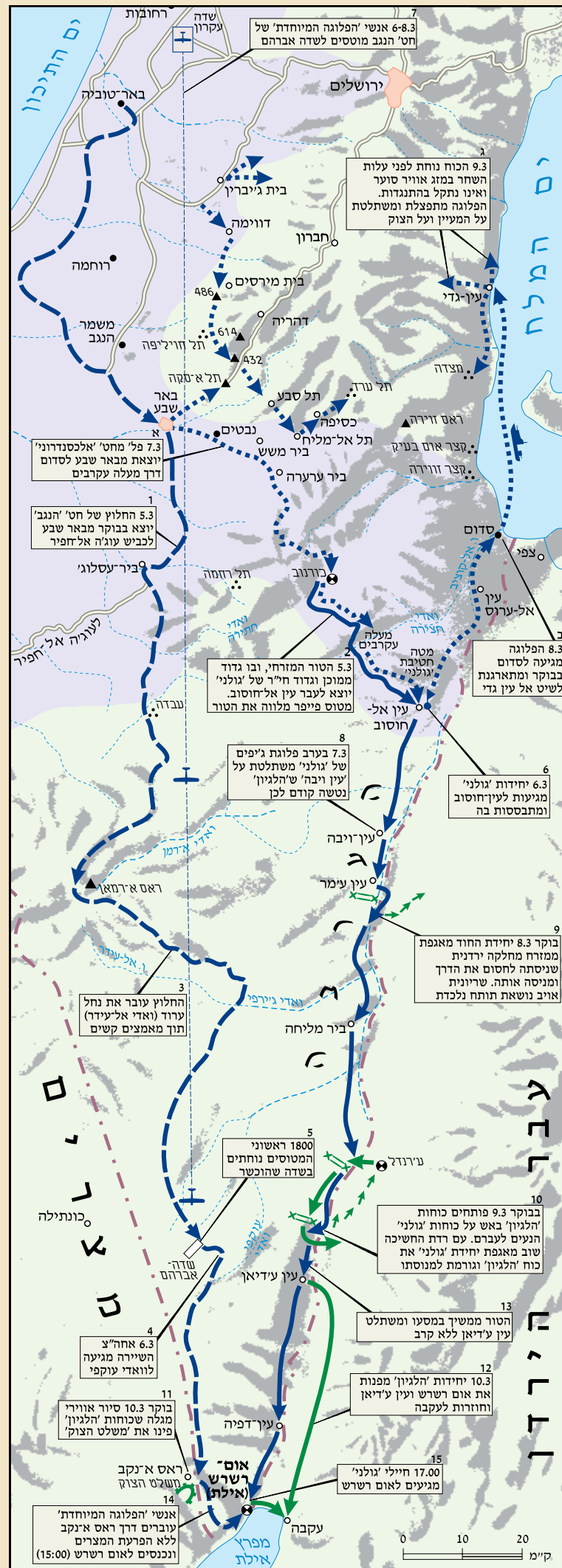

פלוגה בפיקוד אברהם אדן (ברן) במהלך המבצע

עבודת והגיע עד לשדה אברהם דרך ואדי אים צלאח [נחל ערוד]. על אף הדרך הקשה שהאטה מאוד את התנועה, הגיעו ראשוני הכוחות לשטח המיועד לשמש כמנחת שדה אברהם בשעות אחר הצהריים של ה-6 במאוס, והכשירו אותו. במהלך הלילה הבא הוטסו כוחות נוספים מהחטיבה. למחרת נתפסה בקעת סיריים, הנמצאת 15 ק"מ דרומית למנחת. את התנועה הובילו אנשי "הפלוגה המיוחדת" של הגדוד השביעי בפיקודו של אברהם אדן (ברן). בשלב זה, נתקעה חטיבת הנגב בשל תנאי השטח הקשים ושלחה סוירים רבים כדי למצוא נתיב, שיאפשר תנועה לאילת בלי להיתקל באויב. במהלך ה-9 במאוס הגיעה הידיעה שהלגיון הערבי הירדני פינה את ראס אינקב ומשלט הצוק השולטים על הדרך לאילת. למחרת בבוקר הגיעה הידיעה כי הלגיון הסיג את כל כוחותיו מאם רשרש לעקבה. חלק מהפלוגה המיוחדת נשלחה במסע רגלי לתפוס את משלט הצוק והגיעה לאם רשרש בשעה 15:00, כשעתיים לפני אנשי גולני.

חטיבת גולני יצאה לדרך ב-6 במאוס, כאשר גודד 19 (גדוד הפשיטה הממוכן) הוביל את המסע. עוד באותו היום הגיעו הכוחות לאזור הכינוס בכורנוב [ממשית], ומשם המשיכו לנקודת הזינוק בעין חוסוב [חצבה] אליה הגיעו ב-7 במאוס. לקראת ערב, נע הטור דרומה לתפוס את עין ויבה [עין יהב] ומצא אותו ריק מאויב. למחרת (8 במאוס) השתלטו כוחות גולני על עין עאמר, שם נתקלו במחלקה של הלגיון, אך נמנעו מלפתוח באש בשל הפקודות שאסרו על כך. תנועת איגוף שביצע כוח הג'יפים של הגדוד הבריחה מזרחה את המחלקה הירדנית שחששה מכיתונו, מעבר לנחל הערבה. הטור המשיך והשתלט על מוצא הג'ראפי [נחל פארן] וביר מליחה [באר מנוחה]. לעת ערב הגיעו כוחות החלוץ של גולני למוצא החיאני [נחל חיון]. למחרת, תפסו את מוצב הע'רנדל [חוות ע'רנדל] שהיה ריק מאויב, אך הלגיון הסיג את כוחותיו משם דרומה והציב מארב באזור קטורה. המארב הקדים לירות על כוחותינו והתגלה. גם הפעם, לאחר שנשלח כוח לאגפן, נמלט כוח הלגיון מזרחה. ב-10 במאוס השתלטה חטיבת גולני על עין רדיאן [יטבתה] ולאחר מכן הגיעה לאם רשרש, היא אילת.

גיפ על שפת ים סוף

חיל הים

תחילת הפעילות של השירות הימי

בתחילת 1948, כשהחל בן-גוריון לתכנן ולבנות את יסודות הצבא לכשיקום - לא נכלל צי בתוכנית, כנראה מחוסר מודעות לחשיבותו. מספר קציני צי לשעבר בארץ ובחו"ל הניחו על שולחנו תוכניות שונות להקמת צי, ובן-גוריון השתכנע. ב-17 במאוס 1948 פורסם הצו המורה להקים את השירות הימי. ראש מטה ההגנה (רמ"א), ישראל גלילי, כתב אל אגפי המטכ"ל ואל גרשון זק, שמונה לראש השירות: "הפיקוד העליון החליט להקים שירות ימי לתפקידי הגנה בים בכל היקפם. הגדרה מלאה תפורסם בנפרד. השירות הימי ייבנה בשורה הראשונה על היחידות הימיות של הפלמ"ח; צעירים ששירתו בשעת מלחמה בצי [מלחמת העולם השנייה]; חברי האגודות הימיות ויורדי ים יהודים בכללם. בקשר להקמת השירות הימי, יש להעביר את היחידות הימיות של פלמ"ח מרשות חטיבת הפלמ"ח לרשות המטה הכללי... יושב ראש ועד הביטחון [דוד בן-גוריון] מינה את החבר גרשון זק למרכז הפעולה הדרושה להגברת הפעילות הימית. הוא ישמש בתפקיד זה מטעם המטכ"ל. להחלטתך מה לכלול ומה לא".

בתחילה נותב עיקר הפעילות להמשך ההעפלה, לרכש ולתובלה ימית. דוגמה בולטת לתובלה ימית בחודשי המלחמה הראשונים היה הסיוע למרחב נהריה, שהיה נתון במצור חלקי, שכן הדרך אל הגליל המערבי עברה סמוך לעכו ולכפרים ערביים שחסמו אותה לעיתים. חלק ניכר מהאספקה למרחב הועבר באותה תקופה דרך הים והיא אורגנה בבסיס השירות בחיפה. השירות הימי נטל חלק גם במבצע "בן עמי", שנועד בתחילה להעביר אספקה ליישובים המנותקים במערב הגליל, והפך למבצע כיבוש. בליל 14-15 במאי 1948, באמצעות הספינה "חנה סנש", ספינות דיג, גוררות וסירות-פריקה הונחתו בחוף שבי ציון לוחמי גדוד 21 של חטיבת כרמלי, אשר כבשו את סמריה [ליד רגבה] שחסמה את הדרך לנהריה.

בד בבד עם הפעולה בחוף נהריה, נעשה ניסיון פשיטה על גשר מצפון לנקורה בלבנון. הפשיטה אמנם נכשלה ואחד הלוחמים טבע (נעדר עד היום), אך היא הייתה בעלת מאפייני פשיטה מהים וסממן לבאות. סיוע והטרדה מהים היו משימות נוספות שנעשו, גם אם לא בעוצמה רבה. סירות המנוע שחומשו בנשק קל הטרידו מהים את האויב בעת כיבוש יפו ובעת כיבוש עכו. בתקופה זו נמשכה עדיין פעילות אוניות המעפילים, ואנשי הפל"ם והשירות הימי המשיכו בתפקידם זה. בנוסף לפעילות הימית, נכחו אנשי הפל"ם בנמל חיפה כל עוד החזיקו בו הבריטים, והשתתפו בלחימה בעיר חיפה (21-22 באפריל 1948).

אוניית חיל הים "נגה" ק-26

אוניית חיל הים "הגנה" ק-20

בתוך כך נמשכה התארגנות הכוח הימי. האתגרים שעמדו לפני אנשי שירות הים היו השגת כוח אדם מקצועי - ימאים ואנשי נמל ומספנה; ורכישת כלי שיט, כמו גם הציוד והחיימוש הנדרשים ליצירת כוח ימי לוחם. לכוח האדם שהתבסס תחילה, כאמור, על אנשי הפל"ם - גרעין הפיקוד של החיל בראשיתו - נוספו אנשי ציי הסוחר וימאי הצי הבריטי. הקמת החיל דרשה לא רק ימאים, אלא גם אנשי מספנה, מנהלה ומפקדה, והללו גויסו אף הם מאותם מקורות. ב-30 ביוני 1948 עזבו הבריטים את נמל חיפה, אך עוד קודם לכן ב-26 באפריל הוקם בסיס חיל הים בחיפה. השירות הימי החל להכשיר אוניות מ"צי הצללים" - אוניות מעפילים אשר נתפסו בידי הבריטים והוחזקו ללא אחזקה בנמל. מצבן הקשה, החלודה, החלקים החסרים ושאר הנזקים - חייבו מאמץ רב לצורך שיקומן. למרות זאת, כבר ב-21 במאי הפליגה האונייה הראשונה לעבר תל-אביב, ושם חומשה. ב-9 ביוני יצאה דרומה האונייה השנייה וחומשה אף היא במעגן תל-אביב. עם יציאת הבריטים ב-30 ביוני נותרו אחריהם שלוש סירות משמר החופים ואף הן נוספו לחיל הים הנאסף ונבנה. זאת, בדומה לסירות וספינות שנרכשו ברחבי העולם, הושטו במהלך המלחמה לישראל והצטרפו אל החיל או החליפו את אלה שלא התאימו יותר לשירות בים.

תחילת הלחימה הימית

הלחימה הימית החלה עם פלישת צבאות ערב ונמשכה עד להפוגה הראשונה. עד 15 במאי 1948 שלט השירות הימי במימי ישראל, בעיקר משום שערביי הארץ לא התארגנו ללחימה ימית. למול השירות הימי הקטן, שהפך לחיל הים הישראלי, עמד חיל הים המצרי, אך פרט אליו לא היו לשאר מדינות ערב השכנות צי בעל משמעות צבאי. לרשות הצי המצרי היו ארבע אוניות מחומשות בתותחים, שמונה שולות מוקשים קטנות, אוניית בית המלכות המצרי, ארבע ספינות משמר עם תותח 37 מ"מ, שתי סירות מנוע, 20 אסדות נחיתה קטנות ואסדה אחת גדולה. בסיסו העיקריים בים התיכון היו אלכסנדריה ופורט סעיד, שאף היו מסודרים בכל הקשור לעמדות הגנה. למרות יתרונם הראשוני, ניסיונותיהם של המצרים להטיל סגר על ישראל או לפגוע בנתיבי השיט אליה, לא צלחו. האירועים שבהם ניצל הצי המצרי את כוחו לפעולת התקפיות היו מעטים. ב-2 ביוני 1948 ירתה אונייה מצרית כ-20 פגזים על קיבוץ שדות ים, אך לא נגרמו אבדות או נזק. ב-4 ביוני הגיעה למטה הכללי הודעה ממשלט הצופה אל חוף עזה, כי "אונייה גדולה עם אסדות פלישה וכמה סירות מפליגה צפונה". השירות הימי החליט להפעיל נגדה את אח"י "אילת" א-16, והורידה לכיוון תל-אביב. בקרב שנערך בין אח"י "אילת" ובין שייטת מצרית שכללה אוניית תובלה חמושה, קורבטה ונחתת גדולה שהפגיזה תחילה את תל-אביב, השתתפו גם מטוסי חיל האוויר; אחד מהם הופל לים ושני טייסיו נספו. לאחר מספר שעות נסוגו המצרים. בנוסף, פעל הצי המצרי בהנחתת כוחות וציוד לאורך ציר החוף עבור הצבא שפלש. מספר פעולות כאלה דווחו החל ב-14 במאי, כאשר כוח מצבא מצרים הורד במגדל [אשקלון]. הצי המצרי סייע להתבססות הצבא המצרי באשדוד, ולכן רוכזו בהמשך מאמצי חיל הים לאזור זה. לצד התעצמות חיל הים ופעולותיו בחופי הארץ, נמשכו הפעולות בחו"ל, הן לרכש והן למניעת רכש לצבאות ערב. דוגמה בולטת הם מבצעי "שלל" - סדרה של שלושה מבצעים (1, 2, 3) שנערכו בזמנים שונים כנגד אותו משלוח נשק שנרכש בצ'כוסלובקיה על-ידי סוריה. "שלל 1" - פעולת חיפוש בחלקו המזרחי של הים התיכון אחר הספינה האיטלקית שהובילה את הנשק מנמל ביוגוסלביה - נערכה ב-2-7 באפריל 1948. המשימה הסתיימה ללא תוצאות,

מאחר שהספינה נכנסה לנמל בארי שבאיטליה, ב"שלל 2" (10-9 באפריל) הוטבעה הספינה בנמל בארי. הספינה טבעה אך הנשק הארוז היטב ניצל, נמשה מן המים והועבר לספינה אחרת שצרכה הייתה להביאו למצרים. ב"שלל 3" - במהלך השליש האחרון של אוגוסט - נתפסה ספינה שהובילה את האמל"ח על-ידי אוניות חיל הים; 8,000 רובים ותחמושת רבה נלקחו והועברו לנמל חיפה.

בין ההפוגה הראשונה להפוגה השנייה

עד לתום ההפוגה הראשונה עלה כוחו של חיל הים, לאחר שהגיעו לארץ מספר סירות משמר חופים, נחתות טנקים וציידת צוללות. לשירות הוכנסה גם אוניית מעפילים במקום אחת מקודמותיה. כמו כן הותקנו תותחים על הקורבטות, ותותחי 20 מ"מ בספינות המשמר. למרות אי-האחדות וחוסר המיומנות בבקרת האש, הקנו הללו כוח אש לחיל הים. החיל הגביר את נוכחותו בחלק הדרומי של הארץ והחל מטריד ופוגע באש בכוחות המצריים שפעלו במרחב מג'דל ואזור עזה. גם בצפון פעל חיל הים, וב-18 ביולי הפגיזו אח"י "אילת" ואח"י "וג'וד" את צור שבלבנון. בנוסף לפעולת אוניות השטח, החלו ניסיונות חבלה ימית. ניסיון ראשוני שלא הבשיל לכדי כניסה לנמל עזה, היה פעולת "שמשון", אף היא ב-18 ביולי 1948.

התקנת תותח 66 מ"מ על אוניית חיל הים "מעוז" ק-24

חיל הים השתתף במבצעים היבשתיים שהחלו מיד עם תום ההפוגה הראשונה. בשל המחסור בכוח אדם בצה"ל, נדרש חיל הים להקצות לוחמים למשימות יבשתיות: כיבוש כפרי החוף הערביים במישור חוף הכרמל וניסיון לפריצת הדרך לנגב.

ב-16 ביולי 1948 השתתפה יחידה מחיל הים בכיבוש א־טירה [טירת כרמל]. בקרב השתתפה גם אח"י "אילת" שהפגיזה את הכפר מהים. באותו יום נכנסה יחידה מחיל הים לכפר עין חוד [עין הוד] ללא התנגדות. למחרת השתתפה יחידה מחיל הים בניסיון לכבוש את הכפרים ג'בע ועין ע'זאל ב"משולש הקטן". בהתקפה השתתפה גם ק-18 אח"י "וג'וד", שהפגיזה מהים את עין ע'זאל. ההתקפה נכשלה, וליחידת חיל הים היו שני הרוגים ושבעה פצועים.

בקרבות בית עפא לביל 17-18 ביולי 1948, במסגרת המבצע "מוות לפולש", השתתפו פלוגה מגדוד 54 מחטיבת גבעתי, שתקפה את הכפר מדרום, ופלוגת נחיתה של חיל הים שהוקמה לא מכבר - שתקפה מצפון. ההתקפה נכשלה. הפלוגה מגדוד 54 נסוגה לנגבה עם 12 הרוגים ו-40 פצועים. פלוגת חיל הים נתקלה באש עזה, אך הצליחה לכבוש מספר בתים. כאשר הוברר שהפלוגה מגדוד 54 נסוגה מהכפר, הוחלט גם על נסיגת הפלוגה הימית. במרוצת הנסיגה נעזבו הפצועים, אשר מתו לאחר מכן מפציעיהם או נרצחו בידי המצרים. 22 לוחמי הפלוגה נפלו בקרב ו-23 נפצעו. רוב חילי חיל הים במלחמת העצמאות נפלו בקרב זה.

לאחר ההפוגה השנייה

בתקופה זו לא נוספו כלי שיט לחיל הים, אולם תותחי שטח ימיים הורכבו על אוניות "השייטת הגדולה", ומיומנות אנשי הצוותים והיכולת הטקטית של החיל השתפרו. הדבר בא לידי ביטוי בהשתתפותו של החיל במבצעי צה"ל, בנוסף לפעולות אבטחת החופים והרכש שנמשכו כל העת.

מטרותיו של מבצע "יואב" (15-21 באוקטובר 1948) היו פריצת הדרך לנגב המנותק, והשמדת כוחות אויב ותפיסת שטחים חיוניים, כמו באר שבע וסביבתה. תפקידו של חיל הים במבצע היה להשלים מצד הים את כיתור הכוחות המצריים ולנתק את דרך הים בין מצרים לחוף, ובכך למנוע הגעת תגבורת ואספקה לאויב. השיטה שנבחרה על-ידי חיל הים כללה פעולות נגד כלי שיט של האויב והפגזת החופים. פעולות חיל הים במבצע: 16-17 באוקטובר פעולת "סוללה" - ניסיון, שנכשל, לחבל בסוללת תותחים על-ידי נחיתה מהים; 16-17 באוקטובר פעולת "מזח" - ניסיון שלא צלח לאתר מטרות לחבלה בעזה; הפגזת העיר עזה; הפגזת הכוחות המצריים במרחב א־סדוד-מג'דל [אשדוד-אשקלון]; קרב עם קורבטה מצרית סמוך למג'דל; והטבעת "האמיר פארוק", אוניית הדגל של הצי המצרי.

ב-19 באוקטובר 1948 נערך קרב ימי בין שייטת חיל הים ובין קורבטה מצרית, סמוך לחוף מג'דל. השייטת כללה את אח"י "וג'וד" (ק-18), אח"י "הגנה" (ק-20) ואח"י "נגה" (ק-26). במשך מספר שעות נוהל קרב תותחים לא יעיל בין שני הצדדים. במהלך הלחימה תקפו מטוסי ספיטפייר מצריים את אוניות חיל הים. אחד המטוסים נפגע מאש נ"מ שנורתה מאח"י "הגנה", ובעת ההתפוצצות פגעו רסיסים באנשי צוות האונייה. אחד מאנשי הצוות נהרג וארבעה נפצעו, בהם סגן מפקד האונייה מרדכי (מוקה) לימון (לימים, מפקד חיל הים). סוללות ארטילריה בחוף מג'דל פתחו בהפגזה ופגעו באח"י "וג'וד". אחדים מהפגזים פגעו בדופן האונייה והיא נאלצה לסגת תוך כדי התחמקות מהפצצות המטוסים. כעבור מספר שעות נסוגה הקורבטה המצרית דרומה וניתקה מגע. על אף עדיפותה של השייטת הישראלית, לא עלה בידה לטבע את הקורבטה. הסיבות העיקריות לכך היו הטיב הלקוי של התותחים, המיומנות הנמוכה בהפעלתם והעדיפות המכריעה של המצרים באוויר.

הסלופ "האמיר פארוק", שהייתה אוניית הדגל של הצי המצרי, התגלתה במהלך מבצע "יואב" מול חופי עזה, לאחר שיצאה מאלכסנדריה עמוסת חיילים ואספקה, בדרכם לעזה. ב-16 באוקטובר 1948 נשלח יוסף דרור עם צוות קומנדו ימי על גבי אח"י "פלמ"ח" כדי להצמיד מוקשים לאונייה ולהטביעה. אולם שיטת הפעולה הייתה שגויה - הפעלת צוללים כנגד מטרה ניידת. האונייה לא אותרה, והפעולה לא יצאה לפועל.

ב-22 באוקטובר 1948 יצא כוח של ארבע אוניות מעפילים - מוסבות לאוניות חיל הים - בפיקודו של פול שולמן, דרומה כדי לנתק את הכוחות המצריים הנצורים בנגב מקווי האספקה הימיים. מול עזה הבחינו באוניית הדגל המצרית והמלווה שלה כשהן עוגנות. שולמן החליט לתקוף באמצעות סירות נפץ. לביל 22-23 באוקטובר הגיעו יוחאי בן-נון, מפקד יחידת סירות הנפץ, וצוותו (זלמן אברמוב, יצחק ברוקמן, יעקב ריטוב ויעקב ורדי) על גבי אח"י "מעוז", עם שלוש סירות נפץ וסירת חילוץ אחת, אל מול חופי עזה. הסירה הראשונה תקפה, על-פי התוכנית, את "האמיר פארוק", אך בניגוד לתוכנית המקורית, תקפה גם הסירה

השנייה את "האמיר פארוק", במקום את שולת המוקשים שהתלוותה אליה. כיוון שכך, החליט בן-נון לתקוף את שולת המוקשים והתקרב אליה תחת ירי רצוף. הפגיעה גרמה נזק כבד לשולת המוקשים. כל לוחמי המבצע שבו בשלום לבסיסם. על פעולה זו הוענק ליוחאי בן-נון עיטור הגבורה.

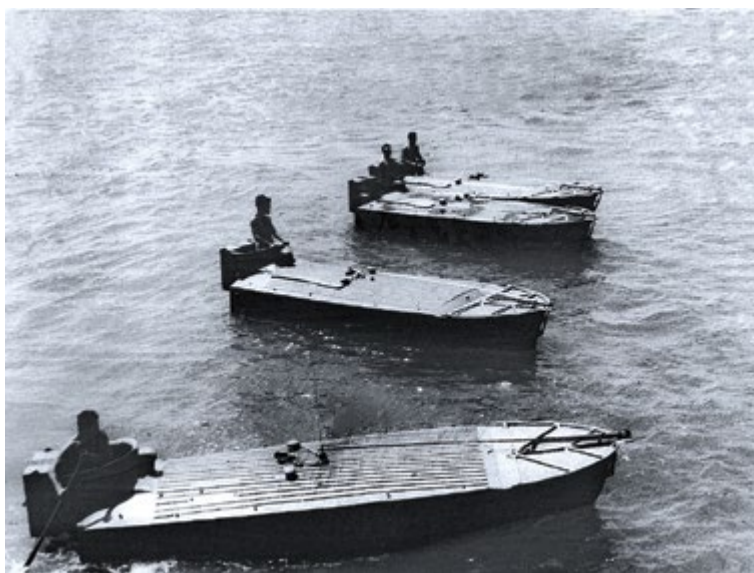
טיבועה של "האמיר פארוק" היה מכה קשה לצי המצרי שאיבד מלחים רבים, ביניהם קצינים ובני אצולה מקורבים למשפחת המלוכה המצרית. כתוצאה משמעותית נוספת של הטבעת "האמיר פארוק" - הכירו חברות הביטוח בעליונותו של חיל הים והורידו באורח דראסטי את תעריפי הביטוח של הספינות והמטען בדרכם למדינת ישראל.

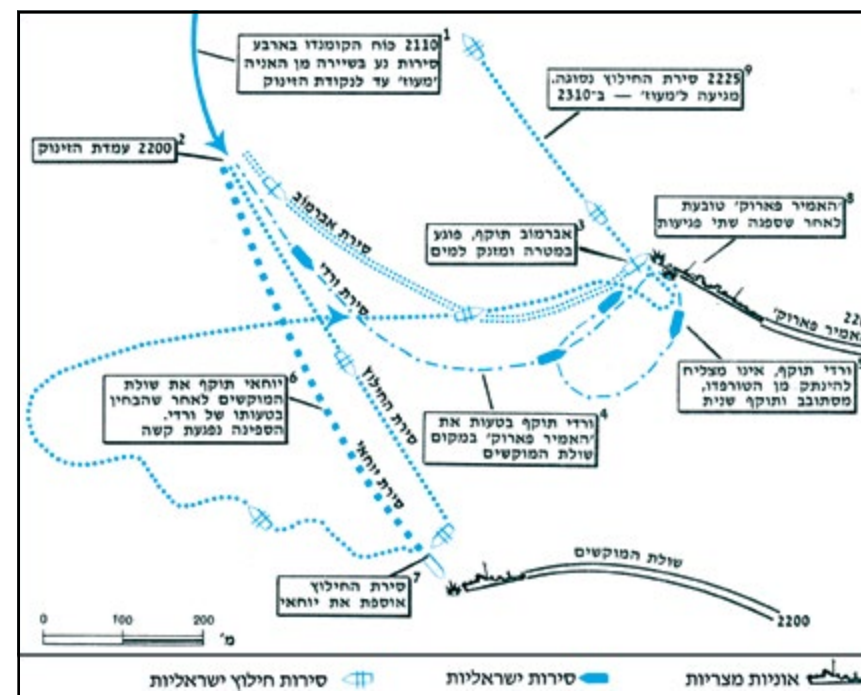
גיבור ישראל

רב-חובל יוחאי בן-נון

ביום י"ט בתשרי התש"ט, 22 באוקטובר 1948, בשעת התקפה של כוחות חיל הים על צי האויב, גילה מפקד ההתקפה, רב-חובל יוחאי בן-נון, כי אחד מפקודיו אינו מתקיף אוניית אויב שצוינה בתוכנית, אלא אונייה אחרת. על-ידי כך הייתה האונייה הראשונה עלולה לסכן את הצלחת הפעולה ואת יחידתו כאחת. על אף שבמהלך ההתקפה התקלקלו באונייתו חלק מהמכשירים, דבר שעלול היה למנוע ממנו אפשרות הצלה ברגע האחרון, הוסיף רב-חובל להתקיף, עד שניצח והטביע את אוניית האויב. לאחר זאת, לא שם לב לסכנה הצפויה לו, אסף את כל היחידה והחזירה לבסיס בטוח. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

סירות נפץ

מפת קרב הטבעה של הסלופ המצרית "האמיר פארוק"

חיל האוויר

הקמת שירות האוויר

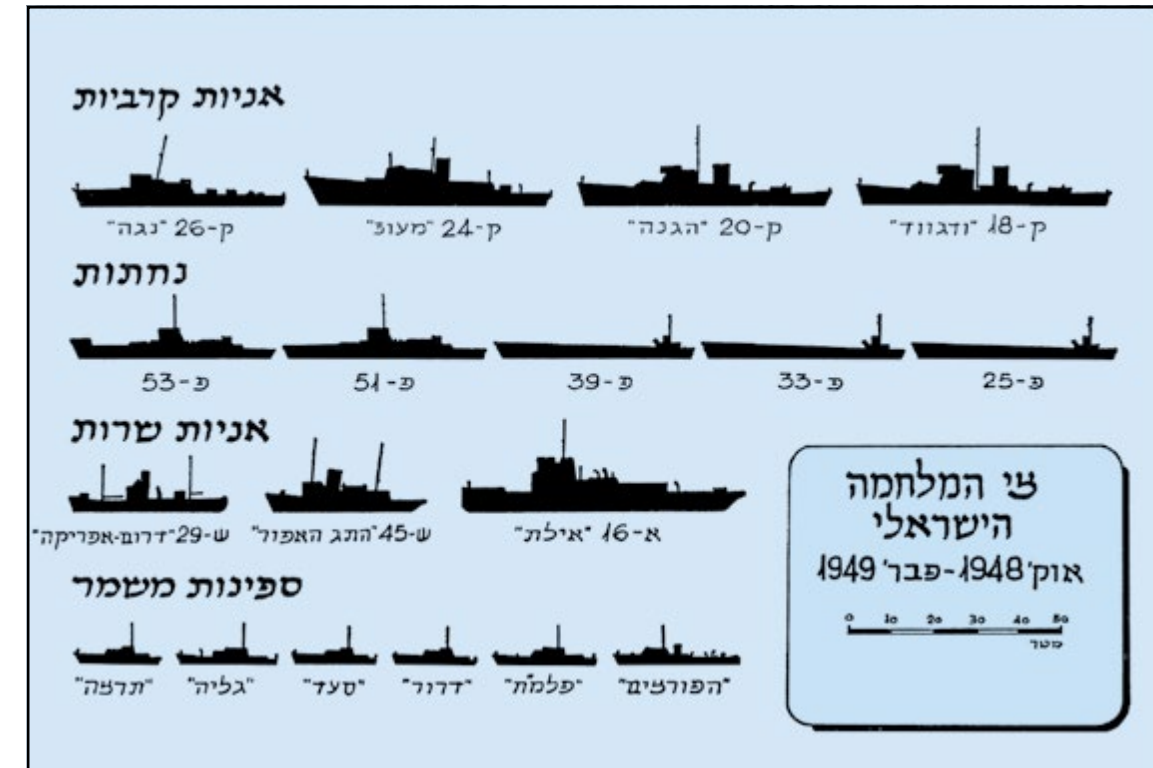
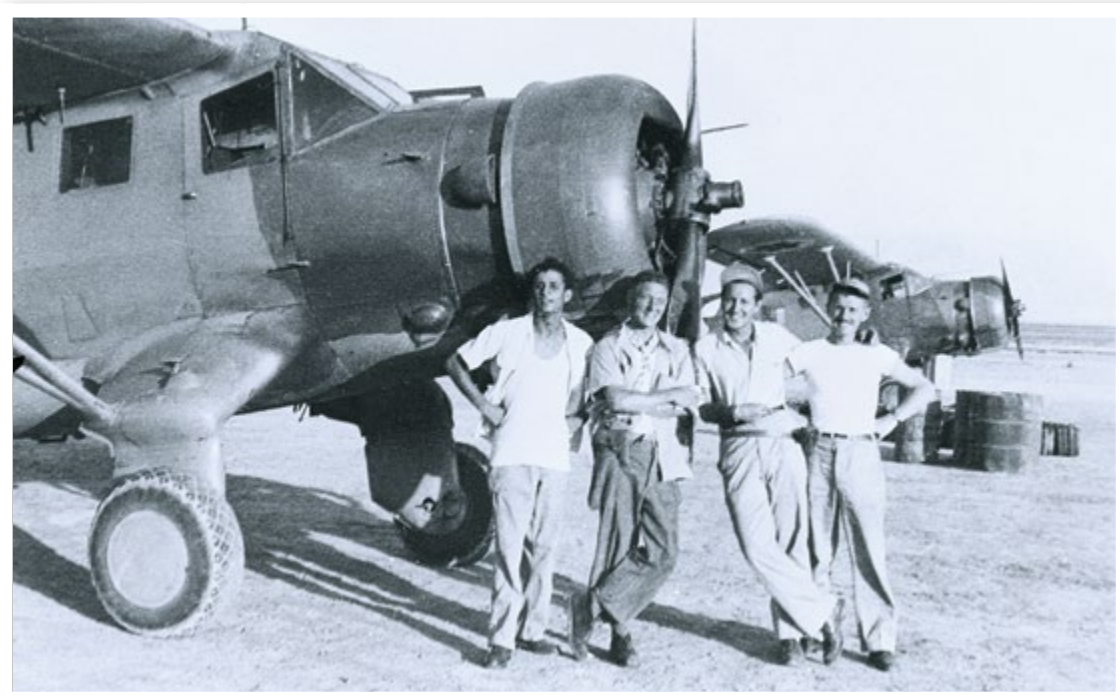
במסגרת ההכנות להקמת צבא סדיר לקראת המלחמה הצפויה, הגישו אהרן רמז, טייס לשעבר בחיל האוויר המלכותי הבריטי, והיימן שמיר (שכטמן) ששירת כטייס בחיל האוויר האמריקאי, תוכנית להקמת כוח אווירי. התוכנית גרסה שיש להתבסס תחילה על מטוסים אזרחיים מוסבים ולגייס את הטייסים וצוותי הקרקע הנמצאים בארץ, ובה בעת - לרכוש מטוסים ולגייס צוותים בחו"ל.

ב-10 בנובמבר 1947 הוקם שירות האוויר (ש"א), ומטהו נקבע בשרונה. רוב מטוסיו, שהיו קלים וחד-מנועיים, מקורם בחברת התעופה "אווירון" וקלוב התעופה. רק בינואר 1948 נרכשו 20 מטוסים אוסטר מהבריטים. הם נועדו לאיסוף מודיעין ולהובלת אספקה ואנשים, למשל ליישובים מנותקים. המטוסים היו, בדרך כלל, חסרי חימוש, אך לעיתים שימשו להפצצה. עם הקמת שירות האוויר נעשה ניסיון לאתר את בעלי המקצועות התעופתיים הארץ-ישראלים, בוגרי חיל האוויר הבריטי (RAF), ובהם גם הטייסים, כדי לצרפם לשירות; אולם לא היה רישום מסודר שלהם, וגם אלה שנמצאו לא היו, ברובם, בעלי מקצועות תעופתיים ייחודיים. בכל זאת, גויסו מאות בעלי מקצועות. כמו כן נעשה ניסיון לאתר טייסים, ומשאותרו - נפתח קורס טיס לרענון תחת כיסוי אזרחי.

גיחת התקיפה הראשונה של שירות האוויר הייתה ב-17 בדצמבר 1947. ביום זה טס פיני בן פורת לבית אשל, לאסוף פצוע. לפני העברת הפצוע, טס לסייע לנבטים, שערבים צרו עליה. לאחר שירה והשליך עליהם רימונים, שב לבית אשל ופינה את הפצוע. פעולתו גרמה להפסקת ההתקפה הערבית על נבטים.

למרות הקשיים, הורכבה טייסת א (בהמשך שונה שמה לטייסת 1) באזור תל-אביב שבסיסה היה שדה דב. מטוסי שירות האוויר אוגדו בהמשך המלחמה בטייסת 1. בפברואר 1948 הועבר מטוס אחד לנגב, צעד אשר הוביל מאוחר יותר להקמת טייסת הנגב בפיקודו של עזר ויצמן (לימים), מפקד חיל האוויר ונשיא המדינה). בתחילת מארס 1948 הוקמה טייסת הגליל ביבנאל בפיקודו של פסח טולצ'נסקי, אשר הסתעפה מטייסת 1. בסוף החודש, עם משבר השיירות, גבר הלחץ על שירות האוויר, שפעל במשימות ליווי שיירות, איסוף מודיעין, תובלה ופינוי נפגעים. מטוסי השיירות השתתפו בניסיון לחלץ את שיירת נבי דניאל שהותקפה בשובה מגוש עציון, ונטלו חלק בקרבות הקסטל בראשית אפריל. מקרה בולט נוסף הוא נפילת מטוס הנורסמן שנשא חבית נפץ במשקל 200 ק"ג לסיוע בקרב בית מחסיר ב-10 במאי 1948. בהתרסקות בנחל כיסלון נהרגו ששת אנשי הצוות. מנועו הועלה ברבות הימים לפסגת הר איתנים והוצב בראש האגדרטה לחללי חיל האוויר.

טייסי מח"ל ליד מטוס נורסמן

בסוף 1948 יצא צה"ל למבצע "חורב" לדחיקת צבא מצרים מהנגב, וחיל הים לקח בו חלק חשוב. כמעט מדי לילה הפגישו אוניות החיל את עזה, רפיח ואל-עריש. ב-26 בדצמבר 1948, במבצע "התחלה", ניסה חיל הים לנתק את מסילת הרכבת מזרחית לאל-עריש. הנוחתים והציוד הובלו בספינות המשמר "סער" (מ-23) ו"פלמ"ח" (מ-19), שיצאו מנמל תל-אביב. לקראת חצות הורדו הלוחמים והציוד בסירות גומי לאזור הנחיתה. לאחר כשעה הגיע הכוח למסילת הברזל והניח את חומר הנפץ מתחת לפסי הרכבת. הכוח לא התגלה, והנסיגה עברה ללא נפגעים. חומר הנפץ כוון לשעה 06:00, בתקווה שאז תעבור במקום רכבת ותעלה על המוקשים; אך הרכבת לא עברה. הפיצוץ אומנם גרם נזק למסילה, אך זו תוקנה בתוך זמן קצר. ב-2 בינואר 1949, במבצע "עוז", שוב ניסה חיל הים לנתק את מסילת הברזל אל-עריש-רפיח; אך לאחר שאחד מאנשי היחידה פתח בירי ללא פקודה, והכוח התגלה בדרכו למסילה, החליט מפקד הכוח לסגת והמבצע נכשל.

בד בבד עם התקדמות מבצע "חורב", עשה הצי המצרי ניסיון נוסף לפגוע בעורף המדינה, ובלייל 2-1 בינואר 1949 הפגישו שתי אוניות מצריות את תל-אביב. בתחילה הן התנכלו לאוניית מסחר אזרחית. כוח המשימה של חיל הים יצא לאתר את האוניות המצריות, אך הניח שאחרי ההתנכלות הן יברחו דרומה, ולכן הפליג לכיוון פורט סעיד. אולם המצרים, אחרי שהציקו לאונייה "לוסי בורכרד", דווקא פנו מזרחה והגיעו באין מפריע לחופי תל-אביב. אמנם פגזיהן נפלו לים, אך היה זה ניסיון מצרי ראשון לאחר זמן רב לפגוע בחופי ישראל. לאחר מכן הם נסוגו מערבה. במהלך הבוקר איתרו אוניות חיל הים את השייטת המצרית, אולם בגלל קשיי תיאום ולמרות שיתוף פעולה עם חיל האוויר וירי של יותר מ-150 פגזים, הצליחו האוניות המצריות להימלט ללא פגע.

לקראת סיום המלחמה, ב-7 במארס 1949, במסגרת מבצע "עובדה" נתפס מרחב עין גדי-מצדה על-ידי כוחות מגדוד 32 (חטיבת אלכסנדרוני) שנחתו מים המלח. מבצע "ייצוב" היה הפעם היחידה שבה הונחתו כוחות צה"ל לשטח שלא היה ישראלי עד אז, לשם תפיסתו והחזקתו. מפקד כלי השיט היה שלמה אראל (לימים), אלוף ומפקד חיל הים במלחמת ששת הימים).

גיבור ישראל

אווראי צבי (צ'יבי) זיבל ז"ל

ביום י"ח בסיוון התש"ח, 25 ביוני 1948, יצא האווראי צבי זיבל משדה דב להוביל אספקה ותחמושת לבן שמן הנצורה. אותה שעה ריתקה אש האויב את מגיני המקום לעמדות. הוא נחת במסלול הצר, וללא כל עזרה העביר את האספקה והתחמושת למקום מבטחים. כל זה עשה בהיותו חשוף לאש האויב, שהתגברה ומנעה ממנו כל אפשרות לשוב אל המוטוס. לפי הצעתו, העמיסו אנשי המקום שקי חול על טרקטור, והוא הסיעו לבדו לשדה הפתוח והעמידו בין המוטוס לאש האויב. הוא הצליח להתניע את המנוע אשר היה נקוב כבר בכמה נקבים, קפץ לתוך המוטוס וחזר בשלום לבסיסו. על מעשה זה הוענק לו עיטור הגבורה.

צבי זיבל נפל חלל כחצי שנה מאוחר יותר, בפעולה בעוג'ה אל-חפיר, ביום כ"ו בכסלו התש"ט, 28 בדצמבר 1948.

העליונות האווירית הישראלית

בקרבות "עשרת הימים" (יולי 1948) החלה להסתמן עליונות אווירית ישראלית, וזו גברה והלכה בהמשך המלחמה. באותם קרבות הופלו לראשונה מטוסי יירוט של האויב בקרב אוויר. מספרם של מטוסי האויב שהופלו הלך וגדל במבצעים "יואב" ו"חורב". העליונות אווירית התבטאה גם בליווי שנתנו מטוסי קרב למטוסים שעסקו במשימות הפצצה, ובמניעת הפרעה מצד מטוסי יירוט של האויב למשימות אלה. למבצעים רבים של צה"ל קדמו או נלוו תקיפות אוויריות, לדוגמה: מבצע "שוטר", מבצע "אגרוף" (כפי שכונה חלקו של חיל האוויר במבצע "יואב"), מבצע "חירם" ועוד. למבצע "חורב" ולמבצע "חיסול" נלוו תקיפות יומיומיות של חיל האוויר. עם זאת, לא הייתה זו עליונות אווירית מוחלטת, ועד לסוף המלחמה סבלו אזרחי ישראל וכוחות צה"ל מתקיפות מן האוויר. המיומנות המבצעית של חיל האוויר הומחשה ב-7 בינואר 1949, לקראת סוף מבצע "חורב", כאשר טייסו הפילו ארבעה מטוסים בריטיים שחגו סמוך לאזורי הקרבות; מטוס חמישי הופל באש מן הקרקע.

עליונות אווירית ערבית

למרות תמיכתו בלחימה כנגד האוכלוסייה הערבית המקומית, לא השתווה שירות האוויר לכוחות האוויר של מדינות ערב; בעיקר, בגלל היעדר מטוסי קרב תקיניים כפי שהיו לחילות האוויר הערביים. הללו נהנו מעליונות אווירית, שלטו בשמי הארץ, והפצצותיהם היו יעילות למדי וגרמו נזק לערים ישראליות. חיל האוויר המצרי, שהיה החזק מבין חילות האוויר הערביים, כלל מטוסי קרב מדגם ספיטפייר ומספר מטוסי תובלה דאגלס C-47 Skytrain (דקוטה), שהוסבו למפציצים. ב-15 במאי 1948, בד בבד עם הפלישה הקרקעית, הפציצו הללו את תל-אביב ואת שדה דב. מספר מטוסים קלים של חיל האוויר הושמדו על הקרקע, ונגרם נזק לאחרים. בהתקפה הופל ספיטפייר מצרי באש נ"מ. שלושה ימים לאחר מכן, ב-18 במאי, תקפו מפציצים מצריים את התחנה המרכזית בתל-אביב וגרמו ל-42 הרוגים. הפצצות אלה נמשכו גם בשבועות הבאים.

עם ההכרזה על הקמתה של מדינת ישראל, היה שירות האוויר לחיל האוויר. ב-16 במאי 1948 פורסמה פקודת מינויו של ישראל זבלדובסקי (עמיר) למפקד החיל.

מפציץ B-17

חלק חשוב בהקמת חיל האוויר נטלו מגויסי חוץ לארץ (גח"ל). טייסים ואנשי צוות אחרים, אוויריים וקרקעיים, תרמו תרומה מכרעת ליצירת העליונות האווירית. בישיבת הממשלה ב-19 בדצמבר 1948 אמר ראש הממשלה דוד בן-גוריון על תרומת העם היהודי ותרומת הגח"ל:

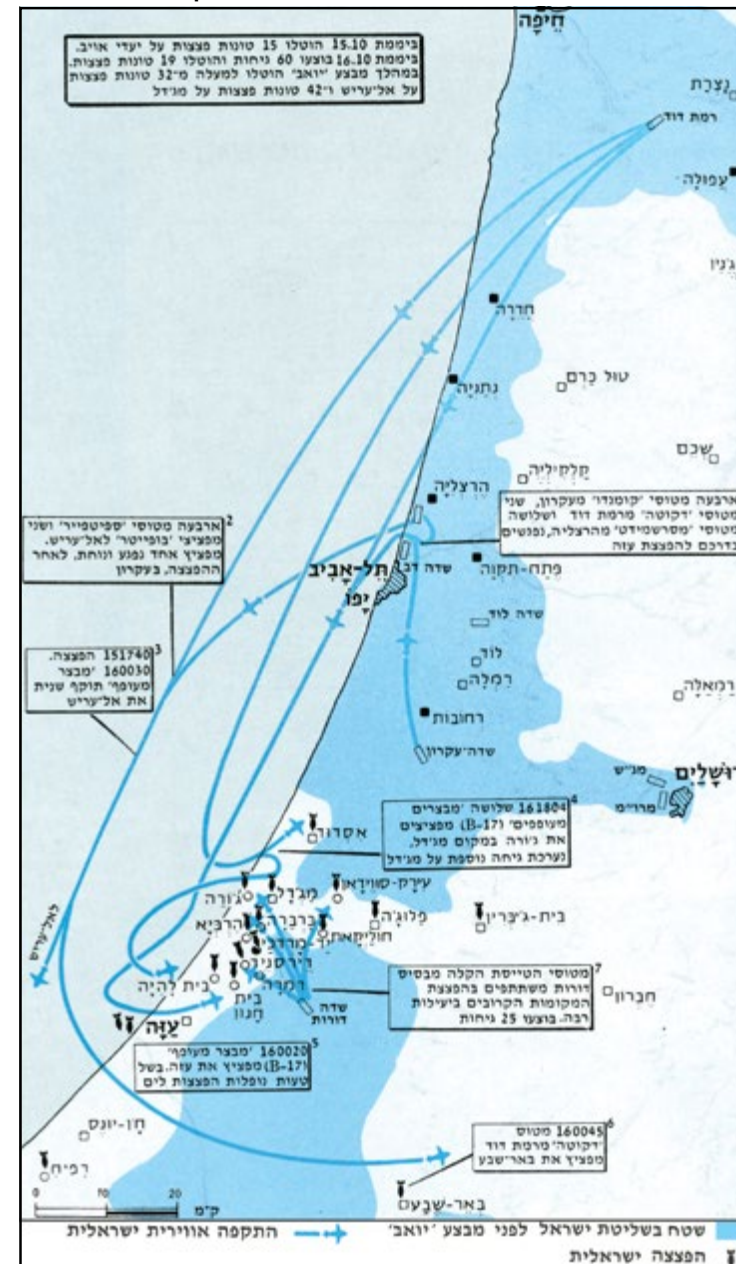
עשינו בשטח זה מאמץ מקסימלי, אבל בלי עזרת העם היהודי כולו ובעיקר בלי עזרת יהודי אמריקה לא היינו עומדים. העם היהודי עזר לנו בשני דברים, אשר בלי אחד מהם לא היינו עומדים: א) בכסף - לא היינו רוכשים את הנשק שרכשנו בלי אמצעים בעיקר מאמריקה. ב) מומחים - את חיל-האוויר לא היינו מקימים בלי הגח"ל...

למשימות התובלה של חיל האוויר הייתה השפעה ניכרת במהלך המלחמה. חלק ממשימות אלה היו הובלת נשק ותחמושת לארץ מחו"ל, וחלקן היו תובלת כוחות ואספקה לזירות המלחמה וליישובים המבודדים: מבצע "בלק" - רכבת אווירית מצ'כוסלובקיה לארץ, שבה הועברו כלי נשק ותחמושת ובכללם מטוסי הקרב המפורקים מסוג אוויה S-199 בכ-100 גיחות, ממצחית תובלה אווירית. במבצע "ולווטה" בחודשים ספטמבר ודצמבר 1948 הוטסו לארץ מטוסי ספיטפייר, שחלקם אף השתתפו במבצע "חורב".

בתחומי הארץ בוצעו מאות רבות של גיחות תובלה, מהן ראוי לציין את מבצע "אבק" בין אוגוסט לאמצע אוקטובר 1948, שנועד להכין את הנגב המנותק לקראת המשך המלחמה. נוסף לאספקה, הועברו אלפי לוחמים אל הנגב, ואלפים אחרים הוצאו ממנו לצורך התרעננות והתארגנות על-ידי להק תובלה אווירית וטייסת 103.

דוגמה בולטת לתמיכה ביישוב מנותק היא העברת האספקה למפעל האשלג בסדום, שהיה מנותק במשך כשבוע חודשים, מאפריל עד נובמבר 1948. את הדרוש לו מבחוץ סיפק חיל האוויר. מאפריל עד אוגוסט הייתה זו טייסת 1, אך מכיוון שלא עמדה בדרישות, הוקמה באוגוסט יחידה אווירית ייעודית לאספקה לסדום: גף 35; סייעה לה בכך טייסת 103.

מפת המערכה באוויר במבצע "יואב", 15-16 באוקטובר 1948

איזון הכוחות

החל ממצחית מאי 1948, הוטסו לארץ חלקיהם המפורקים של 25 מטוסי אוויה S-199 (גרסה של המסרשמיט 109) שקנה חיל האוויר מצ'כוסלובקיה, במסגרת מבצע "בלק". עד 29 במאי הורכבו ארבעה ממוטוסים אלה, ונשלחו לתקוף את ראש הטור המצרי אשר הגיע לגשר אקדוד [עד הלום]. אחד המוטוסים הופל, וטייסו נהרג. שאר המוטוסים חזרו בשלום מן הטיסה ונשלחו למחרת לתקוף את ראש הטור העיראקי בשרון. בשני המקרים תרמה התקיפה לעצירת התקדמותו של הכוח הערבי. ב-3 ביוני 1948 נתקלו חילות האוויר הערביים לראשונה בהתנגדות אווירית: באותו יום המריא מודי אלון, מפקד טייסת 101, משדה התעופה עקרון במטוס אוויה S-199, והפיל שני מטוסי דקוטה מצריים אשר הפציצו כמעט מדי יום את תל-אביב. למרות זאת, בצהרי אותו היום הפציצו ספיטפיירים מצריים את מחנה מטכ"ל על גבעת החלמה ברמת גן ופגעו בלשכת שר הביטחון, עת שהה בה דוד בן-גוריון, ובלשכת הרמטכ"ל ברחוב הסמוך.

ב-4 ביוני 1948 התקרבה הספינה המצרית "אמירה פאוזיה", ואיתה שתי ספינות נוספות, לחוף תל-אביב. אח"י "אילת" נשלחה לעצור אותן, אך ללא הצלחה. לאחר מספר דקות ביקשה אח"י אילת סיוע אווירי. לאחר כשעה הגיע הסיוע האווירי, אך יעילותו הייתה נמוכה. בתקיפה האווירית מול חוף נבי רובין [שפך נחל שורק], השתתפו שלושה מטוסי חיל האוויר מטייסת 1. אחד המוטוסים נפגע ונפל לים, ושני טייסיו, דוד שפרינצק ומתי סוקניק, נהרגו.

באותה תקופה החל חיל האוויר להפציץ מטרות במדינות ערב, על מנת להמחיש כי המלחמה איננה מוגבלת לשטח ארץ ישראל. ב-1 ביוני 1948, לפנות בוקר, הפציצה טייסת 1 את עמאן, בירת ירדן. בהמשך, בליל 10-11 ביוני ושוב ב-17 ביולי לפנות בוקר, הופצצה גם דמשק על-ידי טייסת 103, ופעם נוספת בבוקר ה-18 ביולי על-ידי טייסת 69. ב-15 ביולי ניסתה טייסת 69, במהלך טיסתם לארץ מצ'כוסלובקיה של שלושת מטוסייה מסוג B-17, לפגוע בארמון עאבדין, מעונו הרשמי של המלך פארוק, אך החטיאה. עם זאת, לפגיעה בלב קהיר הייתה השפעה מוראלית עמוקה במצרים. בנוסף, הופצצו מטרות בולטות פחות כמו עזה, רפיח, קונייטרה וראש הגשר הסורי במשמר הירדן.

מקורות

פרסומי ענף היסטוריה במטכ"ל והמחלקה להיסטוריה

- אג"ם-אה"ד-היסטוריה (חיים לסקוב), **מבצעי חטיבה 7 מ"בן נון" עד "דקל"** (ללא ציון שנה).
- אג"ם-מה"ד-היסטוריה (יצחק מודעי), **מבצע 'חירם'** (ללא ציון שנה).
- אג"ם-אה"ד-היסטוריה (גרשון גלעד), **צבא ההצלה**, 1954.
- אג"ם-אה"ד-היסטוריה, **ספר המדינה - המלחמה**, 1954.
- מטכ"ל-אה"ד-היסטוריה, **סיכום פעילות הגדודים במבצע חורב** (ללא ציון שנה).
- מטכ"ל-אה"ד-היסטוריה, **אינדקס מפת קרבות מלחמת העצמאות**, אפריל 1955.
- מטכ"ל-אה"ד-היסטוריה, **מפות קרבות מלחמת הקוממיות - ירושלים**, פברואר 1956.
- מטכ"ל-אה"ד, **מבצע "ברוש" - מדרין סיור**, 1956.
- מטכ"ל-אה"ד-היסטוריה (יצחק "יצה" [יעקובסון] יעקב), **גוש עציון במלחמת העצמאות**, 1957.
- אג"ם-מה"ד-היסטוריה, **מבצע "יואב" - שלב א'**, 1957.
- אג"ם-מה"ד- היסטוריה, **מבצע "חורב"**, 1958.
- אג"ם-מה"ד-היסטוריה, **תולדות מלחמת הקוממיות**, 1963.
- אג"ם-מה"ד-היסטוריה (אלחנן ארון), **מבצע "חורב" והמעורבות של מעצמות המערב**, 1982.
- אמ"ץ-תוה"ד-היסטוריה (אלון קדיש), **ניצחון היהודים בצפת**, זרקור היסטורי 27, יולי 2008.
- אמ"ץ-תוה"ד-היסטוריה (אלון קדיש), **מבצע "אסף" ממהלך טקטי למבצע מערכתי של יגאל אלון**, זרקור היסטורי 31, אוגוסט 2010.
- אמ"ץ-תוה"ד-היסטוריה (גיא אביעד), **רב'אלוף יעקב דורי: ראש המטה הכללי הראשון של צה"ל**, סדרת הרמטכ"לים, 2017.
- אמ"ץ-תוה"ד-היסטוריה (גיא אביעד), **רב'אלוף יגאל ידין: ראש המטה הכללי הראשון של צה"ל**, סדרת הרמטכ"לים, 2017.

ספרים

- אביגור, שאול, בן-ציון דינור, יהודה סלוצקי ואחרים (עורכים), **ספר תולדות ההגנה**, מערכות ועם עובד, תל-אביב, תשט"ו-תשל"ב.
- אביזוהר, מאיר, **מוריה בירושלים בתש"ח - גדוד החי"ש הראשון בקרבות ירושלים**, הוצאת מחברות לספרות, לוד, 2002.
- אבן, דן, **שנות שרות**, הוצאת מלוא, תל-אביב, 1973.
- אבן-נור, ישראל (עורך), **יפתח אחוות הסופה - סיפורה של חטיבת יפתח-פלמח**, יוצאי חטיבת יפתח-פלמח, בת ים, 1970.
- אוליצקי, יוסף, **ממאורעות למלחמה - פרקים בתולדות ההגנה בתל-אביב**, הוצאת מפקדת ההגנה בתל-אביב ושרות תרבות של צבא הגנה לישראל, תל-אביב, 1951.
- אוסטפלד, זהבה, **צבא נולד** (שני כרכים), מערכות ומשרד הביטחון, תל-אביב, 2004.
- אורן, אלחנן, **בדרך אל העיר מבצע "דני" יולי 1948**, מערכות, תל-אביב, 1976.
- אורנשטין, אברהם, "הרובע היהודי בעיר העתיקה", בתוך: **ספר ירושלים**, מערכות, תל-אביב, 1957.
- אזוב, עמירם, **משמר העמק לא תיפול!**, דביר והמרכז לחקר כוח המגן, אור יהודה, 2013.
- אילון, אברהם, **חטיבת "גבעתי" במלחמת הקוממיות**, מערכות, תל-אביב, 1959.
- אילון, אברהם, **חטיבת "גבעתי" מול הפולש המצרי**, מערכות, תל-אביב, 1963.
- אילון, עמוס, **ירושלים לא נפלה**, טברסקי, תל-אביב, תש"ט.
- אילון, יגאל, **מסך של חול**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, תשכ"ט.
- אלמוג, יהודה, בן ציון אשל, **חבל ים המלח**, עם עובד, תל-אביב, 1957.
- אמבר, עדו, אלי אייל, אבי כהן, **שורשי חיל-האוויר**, משרד הביטחון והענף לתולדות חיל האוויר, תל-אביב, 1997.
- אריאלי, יהושע (עורך ראשי) ואהוד אמיר (תחקיר וכתיבה), **גדנ"ע ירושלים בתש"ח**, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 2003.
- ארנוולד, משה, **החרדים במלחמת העצמאות**, מודן ומערכות, בן שמן, 2017.
- אשל, צדוק, **חטיבת "כרמלי" במלחמת הקוממיות**, מערכות, תל-אביב, 1973.
- בן-גוריון, דוד, **יומן המלחמה: מלחמת העצמאות - תש"ח-תש"ט**, בעריכת גרשון ריבלין ואלחנן אורן, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 1985.
- בר-און, מרדכי, **'גבעת'י כמו כולם - קורות גדוד 55 במלחמת העצמאות**, הוצאת העמותה לחקר כוח המגן על-שם ישראל גלילי, רמת-אפעל, 2009.
- בר-און, מרדכי, מאיר חזן (עורכים), **עם במלחמה: קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות**, יד יצחק בן צבי, ירושלים, 2006.
- ברוכי, נחום, **בארות יצחק - בהתיישבות ובמלחמה**, אריאל, ירושלים, 2009.

- ברזנר, עמיעד, **הנגב בהתיישבות ובמלחמה**, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 1994.
- ברזנר, עמיעד, **ניצני השריון**, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 1995.
- ברטוב, חנוך, **דדו - 48 שנה ועוד 20 יום**, כרך א, מהדורה מורחבת ומוערת, דביר, אור יהודה, 2002.
- גבעתי, משה, **בדרך המדבר והאש - תולדות גדוד 9**, מערכות, ומשרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 1994.
- גולן, ארנון, יעקב פלג, אלון קדיש, יונה בנדמן, **המערכה על יפו בתש"ח**, שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות והארכיון לתולדות "ההגנה", 2017.
- גורן, תמיר, **חיפה הערבית בתש"ח: עוצמת המאבק וממדי ההתמוטטות**, מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות ומשרד הביטחון, באר-שבע, 2006.
- גלבר, יואב, **קוממיות ונכבה: ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב, 1948**, דביר, אור יהודה, תשס"ד 2004.
- גלילי, אברהם (עורך), **קרבות תש"ח: כ"ג פרשות קרב במלחמת הקוממיות**, מערכות, תל-אביב, 1955.
- גלילי, יוסקה (עורך), **בעקבות לוחמי תש"ח גדוד 21 - חטיבת כרמלי**, הוצאת חברי הגדוד, תל-אביב, תשמ"ח.
- גלעד, זרבבל (עורך), **ספר הפלמ"ח**, כרך שני, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, תשט"ו.
- דגן, שאול, אליהו יקיר, **ספר לוחמי גדוד "הפורצים"**, הוצאה פרטית, ירושלים, 2004.
- דקל, יהודה, **משטרה עברית מצודת ישע - מצודת כח**, כרטא, ירושלים, 2003.
- דרור, צביקה, **מצביאי ללא שורה**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 1996.
- דרור, צביקה, **הראל - הקרב על ירושלים**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 2005.
- הראל, אליהו, **לוחמי הכרך - חיל השדה (חי"ש) של תל-אביב**, הוצאה פרטית, יבנה, 1998.
- הרפז, יואב, **דרך אש - הגדוד החמישי של הפלמ"ח במלחמת העצמאות: בירושלים, בדרך אל העיר ובנגב**, קיבוץ דליה, 2001.
- הרפז, רחל, דוד בן דוד, דוד הרפז, **תולדות גדוד 51 מחטיבת גבעתי במלחמת הקוממיות בתש"ח**, הוצאה פרטית, תל-אביב, 2008.
- ואלך, יהודה (עורך ראשי), **אטלס כרטא לתולדות ה'הגנה'**, כרטא והמרכז לתולדות כוח המגן, ירושלים, 1991.
- ואלך, יהודה (עורך ראשי), **אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל שנים ראשונות תש"ח-תש"ך**, כרטא ומשרד הביטחון, ירושלים, 1978.
- ואלך, יהודה (עורך ראשי), **אטלס כרטא לתולדות ארץ ישראל מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה**, כרטא, ירושלים, 1974.
- ואלך, יהודה, **אתרי קרבות בארץ ישראל**, כרטא, ירושלים, 2003.
- זכריה, שבתאי, **הקרב על הכפר מלחה ליד ירושלים במלחמת השחרור תש"ח 1948**, הוצאת עמ"י (על משמר ירושלים), ירושלים, 1993.
- גדוד 22 חטיבת כרמלי במלחמת השחרור, כנס ותיקי הגדוד**, חיפה, אוקטובר 1988.
- חטיבת תוה"ד - המחלקה להיסטוריה, **ספר המדינה - המלחמה** (1953), (הוצאה מחודשת), 2018.
- חשביה, אריה (עורך), **עד הלום - סיפורו של גדוד 53 מחטיבת "גבעתי" תש"ח**, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 2005.
- טאובר, אליעזר, **דיר יאסין - סוף המיתוס**, כנרת זמורה ביתן, חבל מודיעין, 2017.
- טבת, שבתי, **משה דיין**, שוקן, ירושלים, תשל"ב.
- טל, אליעזר, **מבצעי חיל הים במלחמת הקוממיות**, מערכות, תל-אביב, 1964.
- יומה של גזר - הקבוצה במלחמת השחרור, דצמבר 1947 - יוני 1949**, הוצאת קבוצת הדסה-גזר, גזר, תש"י.
- יעקב, יצחק (יצה), **אדון כלום בריבוע**, ידיעות אחרונות, תל-אביב, 2011.
- יצחקי, אריה, **222 הימים של כפר דרום**, לא"י, אפרתה, 2007.
- יצחקי, אריה, **גבורת משמר הירדן**, ספריית דקל, מקווה ישראל, 2011.
- יצחקי, אריה, **דרך בורמה - המערכה על הדרך לירושלים**, תמוז, תל-אביב, 1993.
- יצחקי, אריה, **לטרון - המערכה על הדרך לירושלים**, כנה, ירושלים, 1982.
- כהן, אבי, **גשר אווירי לעצמאות - להק תובלה אווירית 1947-1949**, מערכות והענף לתולדות חיל האוויר, תל-אביב, 1997.
- כהן, ארדון, מיכאל (מיקי) כהן, עמוס מנדלסון, **חטיבת הנגב במלחמת העצמאות**, הוצאת המחברים, רמת-אפעל, 2011.
- כרמל, משה, **במערכות צפון**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, תש"ט.
- כרמל, עמוס, **אלוף הניצחון - אסף שמחוני**, מחקר: צילה רוזנבליט, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2009.

